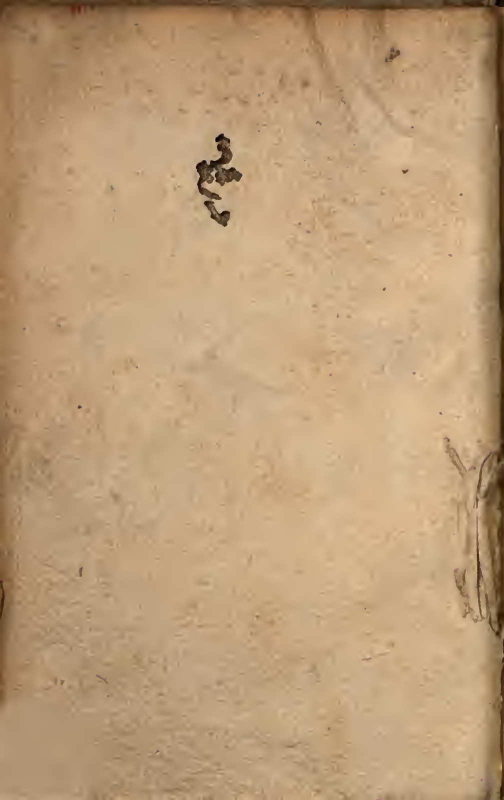

DE

SACRIFICIIS

LIBRI DUO;

Quorum Altero explicantur Omnia

JUDÆORUM,

NONNULLA

GENTIUM PROFANARUM

Sacrificia:

ALTERO

SACRIFICIUM CHRISTI.

UTROQUE

ECCLESIÆ CATHOLICÆ his de rebus Sententia contra *Faustum Socinum*, ejúsque Sectatores defenditur.

AUTORE

GUILIELMO OUTRAMO S.T.P.

Ecclesiæ S. *Petri* apud *Westmonasteriensis* Canonico.

AMSTELODAMI,

Apud JOANNEM van SOMEREN

Anno M. DC. LXXVIII.

Imprimatur,

Dec. 14. 1676.

G. Iane R.P.D. *Henr.* Episc. *Lond.* à Sacris Domesticis.

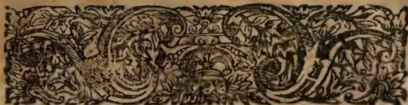
ELENCHUS

CAPITUM

LIBRI PRIMI.

LIBRI SECUNDI.

DE

Nobilissimo Honoratissimoque Domino, Domino THOMÆ Comiti de Danby, Vicecomiti de Latimer, Baroni de Kiveton, Partis occidentalis Agri Eboracensis Militiæ Præfecto Regis Locum tenenti, Summo Angliæ Thesaurario, Regiæ Majestati à Consiliis Secretioribus, Illustrissimique Ordinis *Georgiani*, sive Periscelidis Equiti Aurato.

S. P.

QUUM ea diu erga me fuit, Clarissime Domine, *tua*, Tuorumque *benevolentia, quam & mecum Ipse sæpe recolere debeam, & apud alios commemorare; non committendum esse duxi, ut Libri hi de Sacrificiis à me scripti sine tui erga me favoris gratâ mentione ederentur. Quæ quidem commemoratio mea etiamsi ad honorem tuum (quo te maximè tuæ ipsius virtutes cumulant) incrementi nihil afferre*

 possit,

poſſit, eo minus tamen prætermittenda à me fuit, quòd alia mihi nulla ſit ratio, aut facultas, quâ meliùs poſſim gratum erga Te *teſtari animum. Neque verò ut* Amplitudinem *tuam permagno honore ſtudioque colam, ea tantùm, quæ in memet ipſum beneficia contuliſti, faciunt, ſed multò magis officia illa, quæ quidem* Regiæ Majeſtati, *quæ* Eccleſiæ *noſtræ* Anglicanæ, *quæ univerſæ* Reipublicæ *ſummâ cum fide, & ſapientiâ, maximâque diligentiâ præſtas. Quæ quo diutiùs præſtare poſſis, faxit Deus, ut valetudine, rerúmque omnium felicitate animi tui altitudini, & ſingulari prudentiæ pari quàm diutiſſimè perfruare. Quæ* Tibi *ex animo precor, ut qui ſim*

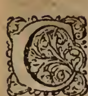
Amplitudini & Dignitati tuæ

Devotiſſimus

GUILIELMUS OUTRAMUS.

PRÆ-

PRÆFATIO.

CUM Vir perquam Venerandus, *Joannes Episcopus Roffensis* sermones mecum ante annos aliquot de Sacrificio Christi sereret, accidit, ut inter colloquia nostra meam ego eâ de re sententiam ex concione recitarem ad *Populum* diu antè habitâ. Quâ perlectâ, hortari me continuò cœpit *Reverendus Pater* (cujus cùm autoritas, tum judicium plurimum apud me valebat) ut quæ vernaculâ oratione cursim atque breviter attigeram, ea paulo latius explicata literis Latinis consignarem. Quod simul ac in me susceperam, præcipuos Scriptores *Socinianos* (quibuscum maximè certamen mihi futurum vidi) primos omnium relegendos duxi. Quos, qui eorum scripta legerit, ita de *morte* Jesu Christi, ita de illius *Sacrificio* (quod à morte ejus semper sejungunt) judicâsse sentiet, ut *alteri* omnem planè detraxerint pœnæ vicariæ rationem, nihilque nobis gratiæ apud Deum *altero* impetratum existimaverint: ut qui licet Mortis ejus vim aliquo modo circa

V. Crell. contra Grot. c. 8. partic. 4 & c. 10 parti c. 3.

 Deum,

Deum, vim tamen Sacrificii ejus circa homines primò verſari ſtatuerint. Quibuſcum etiamnum ſentiunt omnes Socini Sectatores.

Neque hos movet, quòd Chriſtus
Iſai.53.12. 1 Pet.2.24. *peccata noſtra tuliſſe*, quòd *pro nobis*, quòd
1 Tim.2.6. *pro peccatis noſtris*, quòd *propter peccata*
Matth.26.26. *noſtra mortuus*, quòd *ſanguine ſuo peccata*
1 Cor.15.3. Gal.1.4. *noſtra expiaſſe*, quòd *ſe ut ἀντίλυτρον pro*
1 Pet.3.18. Rom.4.25. *omnibus dediſſe, animámque ſuam ut λύ-*
Hebr.13.12. *τρον pro multis*, quòd ἐντυγχάνειν ὑπὲρ
Matth.20.28. ἡμῶν, quòd *Advocatus noſter* dicitur.
Rom.8.34. Hæc enim omnia loquendi genera, aliàque, ſiqua ſint, ſimilia alium facilè reci-
Hebr.7.25. 1 Joh.2.1. pere poſſe ſenſum dictitant, ac qui iis à multis ſæculis ab Eccleſiâ Chriſtianâ tributus fuit, aliúmque quidem, ſi rationem ſequi volumus, iis tribui oportere. *Ferre peccata* idem quidem, inquiunt, quod peccatorum pœnas luere in ſacris literis quandoque valet, ſed & idem etiam, quod peccata auferre, hoc eſt, Extinguere, aut Remittere. Ex quo
Exod.34.7. Numer.14.18. Deus ipſe *peccata ferre* à *Moſe* dictus eſt. *Pro nobis mori* nihil minus quàm vicariam pœnam deſignare judicant, quippe quòd nos ipſi (quibus aliena peccata luere in officio eſſe nemo dixerit) alii

pr

pro aliis *mortem oppetere*, si temporum ratio postulaverit, in sacris literis jussi sumus. Neque reliqua magis apud eos valent; ut quibus Christus *pro peccatis nostris mortem subiisse* dici visus sit, quòd mortem ad ea delenda subiit, non, quòd pœnas eorum luit: & *propter peccata nostra mortuus*, ut cui cruentæ mortis occasio nostris extiterit ex peccatis: itémque *suo ipsius sanguine peccata nostra expiâsse*, *quatenus* (ut *Crellii* verbis utar) *mortis suæ cruentæ interventu in cœlestia illa adyta penetravit, suâque curâ nos peccatorum reatu pœnâque solvit*: atque etiam *sese ut ἀντίλυτρον animamque suam ut λύτρον dedisse*, non quòd vicarias pœnas subiit, sed quòd ex impensâ vitâ suâ & nobis exemplum ad pietatem, rem ad salutem necessariam, & sibi jus & potestas extitit nos à peccatorum servitute, eorùmque pœnis liberandi. Ac denique ut, quæ restant, exequar, nihil minus quàm Advocati munus in Jesu Christo Advocato nostro agnoscunt Socini Sectatores, ut quem non ideo Advocatum, aut ἐντυγχάνειν dici judicent, quòd nos, ac nostra Deo commendat, sed quòd pote-

[1 Joh. 3. 16.]

[Ad Hebr. 13. 12.]

ſtate à Deo acceptâ nos à peccatis ſupplicii ſque, ſi ſe adeamus, tutos præſtat. Ita ſcilicet Socini Diſcipuli, quoties urgentur ſacris literis, vel ad verborum ambiguitatem, vel ad ſenſus quoſdam tralatitios, tanquam in caſtra, ſe recipiunt. Quas etſi latebras, his de rebus dum cogitarem, ipſâ locorum ratione, quibus de Sacrificio Chriſti agitur, iis occluſas nonnunquam vidi, tamen diſpiciendum exiſtimavi, an ex naturâ ipſarum rerum, nempe mortis & Sacrificii Chriſti, paulo certior elici, conſtituíque poſſet ſenſus earum omnium locutionum, quibus rerum earum vis, ac ratio in ſacris literis enunciatur: fore ratus, id ſi fieri poſſet, ut majorem paſſim res ipſæ verbis, quàm verba rebus lucem afferrent.

Quæ dum mecum reputabam, ſubibat animum ſacras literas de Chriſto, ut de Pontifice noſtro, de morte ejus non tantùm ut de morte *Martyris*, & *Teſtatoris* meminiſſe, verùm etiam *victimæ piacularis* pro peccatis Generis humani cæſæ. Ad hæc, Pontificem Judæorum Jeſum Chriſtum Pontificem noſtrum, eorumque victimas piaculares (nequid hîc de reliquis dicam) Chriſtum, ut victimam,

 adum-

adumbrâsse. Ac denique non dubitandum esse, quin quod *typis* adumbratum, *Antitypo* verè præstitum esset. Quæ cùm sententia mihi penitus in animo insedisset, aggrediendum existimavi ad Sacrificia Judæorum, & diligenter enucleandum, quæ propria sit Sacrificii ratio, quænam essent Sacrificiorum genera legibus *Mosaicis* designata, quænam præcipuè eorum generum Sacrificium Christi adumbraverint, quantus esset uniuscujusque generis delectus à Deo institutus, quibus personis genus quodque vel imperatum, vel permissum, quibusque de causis, & quibus ritibus, & quo in loco immolandum, & conficiendum esset, quænam esset Tentorii sacri, quæ Templi Hierosolymitani, quæ aræ rite dedicatæ, quæ etiam mensæ sacræ ratio, quæ Sacerdotum, quæ Levitarum, quæ Offerentium inter immolandum partes fuerint, ac denique quid Doctores Judaici, quid populi profani de suis utrique sacrificiis, quidque etiam veteres Christiani de utrisque olim judicaverint.

Quæ omnia (ut & alia multa) mecum in animo agitanti binæ de Sacrificiis Judæorum natæ mihi sententiæ erant. Primò,

mò, *eorum omnium vim, perinde ac vim sacrarum precum & gratiarum actionum, circa Deum propriè versatam esse*; ut quæ omnia ad ejus gratiam vel impetrandam, vel commemorandam divinitus instituta viderim. Deinde, *victimas piaculares peccata, de quibus immolabantur, pœnâ vicariâ expiâsse.* Quæ duo (ne Judæorum sacra, ritúsque ad ea pertinentes unà cum rebus Christianis eundem in locum cumulando his, quæ tractarem, obscuritatem, Lectoribúsque tædium afferrem) seorsum priùs demonstranda duxi, quàm de Sacrificio Christi agerem. Ac cùm eadem pœne operâ, quâ duo illa jam proposita, Judæorum omnia Sacrificia exponi posse intelligerem, totum potiùs his de rebus locum, quàm quidem partes illius aliquas, earúmque alias ab aliis distractas, patefaciendum existimavi. Atque ita factum, ut de Judæornm Sacrificiis (adjectis etiam, ubi id referre arbitrabar, quæ Gentium aliarum Sacrificia explicent) institutiones hasce scripserim. Quas iis utiles fore spero, qui (quod pernoscere omnium interest) quæ sit Sacrificii Jesu Christi vis, & ratio, scire cupiunt.

ELEN-

DE SACRIFICIORUM ORIGINE.

CAP. I.

Exponuntur duo Sanctitatis genera Deo, aliisque aliquibus tributa; & quæ de Sacrificiorum Origine ultrò citròque disputari solent.

I. CUM summam Dei omnibus in rebus excellentiam, tum maximè *Sanctitatem* ejus passim commemorant Sacræ Literæ. Verùm ea voce non idem semper intelligitur; sed aliàs maxima illius puritas, (a) sive (a) 1 Joan.
eorum, quæ recta sunt, constans & immutabi- 3, 3.
lis voluntas (quo pertinet illud S. *Petri.* (b) *Se-* (b) 1 Petr.
cundum eum, qui vocavit vos, sanctum, & ipsi in 1, 15.
omni conversatione sancti sitis) aliàs autem Majestas illa, quæ in omni excellentiæ genere, summa scilicet in sapientia, & potentia, summoque in omnia dominio cernitur. Quibus rebus fit, ut Deus omni laudis genere, omnique cultu dignus sit. Ut *Sanctum* idem sæpe valeat, quod magnum, verendum, & venerandum. Quale utique Sanctitatis genus Deo tribuunt Scriptores Sacri, quoties eum *Sanctum Israelis*, noménve ejus *Sanctum* vocant. Nam *Sanctus Israelis* idem valet, quod venerandum Numen ejus, qui Israeli unicè colendus erat. Deique nomen *San-*

ctum dicitur, ut summa reverentia invocandum. Id quod docet *Davidis* illud, (c) *Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile & sanctum est.* Quo in loco *Sanctum* idem est, quod venerandum, & laude dignum.

(c) Ps. 99. 3.

II. Jam duplici illa ex sanctitate, quam Deo tribuunt Sacræ Literæ, duo existunt Sanctitatis genera, quæ etiam ad alia quædam pertinent. Quorum alterum eorum proprium est, quæ ratione prædita sunt, qualis quidem Sanctitas eorum est, qui vitam ac voluntatem suam ad Dei voluntatem conformant; alterum ad ea omnia pertinet, quæ à profano usu remota ad religiosum adhibentur. Cùm enim Dei, qui omnia condidit, & conservat, omnia numine suo regit, summè inviolabilis sit majestas; fit sanè, ut non *personæ* solùm, sed & *res*, & *tempora*, & *loca* etiam, ac denique *ritus* aut *cæremoniæ*, quæ peculiari ratione ad Deum, ejusve cultum pertineant, sacris accenseri debeant.

In eis autem, quorum erat hoc sanctitatis genus, locum olim habebant sacrificia; qua voce etsi ritus illi, quibus res aliqua Deo sacrata & confecta fuit, apud Latinos (quantum memini) plerumque significari solent, Ego tamen (siquidem alia desit, quæ quidem sacra tam animantibus, quam rebus inanimis facta designet) & res ipsas, quibus ritus isti adhibiti erant, significare sæpe cogor. Quod tamen *Isidori* exemplo facio, apud quem ista extare video. (d) *Duo autem sunt quæ offeruntur; donum, & sacrificium: donum dicitur, quicquid argento, auroque, aut qualibet alia specie efficitur. Sacrificium autem est victima, & quæcunque cremantur in ara, seu ponuntur.*

(d) De Origin. lib. 6. c. 19.

III. De Sacrificiis itaque deinceps dicere ingredienti id quidem, siquo modo posset, primò con-

constituendum esset, Deíne aliquo explicato jussu, an potiùs humano arbitratu primò sacrificari cœptum sit. Verumenimvero cum hic sit perobscutus locus, & perdifficilis ad explicandum, ego ea potius ponenda duco, quæ hac de re ultro citróque disputari solent, vel saltem disputari possunt, quàm quicquam pro certò affirmandum.

Sunt itaque, qui Dei ipsius jussu primò sacrificatum judicant. Neque hos movet, quòd *Moses* nusquam in scriptis suis de tali aliquo jussu meminerit. Nam sicut sacrificiorum originem nulli Dei præcepto tribuit, ita neque sacrificantium arbitrio; sed rem planè integram reliquit. Neque mirum, inquiunt, quòd ita fecerit; siquidem multa ac magna fuerint, quorum ille summæ brevitati studens in historia sua nusquam meminit. Nusquam ille *Enochi* vaticinium, nusquam maximas *Loti* molestias pravis Sodomæorum moribus ortas, nusquam pia *Noæ* monita (quorum tamen alii meminerunt (*e*) in libris suis memoriæ prodidit. Neque verò (quòd multò magis refert) *Caini* & *Abelis* sacrificia eo consilio memoravit, ut reliqua etiam omnia exponeret ad sacrificia pertinentia, sed ut inde natum *Caini* in *Abelem* odium, nefariumque parricidium induceret: quo minus mirum, si quæ non nisi in transitu attigit, eorum originem prætermiserit.

(*e*) 2 *Petr.* 2, 5, 7. 8. *Iud.* 14.

Jam hanc sententiam qui tuentur, illud imprimis urgere solent, fieri neutiquam potuisse, ut sapienti & sancto viro, ut *Abeli*, unquam in mentem veniret fore, ut Deo gratæ essent vel animantium innocentium cædes, carnium, extorum, adipumque nidor, vel quidem maxima ergà Deum animi ipsius reverentia, summaque itidem dominii ejus in vitam necemque veneratio, hu-

jusmodi religionibus demonstrata, nisi Deus ipse explicato jussu hoc rituum genus instituisset. Præsertim cùm (ut his visum) nihil primitus immolaretur, nisi quod in victu humano erat; carnibus autem ad victum uti (ut probabilior fert sententia) ante diluvium non liceret. Cujus sanè argumenti vis eò compulit *Hugonem Grotium*, sententiæ contrariæ defensorem, ut is *Abelem* nullis mactatorum pecorum profectis, sed viventium lacte ac lanis optimis (ita חלב & בכורות (*f*) interpretatur) ad sacrificia usum judicet. Cujus tamen sententiæ suæ haud scio an quenquam adjutorem habeat. Neque verò qui prima sacrificia à Deo imperata censent, hoc unum, quo nitantur, habent; sed & huc Apostoli illud afferunt. (*g*) *Fide majorem hostiam Abel quàm Cain Deo obtulit.* Fide autem, inquiunt, nihil fit, nisi quod fit Dei ipsius monitu.

(*f*) *Ad Gen.* 4. 4.

(*g*) *Hebr.* 11. 4.

IV. Verumenimvero minimè desunt, qui quidem tantum abesse judicant ut hîc laudata *Abelis* fides explicato ullo Dei jussu niteretur, ut hoc ex loco contrarium potiùs effici posse arbitrentur. *Abel* enim, inquiunt, si Deo idcirco sacrificabat, quòd ejusmodi aliqua Dei lege sacrificare jussus esset, quid de *Caino* judicandum? ut qui, si Deo sacrificaret, quòd & ipse quoque ejusmodi legem à Deo latam esse crederet, eandem planè quam ipse *Abel* fidem habuit. Quod tamen contrà fuisse constat. (*h*) Quod si nihil ejusmodi credidit, sanè nullo Dei explicato jussu, sed animi sui inductione ex donis sibi à Deo datis sua ipse sponte sacrificabat; id quod si *Cainus*, homo nequam, naturæ lumine ductus fecit, quanto magis *Abel*, vir bonus, idem fecisse judicandus? Quod enim dicitur, *Abelem* nisi divinitùs monitum nunquam judicare potuisse, rem

(*h*) *Hebr.* 11.

Deo gratam se facturum, si dominium ejus, & bonitatem hujusmodi ritibus ac religionibus, quibus fusus erat animantium sanguis, palàm profiteretur, & coleret, id apud hos non multùm valet. Nobis enim, inquiunt, quibus alii mores, aliæ religiones inveterârunt, non est temere judicandum tanto temporis intervallo, quid alteri in mentem venire posset, præsertim eorum, quæ non sunt contra naturæ leges, qualia utique erant sacrificia; ut quæ Deus, qui nihil unquam contra naturæ leges jussit, populo Hebræo imperabat. Neque mirum, inquiunt, si quæ primi illi homines Deo sacra faciebant, ea igne absumenda curarent (nisi forte igne de cœlo lapso consumpta essent) utpote quod faciendum erat, ne quod Deo sacratum fuit, ad usus profanos transferretur; id quod accidere potuisset, nisi quæ quisque Deo voverat, ea igni commisisset. Utcunque sit, temere ab eis factum judicant, qui lege aliqua à Deo latâ, cujus neque *Moses*, neque alius quisquam Scriptorum veterum usquam meminit, primò sacrificatum statuunt. Prorsus enim incredibile esse omnes planè Scriptores Sacros ejusmodi, siqua esset, legem, quæ primis omnium hominum parentibus, eorumque posteris à Deo ipso lata fuerit, quasi nullius momenti rem, tacitè præterire voluisse.

Quid autem his, qui ita statuunt, adeo laudata *Abelis* fides? Tanta, inquiunt, de Deo conditore omnium, ejusque dominio, & potentia, & bonitate existimatio, quâ factum erat, ut is optimam quamque pecudem Deo omnium largitori, ac quidem vitæ necisque domino, in Creatoris reverentiæ, gratique animi testimonium rite reddendam judicaret. Quâ tanta de Deo existimatione quia frater ejus *Cainus* caruit, quas

 ille

ille fruges Deo obtulit, neque optimæ erant, neque Deo gratæ.

V. Hæc ergo quibus visa sunt, hi nullo Dei explicato jussu, sed naturali ratione primitùs sacrificatum statuunt. Ita nimirum primævos homines naturæ lumine institutos judicant, ut cultum & honorem conspicuum Deo adhibendum viderent, idque optimè fieri potuisse, si quod quisque optimum habuit, id ritu sacro Deo redderet. Atque huc maximè *Mosis* illa valere ju-
(i) Gen. 4. dicant. (*i*) *Et factum est* (מקץ ימים) *in fine die-*
3, 4. *rum, ut offerret Cain de fructibus terræ munera Domino. Abel quoque obtulit de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum.* Hæc enim sic intelligi volunt, ut *finis dierum Caino* messis exitus esset, *Abeli* autem tempus illud, quo pecorum fœtu auctus erat: ita factum esse, ut his temporibus suâ uterque ratione monitus (legem enim nemo profert) de donis sibi à Deo datis Deo nonnihil libandum duceret; ita tamen, ut alter nec satis grato pioque animo, nec id, quod optimum habuit, redderet, alter autem utrumque faceret. Huc etiam illa referri possunt, quibus Deus nimiam in sacrificiis populo Hebræo fiduciam
(k) Ier. 7. objicit. (*k*) *Holocaustomata vestra addite victimis*
21, 22. *vestris, & comedite carnes*; hoc est, non modò salutares (eas enim vox זבחים designat) sed & solidas etiam victimas vestras (quod tamen lege vetitum fuit) si vobis visum fuerit, edite. *Quia non sum locutus Patribus vestris, & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Ægypti, de verbo holocaustomatum, & victimarum.*

Quod enim Deus hic commemorat, nempe quòd Majoribus Hebræorum, quamprimùm eos ex Ægypto duxit, nihil de Sacrificiis præcepit, quo pacto imminuere potuit nimiam his de ritibus

tibus opinionem, si ab ipsis mundi incunabulis hoc idem religionis genus, hunc sacra faciendi ritum humano generi instituisset? Quis enim leges *Adamo* ipsi, posterisque ejus ab ipso mundi principio datas minoris habendas judicaverit, quàm eas, quæ Hebræis postea, Ægypto migrantibus latæ erant? ut nihil esset, cur Sacrificia, quasi minimi planè momenti res, serius jussa dicerentur, si à mundi initio jussa erant.

VI. Hæc itaque, atque his similia apud Veterum plerosque eò valebant, ut hi nullo Dei jussu, sed naturali ratione primò sacrificatum censerent. Ita Autor responsionum ad orthodoxos. (*l*) οὐδεὶς τῶν θυσάντων τὰ ἄλογα τοῦ Θεοῦ πρὸ τοῦ νόμου, κατὰ τὴν θείαν διάταξιν ἔθυσε, κἂν φαίνεται ὁ Θεὸς ταύτην προσδεξάμενος, τῇ ταύτης ἀποδοχῇ δεικνύων τὸν θύσαντα εὐάρεστον αὐτῷ. i.e. *Nemo, qui ex rebus ratione carentibus sacrificium ante legem faciebat, Dei præcepto id fecit; quanquam quidem Deum etiam tum sacrificium accepisse constat, eoque accepto sacrificantem sibi acceptum fuisse indicasse.* Et mox: τοῦ δὲ Νῶε οὐδαμοῦ φαίνεται ὁ Θεὸς προστάξας προσαγαγεῖν αὐτῷ τῶν ἀλόγων θυσίαν. i.e. *Nusquam apparet Deum de bestiis immolandis ullam Noæ legem dedisse.* Et S. *Chrysostomus* ad ista *Mosis* verba. *Factum est autem in fine dierum, ut offerret Cain de fructibus terræ munera Domino.* Σκόπει πῶς τῷ συνειδότι τὴν γνῶσιν ἐναπέθετο τῆς φύσεως ὁ δημιουργός· τίς γὰρ ἄν, εἰπέ μοι, τοῦτον ὑφήγησε πρὸς τὴν τοιαύτην ἔννοιαν; οὐδεὶς ἕτερος, ἀλλ᾽ ἡ ἐν τῷ συνειδότι γνῶσις· ἤνεγκε, φησιν, ἀπὸ τῶν καρπῶν τῆς γῆς θυσίαν τῷ Κυρίῳ· ᾔδει γὰρ καὶ ἠπίστατο, ὅτι προσήκει καθάπερ τῷ δεσπότῃ τῶν οἰκείων κτημάτων προσάγειν τὰ τῶν πρώτων, οὐκ ἐπειδὴ αὐτὸς δεῖται, ἀλλ᾽ ἵνα τὴν οἰκείαν εὐγνωμοσύνην ἐπιδείξηται αὐτὸς τῆς τοιαύτης εὐεργεσίας ἀπολαβών. i.e. *Vide quomodo naturæ conditor scien-*

(*l*) resp. ad Quæst. 83.

(m) Cainum. *tiam Conscientiæ indidit. Quis enim illum, (m) dic ero, ad hanc cognitionem perduxit? nemo nisi animi sui conscientia. Obtulit*, inquit, *de fructibus terræ sacrificium Domino; vidit enim, perspectumque habuit decere, ut Deo, tanquam possessionum suarum Domino, aliquid ex rebus suis offerret; non quòd ille eo indigeret, sed ut gratum animum indicaret, qui tali beneficio fruebatur.* Et paulò post tam de *Abele*, quàm de *Caino* verba faciens; οὔτε γὰρ ἐκεῖνός τινα εἶχε τὸν διδάσκοντα, οὔτε οὗτός τινα ὑποτιθέμενον, καὶ συμβουλεύοντα· ἀλλ' ἕκαστος ἐκ τῆς τοῦ συνειδότος διδασκαλίας, καὶ τῆς ἄνωθεν σοφίας τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει χορηγηθείσης κινούμενος ὥρμησεν ἐπὶ τὴν τοιαύτην προσαγωγήν. i. e. *Neque ille Doctorem aliquem habuit, neque hic monitorem, & consiliarium; sed uterque conscientiæ suæ monitu, & sapientiâ humano*
(n) Homil. 12. *generi divinitùs datâ ad oblationem istam incitabatur.* Et ad populum *Antiochenum* (n) de *Abele* loquens; οὐ γὰρ παρά τινος μαθὼν, οὐδὲ νόμου περὶ ἀπαρχῶν διαλεγομένου ταῦτα ἀκούσας, ἀλλ' οἴκοθεν, καὶ παρὰ τοῦ συνειδότος διδαχθεὶς τὴν θυσίαν ἐκείνην ἀνήνεγκε. i. e. *Neque enim ab ullo edoctus, nec lege accepta, quæ de primitiis aliquid constituebat; sed animi sui inductione, propriaque conscientia doctus sacrificium illud offerebat.* His, quos jam citavimus, Authoribus rectè accenseri posse videntur *Justinus Martyr*, *Irenæus*, *Tertullianus*, *Theodoretus*, *Cyrillus Alexandrinus*, aliique
(o) Vide Viri doctiss. Joan. Spenceri dissertat. De Urim & Thummim, cap. 4. sect. 7. nonnulli Scriptorum veterum, qui Sacrificia *Judæorum* ea de causa instituta judicabant, (o) quòd populus diu in Ægypto hujusmodi religionibus assuetus in unius veri Dei cultu vix aliter contineri potuisset, nisi iis sibi indultis ritibus, & in religionem suam tralatis, quibus quidem & diu assueverat, & maximè quoque deditus erat. Quam rituum eorum rationem nunquam probâssent

ſent tanti viri, ſi eadem religionum genera à jactis mundi fundamentis divinitùs inſtituta putaſſent. Neque enim eos latere potuit. quin ſiqua Deo ratio fuit, quare humani generis Parentibus Sacrificia primum imperaret, eadem facere potuiſſet (idque moris Ægyptiis inveterati nullâ habitâ ratione) ut Hebræis ex Ægypto egreſſis eandem religionem inſtitueret.

Idem de Sacrificiorum origine (ut mox videbimus) *Maimonidi* viſum, idem etiam R. *Levi Ben Gerſon*, uti verba ipſius (*p*) ſatis docent: (*p*) *ad Gen. cap.* 4.
הנה קין והבל לפי מה שספרנו טהם היו חכמים גדולים ולזה כשהגיעה לחם התכלית המכוון ממלאכתן הביא כל אחד מהם מפיריו מנחה לה׳ וזות המנחה היתה לפי מה שאחשוב שהם כבר השינו שכל מה שיתחדש מזה הוא מסודר מהש׳ והוא הפועל אותו ע״ד אמת או אולי הקריבו מהם קרבן מפני שהם הניעו שהכל הוא טאתו i. e. Cainus & Abel (*quemadmodum diximus) viri valde ſapientes erant; atque ita factum, ut, cùm ad laborum ſuorum finem propoſitum perveniſſent, uterque ex facultatibus ſuis munus Deo offerret: ejusque muneris offerendi ratio, ut mihi videtur, illa fuit; quòd à Deo (cui laus) quæ naſcuntur omnia, adminiſtrari ſcirent, Deumque eorum veram eſſe cauſam; vel forte ex eis munus offerebant, quòd omnia ab eo planè creata eſſe intelligerent.* Hos ſequitur *Iſaacus Abrabenel.* (*q*) והנה אדם ובניו הקריבו קרבנות לחשבם שבהם היו עובדים אלהים i. e. Adamus & *filii ejus ſacrificia offerebant, quia ita ſe Deum colere putabant.* (*q*) *in præfat. ad Levitic.* Quibus, ex recentioribus, ſuffragatur Vir doctiſſimus *Hugo Grotius*, qui *non ullo Dei juſſu, ſed dictante ratione honorem Deo etiam conſpicuum habendum, idque optimè fieri poſſe datis Deo iis, quæ homini ſunt cariſſima*, Cainum & Abelem ſacrificaſſe judicat (*r*). (*r*) *ad Gen.* 4. 3.

Jam verò *Eusebius Cæsariensis* ita de iis Sacrificiis disserit, quæ *Abel*, *Noas*, & *Abrahamus*, optimusque quisque eis temporibus faciebat, ut aliter de eorum origine ac æquales sui statuisse videatur: (s) τοῦτο δὲ τὸν λογισμὸν ἡγοῦμαι εἶναι οὐ τὸν τυχόντα, οὐδ' ἀνθρωπίνως κεκινημένον, κατὰ θείαν δὲ ἐπίνοιαν ὑποβεβλημένον. Ἐπειδὴ γὰρ ἑώρων ἄνδρες τὸν τρόπον εὐσεβεῖς, καὶ Θεῷ προσῳκειωμένοι, θείῳ τε πνεύματι τὰς ψυχὰς πεφωτισμένοι μεγάλης αὐτοῖς θεραπείας δεῖν εἰς ἀποκάθαρσιν τῶν θνητῶν πλημμελημάτων, λύτρον τὸ αὐτῶν σωτηρίας τῷ καὶ ζωῆς καὶ ψυχῆς χορηγῷ προσοφείλεσθαι ἡγοῦντο. Ἐπεὶ δὲ μηδὲν κρεῖττον καὶ τιμιώτερον τῆς οἰκείας ψυχῆς καθιεροῦν ἔχοντες, ἀντὶ ταύτης τὴν διὰ τῶν ἀλόγων ζώων προσῆγον θυσίαν, τὰς σφῶν ψυχῆς ἀντίψυχα προσκομίζοντες. i. e. *Hujus ego rei consilium non fortuitum, humanitúsve ortum judico, sed divina quadam ratione excogitatum. Quandoquidem enim viri pii, Deoque familiares, spirituque divino illuminati magno opus esse remedio viderent ad mortifera peccata expianda; Deo, vitæ animæque datori* λύτρον *dandum esse judicabant salutis impetrandæ causâ. Et quidem cum animabus suis nihil melius & præstantius, quod Deo consecrarent, haberent, earum loco bestias immolabant: ita scilicet animarum suarum vice alienas animas offerentes.* Quibus fit, ut quidam nihil dubitent, quin *Eusebius* prima Sacrificia Dei jussu facta judicaverit. Id quod ex his parum constat. Nihil enim ille hoc in loco de sacris ex inanimis datis, utpote qui, quæ talia erant, parum profuisse priùs dixerat. Sed neque ipsa animalia ab *Abele*, *Noa*, & *Abrahamo* Deo immolata dicit explicatâ aliquâ ipsius lege, sed divinâ quadam ratione, quæ non omnium communis erat, sed potiùs optimi cujusque propria. Et quidem (ut rem in pauca conferam) ea *Eusebii* sententia fuit, *Camum* sua

(s) *De demonstrat. Evangelic. lib. 1. c. 10.*

ipſius ſponte res inanimas ſacrificaſſe, at pium quemque, ut *Abelem*, *Noam*, & *Abrahamum*, divina quadam ratiocinatione (quam jam poſuimus) inſtitutum, animantia primitùs immolaſſe.

Atque hæc de Sacrificiorum ortu; qua de re, me quod attinet, Ego nihil omninò malim, quàm quicquam pro certo pronunciare. Id unum, priuſquam ad alia tranſeam, hoc in loco monere viſum eſt, hos, qui ſua cujusque ſponte primò ſacrificatum judicant, etiamſi fortè quibuſdam in locis incautiùs loqui videantur; hunc tamen ſacrificandi ritum ad naturæ leges propriè dictas, æternas utique & immutabiles non referre; ſed ad ejuſmodi inſtituta, quæ ratio naturalis excogitaverit tanquam ad conſpicuum Dei cultum apta ſatis & idonea. Prius illud ſi qui fecerint, ex eo falſi arguuntur, quòd Chriſtus ſacrificandi ritus apud veteres olim uſitatos penitùs apud ſuos delevit: qui idem tamen tantum abfuit, ut ullas aboleret naturæ leges, ut has omnes autoritate ſua ratas, certas, ac firmas fecerit.

VII. Jam verò licèt haud ſatis conſtet, Deine certo aliquo juſſu, an dictante potius humana ratione prima facta ſint ſacrificia, id tamen minimè dubitandum, quin Hebræis ex Ægypto egreſſis, Deus ipſe ſacrificandi ritum ſcriptâ lege inſtitueret. Quod quidem quo conſilio fecit, deinceps inveſtigandum eſt.

Atque hunc ad locum rectè monet *Moſes Maimonides*, (*t*) nihil in his religionibus, quæ in ſacrificiis verſabantur, Deo per ſe gratum fuiſſe, nihil, in quo propter ſe voluntas ejus acquievit; atque ita factum, ut idem Autor legem de ſacrificiis latam non ex *primo* Dei conſilio, ſed ex *ſecundo* profectam judicet. Hoc ſcilicet illa ſatis docent (quod & ipſe quoque *Maimonides* vidit)

(*t*) *In more Nevoch. part.* 3. *cap.* 32.

Nanquid

Nunquid vult Dominus holocausta & victimas, &
(u) 1 Sam. 15. 22. *non potiùs ut obediatur voci Domini?* (u) *Quò mihi*
multitudinem victimarum vestrarum, dicit Domi-
nus? Plenus sum: holocausta arietum, & adipem
pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum,
(x) Isai. 1. 11. *& hircorum nolui.* (x) *Non locutus sum cum patri-*
bus vestris, & non præcepi eis in die, qua eduxi eos
de terra Ægypti, de verbo holocaustomatum, & vi-
ctimarum. Sed hoc verbum præcepi eis, dicens, au-
dite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis
(y) Jer. 7. 22 *mihi populus* (y): eòdem & illa referenda. *Quid*
dignum offeram Domino? Curvabo genu Deo excelso?
Nunquid offeram ei holocaustomata, & vitulos an-
niculos? Nunquid placari potest Dominus in milli-
bus arietum, aut in multis millibus hircorum pin-
guium? Nunquid dabo primogenitum meum pro sce-
lere meo, fructum ventris mei pro peccato animæ
meæ? Indicabo tibi, O homo, quid sit bonum, &
quid Dominus requirat à te; utique facere justitiam,
& diligere misericordiam, & solicitum ambulare
(z) Mich. 6. 6, 7, 8. *cum Deo tuo* (z). Ex quibus intelligi par est aliam
esse earum rerum rationem, quæ ad immutabile
jus naturæ pertinent, aliam autem sacrificiorum.
Illas per se Deo gratas esse, hæc autem ab illis se-
juncta nihil omnino placuisse.

VIII. Verum hæc etiamsi satis constant, causæ tamen non leves erant, quamobrem Deus populo Hebræo ejusmodi religionem institueret, quæ in sacrificiis faciendis magna ex parte sita fuit. Ac quidem Veteribus Christianis ea hujus rei causa visa est, quòd idem hoc religionis genus etiam apud ipsum populum Hebræum, priusquam ex Ægypto migravit, altas admodum radices egerat. Hoc utique ritu *Adami* filii, hoc *Noas*, hoc *Abrahamus* ipse (cujus semper apud posteros suos magna fuit existimatio)

Deum,

Deum, ut satis constat, coluerant. Sed & maximè postea in Ægypto, cujus Incolæ diu fuerant Hebræi, idem invaluerat ritus. Quibus rebus Veteres factum judicabant, ut illud etiam apud Hebræos Sacrificiorum studium esset, quod commodè nec prohiberi potuit, nec (gliscente indiès superstitione) suo cujusque arbitrio permitti. Prohiberi, inquiunt, commodè non potuit, præsertim quidem apud Hebræos præter modum Sacrificiis deditos, mos eò usque inveteratus, ut nihil dubium videatur, quin Diis extraneis immolassent, si vero minus licuisset. Neque tamen suo cujusque arbitrio permittenda erat ea religio, quæ, nisi Dei ipsius legibus definita & circumscripta fuisset, in barbaros & externos mores facilè labi potuisset, populumque superstitionum avidum in cultum extraneum sensim ducere. Atque ita evenisse judicatum, ut Deus sacrificandi ritum in proprium ipsius cultum transferret; quippe qui ritus ejusmodi fuit, qui commodè nec aboleri potuit, nec alio atque alio more, ut cuique placeret, celebrari.

Illud tamen non prætereundum, non sicut ipsa sacrificia, ita omnia, quæ profanæ gentes sacrificia adhibuerant, adscita fuisse in Dei sacra: nec omnia animantium, nec rituum sacrificialium genera, eadem in populi Israelitici, ac gentium aliarum sacris erant. Magno Deus ad sua sacrificia & rerum, & rituum delectu usus est. Ita quippe & populi ingenio aliquo modo indulgebat, & pravis occurrebat affectibus, quibus in extraneas superstitiones populus iste ferebatur.

IX. Hæc itaque sunt, quæ tam Antiquis, quàm quidem Recentioribus quibusdam apud Deum eò valuisse visa sunt, ut populo rerum cœlestium rudi sacrificandi ritum institueret. Ita scilicet

Justi-

(a) *Contra Tryphon.* *Justinus Martyr*, (a) Ὁ Θεὸς ἁρμοσάμενος πρὸς τὸν λαὸν ἐκεῖνον καὶ θυσίας φέρειν ὡς πρὸς ὄνομα αὐτοῦ ἐνετείλατο, ἵνα μὴ εἰδωλολατρῆτε· i.e. *Deus ad populum istum se accommodans hostias quoque offerre tanquam nomini suo jussit, ne Deos externos coleretis.* Et *Tertullianus* adversus *Marcionem*, (b) *Sacrificiorum quoque onera, & operationum & oblationum negotiosas scrupulositates nemo reprehendat, quasi Deus talia sibi propriè desideraverit, qui tam manifestè exclamat.* Quo mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum? Et quis exquisivit ista de manibus vestris? *Sed illam Dei industriam sentiat, qua populum pronum in Idololatriam, & transgressionem ejusmodi officiis religioni suæ voluit adstringere, quibus superstitio sæculi agebatur, ut ab ea avocaret illos, sibi jubens fieri quasi desideranti, ne simulachris faciendis delinquerent.* Et Origenes. (c) *Deus, sicut per alium Prophetam dicit, non manducat carnes taurorum, nec sanguinem hircorum potat. Et etiam ut alibi scriptum est.* Quia non mandavi tibi de sacrificiis vel victimis in die, qua eduxi te de terra Ægypti. *Sed* Moyses *hæc ad duritiem cordis eorum, pro consuetudine pessima, qua imbuti fuerant in Ægypto, mandavit eis, ut qui abstinere se non possent ab immolando, Deo saltem, & non Dæmoniis immolarent.* Et S. *Chrysostomus.* (d) Μὴ τοίνυν ἀνάξιον εἶναι νομίζῃς αὐτοῦ δι' ἀστέρος αὐτοὺς καλέσαι, ἐπεὶ οὕτω καὶ τὰ Ἰουδαϊκὰ πάντα διαβαλεῖς, καὶ τὰς θυσίας, καὶ τοὺς καθαρμοὺς, καὶ τὰς νεομηνίας, καὶ τὴν κιβωτὸν, καὶ τὸν ναὸν δὲ αὐτόν. Καὶ γὰρ ἐξ ἑλληνικῆς ταῦτα παχύτητος ἔλαβε τὴν ἀρχήν. ἀλλ' ὅμως ὁ Θεὸς διὰ τὴν τῶν πλανηθέντων σωτηρίαν ἠνέσχετο διὰ τούτων θεραπευθῆναι, δι' ὧν οἱ ἔξωθεν δαίμονας ἐθεράπευον, μικρὸν παραλλάξας αὐτὰ ἵνα αὐτοὺς κατὰ μικρὸν τῆς συνηθείας ἀποσπάσας ἐπὶ τὴν ὑψηλὴν ἀγάγῃ φιλοσοφίαν. i.e. *Ne opineris igitur eo* (Deo) *indignum fuisse,*

(b) *Lib. 2. c. 18.*

(c) *Homil. 17. in Numer.*

(d) *Hom. 6. in Matth.*

fuisse, quòd illi (Magi) *per stellam vocabantur. Ita enim Judæorum omnia, sacrificia, lustrationes, novilunia, templumque ipsum dedecoraveris. Siquidem ex Gentium prophanarum ignorantia hæc omnia originem habuerint. Sed Deus ad errantium salutem per hæc quidem se coli passus est, per quæ Gentes extraneæ Dæmonas coluerant; ea tamen aliquantum corrigens, ut eos paulatim à consuetudine revocatos ad altiorem perduceret sapientiam.* Eadem (quod alii (*e*) observarunt) *Cyrilli* Alexandrini, S. *Hieronymi*, *Isidori Pelusiotæ*, aliorumque Veterum sententia fuit. Quos, inter alios ex Recentioribus, longè doctissimus *Grotius* (*f*) sequitur. *Sicut*, inquit, *fines sacrificiorum diversi sunt, quos & apud* Arnobium *&* apud Iamblichum *reperias, partim & apud* Macrobium 3 *Saturnalium ex* Trebatio, *ita & ritus, qui aut ab Hebræis ad Gentes alias venêre, aut, quod credibilius est, à Syris & Ægyptiis usurpati, correcti sunt ab Hebræis, & ab aliis gentibus sine ea emendatione usurpati.*

(*e*) *Vid. Ioan. Spenceri dissert. de Urim & Thum. c. 4. Sect. 7.*

(*f*) *ad Lev. 1.*

Neque vero hæc Christianis tantum, sed & Judæis aliquibus visa. Quod *Mosis Ægyptii* illa docent. (*g*) היה מנהג מפורסם בלעולם כלו שהיו אז רגילים בו והעבודה הכוללת אשר גדלו עליו להקריב מיני בה״ בהיכלות ההם אשר היו מעמידים בהם הצלמים ולהשתחות להם ולקטר לפניהם והעובדים הפרושים היו אז האנשים הנתונים לעבודת ההיכלות ההם העשויים לשמש ולירח ולכוכבים כמו שבארנו לא גזרה חכמתו ותחבולתו המבוארת בכל בריאותיו שיצונו להניח מיני העבודות ההם כולם ול בטלם כי אז היה מה שלא יעלה בלב לקבלו כפי טבע האדם שהוא תמיד נוטה למורגל והיה דומה אז כאלו יבא נביא בזמננו זה שיקרא לעבודת השם ויאמר השם צוה אתכם שלא תתפללו אליו ולא תצומו ולא תבקשו תשועתו בעת צרה.

(*g*) *In More Nevoch. part. 3. cap. 32.*

צדה אבל ההיה עבודתכם מחשבה מבלתי מעשה ומפני זה השאיר השם מיני העבודות ההם והעתיקם מהיותם לנבראים ולענינים דביונים שאין אמתות להם לשמו יתעלה וצונו לעשותן לו יתעלה וגו׳

i.e. *Consuetudo erat eis temporibus per totum orbem usitata, & religio omnibus populis communis, ut varia immolarentur animalium genera in templis illis, in quibus imagines collocabantur; & ut quisque imaginibus illis procideret, & suffitum adoleret. Certique ut essent ministri dati, & ad cultum eum destinati, qui celebratus erat eis in templis, quæ in honorem Solis, Lunæ & aliarum Stellarum posita erant. Quibus de rebus priùs monuimus. Quapropter noluit sapientia & providentia Divina (quæ in rebus omnibus creatis elucet) in mandatis dare, ut derelinquerentur planè & abolerentur omnia ista religionum genera; quippe à cujusmodi mandato abhorruisset natura humana, quæ semper ad id, cui assuevit, propendet. Ac quidem perinde fuisset ejusmodi præceptum, ac si Propheta quis Dei honorem obtendens, temporibus his nostris veniret, qui diceret, Deus, ne oretis, ne jejunetis, ne opem suam in temporibus afflictis imploretis, monet. Sed ut tota plane religio vestra in animi cogitationibus consistat, nulla autem in factis cernatur. Propter hanc ergo causam retinuit Deus priùs usitata religionum genera, eaque à rebus creatis, & fictitiis, quæ nihil omninò veri habent, ad nomen suum venerandum transtulit, eaque ut sibi præstemus, præcepit.*

Maimonidem sequitur R. *Schem Tob* in Commentariis hunc ad locum scriptis. Item Vir, ut Judæus, admodum doctus, *Isaacus Abrabenel.*
(h) *In præfat. ad Lev.* (h) Qui postquam *Maimonidis* opinionem contra *Nachmanidem* defenderat, ita Disputationem finit. הנה התבאר שכן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים

הכתובים ומדברי רז"ל בהרבה מקומות יש סיוע גדול
לדברי הרב מורה ואינם בזה הבאי אלא דברי קדושה

i. e. *Vides ergò Domini Ductoris sententiam, & in Lege, & in Prophetis, & in Hagiographis, & in Rabbinorum recolendæ memoriæ dictis, eisque quidem passim positis, magnum admodum firmamentum habere, Neque vana esse ejus hac de re verba, sed pietati consentanea.*

X. Verùm hæc, quæ tot tantíque Viri causam præbuisse judicârunt, cur vetus Sacrificandi ritus in fœdus *Mosaicum* transferretur, quamcunque fidem habere debeant, illud minimè dubitandum, quin Deus sacrificia *Mosaica* eo consilio institueret, ut magnum Christi sacrificium sacrificiis illis adumbraret.

Ita fit, ut Apostolus ad Hebræos sacrificia illa Hebræorum cum sacrificio Christi conferens, *Legem umbram futurorum bonorum*, hoc est, Typum *habuisse* dicat. (*i*) Ita fit, ut cum Cœlo supremo intimum Tentorii sacri adytum, cum Pontifice nostro Iesu Christo summum *Judæorum* Sacerdotem, & eorum denique sacrificia, præsertim die expiationis facta, cum magno Christi sacrificio, ut typos umbratiles cum antitypis, ut *terrena* cum *cælestibus* comparet. (*k*) Atque hinc tales aliqui ritus præcipuis in victimis instituti, qui quidem in sacrificio Christi præcipua quædam adumbrarent. Enimverò quia futurum erat, ut Christus extra Ierosolymam, cujus populi castra simulachrum fuerant, mortem subiret; sanè hac de causa institutum, ut maxima Judæorum piacula extra castra illa comburerentur. (*l*) Et quia Christus, tum pontifex, tum piaculum nostrum, non nisi fuso proprio sanguine in Cœlum in-

(*i*) Heb. 10. 1.

(*k*) Heb. 9. 24, 25, 26.

(*l*) Heb. 13. 10, 11, 12.

(m) Hebr. 9. 12. ingressurus erat, (m) hinc cautum ne Pontifex Hebræorum nisi fuso piaculorum sanguine in (n) Hebr. 9. 7. adytum intimum penetraret. (n) Sed de his aliàs fusiùs agendum. Reliqua ita exequenda, ut primò de sacrificandi locis, deinde de sacrorum Ministris, tum verò de sacrificiis ipsis, ritibúsque ad ea adhibitis agamus. Quæ cum explicata fuerint, tum demùm quæ Sacrificiorum propria vis & ratio fuit, facilè demonstrari poterit.

DE

TENTORIO SACRO.

CAP. II.

De locis ad Sacrificia facienda adhibitis.

I. DE locis eis, quibus ritè sacrificari potuit, tria præcipuè quærenda sunt. Primò quænam ea erant. Deinde quæ eorum adyta, quæ atria, altaria, conclavia, reliquáque ejusdem generis fuere. Tum denique quæ natura, & ratio.

Ac quidem ad rem Divinam faciendam, priusquàm Dei ipsius jussu extructum erat Tentorium Sacrum, quemvis adhibere locum licuit; adeòque & sacella ista, quæ quoniam editioribus in locis posita erant, במות appellari solent. Quod post Tentorium Sacrum conditum Hebræis in- (o) Lev. 17. 4, 5, 6. terdictum erat. (o) Quamdiu enim Tentorium illud, Arcæ sacræ receptaculum, vel in medio populi cœtu erat, (id quod in desertis contigit) vel

vel quidem alio quovis in loco, ut in certa sede, positum erat, eò omnes victimæ ducendæ erant, ibique ritè immolandæ. Huc pertinent Judæorum illa. (p) *Dum populus in desertis erat, lege cautum erat, ne quis in Sacellis montanis immolaret; ita tamen, ut lex ista cessaret, cum ad Galgalem ventum esset; quippe quo in loco ut nulla erat Tentorio Sacro fixa sive certa Sedes; ita etiam populus universus varias in Sedes segregabatur. At posito Schiloitico sanctuario (quod parietibus lapideis extructum erat, etiamsi quidem aulæis tectum) iterum valebat Lex ista, quæ in desertis servanda erat. Nam hoc in loco Arca sacra fixam ac certam Sedem habuit. Quo fit, ut sanctuarium illud* Dei domus *passim appelletur.* (q) *Jam Arcâ eâ* Nobæ *&* Gibeoni *positâ, ubi nullam certam Sedem habuit, rursus in montanis Sacellis res Divina ritè fieri potuit. Quo factum, ut* Samuel *his temporibus tali quodam in loco immolaret.* (r) *Id quod Hebræis nunquam licuit post Templum Ierosolymæ conditum: quippe quod Templum Arcæ sacræ fixa ac perpetua Sedes erat.* Judæos sequitur Vir doctissimus *Hugo Grotius*; ut qui illa *Mosis* verba, (s) *Non facietis quæ nos hic facimus hodie*, ita explicet. *Non offeretis victimas quibusvis in locis, sed in uno. Is locus fuit primum Silo: deinde Templum Hierosolymis. Medio tempore cessavit hæc Lex, quòd nullus sacro Tentorio certus esset locus. Fuit enim* Masphatæ, Gilgale, Nobæ, Gibeone, *in domo* Obededomi. Quò etiam illud ejusdem spectat; (t) *Eo tempore ob crebras migrationes nullus erat certus ad sacrificandum locus.*

(p) *Vide* Schilte Hagibborim *cap.* 57. *&* Isaac Abrab, *&* R. Levi Ben Gerson *ad* 1 *Reg.* 3. 3.

(q) *Iud.* 18. 31. 1 *Sam.* 1. 24.

(r) 1 *Sam.* 9. 13.

(s) *Deut.* 12. 8.

(t) *ad* 1 *Sam* 9. 13.

II. Cum esset itaque Tentorium sacrum primus omnium ad sacrificandum certus locus constitutus, deinde Templum Ierosolymæ; sequitur, ut eorum adyta, & atria, reliquáque antè dicta

tè dicta explicem. Ac quidem in Tentorio sacro (cujus omnem fabricam, & apparatum latè exponere nihil attinet) duo erant sacraria passo aulæo intersepta; quorum alterum interius, alterum exterius vocari solet. Illud, ob eximiam sanctitatem (erat enim symbolicæ Dei præsentiæ proprium quoddam domicilium, cœlique supremi simulachrum,) קדש קדשים *Sacrarium sacerrimum* appellatur. In eo posita Arca sacra, cujus operimentum à *Mose* כפרת, ab interpretibus Græcis aliàs ἐπίθεμα i. e. *operculum*, aliàs ἱλαστήριον, i. e. *propitiatorium* dicitur. Supra propitiatorium (ne qua loco deesset Cœli supremi similitudo) bini eminebant Cherubi, alterius in alterum aspectu converso, utriusque autem in propitiatorium, quod idem etiam alis expassis
(u) Exod. 25.22. & Num. 7. 8,9. obtegebant. Hinc Deus *Mosem* alloqui (u) solitus, hinc sacra edere oracula.

In sacrario autem exteriori mensa quædam collocata erat, eadémque semper instructa panibus, qui panes *facierum* dici solent; item ara ad suffitum adolendum posita, eadémque quatuor cornibus aucta. Utrique autem, nempe mensæ, & aræ, auri lamina obducta erat. Unde ara passim *ara aurata* appellatur. Eodem in sacrario candelabrum erat septem lucernis semper instructum, quæ (ut multis visum) Cœli stellas, ut & locus ipse mundum aspectabilem, adumbrabant. Neque enim probabilitate caret, quin ut intimum sacrarium supremi Cœli, ita extimum mundi aspectabilis umbratile quoddam simulachrum esset; ita ut domicilium illud, quod Deus inter Hebræos habuit, magnum hoc ejusdem *Templum*, universum mundum adumbraret. Quinetiam ostio Tentorii sacri atrium quoddam adjacebat aulæis undique passis clausum.

Quo

Quo in loco major erat ara ad victimas adolendas posita, eadémque clivo, & cornibus etiam quatuor instructa. Hæc ære, non auro tecta fuit. Inter aram autem & ostium Tentorii æneum positum erat labrum, ubi manus suas pedésque lavabant Sacerdotes rem divinam facturi. Nefas enim erat ad sacra facienda manibus pedibúsque illotis aggredi.

Jam nihil est, cur reliqua omnia, quæ ad Tentorium pertinebant, memorem. Illud unum adjiciendum, tentorium ipsum, atque etiam ejusdem vasa omnia, quò majorem haberent sanctitatis speciem, unguento sacro uncta fuisse; quippe quæ ita consecrari, ita sibi dedicari Deus voluit.

De Templo Ierosolymitano.

III. Jam verò ut mobile sanctuarium populo in desertis erranti satis accommodatum erat; ita fixas Sedes, amplásque opes in Canaane postea nacto parùm convenire visum. Quod cùm *David* Rex optimus cogitaret, grande continuò meditatur opus, factum fore præclarum ratus, si fixam & augustam domum, *Templum* Deo constitueret. Laudatur instituti pietas, opus ipsum autem bellicosum hominem, cædibúsque & sanguine cruentatum parùm decere renunciatur. Id honoris *Solomoni* datur, ut Regi ad pacem & otium nato; qui regnum, opes, & amicitiam (ad tantum opus valdè commodam) Hirami Tyriorum Regis adeptus, augustum Deo Templum condidit.

Templi, ac Tentorii sacri eadem planè sacraria erant. Sacrarii intimi eadem supellex, extimi autem in Templo auctior. Nam candelabro,

quod *Moses* fecerat, lychnuchi decem, hinc quinque, totidémque illinc adjecti erant; mensæque sacræ decem mensæ. (*x*) Templo etiam duo atria erant, alterum Sacerdotum, (*y*) populi alterum, quod quidem an septo divisum fuit, ut viri à fœminis segregati sacra sua Deo peragerent, mihi non constat. In atrio Sacerdotum posita erat ara major, item labrum æneum; cui itidem, præter lacum fusilem, decem alia labra addebantur. (*z*) Quinetiam in his Templi atriis conclavia multa condita erant suis quæque usibus accommodata. Quæ tamen omnia ubi sita erant, non docuerunt sacræ literæ.

(*x*) 2 *Paral.* 4. 7, 8.
(*y*) *ib. v.* 9.
(*z*) *ib. v.* 2. & 6.

IV. Cæterùm quæ Templi primò conditi, eadem instaurati sacraria, eadem altaria, sed & eadem denique sanctitas erat. Nec contrà valet, quòd Arca sacra, ignis cœlestis, oracula per Urim & Thummim edita, Majestas Dei, שכינה dicta, Spiritus Sanctus, vel, ut aliis placet, unguentum sacrum defuisse Templo instaurato dicta sint, quæ primò conditum decoraverant. Enimverò quicquid ad primò conditum, idem ad Templum instauratum ritè sacrandum pertinebat; quia loco semel consecrato tam diu sua constabat sanctitas, quàm Legi *Mosis* obligandi vis; ídque eò magis, quòd Templum *Salomonis* nulla Dei ipsius Lege, sed hostium injuriâ dejiceretur. Atque huc *Maimonidis* (*a*) illa refer de Templo secundo differentis. במה נתקדשה בקדשת ראשונה שקדשה שלמה שהוא קדשה העזרה וירושלם לשעתן וקדשן לעתיד הבא *i. e.* Templi secundi *sanctitas unde extitit? ex prima illa consecratione, quæ à* Solomone *peracta erat. Ab ea enim sanctitatis duratio Sanctuario & Ierosolymæ statuta fuit.* Is autem *utrumque in perpetuum sacrabat.*

(*a*) *In Beth Habcchira cap* 6.

bat. Quibus adjice, quæ paulò post adduntur. קדשת המקדש וירושלם מפני השכינה ושכינה אינה בטילה *i.e. Sanctuarii & Ierosolymæ sanctitas ex* Schechina *oritur*, Schechina *autem nunquam occidit.*

V. Jam Templi denuò instaurati quæ atria, quæ conclavia, quísque denique præfecti erant, Judæi particulatim docent. Ac primò quidem (ut illi monent) cum Templi porticu continens erat Sacerdotum atrium, cum Sacerdotum atrio atrium virorum, cum virorum atrio atrium mulierum, cum atrio mulierum area quædam Hebræis חיל *i.e. intermurale* dicta. Templum ipsum (quod observari debet) היכל, *&* Ναὸς dicitur. Cui si addideris Sacerdotum & virorum atria, totum illum habebis locum, qui מקדש, & ἱερὸν *i.e. Sanctuarium* vocari solet.

Jam quia magnus rerum apparatus ad ritualem Dei cultum spectabat, postulavit cultûs ipsius ratio, ut varia passim extruerentur rerum variarum receptacula. Ita factum, ut in quatuor angulis atrii mulierum quatuor conderentur ædificia subdialia. (*b*) Primum לשכת הנזירים *Conclave Naziræorum* dictum erat. Quippe in quo solebant *Naziræi* sacra salutaria coquere. Alterum בית שמנים *olei receptaculum* vocabatur; utpote in quo vinum & oleum recondita erant rei sacræ faciendæ apparata. Tertium לשכת עצים *lignorum receptaculum* appellabatur. In eo enim Sacerdotes vitiosi ligna secernebant verminosa. Quod enim lignum aliqua ex parte vermibus fortè exesum erat, ab ara semper rejici solebat, ut pabulum igne sacro indignum. Quartum לשכת מצורעים *Conclave Leprosorum* dictum erat; quippe in quo post morbum exutum lavari sole-

(*b*) *Maim. in Beth Habechira cap. 5,*

solebant homines leprosi. Sed & atrio mulierum cellæ duæ patebant subter virorum atrio sitæ. Hæ musici apparatûs receptacula erant.

(c) *Vide Misnam in Middoth cap. 1.*

Inter sanctuarium & intermurale, *Aquilonem* versus, sita erat בית מוקד *domus focaria*; (c) quæ quatuor in conclavia divisa fuit. Quorum illa duo, quæ Sanctuarium spectabant, ratione sitûs sacra erant. Profana autem duo reliqua, quæ cum intermurali conjuncta erant. *Primum* horum conclavium לשכת טלאים *conclave agnorum* dictum erat. In eo enim explorabantur agni ad sacra quotidiana destinati, nequid in eis vitii inesset. Alterum iis datum erat, qui panes *facierum* dictos procurabant. Tertium בית חשמונאי *domus Asmonæorum* vocabatur. In eo enim *Asmonæi* aræ illius lapides recondebant, quam profanaverant Græcorum Principes. Ultimi duplex usus erat. Nam in eo Sacerdotes excubias agebant; atque etiam inde patebat aditus ad *lavacrum* quoddam בית טבילה dictum; quo Sacerdotes ἐξονειρωγμοὺς polluti, lavandi & lustrandi erant. Juxta lavacrum perpetuò ardebat focus, ut altero loti altero continuò calefierent.

(d) *Misna in Middoth cap. 5.*
(e) *In Beth Habechira cap. 5.*

In atrio virorum octo itidem conclavia erant, Ad Austrum tria, totidem ad Aquilonem, reliquáque duo juxta portam orientalem sita. (d) Aquilonem (vel ut *Maimonidi* (e) placet Austrum) spectabat לשכת מלח *conclave salis*. In eo enim sal reconditus ad sacra condienda apparatus. Et לשכת הפרוה *conclave Parvæ*, ubi victimarum pelles salitæ erant. Et לשכת המדיחים *conclave Lavantium*, quo lavari solebant victimarum exta & profecta. Austrum spectabat לשכת הגזית *conclave lapidum*

dum Cæsorum dictum, cujus illa pars, quæ Sanctuarium versus sita fuit, sacra erat; profana autem, illa quæ intermurale spectabat. Atque hac in parte Senatûs magni tribunal erat. Item לשכת גולה *conclave scaturiginis*, ubi fons erat, in Templi usus aquas suppeditans. Et לשכת העץ *conclave ligni*; quod idem, ut *Maimonidi* (*f*) placet, Sacerdotis summi conclave fuit, & לשכת פרהדרין *conclave Assessorum* vocabatur. Hîc Pontifex ante diem expiationis in ritibus sacris instituі solebat, nequid fortè eo die perperàm ab eo maléque fieret.

(*f*) *In Beth Habechira cap.* 5.

Juxta portam orientalem situm erat לשכת חביתין *conclave eorum, qui fertum Pontificis quotidianum procurabant.* Item לשכת פנחס *conclave Pinchasi*; nempè vestiarii cujusdam ita dicti, vestibus pontificalibus præfecti. Quem hoc in munere qui exceperunt, hoc sibi proprium conclave habuere.

Quinetiam supra portam Sanctuarii extructa erant conclavia duo, *domus Astines*, & *domus Nitsots* dicta. (*g*) Quorum in priori confici solebat suffitus sacer, in utrâque excubiæ à Sacerdotibus agi. Sacerdotes enim tribus in locis, in *domo Astines*, *Nitsots*, & *Focaris*, Levitæ in uno & viginti circa Templum noctu excubabant. Id quod *Maimonides* non tam ad custodiam Templi, quàm honoris causâ factum judicat.

(*g*) *Maimon. in Beth Habechira cap.* 8. *& Misna in Middoth cap.* 1.

In Sanctuario duo conclavia erant. *Prius* בית חשאים *domus silentium* dictum erat. Huic optimus quisque id, quod in pauperes erogari voluit, clàm ac secretò ingerebat. *Alteram* לשכת הכלים *conclave vasorum* appellabatur; cui quisque vas omne intulit, quod in Templi

usum dono dedit. Quod idem, si ad ministerium sacrum parùm aptum esset, vendi à Quæstoribus solebat, ejusque pretium ad labem Templi curandam impendi.

VI. Cæterùm sicut multa conclavia, ita multi erant (*h*) Templi *præfecti*, à Judæis ממונים nominati. Quorum *primus* Sacerdotes, & Levitas, virósque (quos vocant) Stationarios hoc præconio convocabat. עמדו כהנים לוים לדוכן וישראל למעמד *Surgite Sacerdotes, Levitæ ad suggestum, & Israelitæ ad stationem.* Fuere autem *viri stationarii* ad vices populi in sacris supplendas constituti. (*i*) Quandoquidem enim pro quibus sacra facta erant, suis quique sacris faciendis interesse debere censerentur, totius autem populi sacris totus populus interesse non posset, hinc usuvenit, ut optimi quique deligerentur, qui totius populi personam gerentes sacris publicis interessent. Hi dicti erant *viri stationarii*, eorúmque opera sacris data *statio* appellata. Jam *Alter* præfectus foribus Templi, *Tertius* portarum custodibus præfuit, dictúsque erat איש הר הבית *vir montis domus.* *Quartus* cantoribus præfectus erat, *Quintus* apparatui musico, *Sextus* iis sortibus, quibus suum cuique Sacerdoti in sacris obeundis ministerium obtigit. *Septimus* procurabat turtures, & columbas, quas, accepto pretio, sacra daturis suppeditabat. *Octavus* erat tesserarum custos; earum utique quibus vox עגל · זכר · גדי aut חוטא inscripta ratam illam indicabat vinı & similæ portionem, quæ victimæ cuique accommodanda fuit. Hic pretio statuto immolaturis tesseram dedit. *Nonus* tesserâ ab immolaturis acceptâ, eam vini similæque portionem suppeditabat, quæ tesserâ illâ de-

(*h*) Maim. in Chelei Hamikdesh cap. 7.

(*i*) id. ibid. c. 6.

demonstrata fuit. *Decimus* iis præfuit medicis, quibus commissa fuit cura Sacerdotum; qui, cùm in Sanctuarii pavimento discalceati versarentur, dysenteria sæpe laborabant. *Undecimus* erat aquarum ductibus tam Ierosolymæ, quàm Sanctuarii præfectus. *Duodecimus* panes *facierum* dictos, *Decimus tertius* suffitum sacrum, *Decimus quartus* aulæa procurabat, eorúmque Textoribus præfectus erat. *Tredecim* autem erant Sanctuario aulæa: Septem utique illius portis septem, Templi porticui unum, unum sacrario exteriori, interiori duo, totidémque ὑπερῴῳ Templi, quod à Judæis עליה (k) dicitur. *Decimus quintus* denique Templi præfectus sacris vestibus præpositus erat. Sed hæc hactenus. Nunc quæ Templi natura fuit, quæ ædis sacræ ratio, docendum. Quod quidem quare fieri debeat, alio in loco apparebit.

(k) *Vid. Misnam in Middoth cap. 4. Sect. 5.*

DE
RATIONE TEMPLI
IEROSOLYMITANI.

CAP. III.

De Templi Tentoriique sacri propria natura ac ratione.

I. TEmpli ac Tentorii sacri eadem planè ratio fuit. Utrumque enim æquè sacrum, æquéque Dei sacrarium erat. Ac quidem (ne ad rem perspicuam quasi per ambages quasdam eam) ea utriusque ratio fuit, quæ sacri cujus-

cujusdam domicilii, quo Deus Hebræorum Rex, quasi inter subditos habitabat. Ut inter domicilium illud, & Synagogas postea conditas magnum illud interesset, quòd Deus in his coleretur tantùm, in illo autem non tantùm coleretur, sed insigni quadam ratione, ut jam docebimus, habitaret.

Atque hoc quidem ex illo ipso præcepto constat, quo conditum erat Tentorium sacrum. Quid enim Deus hac de re *Mosem* alloquens? (*l*) *Facient*, inquit, *mihi sanctuarium, & habitabo in medio eorum.* Quod perinde est, ac si dixisset, eo habitabo in sanctuario quod in mediis populi castris erit. Atque ita factum, ut castris Israeliticis immundi omnes movendi essent, nempè ne pollurent castra illa, quorum in medio habitabat Deus. (*m*) Neque aliud quod in causa est, quare in mediis Hebræorum castris Deus ipse *ambulâsse* dicitur, (*n*) nisi quòd insigni ratione eo in Tentorio habitaret, quod quidem, dum in desertis erat, unà cum ipsis populi castris huc & illuc circumlatum erat.

Quinetiam ut Tentorium sacrum, ita Templum eo consilio conditum, ut Deus in eo habitaret. Ex quo illud *Solomonis*. (*o*) *Ædificans ædificavi domum in habitaculum tuum firmissimum, solium tuum in sempiternum.* Quo eodem spectant *Mosis* illa. (*p*) *Introduces eos, & plantabis in monte hæreditatis tuæ, firmissimo habitaculo tuo, quod operatus es, Domine: sanctuarium tuum, Domine, quod firmaverunt manus tuæ.* Quibus ex rebus intelligitur, eam fuisse Templi rationem, quæ sacri cujusdam domicilii, quod Deus inter populum suum sibi ipse incolendum cepit, & quidem insigni suâ

(*l*) Exod. 25. 8.

(*m*) Num. 5. 3.

(*n*) Deut. 23. 14. Lev. 26. 11, 12.

(*o*) 1. Reg. 8. 13.

(*p*) Exod. 15. 17.

ſuâ præſentia, ut mox indicabimus, illuſtravit.

II. Sed & idem docet paſſim celebrata Templi Sanctitas; cujus nulla alia ratio fuit, niſi talis in eo Dei præſentia, qualem illud ſibi propriam habuit, non cum aliis omnibus locis communem. Eſt enim loci duplex ſanctitas, altera rei, altera autem loci propria. Ac locum, ſi ut rem ſpectes, dedicatio ad Dei cultum ſacrat: At verò locum, ut locum, ſacrat inſignis aliqua Dei præſentia, ſive præſentiæ ejus ſpecies. Quamvis enim Deus nullo loco concludi, exclidive queat; alia tamen præſentia ejus, ſive præſentiæ ejus ſpecies, aliis atque aliis in locis (ut cuique patet) ineſſe poteſt.

Quænam ergo unquam in Tentorio, quænam in Templo præſentiæ Dei illuſtrior ſpecies, quàm quæ aliis in locis erat? Sanè ſplendida illa ac ſacra nubes, quam ſacræ literæ (q) כבוד, δόξαν, Judæi שכינה vocare ſolent. Utpote quæ Tentorium diu comitata in Templum poſteà (r) demigravit. Neque alia loca in ſacris literis ſancta appellari ſolent, niſi quæ vel ſacra illa nubes, vel altera aliqua præſentiæ Dei inſignis ſpecies illuſtrabat. Ita factum ſaltem, ut *Terra Sancta* appelletur, quæ *rubo* ei vicina erat, unde Deus *Moſem* alloquebatur, (s) ut quo in rubo ſplendor Dei, δόξα ejus dictus, eluceret. Ita factum etiam, ut Sinai (t) & Sion (u) montes *ſacri* dicti ſint; quippe quorum utrumque illuſtrabat ſplendida præſentiæ Dei ſpecies. Quod idem etiam eo de monte dicendum eſt, quem *Petrus* Apoſtolus *ſacrum* dixit. (x) Utpote quem (ſicut alios illos) idem ille ſplendor conſecraverat. (y) Sed & idem etiam de *Sanctuario* Sichemitico

(q) *Exod.* 19. 10. & 24. 16. & 40. 34. & *paſſim.*

(r) 1. *Reg.* 8. 11. & 2. *Paralip.* 5. 13, 14.

(s) *Exod.* 3. 5.

(t) *Pſal.* 68. 17.

(u) *Pſ.* 2. 6.

(x) 2. *Pet.* 2. 17.

(y) *Mat.* 17. 2. 5.

ju-

(z) *Josh.* judicandum; (z) quippe cui nomen illud datur,
24. 26. quia Deus olim *Abrahamo* eo in loco apparuerat.
(a) *Gen.* 12. (a) Nec aliud quid, nisi loci sanctitas in causa
6. 7. fuit, cur *Joshua* juxta Hierichuntem *calceos exue-*
(b) *Iosh.* 5. *re* jussus erat, (b) nec alia sanctitatis ejus ratio,
15. nisi quòd tum coràm adesset Angelus ille, qui
princeps exercituum Domini, Deique quasi Vica-
(c) *Ibid.* rius erat. De quo ita *David Kimchius*; (c) לפי׳
גדולתו וקדושתו נקדש המקום שנראה בו׳ ליהושע *i. e.*
Illius dignitate & Sanctitate sacratus est locus, quo
Joshuæ *apparebat.*

Neque verò refert, quòd *splendor* Dei Δόξα dictus, non ita semper in sanctuario radios suos explicaret, ut sub oculorum sensum caderent. Nam Numen illud, cujus præsentiam splendor iste designabat, in sanctuarium suum semel ingressum, id
(d) *Exod.* deinceps pro suo *habitaculo* haberi voluit. (d) *Ibi*
15. 17. se *nomen suum positurum, ibi oculos suos, & cor*
(e) 1. *Reg.* 9. *suum in perpetuum fore* dixit. (e) Ibique denique
3. habitabat, donec longè insigniori modo in Templum suum spirituale, in Ecclesiam Christianam migrabat.

III. Jam illa quoque memoratu digna, quòd
(f) *Deut.* 12. Deus nisi in Sanctuario nusquam sibi immolari
13, 14. vellet. (f) Quòd Sacerdotes eò ministratum
(g) *Ezek.* euntes *ad Deum accedere* censerentur. (g) Quòd
44. 15. qui in Sanctuario apparuere, *coram Deo apparuisse*,
(h) *Exod.* 23. (h) quæque in eo facta erant, *coram Deo facta*
17. & 34. esse dicantur. (i) Quòd Deus ex Sacrario in-
24. timo sacra edere oracula soleret. (k) Quæ Dei
(i) *Exod.* 28. in sanctuario ipsius præcipuam præsentiam in-
12. & 30. 8. dicabant.
Lev. 15.
(k) *Ex.* 25.
2. *Num.*
7. 89.

IV. Sed & idem constat ex tralatitio nomi-
(l) *Ioh.* 2. nis *Templi* usu. Neque enim Christus *corpus suum*
19. 21. aliâ de causa *Templum* dixit, (l) nisi quòd idem
illud

illud numen cujus *plenitudo* in Christo habitat, umbratili & symbolico modo Templum olim incolebat. Sed & caro ejus *velum* dicta, (*m*) ut (*m*) *Heb.* numinis illius domicilium, quod intra Sacra- 10. 20. rii intimi velum ratione symbolica habitabat. Quid quod Apostolus Christianos quoque *Templum Dei* appellavit? (*n*) Quamobrem verò? quia *Spiritus Sanctus in eis habitat.* (*o*) Quo eo- (*n*) 1. *Cor.* 3. 16. dem sensu & eorum *Corpora Spiritus Sancti Templum* dixit. (*o*) *Ibib.* (*p*) Quibus adde illa ad Ephe- (*p*) 1. *Cor.* sios. (*q*) *Ergò jam non estis hospites & advenæ:* 6. 19. *sed estis cives Sanctorum & domestici Dei: superædi-* (*q*) *Ephes.* 2. *ficati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso angulari lapide Iesu Christo, in quo omnis ædificatio constructa crescit in Templum Sanctum in Domino: in quo & vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu.* Ubi ut Ecclesiam Ephesinam ob Spiritum Sanctum in ea habitantem *habitaculum Dei* appellavit: ita universam Christi Ecclesiam, ob eandem causam, eodemque sensu *Templum* dixit. Quod nulla alia de causa dixit, nisi quòd Templum Ierosolymæ, unde Templi nomen ad Ecclesiam transtulit, Dei habitaculum censeretur.

V. Idem quoque Judæis visum. Utpote qui & in desertis, & in ipsa quoque Canaane triplicia fuisse castra dicunt, *Populi*, *Levitarum*, & *Dei*. Castris enim populi in desertis postea respondebat Ierosolyma, Levitarum castris mons Domûs, ubi sic Levitæ circa Templum, ut circa Tentorium, excubabant. Tentorio ipsi respondebat Templum. Cujus utriusque à Judæis ea omninò ratio habita, quæ sacri cujusdam domicilii, quo Deus inter populum suum ut Rex ac (*r*) Maimon. Dominus habitabat. Huc spectant illa *Mosis* *in Beth habechira, cap.* Ægyptii (*r*) שלש מחנות היו במדבר מחנה ישראל 7.

והוא

והוא אר בינ מחנות ומחנה לויים שנאמר שהוא סביב למשכן יחנו ומחנה שכינה והוא מפתח חצר אהל מועד ולפנים וכנגדן לדורות מפתח ירושלם עד הר הבית כמחנה ישראל ומפתח הר הבית עד פתח העזרה שהוא שער נקנור כמחנה לויים ומפתח העזרה ולפנים כמחנה שכינה *i.e. Triplicia castra in desertis erant. Castra Israelis (quæ & ipsa quoque quadruplicia erant) & castra Levitarum, quorum erat, ut diximus, circa sacrum Tentorium castrametari. Et castra Majestatis divinæ, intra portam atrii conventûs sita. His alia illa in perpetuum respondent. Totum loci spatium inter portam Ierosolymæ & portam montis domûs situm; quod juxtà ac Israelis castra æstimatur. Item spatium illud, quod à porta montis domûs ad Sanctuarii portam* Nicanor *appellatam porrigitur; cujus ac castrorum Leviticorum eadem est habenda ratio. Et quicquid denique spatii erat intra portam Sanctuarii situm; ubi Majestatis divinæ castra.* Quibus ex rebus intelligitur illud Apostoli ad Hebræos. (s) *Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra castra; propter quod & Iesus, ut sanctificaret per sanguinem suum populum, extra portam passus est.* Illud nimirùm pro re concessa & nota sumit, populi castris in desertis Ierosolymam postea respondisse. Idque causæ fuisse docet, cur Christus extra Ierosolymam mortis supplicio afficeretur, quippe quòd illa sacrificia, quæ quidem sacrificii Christi typi præstantiores erant, extra populi castra cremari solerent.

(s) Hebr. 13. 11, 12.

Verùm hæc in transitu tantùm dicta: Nunc redeundum ad propositum; quò spectant ea, quæ *Moses Ben Nachman* ad illa Legis verba annotat. *Faciéntque mihi Sanctuarium, & habitabo in medio eorum.* (t) בית וכלים כמקדש מלך ובית במלכה

(t) Exod. 25. 8.

המלכה ושכנתי בתוכם בבית ובכסא הכבוד אשר יעשו לי שם *Facient*, inquit, *domum*, *&* *vasa quasi sanctuarii Regis*, *domûsque regiæ. Egóque in eorum medio habitabo*, *in domo scilicet*, *solióque gloriæ*, *quod mihi facient.* Ubi sicut Dei sanctuarium domum regiam appellavit: ita domum regiam (ob personæ Regis sanctitatem) מקדש, hoc est, *Sanctuarium* dixit.

Nachmanidem sequitur *Isaacus Abrabanel*, (*u*) הנה נקרא הבית המקדש בשמות מתחלפות אהל מועד משכן יי משכן העדות מקדש יי כי הנה נקרא אהל מועד לפי שהיה במדבר בתמונת אהל ביריעות וקרשים ונקרא משכן מפני שכנה שם שכינת השם ונקרא משכן העדות לפי שהתורה ולוחות שהוא העדות בין ישראל לאביהם שבשמים היה שם ומקדש מפני שלא יבואו שם ערל וטמא *i. e. Sacrarii Dei varia sunt nomina. Tentorium conventûs*, *Habitaculum Domini*, *Habitaculum Testimonii*, *&* *Sanctuarium Domini. Appellatur utique Tentorium conventûs*, *quia in desertis speciem habuit Tentorii aulæis & asseribus conditi. Vocatur Habitaculum*, *quia in eo habitabat Majestas Dei. Vocatur Habitaculum Testimonii*, *quia in eo condebantur Legum liber & Tabulæ*, *quæ quidem Testimonio fuere inter Israelitas*, *&* *Patrem eorum*, *qui est in Cœlo. Vocatur denique Sanctuarium*, *quia præputiatis & immundis eo penetrare nefas erat.* Et paulò post. בהיכל היה השלחן והמנורה ומזבח הקטרת כאילו הם כלים לשרת לפני מלכי של עולם לא שהיה הוא יתברך צריך לדבר מכל זה חלילה וחס אלא להשריש בנפשותם כי יי אלוהם מתהלך בקרב מחניהם *i. e. In Templo fuere mensa*, *&* *Candelabrum*, *&* *ara suffitûs*, *tanquam res ad ministerium Regis mundi aptæ.* Non quòd *illi* (*cui laus omnis*) *harum ulla re opus esset. Absit*, *ut ita arbitremur. Sed ut populi animo penitùs insideret in mediis*

(*u*) *ad Exod.* 25. 8.

C *Isra-*

(x) *Ad More Nevochim, part. 3. cap. 45.*

Israelis castris versatum esse Dominum Deum ipsius. Huc adde illa R. *Schem Tob.* (x) השם יתברך צוה לעשות בית כבירת מלך ובבית מלך ימצא כל אלו הדברים אשר אמרנו אנשים שישמרו את היכלו ואנשים שיעבדוהו בעבודות המיוחדות למלך לתקן מאכלות ועשות כל שאר הדברים הצריכים למלך ויש אנשים אחרים שישוררו לפניו בכל יום תמיד בשירת ובקול זמרה ויש בבירת המלך מקום אחד מוכן לעשות המאכל ויש גם כן מקום להקטיר לפניו קטורת סמים ויש שלחן בביתו וגם כן מקום מוכן אשר בו יושב המלך אשר לא יכנס אדם שם כי אם המשנה לו ואוהביו רע מאד וכן רצה השם שיהיה לו בביתו כל אלו הדברים אשר לא יחסר לו ממלך מלכי אדמה אף כי הוא מלך גדול ואינו צריך לכל זה ונמשך מזה מתנות כהנים ולויים כמו שמלך נוהן לאנשי משמרתו וזה כדי שיאמינו ההמון שהמלך יי צבאות ישב בקרבנו והוא מלך גדול נורא על כל חיצמים *i. e. Deus, cui laus, talem sibi domum condi jussit, qualis esse solet domus regia. In domo regia, hæc omnia, quæ diximus, reperiuntur. Alii scilicet, qui custodiant palatium ejus. Alii qui fungantur officiis ad regiam dignitatem pertinentibus; qui epulas instruant, aliáque faciant Regi necessaria. Alii denique, qui voce quotidie, fidibusque canant. Est etiam in domo regia locus ad cibos apparandos constitutus. Item locus, ubi ei odoramenta adolentur. Est etiam mensa in domo ejus, itémque conclave ipsi proprium, quò nemo pervenit, nisi qui ei secundus est, quósve in maximè caris habet. Eundem ad modum voluit Deus, hæc omnia ut in sua domo inessent, nequa in re Terrarum Regibus concederet. Est enim ille Rex magnus; ut his quidem rebus non indigeat. Verùm hinc facilè elucet ratio victûs familiaris Sacerdotibus & Levitis dati, utpote quem Rex quisque ministris suis suppeditare solet. Atque hæc omnia eò spectabant, ut intelli-*

ge-

geret vulgus Regem, nempe Dominum Exercituum, inter nos versatum esse. Est enim ille Rex magnus, omnibusque Gentibus metuendus.

IV. Ea itáque & Tentorii sacri, & Templi ratio Judæis visa est, quæ regii cujusdam domicilii Deo in habitaculum positi; ut ita fere inter populum suum Deus habitasse censeatur, quemadmodum inter populos suos terrarum reges habitare solent. Hinc scilicet, ut Judæis visum, splendidissima Sanctuarii supellex, & quasi rei familiaris magnificus admodùm apparatus. Hinc longè amplissimum famulitium, ministríque varii, variis utique muneribus præpositi. Alii nimirùm, qui sacra procurarent, alii, qui custodirent domum, alii qui musicæ operam darent, qui dum flagrabant holocausta, vinúmque ritè libabatur, voce, buccina, chordísque canerent, ut inter epulas regias fieri solet. Hinc mensa semper panibus instructa, ignis in ara perpetuò ardens, suffitus bis quotidie incensus, totiésque victimarum profecta ad aram, ceu mensam Dei, admota; profectisque sal, vinum, & ferta addita. Hinc festi nonnunquam dies celebrati, conviviáque statis temporibus agitata. Hinc multa Templo conclavia addita, tanto rerum apparatui necessaria. Neque enim hæc arbitrio humano, sed afflatu divino designata. (*y*).

VII. Cæterùm quia Dei sanctuarium peculiaris præsentiæ ejus umbratile quoddam domicilium erat, postulabat rei ipsius ratio, postulabat etiam & ipse Deus, (*z*) ut tam augusti sacríque loci magna esset reverentía. Quæ quanta apud Judæos erat, *Maimonidis* illa satis docent (*a*) מצוה עשה ליראה מן המקדש שנאמר ומקרשי תיראו ולא מן המקדש אתה יראה אלא ממי שצוה על יראתו ואיזה

(*y*) 1. *Par.* 28. 12.

(*z*) *Lev.* 9. 30. & 26. 2. *Eccles.* 5. 1.

(*a*) *In Beth habechira, cap.* 7.

ואיזה היא יראהו לא יכנס אדם להר הבית בכקלו או
במנעל שברגליו או באפונדתו או באבק שעל רגליו או
במינות הצרורין לו בכדינו ואין צריך לומר שאסור
לרוק בכל הר. הבית אלא אם נזדמן לו רוק מבליעו
בכסותו ולא יעשה הר הבית דרך שיכנס מפתח זו ויצא
מפתח שכנגדה כדי לקצר הדרך אלא יקיפו מבחוץ ולא
יכנס לו אלא לדבר מצוה *i. e. Reverentia Sanctuarii
præcepto jubenti nititur. Dictum enim est,* & Sanctuarium meum revereamini. *Nec tamen ipsum Sanctuarium verebere, sed eum, qui ejus reverentiam jussit. Quænam autem est reverentia ejus? ut nequis cum baculo, cum calceis in pedibus, cum tunica loculis instructa, cum pedibus pulverulentis, montem domûs ingrediatur.* *Nec opus est dicere in montem domûs sputum excreare non licere, sed sputum ibi fortè obortum* vestimento excipiendum *esse.* *Nec quis montem domûs pro calle habeat, ut unâ ejus portâ ingressus alterâ inde egrediatur, eúmque vitæ compendium faciat. Sed eum fortis circueat, nec ingrediatur nisi officii præstandi causâ.* Et paulò post. כל
שהשלים עבודה ונכהלק לו אינו יוצא ואחוריו להיכל אלא
מהלך אחרונית מעט ומהלך על צידו עד שיצא מן
העזרה וכן אנשי משמר ואנשי מעמד ולויים מרוכנן כך
הם יוצאים מן המקדש כפי שפוסק אחר תפלה
לאחריו כל זה ליראה מן המקדש לא יקל אדם את
ראשו כנגד שער מזרחי של עזרה שהוא שער ניקנור מפני
שהוא מכוון כנגד בית קדש הקדשים וכל הנכנס
לעזרה יהלך בנחת במקום שמותר לו להכנס לשם ויראה
עצמו שהוא עומד לפני האדון ה׳ שנאמר והיו עיני ולבי
שם כל הימים ומהלך באימה וביראה ורעדה שנאמר
ברגש נהלך אלהינו בבית *i.e. Qui officio functus è Sanctuario exierit, tergum suum Templo non obvertet; sed pedetentim retroibit, latere eò versus obli-*

obliquato, donec è ſanctuario egreſſus fuerit. Sic etiam Sanctuarii cuſtodes, viríque ſtationarii, Levitæque à ſuggeſto regreſſi eodem modo, quo precibus functi, è Sanctuario retroire debent. Sed & hæc etiam omnia ad Sanctuarii reverentiam pertinent. Ut nequis leviter caput agitet coram orientali Sanctuarii portâ Nicanor *dicta, utpote quæ è regione Sacrarii ſacerrimi ſita ſit. Ut quiſque, Sanctuarium ingreſſus, modeſtè, quo ſibi licet, eat. Ipſa autem illius Reverentia eſt, ut ſtet quiſque coram Domino Deo, quia dictum eſt,* (*b*) & erunt oculi mei & cor meum ibi cunctis diebus. *Et ut timidè, reverenter, & pavidè incedat. Propterea quòd dictum ſit.* In domo Dei noſtri ambulabimus cum tremore (*c*).

(*b*) 1. Reg. 9. 3.

(*c*) Pſ. 55. 15.

VIII. Quinetiam quia Sacrarium intimum Cœli ſupremi ſimulachrum erat, & quidem Majeſtatis Dei proprium quoddam penetrale, ideò locus quiſque Sanctuarii eò Sanctior à Judæis habitus, quò ſacrario ei propinquior erat. Quod docent illa *Moſis* Ægyptii; (*d*) quæ eò libentius huc transfero, quia, quæ locorum omnium ratio à Judæis habita erat, indicant. כל ארץ ישראל וגו' *Univerſa Terra Iſraclis aliis eſt omnibus Terris ſanctior. Quænam autem eſt illius ſanctitas? Ex ea ferunt omerum meſſis, duos panes Pentecoſtes, & primitias; (e) quæ aliis ex terris non ferunt. Urbes muris circumdatæ reliquâ ſunt terrâ ſanctiores. Ex iis ſcilicet lepreſos ejiciunt, (f) nec in eis mortuum ullum ſepeliunt, niſi vel ſeptem probatorum, vel omnium planè civium conſenſu. Sin forte mortuum tali quavis ex urbe efferant, eundem eò referre non licet vel omnibus civibus conſentientibus, &c. Ieroſolyma ſanctior eſt aliis urbibus muro cinctis; quia Sacra levia, & Decimas ſecundas illius intra mœnia comedunt. Mons domûs ſanctior eſt Ieroſolymâ. Quippe quò viris, fœminiſve fluxione laborantibus, mulieribus menſtruatis,*

(*d*) *in Beth habecchira, cap. 7.*

(*e*) *Lev. 23.*

(*f*) *Ioſh. 7. 3.*

puerperisve progredi nefas. Mortuum autem eò ferre licet. Ideóque cadavere funestatum eo quoque pervenire licere, nihil est cur moneam. Intermurale sanctius est monte domûs, quippe quod extraneis, cadavere funestatis, aut fœminæ menstruatæ concubitu pollutis ingredi non licet. Intermurali sanctius est atrium mulierum. Eò enim pervenire nemini licet eo die, quo propter impuritatem lotus est. Verùm hoc ne liceat non nisi Senatûs consultum est. Lex enim ob impuritatem loto, eo ipso die quo lotus est, in castra Levitica ingressum permittit. (g) *Sed neque piaculi reus est, qui, cum sit cadavere funestatus, in atrium mulierum ingreditur. Atrio mulierum sanctius est atrium Israelis. Huc enim rite pervenire nequit, qui expiatione caret. Israelis atrio sanctius est atrium Sacerdotum. Neque eò progrediuntur Israelitæ nisi officii præstandi causa. Ut victimæ scilicet manus imponant, ut juxta eam peccata deprecentur, ut eam mactent, aut profecta agitent. Ea atrii Sacerdotum pars, quæ inter porticum & aram sita est, sanctior est ejusdem parte altera. Huc enim Sacerdotibus vitiosis, caput apertum, vestésve diffutas habentibus, pervenire non licet.* Quo gravius erat eorum scelus, qui *Zachariam* ibi trucidarunt. (h) *Templum Sanctius est ea atrii illius parte, quæ porticum inter & aram jacet. Quippe quod nemo ritè ingreditur nisi lotis manibus pedibúsque. Templo sanctius est sacrarium sacerrimum. Huc enim nisi uni Pontifici nemini planè penetrare licet; neque huic quidem nisi uno expiationis die, ipsóque ministrandi tempore.* Hoc scilicet Adytum (quod *Abrabenel* (i) ipse observavit) supremi Cœli imago fuit. Hîc propitiatorium, ut Scabellum Dei; Hîc Cherubi, ut Cœlestes Ministri; quos inter Deus habitâsse dicitur, (k) atque

(g) Levit. 16. 28.

(h) Matth. 23. 35.

(i) ad Lev. 16.

(*k*) atque hinc oracula edidisse. (*l*) Quo minus mirum, si cuique, præter unum Pontificem (qui Princeps populi apud Deum Patronus & Advocatus erat) locus adeò sacer occluderetur.

(*k*) *Psal.* 80. 1. & 99. 1.
(*l*) *Exod.* 25. 22.

IX. Eundem morem in multis Deorum suorum Templis secutæ sunt profanæ Gentes. *Quædam fana*, inquit *Minutius Felix*, *semel anno adire permittunt, quædam ex toto nefas visere.* Sic etiam *Pausanias* in *Bœoticis* de Templo *Dindymenes* loquens, μιᾷ δὲ ἐφ' ἑκάστων ἐτῶν ἡμέρᾳ καὶ οὐ πέρα τὸ ἱερὸν ἀνοίγειν νομίζουσι. *Unico tantùm singulis annis die Templum aperire fas habent.* Et de fano *Eurynomenes* eodem in libro, ἡμέρᾳ δὲ αὐτῇ κατ' ἔτος ἕκαστον τὸ ἱερὸν ἀνοιγνύουσι τῆς Εὐρυνομένης, τὸν δὲ ἄλλον χρόνον οὐ σφίσιν ἀνοιγνῦναι καθέστηκε. *Eodem die quotannis Templum* Eurynomenes *aperiunt, alio quovis tempore ne aperiant, cautum est.* Ita etiam in secundo Eliacorum de *Orci* Templo, ἀνοίγνυται μὲν ἅπαξ κατ' ἔτος ἕκαστον, εἰσελθεῖν δὲ οὐ τότε ἐφεῖται πλήν γε τῷ ἱερωμένῳ. *Semel quotannis aperitur, ingredi autem vel tunc quidem nulli, nisi Sacerdoti licet.* Fanum denique *Neptuni Equestris* omnibus semper clausum fuisse idem ille in *Arcadicis* narrat. Ita scilicet gentibus extraneis visum, Templa ritè dedicata Deorum habitacula & domicilia, eorùmque numine plena fuisse; eâque de causa ab hominibus raro aut nunquam ingredienda.

habeant) & responderi posse judico, & alia quædam repugnare, quæ hanc sententiam labefactent.

Nam ut Hebræorum primogeniti homines essent Deo sacri, nec ætatis suæ prærogativâ, nec jure ad Sacerdotium factum est, sed salute sibi à Deo præstitâ, dum primogeniti Ægyptiorum subito excidio interirent. (*p*) Ita quippe Deo visum fuit, ut illud hominum pecudúmque genus, quod ipse Hebræis incolume præstabat, eodem inter Ægyptios cæso, sibi deinceps sacrum esset.

(*p*) *Num.* 3. 13. & 24. 5.

Sed hæc primogenitorum sanctitas non nisi inter Hebræos tantùm, nec quidem inter Hebræos ipsos ante id tempus locum habuit, nec eò denique posteà valuit, ut primogeniti Sacerdotes essent, sed Sacerdotum peculium quoddam, quo factum erat, ut quinis siclis Sacerdotibus (*q*) datis redimendi essent.

(*q*) *Num.* 18. 16.

Nec magis valet, quòd Levitæ (licèt hi quidem sacri Ministri essent) in locum primogenitorum succederent. Utpote qui, licèt eo in loco constituti, non tamen Sacerdotes erant, sed Sacerdotum administri; nec tamen eorum administri, priusquàm sacris quibusdam ritibus ad munus suum sacrati erant.

Jam verò quòd juvenes quidam salutares victimas & holocausta *Mosis* jussu obtulisse dicti sunt, (*r*) id, si rectè intelligatur, rem propositam non concludit. Nec enim constat Juvenes illos lectos fuisse ex primogenitis, nec illi sanè, quicunque erant, (quod Sacerdotum proprium fuit) sanguinem aræ asperserunt. Id muneris *Moses* ipse obiit, (*s*) qui tunc temporis Pontificatum cum Principatu conjunctum habuit. Ex quibus intelligi par est eâ de causâ juvenes illos victimas obtulisse dictos esse, quia eas ad aram ad-

(*r*) *Exod.* 24. 5.

(*s*) *Ib. v.* 6.

adducebant, (id enim offerendi voce passim designant sacræ literæ) eáque oblatio in sacrificiis hominum singulorum munus eorum proprium fuit, pro quibus immolatum erat, nec in sacrificiis totius cœtûs ad ipsos semper Sacerdotes, sed ad alios quosdam pertinebat cœtûs illius personâ indutos.

Neque denique me multùm movet, quòd *Esavus* ob ætatis prærogativam vili pretio addictam homo profanus appellatur. (*t*) Neque enim Apostolum jus *Esavi* ad Sacerdotium, sed ad duplicem in hæreditate portionem, & quidem ad principatum ipsùm, dum illa scriberet, intuitum judico. Principatus enim, & amplior hæreditas, cùm ad primogenitos pertinerent divino quodam ac sacro jure (utpote quod & antiquissimum (*u*) & naturâ ipsâ (*x*) fundatum erat) Divina quædam beneficia erant, quæ nemo potuit parvi facere ut non idem profanus esset, præsertim quidem in eis sæculis, in quibus præcipuus quidam Dei amor talibus in rebus eluceret.

(*t*) Hebr. 12. 16.

(*u*) Gen. 4. 7. & 43. 33.

(*x*) Deut. 21. 17.

III. Hæc itaque cum ita sint, Ego in antiquissimis sæculis ita comparatum fuisse judico, ut in sacris pro se uno factis sibi quisque suus Sacerdos esset. Nam *Cainus* & *Abel* (quod satis docent (*y*) Sacræ literæ) sua ipsi sacra per se Deo offerebant. Quod unum indicat in primis sæculis tale nullum primogenitorum ad Sacerdotium jus fuisse, quale omne sacrificandi jus aliis omnibus abrogabat. Siquidem *Abel*, natu minor, perinde ac *Cainus* primogenitus, rem Divinam Deo fecerit, eámque quidem Deo gratam. Qui autem *Cainum* & *Abelem* sacra Deo destinata ad *Adamum* adduxisse judicant ab eo rite porricienda, hi cur sic judicent nihil afferunt; sed & sacris

(*y*) Genes. 3. 3, 4.

cris literis, ut jam monuimus, haud obscurè adversantur.

In sacris autem pro familia quavis destinatis nihil dubium quin ipse Paterfamiliâs Sacerdotii obeundi jus habuerit. Eóque jure *Noa*, (ʒ) & *Jobus* (*a*) pro se, suísque immolabant. (ʒ) *Genes.* 8. 20. (*a*) *Iob.* 1. 5.

Jam verò postquàm pro eis cœtibus, qui variis ex familiis constabant, sacrificari cœptum fuit, mos erat, ut cœtûs cujusque princeps (si modò ipsi visum esset) publica Deo sacra faceret. Quo jure *Moses* ante *Aaronem* consecratam eo sanguine aram imbuebat, quo fœdus sacrum sancitum erat. (*b*) Sed & *Melchisedecus*, (*c*) ante *Mosem*, idem & Rex & Sacerdos fuit, & quidem tali Sacerdotio, quali alius nemo, nisi Christus, præditus. Quandoquidem enim *Melchisedeci*, magni & perillustris viri, Pater nullus, nulla mater, nullus ortus, aut obitus memoretur (quod in aliis omnibus viris magnis contrà à *Mose* fieri solet) fit primò, ut ille *sine patre, sine matre, sine genealogia esse* dicatur, *neque initium dierum, neque finem vitæ habens.* (*d*) Deinde, (ut qui talis esset, simúlque Sacerdotio præditus,) *Sacerdos in perpetuum manere* dictus sit. (*b*) *Exod.* 24. 6. (*c*) *Gen.* 14. 18. *Hebr.* 7. 1. (*d*) *Hebr.* 7. 3.

Neque verò (quod notatu dignum) à communi loquendi usu abhorret, ut nullis parentibus esse dicantur magni & illustres viri, quorum parentes non memorantur. Nam *Seneca* (*e*) duorum Regum meminit, *quorum alter*, inquit, *patrem non habet, alter matrem.* Quod mox explicans *de Servii matre dubitari* monet, *Anci patrem nullum dici.* Qua de re *Canuleius* apud *Livium* (*f*) contrà quidem ac *Seneca*, loquutus est, sed eodem loquendi genere usus. Nam *Servium captivâ Corniculanâ natum*, sed *patre nullo* fuisse dicit. Eódem spectat *Horatii* illud, Lib. 1. Serm. Sat. 6. (*e*) *Epist.* 108. (*f*) *Lib.* 4. c. 3.

---*persua-*

—— persuades hoc tibi rectè,
Ante potestatem Tulli atque ignobile regnum
Multos sæpe viros nullis majoribus ortos
Et vixisse probos, magnis & honoribus auctos.

Quo itaque loquendi genere nullis parentibus nati dicuntur clari atque celebres viri, quorum parentes non nominantur; eodem dicitur *Melchisedecus* (sed hic Spiritûs Sancti afflatu) nec ortum, nec obitum habuisse. Cúmque id ut æternum proponatur, cui nec sit ortus, nec interitus; commmodè sanè in *Melchisedeco* (Deo ita rem instituente) æternitas adumbrata fuit. Quod autem in eo adumbratum, id quidem in Christo verè impletum est.

Verùm hæc loco non suo dicta sunt. Neque enim nunc aliud ago, nisi ut in primis mundi sæculis eum fuisse morem doceam, ut cœtûs cujusque Rex ac Princeps publica Deo sacra faceret. Atque huc spectat *Virgilii* illud, *Æneid.* 3.

Rex Anius, Rex idem hominum, Phœbiq; Sacerdos.

Ubi *Servius*; *Sanè Majorum hæc erat consuetudo, ut Rex esset etiam Sacerdos, vel Pontifex. Unde hodiéque Imperatores Pontifices dicimus.* Idémque ad ejusdem illud *Æneid.* 10.

Vigilásne Deûm Gens? ——————

Verba, inquit, *sunt Sacrorum. Nam Virgines Vestæ certa die ibant ad Regem Sacrorum & dicebant. Vigilásne Rex? Vigila. Quod* Virgilius *jure dat Æneæ quasi & Regi, & quem ubique Pontificem, & sacrorum inducit peritum.*

De Sacerdotibus Judæorum.

VI. Jam verò apud populum Hebræum ex Ægypto in deserta egressum Sacerdotium à principatu divisum, & ad *Aaronem*, ejusque posteros Dei jussu translatum fuit. His enim tunc temporis data, quæ propria erant Sacerdotii munera, ut *Deo rem divinam facerent, ejusque nomine populo benedicerent*: sed & penes hos deinceps erat rerum sacrarum æstimatio, dijudicatio mundorum & immundorum, quæ tamen non tam Sacerdotum, quatenùs Sacerdotes erant, quàm quatenus Juris Divini periti, propria munera judicari debent. Quo fit, ut quando ea munera, ad quæ Sacerdotes Sacrati erant, in sacris literis recensentur, his in duobus consistatur, nimirùm in re Divinâ faciendâ, populóque Dei benevolentiæ solenni prece commendando. *Hos*, inquit *Moses* de Sacerdotibus *Aaronicis* loquens (g) *elegit Dominus Deus tuus, ut ministrent ei, & benedicant in nomine ejus.* Quibus etiam alia illa adde, (h) *Separatus est Aaron, ut ministraret in Sancto Sanctorum, ipse, & Filii ejus in sempiternum; & adoleret incensum Domino secundum ritum suum, ac benediceret in nomine ejus in perpetuum.* Jam alia illa, judicium de litibus, legúmque sacrarum interpretatio non munera Sacerdotum propria, sed aliis etiam communia erant. Neque enim ex *Aaronicâ* tantùm, sed & quâvis aliâ ex familiâ, qui jus dicerent, & docerent, deligi ritè potuerunt.

(g) Deut. 21. 5.

(h) 1. Paral. 23. 13.

V. Cæterùm in Sacerdotio *Aaronico* duo gradus lege statuti erant; Quorum superior *Aaroni* ipsi, reliquísque deinceps Pontificibus, inferior aliis Sacerdotibus datus. Ex quo intelligitur ea munera, quæ *Aaroni*, in sacris literis, ut ipsi propria tribuuntur, non nisi ad Pontifices spectâsse, reliqua ab aliis Sacerdotibus ritè præstari po-

potuiſſe. In duplici autem Sacerdotii gradu octo erant dignitatis loci Senatus conſulto conſtituti.

Horum primus Pontifici datus eſt. Pontificis ea dignitas erat, ut ei niſi illibata virgo uxor nulla ducenda eſſet. (*i*) Ut funeri nulli intereſſe, ut ne in parentibus funeſtari, neque his, aliiſve propinquis mortuis veſtes ſuas lacerare liceret. Quibus alia multa addunt Judæi tanquam ad honorem pontificalem apta. Pontifex enim, inquiunt illi (*k*) quinque in rebus Fratres ſuos antecellere debuit. בנוי בכוח בעושר בחכמה ובמראה *Corporis elegantia, viribus, divitiis, ſapientia, & coloris pulchritudine.* Ita enim נוי à מראה diſtinguunt (*l*) ut vocem illam in *corporis eleganti fabrica* ponant, hanc in *coloris pulchritudine.* Quarum utramque in Pontifice, in bonæ indolis ſignum poſtulatam dicunt. Alii tamen (*m*) in Pontifice non tam coloris pulchritudinem, quàm ætatem provectam ſpectandam judicant. Neque ſatis ſibi conſtat *Maimonides*; ut qui in Sacerdote ſummo aliàs coloris pulchritudinem, aliàs Fidem ſummam poſtulat. (*n*) העיקר אצלינו כי כהן גדול צריך שלא יהיה באנשי דורו מן הכהנים יותר אלם שלם בחכמה באמונה ביופו בעושר בכוח *i. e. Apud nos pro fundamento ponitur, neceſſarium eſſe, ut Sacerdos maximus nulli temporis ſui Sacerdoti in Sapientia, fide, forma, divitiis, aut viribus concedat.* Quod ſi Sacerdotis ſummi hæres in divitiis tantùm, non in reliquis illis dotibus Sacerdoti fortè cuivis concederet, æquum viſum eſt, ut tantus vir reliquorum Sacerdotum opibus eò uſque augeretur, ut omnium opulentiſſimus eſſet. (*o*) Neque enim temerè Senatus magnus) cujus erat, ut Ju-

(*i*) *Lev.* 21. 13. *v.* 10. 11.
(*k*) Maimon. *in Chele Mikdaſch cap.* 5. *& Bartenor. ad Ioma, cap.* 1. *& Autor libri Siphra in Paraſcha* אמור *cap.* 2.
(*l*) *Aaron Ben Chajim ad dictum Siphra locum.*
(*m*) *Rabboth in* אמור *& Baal Turim ad Lev.* 21.
(*n*) *Ad Miſnam in Ioma, cap.* 1.
(*o*) *v. Rabboth ad* אמור *&* Maimon. *in Chele Mikdaſch, c.* 5. *& Obadiam de Bartenora ad Iomа, c.* 1.

Judæis placet, Sacerdotem maximum constituere) ei, qui Pontificis hæres erat, Pontificatum abjudicabat. Ea quippe regula apud Hebræos valere solita. (*p*) הקודם לנחלה קודם לשררת המת *Cujus est ad hæreditatem, ejusdem est ad mortui principatum jus primarium.* Quo jure (cætera si convenirent) Pontificatus ad hæredem Pontificis pervenit.

(*p*) Maimon. *in Chele Mikdasch, cap.* 4.

Sed & illa etiam seu dignitatis, seu officii Pontificalis (*q*) erant; Ut quisque Pontificatu præditus sese à plebe removeret, ut ne se nudum populo præberet, ut cautè semper abstineret à publicis balneis conviviisque, eamque semper gravitatem quæ se decebat, tueretur. Ut, si ad eos, qui in luctu erant, prodire vellet, Sacerdotibus aliis comitatus iret. Ut capillos quâque hebdomade tonderet; nunquam tamen novacula raderet: Ut in Sanctuario quotidie adesset, nec, nisi bis singulis diebus, domum iret. Ut non nisi de eis rebus, quæ ad regem spectabant, ad testimonium dicendum adigeretur, nec de his quidem, nisi à Senatu magno. Ut unam tantùm eodem tempore uxorem haberet. Ut Templum ingrediens tres alios sibi Sacerdotes adjungeret. Ut non sortitò (quemadmodùm reliqui Sacerdotes) sed quoties vellet, rem sacram faceret, sibique sumeret, quodcunque placuit, sacrificium.

(*q*) Maimon. *in Chele Mikdasch, cap.* 5.

Secundus in Sacerdotio locus Sacerdotis maximi Vicario cessit. (*r*) Is à Judæis סגן dictus est. Isque omnibus ferè in officiis Pontificis administer erat.

(*r*) Maimon. *in Chele Mikdasch, cap.* 4.

Tertio in loco collocati erant, quos Judæi corruptâ voce Græcâ שני קתיקולין, hoc est, καθολικοὺς vocant. De quibus ita *Moses Maimonides*

monides (s), כמנון קתיקולין להיות לכגן כמו הסגן לכג *i.e. eum locum* τοῖς καθολικοῖς *tribuunt, ut hi id præstent Pontificis Vicario, quod Pontificis Vicarius Pontifici præstat.* Hos autem alii (t), quæstoribus præfectos, eorúmque rationes putâsse dicunt.

Quarto in loco positi erant septem custodes clavium Sanctuarii, Judæis אמרכלין dici soliti. Quibus tamen ita claves illæ commissæ erant, ut non suo cujusque arbitrio, sed omnium conventu & consensu porta cuique data aperienda esset (u).

Quinto in loco constituti erant tres *Quæstores*, à Judæis גזברים nominati. Quorum munus erat sacra omnia, à quibuscunque debita, rerúmque redemptarum pretium exigere. Quò spectant illa *Mosis Maimonidis* (x), הם פודים ארת הערכין ואת החרמים וארת ההקדשורת ומעשר שני *i. e. Hi rerum æstimatarum, devotarum, consecratarum, & decimarum secundarum redemptionem procurant.* Quibus illa ejusdem Autoris adde, הם שגובים כל ההקדשות ופודים את הנפדה ומוציאים אותן בדברים הראויין להן להוציאן *i. e. Hi omnia consecrata exigunt, dimittúntque ea, quæ redimuntur; eis autem conditionibus dimittunt, quibus quidem talia dimitti debent.*

Sextum locum habuit *Vigiliæ caput.* ראש המשמר dictus. Erat enim totus Sacerdotum numerus à *Mose* (ut *Maimonidi* (y) placet) in octo Classes distributus, à *Davide* autem in viginti quatuor; quibus singulis ut sua in Sanctuario ad ministrandum hebdomas data; ita suus etiam præfectus erat. Isque *Vigiliæ caput dictus.*

Septimum ille locum habuit, qui ראש בירת אב *pa-*

(s) *Ibid.*

(t) *Glossa in Schekalim in Talm. Jerosol. cap. 5. Vide etiam* Baal Aruch *&* Buxtorfium *in voce* קתיקולין.

(u) Maimon. *in Chele Mikdasch. c. 4. & ad Schekal, c. 5. &* Obadias *de* Barton. *Ibid.*

(x) *Ubi supra utrobique in loco.*

(y) *In Chele Mikdasch, cap. 4.*

paternæ familiæ caput dictus est. (z) Sicut enim totus Sacerdotum numerus in quatuor & viginti Classes, ita classis quæque (secundum hebdomadis cujusque dies) in septem familias divisa fuit; ut uniuscujusque diei ministerium datum esset unicuique familiæ; cujus quicunque princeps erat, *paternæ familiæ caput* vocatus est. In pares classes & familias Levitæ quoque divisi erant, virique, quos diximus Stationarii (a).

(z) *Ibid.*

(a) Maimon. *in Chele Mikdasch cap.* 6.

Ultimum in locum rejecti erant Sacerdotes gregarii, qui הדיוטים *i. e. Idiotæ* dicti sunt. (b) Erat tamen præter hos omnes Sacerdos quidam *ad bellum unctus*, (c) Judæis משוח מלחמה dictus. Cui id negotii datum fuit, ut populum in aciem prodeuntem ad prælium strenuè committendum erigeret. Huic in castris secundum Pontificem summus haberi solebat honor, in Sanctuario autem nullus, nisi qui Sacerdotis gregarii fuit (d).

(b) *Idem in eodem tractatu. c.* 4.

(c) *Deut.* 20. 2, 3, 4.

(d) Maimon *in Chele Mikdasch. c.* 4.

CAP. V.

De consecratione Sacerdotum Aranicorum.

I. JAm Sacerdotes *Aaronici*, nequa Sacerdotio deesset sanctitatis aut honoris species, multis ritibus ac cærimoniis ad munus suum consecrati erant. Primò scilicet aquâ lustrati, tum vestibus cuique propriis induti, postea unguento sacro uncti, itémque victimis quibusdam cæsis expiati ritè, & initiati.

Ac primus consecrationis gradus, quo quisque de tam sancto munere sanctè fungendo moneretur, à lavacro (uti diximus) incepit. (e) Quâ eâdem ferè ratione fit, ut nos ipsi Christiani,

(e) *Exod.* 29. 4. *Levi* 8. 6.

fœdus novum inituri, fonte sacro initiemur. Ita quoque familiis extraneis ortos, siquando ad religionem Judaicam accederent, aquis mersari moris fuit. (*f*) Idémque fuit profanis gentibus suos etiam initiandi ritus. Unde illud *Clementis Alexandrini* (*g*), οὐκ ἀπεικότως ἄρα καὶ τῶν μυστηρίων τῶν παρ' Ἕλλησιν ἄρχει τὰ καθάρσια, καθάπερ τοῖς βαρβάροις λουτρόν. *Ab expiatoriis incipiunt Græcorum mysteria, sicut Barbarorum à lavacro.* Adde & *Tertulliani* (*h*) illa, *Certè ludis* Apollinaribus *&* Eleusiniis *tinguntur, idque se in regenerationem, & impunitatem perjuriorum suorum agere præsumunt: Item penes veteres, quisquis se homicidio infecerat, purgatrice aquâ se expiabat.* Quò eódem spectat, quod *Augustinus* de baptismo contra *Donatistas* scribit; *In multis Idolorum sacrilegis sacris baptisari homines perhibentur.*

(*f*) Maimon *in Isure Bia*, c. 13.
(*g*) *Strom.* 5.
(*h*) *De Baptismo*, c. 5.

II. Jam simul atque aquis ritè lustrati erant *Aaron* ejusdemque filii, primus *Aaron* ipse amictu Pontificali induitur. (*i*) Qui quidem, quò illustrior esset Sacrorum & Sacerdotii honor, splendidus & magnificus erat. Quo factum, ut vestes Pontificales לכבוד ולתפארת *ad gloriam & honorem* fieri dictæ sint. (*k*) Vestes autem Pontificis illæ erant, כתונת מכנסים אבנט מעיל אפוד חשן מצנפת וציץ *Tunica, femoralia, balteus, pallium, ephodus, pectorale, tiara, & lamina.* Quarum omnes, quoniam pulchræ erant, quædam etiam auro contextæ, à Judæis *aureæ* dici solent. Hæ *Aaroni* indutæ erant, hæ ad sacra omnia obeunda, nisi uno expiationis die, à Pontifice quoque adhiberi solitæ. Ad illius autem diei sacra quatuor tantum vestes adhibebantur, *Tunica, Femoralia, Balteus,* & *Tiara.* Hæ lineæ erant, Judæísque *vestes albæ* dictæ. Eum uti-

(*i*) Exod. 29. 5. Lev. 8. 7.
(*k*) Exod. 28. 2.

utique diem decebat dolor, dolorem nulla vestium pompa.

III. Jam vestium omnium Pontificalium prima induebantur femoralia; quæ à coxis ad poplites pertinebant. (*l*) Gentium quidem profanarum Flamines, quæ occultari maximè decebat, coram Pehore aperiebant. Deus autem Sacerdotes suos, ut verecundos & modestos; ita tecto corpore esse voluit. Quo factum etiam, ut non per gradus, ne fortè corporis verenda apparerent, sed per clivum quendam ad aram ascenderent. (*m*) Quæ eadem etiam ratio fuit, (ut rectè observavit *Abrabanel*) cur, cùm reliquæ vestes sacræ *Aaroni* à *Mose* induendæ essent, (*n*) femoralia (verecundiæ causâ) *Aaron* ipse sibi secretò indueret.

Femoralibus addita erat Tunica, (*o*) Camisia utique lino facta, manicata, & opere tessellato texta; quæ ad pedes usque promittebatur.

Tunicæ accinctus erat Balteus, quæ fascia quædam linea fuit, tres, (*p*) quatuórve (*q*) uncias lata, cubitósque triginta duos longa, variis amplexibus corpus cingens. Eóque factum, ut Sacerdotes & frigoris patientiores essent, & ad operam suam expeditiores.

Post Balteum induebatur Pallium; quæ vestis hyacinthina fuit, (*r*) nullas habens manicas, (*s*) à collo duas divisa in alas, quarum altera à supremo pectore, altera autem à cervice ad talos ferè demittebatur. Harum infimis limbis appendebantur septuaginta duo tintinnabula, quæ malis puniceis affabrè factis alia ab aliis sejuncta erant. Pallio additus erat Ephodus (*t*) ex auro, hyacintho, cocco iterato, & bysso bilice, opere Phrygiano factus. Cujus pars anterior ab axillis ad imum pectus, posterior autem,

(*l*) Maimon. in *Chele Mikdasch*, c. 10. & *Kimchi ad Ezek.* 44. 18.

(*m*) *Exod.* 20. 26.

(*n*) *Vide Exod.* 29. 5, 6. & *Lev.* 8. 7, 8, 9.

(*o*) Maimon. *in Chele Mikdasch*, c. 8. & 10.

(*p*) Maimon. *in Chele Mikdasch*. c. 8.

(*q*) *Joseph. Antiq. lib.* 3. *cap.* 8.

(*r*) *Joseph. Ibid.* & *Philo Iudæus de vita Mosis.*

(*s*) Maimon. *in Chele Mikdasch*, c. 9.

(*t*) *Ex.* 28. 9.

ferè ad talos pertinebat. Huic etiam parti, quæ à tergo fuit, quæ maniculæ adjunctæ erant, quæ, hinc & inde ab axillis ductæ, medio pectore constringebantur. His, sicut & Ephodo ipsi, aurum affabrè intextum erat. Unde dictæ erant, (*u*) Exod. 28. 8. חשב האפוד *artificium Ephodi.* (*u*) Sed & Pallium quoque, quia his cinctum, Ephodi Pallium vocabatur. (*x*) Ibid. (*x*) Quinetiam Ephodo adjuncta erant duo humeralia, humeralibúsque duo onyches inditi, iidémque palis aureis inclusi; quorum alteri sex tribuum nomina; totidémque alteri insculpta erant. Quod ideò factum videatur, ut Pontifex semper in memoriâ teneret, quorum sibi cura commissa fuit, quantíque oneris munus impositum. Levius id, quod Judæi monent, ita his lapidibus tribuum nomina incisa fuisse, ut utroque in lapide viginti quinque literæ essent. Quod ut eveniret, יהוסף pro יוסף cœlatum ferunt. His etiam humeralibus quatuor aurei annuli annexi erant, duo nimirùm in supremis humeris, reliquíque in supremo pectore; alter hinc, altérque illinc.

Ephodo adjunctum erat monile quoddam, *pectorale* dictum, iisdem filis, eodemque opere, quo Ephodus, contextum; idémque pontificis pectori applicatum: pectorale longum erat cubitum, latum autem dimidium cubiti, ut altera ex parte in alteram replicata dimidium cubiti quadratum existeret. (*y*) Maimon. in Chele Mikdasch, c. 9. vide etiam Exod. 39.8, 9. (*y*) Ejus inter plicas reposita erant *Urim* & *Thummim*; pérque *Urim* talia oracula edita, qualia ad rempublicam pertinebant, (donec Regnum, rejecto Dei imperio, ad *Davidis* Familiam translatum fuit) Eoque factum, ut pectorale חשן המשפט *pectorale judicii* dictum esset. Jam pectorali insertæ erant duodecim gemmæ, eædémque circulis aureis inclusæ, quibus,

eo

eo ordine, quem patrum ætas postulabat, totidem Tribuum nomina incisa erant. Undè didicit Pontifex quam charæ sibi esse debebant tribus illæ, quarum nomina pectori cordique suo Dei jussu applicata erant. Sed & Deus etiam Humeralibus & Ephodo tribuum nomina insculpi voluit, ut quorum ipse curam maximam in se susceperat, eorum nomina in sanctuario quasi oculis suis obversarentur, idque, ut docent sacræ literæ (z) לזכרון hoc est, *recordationis ergo.* Quo *Symbolo* se suorum omnium semper memorem fore significabat.

(z) *Exod.* 28. 12, 29.

Supra nomen *Reubenis*, ut tradunt Judæi, (*a*) voces illæ insculptæ erant, אברהם יצחק ויעקוב. infra nomen *Benjamini* שבטי יה. atque ita factum, ut in pectorali omnes existerent literæ Hebraicæ, Cæterùm ut Humeralibus Ephodi; ita etiam angulis Pectoralis quatuor aurei annuli juncti erant, superioresque alterius annulos alterorum superioribus astringebant duo aurei torques, inferiores autem inferioribus totidem vittæ hyacinthinæ. (*b*) Cavendum utique (*c*) Pontifici fuit, (fortè ne à munere sibi imposito animum removere videretur) ne pectorale ab humeralibus distraheret. Quod si sciens ac prudens faceret, verberibus castigandus erat (*d*).

(*a*) Maimon. *in Chele Mikdasch. c.* 9.

(*b*) *Exo.* 28.

(*c*) *Ib.* 2.28.

Pontifici hunc in modum ornato mox induta est Tiara, nimirùm fascia quædam linea, sedecim cubitos longa. Quâ variis voluminibus contortâ caput illius cingebatur. Huc refer *Josephi* (†) illa *ὑπὲρ δὲ τῆς κεφαλῆς φορεῖ πῖλον ἄκωνον, οὐ διϊκνούμενον εἰς πᾶσαν αὐτὴν, ἀλλ᾽ ἐπολίγον ὑπερβεβηκότα μέσης. i. e. Super caput autem gestat pileum non fastigiatum, neque totum caput comprehendentem, sed pauld plùs quàm medium.* Ita factum, uti Judæis (*e*) placet, ut inter Tiaram & au-

(*d*) Maimon *in Chele Mikdasch, c.* 9.

(†) *Antiq.* l. 3. *cap.* 8.

(*e*) Maimon. *in Chele Mikdasch. c.* 10.

 ream

ream laminam commodus pateret Phylacteriis locus. Deus autem Sacerdotes suos operto capite ministrare voluit; quia apud Gentes orientales caput opertum reverentiæ, nudum audaciæ signum erat. Quæ ratio est, cur quos *Moses* ex Ægypto manu elatâ egressos dicit, eos Chaldæus
(f) Ex. 14. 8. בריש גלי *nudo capite* exiisse dicat (*f*).

Ultima Pontificis fronti accincta est Auri la-
(g) Exod. 39. 30. mina, *Corona* dicta. (*g*) Cui, ne loco moveretur, per duo foramina partibus in extremis facta vitta hyacinthina trajecta fuit, arctéque in occipitio ligata. Coronæ autem, quo Pontificem Deo sacrum esse constaret, cœlatura sigillari
(h) Exod. 39. 36. insculptum erat (*h*) קדש ליהוה *Jehovæ Sacrum.* Sed & Gentium aliarum Sacerdotes rem sacram coronati faciebant. Quod *Plinius* in Historia
(i) Lib. 16. cap. 4. Naturali docet, (*i*) *Antiquitùs quidem nulla corona nisi Deo dabatur; Viritim verò ne in certamine quidem ulli: feruntque primum omnium Liberum patrem imposuisse capiti suo, sed ex hederâ; postea Deorum honori sacrificantes sumpsere. Novissimè & in sacris certaminibus usitatæ.* Quibus adde *Ter-*
(k) De Idolat. cap. 18. *tulliani* illa, (*k*) *Igitur purpura illa, & aurum cervicis ornamentum eodem modo apud Ægyptios, & Babylonios insignia erant dignitatum. Quo more nunc*
(l) Ex. 29. 7. & 30. 25. & Lev 8. 12. *prætextæ, vel trabeæ, vel palmatæ, vel aureæ coronæ Sacerdotum provincialium, sed non eâdem conditione.*

(m) Maimon. in Chele Mikdasch, c. 1. III. Jam *Aaron* vestibus his indutus, mox, in majorem dignitatis speciem, sacro unguento ungebatur. (*l*) Id quod Judæi capiti ejus primò affatìm affusum docent, (*m*) deinde ita fronti
(n) Ibid. illitum ut in eâ Græcam literam X, (*n*) vel, ut
(o) Vide Abraben. ad 1. Reg. 1. aliis (*o*) placet, Græcam K, vel, ut aliis visum, (*p*) Hebræorum כ describeret; à quâ litera vox
(p) Ibid. כהן incipit. Nihil enim est, quod *Judæi* argutiis

gutiis suis non persequuntur. Habuit autem unguentum sacrum honoris, & gaudii significationem, ita sanctitatis, & afflatûs divini. Atque huc pertinet *Davidis* illud, (*q*) *Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem; propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ Consortibus tuis.* Ita factum etiam, ut Dei filius, supra modum Spiritu Sancto præditus, (*r*) משיח, hoc est, *Unctus* dicatur. Sed & hinc ipsi Christiani, quasi Sacerdotes & Reges spirituales facti, (*s*) *uncti*, (*t*) & *unctionem accepisse* dicti. (*u*) Hinc denique apud veteres Christianos unctio ad Baptismum adhibita. *Exinde egressi de lavacro*, inquit *Tertullianus* (*x*), *perungimur benedictâ unctione, de pristinâ disciplinâ, quâ ungi oleo de cornu in sacerdotium solebant. Ex quo* Aaron *à* Mose *unctus est; unde Christus dicitur à Chrismate, quod est unctio, quæ Domino nomen accommodavit.*

IV. His ritibus *Aaroni* adhibitis, mox filiis ejus Vestes ipsis propriæ induuntur. (*y*) Erant autem Sacerdotum gregariorum Vestes, כתונת מכנסים מגבעות ואבנט *i.e. Tunica* (*z*), *Femoralia, Tiara, & Balteus.* Quarum duæ primæ Pontificalibus similes fuerunt. Tertiæ quoque nondum indutæ eadem quidem, ac Pontificalis, indutæ alia species erat. Gregarii enim Sacerdotes (secùs ac Pontifices, modò ex *Josepho*, fecisse diximus) *Tiaras* ad Galeæ similitudinem capitibus suis accingebant (*a*). Sed & Baltei Sacerdotum minorum eadem, ac Pontificalis, forma fuit; pretium minus, textura quoque minus elegans. Hæ quatuor vestes lineæ erant, (quales etiam, ad innocentiæ speciem, Sacerdotum (*b*) Ægyptiorum erant.) Nec tamen ad ministerium aptæ, si vel sordibus inquinatæ, vel vetustate cor-

(*q*) Psal. 45. 7.
(*r*) Ioh. 3. 34.
(*s*) Apoc. 1. 6.
(*t*) 2. Cor. 1. 21.
(*u*) 1. Ioh. 2. 27.
(*x*) De Baptism. c. 7.
(*y*) Exod. 29. 8, 9. & Lev. 8. 13.
(*z*) Tunica nonnunquam in sacris literis Ephodus lineus appellatur. vide Buxtorffium, Lex. Hebr. in voce אפוד.
(*a*) Maimon. in Chele Mikdasch c. 8.
(*b*) Plutarch. de Iside. & Osiride.

(c) Maimon. *in Chele Mikdasch. c.* 8.
(d) *De Legib. lib.* 2.
(e) *Exod.* 29. & *Lev.* 8.
(f) *Ad Ex.* 29.

corruptæ essent (*c*). Sed & *Cicero* (*d*), *Colorem album præcipuè decorum Deo ex Platone* dixit.

V. Post hæc omnia ritè præstita, pro *Aarone* Filiisque ejus triplex factum est Sacrificium. Primò piaculare, deinde holocaustum, ultimò verò salutare. (*e*) Piaculare, ut λύτρον quoddam, quo primùm omnium lustrandi erant. Holocaustum, ut munus, sive donum, quo Domino suo commendarentur. Salutare denique, ut sacrum epulum, quo Dei Familiæ initiarentur. Sacrificiis enim salutaribus vesci ipsis etiam offerentibus licuit; iisque ritè qui vescebantur, pro Dei Famulis habiti erant. His de victimis (quarum prima ex bubus lecta fuit, duæ reliquæ ex arietibus) ita differit R. *Levi Ben Gerson* (*f*), ראוי שלא יעלם
ממנו הסבה בסדור אשר באלו קרבנות וזה כי החטאת
היה קרב ראשונה לכפרה וחלב מועט ממנה היה קרב
לשם יתעלה כי הבעלים בלתי ראוים שיקח השם יתעלה
מהם מנחה ודורון ואחר שנתכפר להם יקריבו עולה שהיא
כלה לשם יתעלה להורות שהם מתקרבים לעבודת
השם יתעלה ואחר העולה יבוא הקרבן שהוא במדרגת
השלמים שקצתו קרב לשם יתעלה וקצתו לכהנים וקצתו
לבעלים להורות שהם באהבה עם השם עד שיאכלו
יחד על שלחן אחר *i. e. Observari debet ratio ordinis, quo facta erant hæc sacrificia. Nam primum omnium, in peccatorum expiationem factum erat sacrificium piaculare. Cujus nihil, nisi aliquanta adeps, Deo (cui laus) offerebatur; quia offerentes nondum digni erant, à quibus Deus munus & donum acciperet. Postquam autem jam lustrati erant, quo eos sacro ministerio devotos esse intelligeretur, holocaustum, quod totum aræ datum est, Deo (cui laus) immolabant. Post holocaustum autem sacrificium simile salutari, (cujus pars Deo, pars Sacerdotibus, pars offerentibus dari*

dari solet) eum in finem offerebant ; ut eos jam in gratiam apud Deum eò usque receptos esse constaret, ut communi cum eis mensâ uterentur. Quæ eadem docet *Isaacus Abrabenel* in Commentariis eundem ad locum scriptis.

Cæterùm Arietis illius sanguine, qui victimæ salutaris nomine, ut modò diximus, immolabatur, mox imbuuntur Sacerdotum omnium aures dextræ, dextrarúmque manuum pedúmque pollices. (g) Ita scilicet quanta discendæ legis, ministerii sacri, & viarum denique, (quæ mores apud Hebræos designant) adhibenda cuique cura erat, Sacerdos quisque monitus fuit. Quò pertinent *Abrabenelis* illa, (h) הענין כלו להעיר את הכהן שישתדל להבין ולשמע תורת האלהים ושישתדל לעבוד עבודתו בידיו וללכת במצותיו ברגליו והיה כל זה מהאזן ובוהן הידים והרגלים הימנית להעיר שתהיה שמיעתו והליכותיו תמיד תמיד לצד ימין כי הוא צד השלמות *i. e. Hæc omnia eò spectabant, ut intelligeret Sacerdos quisque Legis sacræ studio gnaviter sibi incumbendum, manúsque suas ministerio sacro sedulò adhibendas esse, Deíque præceptis ac viis insistendum. Dextrâ autem in aure, dextrarúmque manuum, pedúmque pollicibus hæc quidem omnia facta erant, ut intelligeret Sacerdos quisque, auditum, opera, & mores suos ad dextram semper spectare debere. Dextra enim perfectionem notat.* Quæ eadem docet R. *Levi Ben Gerson.* (i).

(g) *Exod.* 29. 20. & *Lev.* 8. 23, 24.

(h) *Ad Exod.* 29.

(i) *Ibid.*

VI. His præstitis, *Moses* (cui his in sacris Sacerdotis partes obeundæ dantur) arietis modò dicti adipem, caudam, omentum, fibram jecoris, renes ambos, armúmque dextrum, item panem unum, unam placentam oleo perfusam, crustulúmque unum non fermentatum *Aaronis* & Filiorum ejus palmis imponit, manúsque suas eorum manibus subjiciens, omnia illa quaqua-

versùm

versùm agitat, Deóque omnia possidenti porrigit; porrectáque mox in arâ adolet. Pectus autem ejusdem arietis eodem modo agitatum sibi ipse sumit, ut Sacerdotis partibus functus.
(*k*) *Lev.* 8. 25, 26, 27, 28. (*k*) Quo facto, (quod jam reliquum fuit) *Aaronem*, atque Filios ejus, eorúmque vestimenta omnia sanguine ab arâ repetito, sacróque un-
(*l*) *Lev.* 8. 30. guento aspergebat. (*l*) Ita scilicet & Sacerdo-
(*m*) *Ibid.* tes ipsos, & vestes sacrabat Sacerdotales. (*m*) Sanguis autem hunc ad ritum adhibitus ejusdem illius arietis erat, cujus, quæ modò diximus, profectis Sacerdotum manus implebantur. Qui quidem aries eâ de causâ איל מלואים *Aries im-*
(*n*) *Exod.* 29. 31. & *Lev.* 8. 22. *pletionis* dictus est (*n*).

VII. His itaque ritibus ac cærimoniis per septem dies repetitis (*o*) Sacerdotio primùm ini-
(*o*) *Lev.* 8. 33, 34. tiabatur tota familia *Aaronica*. Sed & *Aaronis* quotquot erant in Pontificatu Successores, quamdiu superfuit unguentum Sacrum, Pontificatum
(*p*) *Ex.* 29. 29, 30. adituri per totidem dies (*p*) inuncti erant, vestibúsque Pontificalibus induti. Unde Pontifex aliquoties in sacris literis *Sacerdos unctus* appella-
(*q*) *Lev.* 4. 3, 5, 16. tur. (*q*) Consumpto autem unguento sacro à
(*r*) *Vide Abrab. ad* 1. *Reg.* 1. *Mose* composito (quod *Judæi* (*r*) nunquam renovatum ferunt) ad Pontificatum capessendum suffecit vestium Pontificalium indutus per septem dies repetitus. Quo fit, ut hujusmodi Pontifex quisque מרובה בגדים *i. e. vestibus initiatus* di-
(*s*) *Maimon. in Chele Mikdasch, c.* 4. ci soleat (*s*) Hæc scilicet à Judæis tradita; rectè, an secùs, ipsi viderint. De facto nihil temerè dixerim. Lex illud planè postulabat, ut Pontifex quisque ad munus suum unguento sa-
(*t*) *Exod.* 29. 29, 30. cro ungeretur. (*t*) Nec usquam in sacris literis cautum est, ne unguentum illud renovaretur.
(*u*) *Vide Exod.* 30. 32, 33. Nam quod *Judæi* huc afferunt, (*u*) profanum unguenti sacri usum, non renovationem ejus vetat.

Jam

Jam verò gregarii Sacerdotes (secùs atque in Pontificibus factum est) post patres suos, *Aaronis* filios, à *Mose* semel consecratos nunquam denuò sacrati erant. Cujus ea discriminis ratio fuit, quòd Pontificatus virtutis merito, Sacerdotium jure hæreditario ad Sacerdotes perveniret. Idem mos (quod notatu dignum) in Regibus etiam ungendis valuit. Neque enim apud Hebræos uncti, nisi vel familiarum suarum qui primi omnium Reges erant, quales quidem erant *Saulus* & *David*, (nequid hìc de *Jehu* dicam) vel quorum de jure ad regnum paternum lis aliqua movebatur, quales erant *Solomon*, *Joas*, & *Joachazus*. Qua de re præclare *Moses* Ægyptius, (x) אין מושחין מלך בן מלך שהמלכות ירושה למלך לעולם שנאמר הוא ובניו בקרב ישראל ואם היתה שם מחלוקת מושחין אותו כדי לסלק המחלוקת ולהודיע לכל שזהו מלך לבדו כמו שמשחו שלמה מפני מחלוקת אדוניהו ויואש מפני עתליה ויהואחז מפני יהויקים *i. e. Regem Regis filium non ungunt; quia Regnum perpetua est Regis hæreditas. Id quod eis ex verbis constat.* Ipse, & Filii ejus inter Israelitas, (y) *Sin fortè de regno certetur, Regem quidem eo consilio ungunt, ut litem dirimant, omnésque certiores faciant hunc unum pro Rege habendum esse. Ita scilicet* Solomonem *ungebant ob tumultum ab* Adonia *motum*, Joam *ob* Athaliæ *tyrannidem*; Joachazum, *ut* Joacimum *exuerent.* Horum enim Fratrum, ut monet *Abrabenel*, *Joachazus* natu minor erat, (z) sed majore gratiâ apud populum; ab eóque quidem, non à Senatu Rex creatus. Quod & in ipsis sacris literis non obscurè monitum videtur; (a) in quibus utique *Joachazus*, nullâ Principum mentione factâ, à *populo terræ* unctus dicitur. Uncti ergo apud Judæos erant, quorum adhuc jus ad munus aliquod, quod eo ritu dignum fuit, aut

(x) *In Chele Mikd ischa cap. 1.*

(y) *Deut. 17. 20.*

(z) *Vide 2. Reg. 23. & confer v. 31. cum v. 36.*

(a) *2. Reg. 23. 30. & 2. Par. 36. 1.*

aut nullum, aut incertum erat. Quorum autem jus ad munus suum apud omnes in confesso erat, hi sanè eo ipso jure satis sacrati videbantur.

CAP. VI.

De vita, corporis, familiaque honestate in Sacerdotibus Aaronicis *postulatâ.*

I. CUm ritus eos, ac cæremonias, quibus *Aaronici* Sacerdotes ad Sacerdotium sacrati erant, satis explicâsse videamur; deinceps sequitur, ut doceamus quanta fuit in Sacerdotibus vitæ, familiæque honestas, corporísque dignitas postulata. Quemadmodum enim Sacrorum rituum populo Hebræo præceptorum, ita & Ministrorum etiam, quibus ritus illi obeundi erant, summus habitus est delectus. Neque enim ritè ministrare, rémve sacram, ut decebat, facere, quales sequuntur, censebantur.

(b) העובד עבודה זרה הזר בעל מום הערל הטמא טבול יום מחוסר כיפורים האנן השכור מחוסר בגדים יותר בגדים פרום בגדים פרוע ראש שלא רחץ ידים ורגלים היושב מי שיש בין רגליו ובין הארץ דבר חוצץ מי שיש בין ידו ובין הכלי דבר חוצץ מי שעבד בשמאלו כל אלו פסולין לעבודה ואם עבדו חללו חוץ מפרוע ראש וקרוע בגדים והשוחט לעבודה זרה בשוגג שאם עבדו עבודתם כשרה *i.e. Idololatra; Extraneus, Corporis vitio notatus, Præputiatus, Immundus, Ad lustrationem lotus, eo die, quo lotus est, ministrans; Expiatione carens, Lugens, Temulentus, Vestibus destitutus, Vestibus redundans, Vestes laceras habens, Comam promittens, Manus, Pedésve illitos habens, Sedens, Cui inter pedes & terram medium quid in-*

(b) v. Maimon. *in Biath Hamikdasch, cap.* 9.

interpositum erat, Cui medium quid erat inter manum vásque sacrum interpositum, Qui manu sinistrâ pro dextrâ utebatur. His mnibus ministerio interdictum; Hi, si ministrent, rem sacram polluunt, iis tantùm exceptis, quibus coma promissa, vestésve laceræ, victimáve Deo cuivis extraneo per imprudentiam mactata fuit, quorum, si jam ministrâssent, ministerium pro legitimo habitum est. Hæc *Maimonides*, de quibus singulis jam videndum.

II. Ac primò, inquit, Sacerdotio quisque movebatur, qui Deum quemvis extraneum coluerat. Id quod Judæi ex eo colligunt, quòd in Visione *Ezechieli* (c) oblatâ Sacerdotio planè exutos videant Sacerdotes Idololatriæ reos; nec quidem aliò valuisse eorum ad Deum conversionem, quàm ut munera quædam inferiora deinceps obire permitterentur. Sed & eadem leviori culpæ à *Josiâ* pœna statuta fuit; ut qui eos Sacerdotes, qui Deo in montibus immolaverant, aris omninò amovebat. (d) Ex quo illud *Hugonis Grotii* (e), *Aliæ culpæ, pœnitentiâ sequente, non amovebant reos à functione Sacerdotii: Idololatria, & cultus in loco illicito, amovebant.* ——

2. Neque ritè Sacerdotio fungi nisi *Aarone* ortus potuit. Alii omnes hoc in munere à Judæis זרים *extranei dici solent.* Extraneo autem munus hoc arripienti mortis pœna statuebatur (f).

Hinc generis totius Sacerdotalis census aliquoties habiti. (g) Hinc (quod docet (h) *Moses Ægyptius*) cujusque familia explorata, priusquàm in Sacerdotium cooptaretur. בית דין הגדול היו יושבין בלשכת הגזית ועיקר מעשיהם התדיר שהיו יושבין ודנין את הכהנים ביוחסין ובמומין כל כהן שנמצא פסול בייחוסו לובש שחורים ומתעטף שחורים ויוצא

(c) *Ezek.* 44. 10, 11, 12, 13.
(d) 2. *Reg.* 23. 9.
(e) *Ibid.*
(f) *Num.* 3. 10.
(g) *Ezr.* 2. 61, 62, 63.
(h) Maimon. *in Biath Hamikdasch, cap.* 26. *vide etiam Misnam in Middoth, cap.* 5.

ויצא מן העזרה וכל מי שנמצא שלם וכשר לובש לבנים ונכנס ומשמש עם אחיו הכהנים מי שנמצא כשר בייחוסו ונמצא בו מום יושב בלשכת העצים ומתלע עצים למערכה וחולק בקדשים עם אנשי בית אב שלו ואוכל שנאמר לחם אלהיו מקדשי קדשים ומן הקדשים יאכל *i. e. Senatus Magnus in Conclavi lapidum Cæſorum ſedet, ídque negotii, præſertim quotidiani, habet, ut de Sacerdotum familiis, vitiiſque judicet. Sacerdos quiſque, cujus familia à Sacerdotio aliena reperta eſt, pullam ſibi veſtem induens, pullóque velo caput obnubens, è Sanctuario mox egreditur. Cujus autem & familia legitima, & corpus integrum judicatur, is, albas continuò veſtes induens, abit, & cum fratribus ſuis, ejuſdem familiæ Sacerdotibus, miniſtrat. Qui legitimâ familiâ ortus judicatur, corporis tamen vitio notatus, is in conclavi lignorum ſedet, lignáque omnia verminoſa, ne ad aram ferantur, à reliquis ſeparat. Sacris tamen cum paterna ſua familia veſcitur. Quippe de quo illud dictum eſt. Panem Dei ſui, tum de ſacris ſa-*
(i) *Lev.* 21. *cerrimis, tum de ſacris comedet* (*i*).
22. Quinetiam ne in Sacerdotium labes ulla inveheretur, magna in conjugio Sacerdotum cautio ſemper adhibenda fuit. Pontifex enim ne viduam
(k) *Lev.* 21. quidem uxorem ducere ritè potuit; (*k*) ſed ne-
14. que gregarii Sacerdotes זונה גרושה וחללה *me-*
(l) *Ibid. v.* 7. *retricem, repudiatam, aut profanam.* (*l*) Quibus adunt Judæorum Magiſtri à viri defuncti fratre recuſatam; ut quàm æquè dedecoratam, ac mulierem repudiatam judicant. His etiam adde,
(m) *Ezek.* quod *Ezekiel* (*m*) in viſo divinitùs objecto mo-
44. 22. net, vel à gregario Sacerdote nullam, niſi Sacerdotis viduam deinceps in matrimonium ducendam. Jam זונה à Judæis pleríſque dicitur Iſraelitis quæque à viro quovis vitiata, cui nu-

bere

re ritè non potuit, itémque omnis mulier extranea. (n) חללה verò, hoc est, *profana* dici solet, quam vel Sacerdos maximus ex vidua, vel gregarius ex meretrice aut repudiatâ genuit. (o) Alii autem, paulò simpliciùs, vocem זונה in *meretrice* ponunt, חללה in muliere *suspectæ pudicitiæ*. Qualis quidem Serva quæque fuit, item Captiva, Caupona, & Stabularia (p).

Quòd si fortè Sacerdos ullus conjugio illegitimo nexus uxorem repudiare recusaret, istius ea pœna fuit, ut sacro ministerio moveretur. Quò refer illa *Mosis Ægyptii*. (q) כהן שהיה נושא נשים בעבירה אינו עובד עד שידירוהו בית דין על דעת רבים כדי שלא יהיה הפרה שלא יוסיף לחטוא ועובד ויר ומגרש *i. e. Sacerdos conjugio illegitimo nexus non ministrat, donec voto ex aliorum sententiâ delato (cujus obligatio dissolvi nequit) coram Senatu fidem dedit se in peccato non perstiturum. Tunc verò ministrat, domum abit, & uxorem quamque illegitimam repudiat.*

3. Jam corporis quovis vitio notatus ne Sacerdotio fungeretur, explicatè in sacris literis cautum est. (r) *Homo de semine tuo per familias, qui habuerit maculam, non offeret panes Deo suo, nec accedet ad ministerium ejus: Si cœcus fuerit, si claudus, si parvo, vel grandi, vel torto naso, si fracto pede, si manu, si gibbus, si lippus, si albuginem habens in oculo, si jugem scabiem, si impetiginem in corpore, vel herniosus.* Pro vitiis autem in Sacerdotio apud Judæos haberi solent non hæc solummodò, quæ hâc in lege enumerantur, sed & alia omnia his similia, qualia *Maimonides* centum & quadraginta numerat (s). Quæ verò in lege exponuntur reliquorum exempla fuisse statuunt, quemadmodùm idem Autor docuit,

ולא

(n) v. Maimon. in *Isure Bia*, c. 18.

(o) *Idem in eodem tractatu*, c. 19. & R. Solomon *ad Lev.* 21.

(p) *Ioseph. Antiq. lib.* 3. *cap.* 10.

(q) *In Biath Hamikdasch cap.* 6.

(r) *Lev.* 21. 17. &c.

(s) Maim. *in Biath Hamikdasch*, c. 8.

(t) Maimon. *in eodem tract. cap.* 6.

ולא המומים הכתובים בתורה בלבד הן שפוסלין (t)
בכהנים אלא כל המומים הנראין בגוף שנאמר כל
אשר בו מום מכל המקום ואלו הכתובים בתורה דוגמה *i.e.*
Sacerdotes vitiant non tantùm maculæ in lege scriptæ, sed & aliæ quæcunque in corpore apparent. (u) Lev. 21. 22. *Quippe dictum est* (u) omnis qui habuerit maculam, *quocunque in loco. Maculæ autem in lege expositæ pro reliquarum exemplis proponuntur.*

4. Sed & illi ab aris arcendi erant, quibus non detractum erat præputium. Præputii utique, ac generis extranei eadem habita fuit ratio. Ad genus autem extraneum pertinet, quod Deus (x) Ezek. 44. 9. apud *Ezekielem* (x) monet. *Incircumcisus corde, & incircumcisus carne non ingredietur in Sanctuarium meum.*

5. Quinetiam aris prohibebantur rituali immunditiâ polluti. Cùm enim Sacerdotibus eis, qui corporis vitio notati erant, sacris quidem vesci liceret, iis autem operari nefas esset; im- (y) Lev. 22. 4. mundis sanè, quibus non licuit sacra edere, (y) facere multo minùs licuit. Immunditiæ autem, (z) In Præf. ad Mikvaoth in Misna. ut docet *Maimonides*, (z) undecim omninò fontes erant. *Immunditia reptilium, immunditia morticini, immunditia cadaveris humani, immunditia ex semine ejecto orta, immunditia aquæ piacularis, immunditia victimarum piacularium, immunditia viri fluxione affecti, immunditia fœminæ fluxione laborantis, immunditia fœminæ menstruatæ, immunditia puerperæ, & immunditia lepræ.* In quibus omnibus nihil fuit, cujus tanta erat immunditia, quanta erat cadaveris humani; quip- (a) Num. 19. 14. pe quod non eos tantùm, qui id tangebant, sed & tectum, (a) in quo erat subeuntes, ita con- (b) Num. 19. 22. tinuò polluebat, ut hi etiam omnia, quæ tangebant, immunda redderent. (b) Atque hâc de (c) Lev. 21. 11. causâ lege cautum, ne Sacerdos maximus vel in pa-

parentibus funestaretur (*c*). Ne, nisi in parentibus, aut liberis, in fratribus, aut sororibus suis, quæ virgines illibatæ erant, se funestarent Sacerdotes reliqui; (*d*) quibus etiam, quoties in luctu erant, ne ritibus externis uterentur, ne capita raderent, ne barbas tonderent, ne corpora sua notis compungerent, sacrosanctâ lege præceptum fuit (*e*).

(*c*) *Lev.* 21. 11.
(*d*) *v.* 2. 3.
(*e*) *v.* 5.

Ac quidem apud profanas gentes tanta labes, & immunditia cadaveris humani censebatur, quanta quemque funere inquinatum ab aris, sacrísque amovebat. Ita scilicet *Servius* ad *Æneid.* 11. *Consuetudo*, inquit, *Romana fuit, ut polluti funere minimè sacrificarent.* Et ad *Æneid.* 3. *Moris Romani fuerat ramum cupressi ante domum funestam poni, ne quisquam Pontifex per ignorantiam pollueretur ingressus.* Quo spectant etiam *Porphyrii* illa, (*f*), οἱ τῶν τῇδε ἱερεῖς καὶ ἱεροσκόποι καὶ τάφων ἀπέχεσθαι κελεύουσιν ἑαυτοῖς τε καὶ τοῖς ἄλλοις Dæmonum *Sacerdotes, & Aruspices tum sibi, tum aliis præcipiunt, ut à sepulchris abstineant.*

(*f*) *De Abstinen. lib.* 2. §. 50.

6. Sed & perperàm quoque ministrabat, qui eodem die, quo ad munditiam lotus erat, manus ad sacra admovebat. Ut cui, licet aquis lustrato, ad munditiam sibi perficiendam exspectandus esset solis occasus (*g*).

(*g*) *Lev.* 22. 6. 7.

7. Neque verò ritè rem divinam Sacerdos quisquam faciebat, qui expiatione indigebat. Expiatione autem indigere dicti sunt, qui quidem tempus integrum transegerant immunditiæ suæ constitutum, sed ea nondùm sacra fecerant, quibus ad munditiam lustrandi erant. Quâ de re *Mosem* Ægyptium audi. (*h*) ארבעה הן נקראין מחוסרי כפרה הזבה והיולדת והזב והמצורע ולמה נקראין מחוסרי כפרה שכל אחד מהן אף על פי שטהר מטומאתו וטבל והעריב שמשו עדיין הוא חסר ולא נגמרה טהרתו כדי לאכול קדשים

(*h*) *In Mechussere capara. c.* 1.

קדשים עד שיביא קרבנו *i. e. Quatuor hominum genera expiatione indigere dicuntur. Fœmina fluxione laborans, puerpera, Vir fluxione affectus, & leprosus. Qui autem fit, ut horum quisque expiatione indigere dicatur? Quia est, quo talis quisque indiget, licèt immunditiâ purgatus fuerit, licèt aquâ lotus, licèt Sol occiderit*; neque enim adeò *mundus est, ut sacris ritè vesci possit, donec victimam sibi imperatam dederit.*

8. Sed neque eis, qui in luctu erant, rei Divinæ operari datum. Cùm eis vitiosis Sacerdotibus vesci quidem sacris liceret; (*i*) eis autem operari nefas esset; (*k*) Lugentibus, (inquit (*l*) *Moses* Ægyptius) quibus non licuit sacris vesci, (*m*) eis operari minùs licuit. In luctu autem Sacerdos esse censebatur, quando quis è propinquis ejus, in quo funestari ritè potuit, mortem obierat. Tempúsque luctui Sacerdotis (ut Judæis visum) lege datum una tantùm illa dies erat, quâ talis aliquis è propinquis ejus, qualem jam diximus, mortem obibat. Neque eò minùs ita Senatui magno visum, ut totum temporis intervallum, quod inter propinqui defuncti mortem funúsque ejus intervenit, Sacerdotis luctui adderetur, totáque etiam dies funebris (*n*).

(*i*) *Lev.* 21. 22.
(*k*) *Lev.* 21. 21.
(*l*) *in Biath Hamikdasch, cap.* 2.
(*m*) *Lev.* 10. 19. *Deut.* 26. 14. *Hos.* 9. 4.
(*n*) v. Maimon. *in Biath Hamikdasch, cap.* 2.

9. Quinetiam Sacerdoti cuique, rem divinam mox facturo, vino ac temeto abstinendum erat. Ita Deus *Aaroni* edicit; (*o*) *Vinum, & omne quod inebriare potest, non bibetis, tu, & filii tui, quando intratis in tabernaculum testimonii, ne moriamini: quia præceptum sempiternum est in generationes vestras. Et ut habeatis scientiam discernendi inter sanctum & profanum, inter pollutum & mundum.* Quam satis explicatam legem Judæi miris modis implicant; utpote de quâ ita differunt. (*p*) כל כהן הכשר לעבודה אם שתה יין אסור לו להכנס מן המזבח

(*o*) *Lev.* 10. 9.
(*p*) v. Maimon. *in Biath Hamikdasch, c.* 1.

המזבח ולפנים ואם נכנס ועבד עבודתו פסולה וחייב מיתה בידי שמים שנאמר ולא תמותו והוא ששתה רביעית יין חי בבת אחת מיין שעברו עליו ארבעים יום אבל אם שתח פחות מרביעית יין או שתה רביעית והפסיק בה או מזגה במים או ששתה יין מגתו בתוך ארבעים יום אפילו יתר מרביעית פטור ואינו מחלל עבודה שתה יתר מרביעית מן היין אע״פ שהיה מזוג ואע״פ שהפסיק ושתה מעט חיוב מיתה ופוסל האבודה *i. e. Sacerdoti ad ministerium apto à vino modò antè potato ultra aram penetrare interdictum est. Si ultra penetret, & ministret, irritum est ministerium ejus, isque ipse morti addictus per Dei manus infligendæ. Quippe quia*, ne moriamini, *dictum est. Verum hoc de eo intelligendum, qui quadrantem* (logi) *vini vividi, cui dies quadraginta accesserunt, sine ullo temporis intervallo inter bibendum interjecto biberit. Quod si vel quadrante minus, vel quidem si quadrantem biberit, sed vel temporis aliquod intervallum inter bibendum interposuerit, vel vino immiscuerit aquam, vel denique si vinum è torculari intra quadragesimum diem biberit, tum licèt plus quadrante epotaverit, culpæ expers est, nec ministerium profanat. Sin fortè vini* vetustioris *plus quadrante epotaverit, tùm, licèt aquam ei immiscuerit, licétque temporis intervalla inter bibendum interposuerit, morti tamen addictus est, atque etiam ministerium polluit.* Quod siquis aliâ ullâ re, præterquàm vino, inebriatus, manus ad sacra admoveret; de eo Judæi ita judicant, ut nec ministerium ejus irritum, nec ipsum quidem morti obnoxium, sed verberandum fuisse doceant (*q*).

(*q*) Maimon. *ibid.*

Sacerdotibus autem sacra facturis (ut missas faciam has argutias) idcircò vino, temetóque abstinendum erat, ut & constaret rationis usus, (*r*) & abessent libidinis incitamenta. Quæ eædem

(*r*) Lev. 10. 10.

etiam fuere causæ, quare Ægygtii Sacerdotes vino parcissimè uterentur. Atque huc spectant *Porphyrii* illa, (s) Οἴνου γὰρ οἱ μὲν οὐδ᾽ ὅλως, οἱ δὲ ὀλίγιστα ἐγεύοντο, νεύρων αἰτιώμενοι βλάβας, καὶ πλήρωσιν κεφαλῆς, ἐμπόδιον εἰς εὕρεσιν, ἀφροδισίων τε ἔφασαν αὐτὸν ὀρέξεις ἐπιφέρειν. i. e. *Vinum enim alii non omninò, alii parcissimè degustabant. Causam interponentes, quòd nervos læderet, caput gravaret, inventionem impediret; causabantur etiam, quòd libidines venereas excitaret.*

(s) *De Abstinen. lib.* 2. §. 6.

10. Sed & illud etiam Sacerdoti cuique cavendum erat, ut nunquam rem divinam faceret nisi vestibus sibi propriis indutus. Erant enim, ut suprà diximus, utrique Sacerdotii gradui vestes propriæ constitutæ; ut qui eis non indutus manus ad sacra admoveret, huic mors denunciata esset. (t) Atque huc refer *Maimonidis* illa de Sacerdotibus differentis. (u) הרי בזמן שבגדיהם עליהן כהונתם עליהן אין בגדיהם עליהן אין כהונתם עליהן אלא כזרים ונאמר והזר הקרב יומת i. e. *Vestibus sibi propriis induti, Sacerdotio quoque induebantur, vestibus autem suis exuti, exuebantur Sacerdotio, & quidem pro extraneis habiti. Extraneus autem, ut edictum est, (x) qui ad ministrandum accesserit, morietur.*

(t) *Exo.* 28. 40, 41, 42, 43.

(u) *In Chele Hamikdasch cap.* 10.

(x) *Num.* 3. 10.

11. Neque verò minùs cavendum erat Sacerdotibus rem. divinam facturis, ne plures fortè vestes induerent, quàm quæ sibi statutæ erant, (y) cùm enim certus vestium numerus Sacerdotio constitutus esset, Sacerdoti cuique tenendus erat numerus à Deo imperatus.

(y) Maimon. *in Chele Hamikdasch, c.* 10.

12. Adde quòd perperàm ministrare Sacerdotes illi censerentur, quibus vestes suæ laceratæ erant. Enimverò vestes lacerare lugentium consuetudo fuit. (z) Quo factum (uti Judæis placet) ut quibus vestes laceratæ erant, eis, æquè ac

(z) *Lev.* 10. 6.

ac his qui in luctu erant, ministerio sacro interdictum esset.

13. His annumeratur פרוע ראש, quâ locutione Christiani *eum, cui caput adapertum*. Judæi *eum, cui coma promissa erat*, intelligunt. (*a*) Comam autem promittere censebatur, qui quidem ad *Naziræi* morem, triginta dies eam alebat. (*b*) Id quod Pontifici (cujus erat quotidiè in Sanctuario adesse) nunquam non illicitum erat. (*c*) Sacerdotibus reliquis semper licitum, nisi quando eis in Sanctuario ministerii vices obeundæ erant. Sicut autem Pontifici comam alere, ita reliquis omnibus Sacerdotibus caput radere interdictum. (*d*) Quod contrà ferè fieri solebat inter gentium profanarum Sacerdotes. Ita *Minutius Felix* in *Octavio*, *Isis perditum filium cum Cynocephalo & Calvis Sacerdotibus luget, plangit, inquirit.* Ita etiam *Lampridius* de *Commodo*, *Sacra Isidis coluit, ut & caput deraderet, & Anubin portaret.* Ita denique *Herodotus* in *Euterpe*, οἱ ἱερέες τῶν Θεῶν τῇ μὲν ἄλλη κομέουσι, ἐν Αἰγύπτῳ δὲ ξυροῦνται. *i. e. Sacerdotes Deorum alibi quidem comam alunt, in Ægypto autem raduntur.* (*e*) Quorum neutrum Hebræorum Pontifici licuit.

(*a*) *v. Rabbinos ad Lev.* 10. 6. & *Lev.* 21. 10.
(*b*) Maimon. *in Biath Hamikdasch, cap.* 1.
(*c*) *Lev.* 21. 10.
(*d*) *Ezek.* 44. 20.
(*e*) *v. etiam* Plutarch. *de* Iside, & Osiride.

14. Neque Sacris ritè operari potuit, cui manus, pedésve illoti erant. Monentur enim Sacerdotes, ut rem divinam aggredientes manus ac pedes aquâ lavent. Secùs facientibus denunciatur mors, (*f*) Ita etiam & apud alias Gentes mos erat ante sacra lavare. Unde *Hectoris* illud apud *Homerum, Iliad.* 2.

(*f*) *Exod.* 30. 20, 21.

Χερσὶ δ' ἀνίπτοισιν Διὶ λείβειν αἴθοπα οἶνον
Ἅζομαι ———

i. e. Manibus verò illotis Jovi libare nigrum vinum vereor. Adde illud *Hesiodi in operibus & diebus.*

Μηδέ ποτ' ἐξ ἠοῦς Διὶ λείβειν αἴθοπα οἶνον
Χερσὶν ἀνίπτοισιν, μηδ' ἄλλοις ἀθανάτοισιν.

Neque unquam manè Jovi libato nigrum vinum
Manibus illotis, neque aliis immortalibus.

Quò etiam quidam *Plauti* illud in *Rudente* referunt.

——— *Si qui sacrificant, semper petant*
Aquam hinc. ———

15. Sed & sacra temerare censebatur, qui eis *Sedens* operam dabat; ut qui minus reverentiæ Deo immortali adhiberet, quàm quæ à mortalium famulis patrifamiliâs adhiberi soleat. Atque hinc illud *Mosis Ægyptii* (*g*), אין עבודה אלא מעומד שנאמר לעמוד לשרת וכל העובד והוא יושב חלל ועבודתו פסולה *i. e. Nullum est nisi Stantis ministerium. Propterea quòd dictum sit,* (*h*) ut stent ad ministrandum. *Quisquis itaque Sedens ministrat, profanus est, irritúmque est ministerium ejus.* Quod idem docet R. *Solomon Jarchi* ad *Deut.* 18. 5. Neque verò Sacerdotes tantùm, sed & alii omnes in Sanctuario sacra stantes peragebant.

(*g*) Maimon. *in Biath Hamikdasch. cap.* 5.
(*h*) *Deut.* 18. 5. *v. etiam* S. Chrysostomum *ad Hebr.* 10. 11.

Ex quo etiam *Maimonidis* illud (*i*), אין מתפלל אלא מעומד *Nemo ritè nisi stans orat.* Atque ita fit, ut à Judæis אנשי מעמד *viri stationarii appellentur*, qui totius cœtûs personâ induti sacris publicis interfuere, eorúmque ut opera sacris data ab iisdem מעמד *statio* dici soleat.

(*i*) *Tephilla Ubirchath Cohanim, c.* 5.

16. Vitiosum quoque judicatum erat Sacerdotis

dotis cujusque ministerium, cui inter pedes & atrii solum medium quid interpositum erat. Ita enim qui ministrabat, perinde facere censebatur, ac si calceatus ministraret. Calceatis autem ne quidem ingredi in Sanctuarium, nedùm ministrare licuisse Judæi omnes ex eo colligunt, quòd *Moses* (*k*) & *Joshua*, quando in locis sacris versabantur, calceos exuere jussi essent. Hunc morem imitatus est *Pythagoras*: cujus apud *Iamblychum* tertium illud *Symbolum* est, Ἀνυπόδητος θύε, καὶ προσκύνει, *i. e. sine calceis sacrificato, & adorato.* Id quod eò pertinebat, ut quisque Deum reverenter coleret.

(*k*) *Exod.* 3. 5. *Josh.* 5. 15.

17. Perperàm quoque sacra tractare censebatur, cui inter manus & vas sacrum medium quid interpositum erat. Lotis nimirùm manibus pedibúsque facienda erat res divina. Jam frustrà omninò manus lotæ, nisi nudæ etiam sacris admotæ.

18. Sed & labem denique, ut Judæis visum, sacris afferebat, qui sinistrâ pro dextrâ utebatur. Dextra scilicet *Aaronis* (*l*) dextræ etiam filiorum ejus (*m*) Sacerdotium mox aditurorum sacrificali sanguine sacratæ. Sed & dextræ quoque auspicatior visa est, ideóque potior in sacis opera.

(*l*) *Lev.* 8. 23. v. 24.
(*m*) v. 24.

III. Verùm hâc de re, ut sibi libet, quisque judicet. Illud constat, alios quidem eorum rituum, qui Gentium aliarum Sacerdotibus in usu erant, Sacerdotibus Hebræis imperatos, alios planè illicitos fuisse; eóque Deum his in rebus delectu usum, qui Sacris & Sacerdotibus suis (nequid amplius hoc in loco dicam) præcipuum quendam honorem adderet. Sed hæc hactenus; nunc ad Levitas transeamus, qui Sacerdotibus Hebræorum pro administris dati erant.

CAP. VII.

DE LEVITIS.

IN Sacerdotum administris, qui ex patre, à quo ortum ducebant, Levitæ appellari solent, ista præcipue consideranda. Consecratio, Munus, & Ætas ea, quâ munus illud adeundum erat.

Consecratio ab aquis lustralibus cœpit, quibus ritu sacro conspersi erant, (*n*) ut ad munus sacrum mundiores accederent. Qui idem erat eos etiam purgandi mos, qui funere contaminati erant. (*o*) Eis autem aquis lignum cedrinum, coccum iteratum, hyssopus, vaccæque rufæ cineres immiscebantur. Earumque ea vis erat, ut eædem & funestates mundare (*p*), & mundos quoque polluere (*q*) solerent. Alterum, quia vacca rufa, cujus cineres eis immisti erant, victima piacularis erat populi lustrandi causâ cæsa: (*r*) alterum; fortè quia tales victimæ, quales extra castra cremabantur (quasi fontium peccatis in se translatis contaminatæ) reciprocâ quâdam immunditiâ tangentes quosque inquinabant. (*s*) In eo enim victimarum genere rufa, quam diximus, vacca fuit. (*t*) Ut quæ & extra castra cremaretur, & cremantes quoque contaminaret.

(*n*) Num. 8. 7.
(*o*) Num. 19. 13.
(*p*) Num. 19. 17, 18, 19.
(*q*) Num. 19. 21.
(*r*) v. Abrab. ad Num. 19.
(*s*) Lev. 16. 27, 28.
(*t*) Num. 19. 3.

Levitæ autem aquis lustralibus jam conspersi, mox, ad majorem munditiæ speciem, corpora novaculâ radere jubentur. (*u*) Quo de ritu ita differit R. *Levi Ben Gerson* (*x*), צוה אותם לגלח את כל שערם כאלו יעירם זה שיעזבו את הדברים החמריים

(*u*) Num. 8. 7.
(*x*) ad Num. 18.

יתב׳ ה׳ בעבודת וישתרלו היכלת כפי החמריים *i.e.*
Deus his præcepit, ut omnes planè pilos abraderent, id monitos volens, ut, abjectâ quantum fieri potuit, rerum corporearum curâ, se totos sacro ministerio darent. Quinetiam, ne immundo amictu mundata corpora pollnerentur, vestes etiam aquâ
perluere jubentur (*y*). (*y*) *Num.* 8.
Atque his ritibus emundati, populíque sibi 7.
manibus impositis (quod deinceps (*z*) factum) (*z*) *Num.* 8.
consecrati, quasi viventes quædam hostiæ Deo 10.
ab *Aarone* porriguntur. (*a*) Quos ita sibi primo- (*a*) *Num.* 8.
genitorum loco datos Deus continuò Sacerdoti- 11.
bus, ut sacra quædam servitia, tradit. (*b*) Deerat (*b*) *Num.* 8.
adhuc ad peccatorum expiationem, præsertim 18, 19.
munus sacrum adituris, piaculare sacrificium.
Bove itaque sacrum expiatorium faciunt. (*c*) (*c*) *Num.* 8.
Quo facto, quod unum reliquum erat, bovem 12.
alterum, holocausti nomine, (*d*) eumque qui- (*d*) *Ibid.*
dem ferto mactum (*e*) Domino suo ut donum (*e*) *Num.* 8.
offerunt. Eóque illi dono dato in familiam ejus 8.
adsciscuntur.

II. Jam his cærimoniis initiati continuò munus suum adeunt; Quod aliud, atque aliud erat pro variâ temporum ratione. Enimvero priusquàm Arca sacra certam nacta esset sedem, id negotii Levitis datum, ut custodirent Tentorium sacrum, ut, quoties loco movendum erat, omnia ad illud pertinentia vel suis ipsi humeris portarent, vel plaustris sibi datis imposita, quò oportuit, circumvehenda curarent. Nam Arca sacra, panum *appostitiorum* mensa, ara utraque, & candelabrum, & quidem omnia vasa sacra à Cahathensibus bajulanda erant. (*f*) Aulæa autem, & (*f*) *Num.*
tegumenta Tentorii sacri, quibus Gershonenses 7. 9.
præfecti erant, item asseres ejus, columnæ, & bases, reliquàque omnia ejusdem generis, quo-

rum cura Merarensibus commissa erat, plaustris circumvehenda erant. Atque ita factum, ut his Familiis (Gershonensem dico, & Merarensem) plaustra darentur, & jumenta (*g*); quæ Cohathensibus non data erant (*h*).

(g) Num. 7. 7, 8.
(h) Ibid. v. 9.

Ut primùm autem Arcæ sacræ sedes non mutanda contigit, nullus his laboribus Levitarum locus deinceps relinquebatur. Quo factum erat (*i*) ut à *Davide* (qui Arcam sacram in Ierosolyma, fixâ utique sede collocavit) Levitarum alii negotiis civilibus præfecti essent, apparitores, judicésve facti, (*k*) alii Sanctuarii portis præpositi, (*l*) alii musicis instrumentis, cantúque sacra celebrare jussi, (*m*) alii denique Sacerdotibus, omnibus in rebus, ministrare, quæ ad Sanctuarium pertinebant. (*n*) Hi panem mensæ sacræ impositum, hi similam, & ferta procurabant. (*o*) Hi, si quando opus erat, (quod feriis majoribus accidebat) victimas mactabant, (*p*) mactatis pelles detrahebant, (*q*) aliáque officia exequebantur pro re natâ imperata (*r*).

(i) 1. Par. 23. 26.
(k) v. 4.
(l) v. 5.
(m) Ibid.
(n) 1. Par. 23. 28.
(o) v. 29.
(p) 2. Par. 35. 6, 11.
(q) 2. Par. 29. 34.
(r) vid. v. 16.

III. Cæterùm stante Tentorio sacro Levitæ ad varia officii munera ætate variâ vocabantur, nempe ad custodiam Tabernaculi ab anno vigesimo quinto exacto; at verò ad onera bajulanda, vel quidem plaustris imponenda nec annos triginta nondùm nati, nec ultra quinquagesimum provecti. Ita in consensum rediguntur duæ specie contrariæ leges, quarum altera à trigesimo anno, (*s*) altera à vigesimo quinto (*t*) Levitas ad ministerium vocat. Enimverò illa graviores illos, quos jam dixi, labores spectat, hæc Tentorii sacri curam. Alia itaque atque alia munera alias Ministrorum Vires, aliam ætatem postulabant. Non me latet alios esse, qui

(s) Num. 4. 3.
(t) Num. 8. 24.

qui nodum illum aliter expeditum eunt. Ut qui Levitas ab anno quidem vigeſimo quinto ad miniſterii diſciplinam vocatos, ſed non ad miniſterium ipſum ante trigeſimum exactum judicent. (u) Verum id, ut *Abrabeneli* viſum, (x) parùm convenit cum ſacris literis, quippe quæ Levitis annos viginti quinque natis עבודה explicatè tribuunt. Quæ ſanè vox, ut illi placet, non miniſterii *diſciplinam*, ſed *miniſterium* ipſum notat. Nec dubium quidem, quin ante annum vigeſimum quintum ad miniſterium inſtitui cœperint.

Verùm hæc de Levitis intelligenda à *Davide* nondùm recenſitis. *Davidi* enim, jam ſeni, placuit, ut ad miniſterium vocarentur, qui annos viginti nati erant. (y) Atque eâ qui ætate erant, & ſanctuarii miniſterio dati (nihil enim hìc de eis dico, qui rebus civilibus præficiebantur) tres in ordines, ut antè diximus, diviſi erant, ordóque quiſque in viginti quatuor claſſes tributus. Eorum ordinum unus Sacerdotibus miniſtrare, alter ſanctuarii portas cuſtodire, tertius denique modis muſicis ſacra publica celebrare juſſus eſt. Ita tamen utì Judæis placet, ut quiſque annis quinquaginta major (ne Dei ſacra dedecorarent parùm jucundi ſenum cantus) ſuggeſtò muſico moveretur. Huc ſpectant *Abrabenelis* illa (z), בלויים שנים פוסלין ואין מומים פוסלים׃ אבל בכהנים מומים פוסלים ואין שנים פוסלין בהם *i. e. Levitas vitiat ætas, non vitiant corporis maculæ. Sacerdotes vitiant corporis maculæ, ætas autem non vitiat.* Quamvis enim Sacerdotum filii annos viginti nondum nati rem ſacram facere non ſolerent, nihil tamen, ut idem autor docuit, obſtabat ulla Dei Lex, quò minùs facere potuiſſent. Quænam ergo

(u) Maimon. in *Chele Hamikdaſch*, c. 3.

(x) *ad Num.* 8. ꝟ. 24.

(y) 1. *Par.* 23. 27.

(z) *ad Num.* 8.

ætas per Dei legem ad Sacerdotium fungendum legitima ? eadem , inquit idem *Abrabenel*, cui leges Divinæ obſervandæ (*a*), הכהן שהיה חייב במצוות היה כשר לעבודה אבל אחיו הכהנים לא היו מניחין אותו לעבור עד היותו בן עשרים שנה *i. e. Sacerdos , ſimul atque eâ ætate ſit , ut Legis juſſa obſervare obligetur , reverà aptus eſt ad miniſterium. Sed Fratres ejus Sacerdotes eum miniſtrare non permittunt , donec viginti annos habeat.*

(*a*) *Abrab. ibid.*

IV. Jam ut Levitæ Sacerdotibus , ita Levitis *Nethinæi*, ſed conditione pejori , dati. Hi natione Gibeonitæ erant. Quos *Joſhua*, ob fœdus cum eis ictum , funditùs quidem delere noluit , ob dolum autem ad fœdus impetrandum adhibitum Sanctuarii Lixas eſſe juſſit , Lignatores utique , & Aquatores (*b*).

(*b*) *Josh.* 9. 27.

DE
SACRIFICIIS JUDÆORUM.
CAP. VIII.

Quid, & quotuplex ſit Sacrificium, ad Hebræorum ſenſum docetur. De fertis eorum ſpeciatim agitur.

I. HActenùs de Sacris locis dictum , itémque de ſacrorum Miniſtris populo Hebræo conſtitutis. Quibus explicatis , ad ejuſdem populi ſacrificia paulò expeditiùs aggrediemur. Jam quia Judæi nulla ſacra pro ſacrificiis habent propriè dictis niſi talia , qualia Scriptores ſacri

cri קרבנות sive προσφορὰς, alii *oblationes* vocant, primò videamus oportet, quid sit, quod קרבן in sacris literis dici solet. Ac quidem קרבן ibi dicitur, quod Deo pro arâ offerebatur. Nec quid prætereà eo nomine appellatur, nisi ligna ad sacra adolenda data, (c) quæ & ipsa ita dicta arbitror, quia aræ destinata erant. Pro arâ autem oblata fuisse ea omnia sacra intelligi debent, quæ ad Tentorii sacri ostium afferebantur. Eo quippe in loco (quo utique Deus sacra sibi offerri (d) voluit) ara illa major posita fuit, (e) quæ, Templo condito, in Sacerdotum atrium translata erat. Ut quod ad ostium Tentorii sacri, idem id pro arâ offerretur.

(c) *Neh.* 10. 34. & 13. 31.
(d) *Lev.* 17. 4, 5.
(e) *Exod.* 40. 6, 29. & *Lev.* 17. 6. & *passim.*

Eorum autem, quæ Deo pro arâ offerebantur, alia dimissa & ablegata, ut hircus in deserta ductus, alia sanctuarii ministerio illæsa & integra dedicata, alia confecta & consumpta erant. Ac Sanctuarii ministerio integra dedicata erant cùm vasa ministerii sacri, tum sacrorum ministri Levitæ dicti. Levitæ scilicet ab *Aarone* pro Tabernaculi sacri ostio & Deo ritè offerebantur, (f) & קרבן, hoc est, *Oblatio* dicti sunt, (g) nec tamen, uti victimæ, mactati, sed integri muneri sacro dati. Sed & vasa illa ministerii sacri (lances, phialæ, & scutellæ) quæ ad aram ritè dedicandam tribuum principes conferebant, cùm Deo pro ara obmovebantur, (h) (unde etiam קרבנות *oblationes* (i) vocantur) tum ad sanctuarii ministerium integra deinceps servabantur. Quo factum est, ut nec Levitæ, neque ministerii sacri vasa, etiamsi Deo offerrentur, sacrificiis accenseri soleant. Quod idem quoque statuendum de hirco isto, qui Deo ante aram oblatus in deserta vivus abducebatur.

(f) *Num.* 8. 10, 11.
(g) *Num.* 8. 10, 13.
(h) *Num.* 7. 10.
(i) *Ibid.* & *per totum caput.*

II. Jam verò quæ Deo ante aram, vel in mensâ

ſacrâ in adyto exteriori poſita, ita quidem offerebantur, ut ritè conſumenda eſſent, ea Judæi in ſacrificiorum cenſum referunt. Quæ cùm ita ſint, ſacrificium, ad eorum ſententiam, ita definiri poteſt, ut ſit προσφορὰ ritè conſumpta. Seu, ut paulò explicatiùs dicam, ſacrificium, apud populum Hebræum, ejuſmodi ſacrum erat, quod cùm Deo oblatum erat, tum ritè confectum & conſumptum. Sacra autem ritè conſumpta erant, quæ ritu divinitùs inſtituto interempta, cremata, aut effuſa, aut ad epulas ſacras adhibita erant. Quibus de ritibus, ac religionibus latiùs alibi diſſerendum.

Verùm hæc jam poſita definitio ea tantùm continet ſacrificia, quæ à Judæis (ut antè diximus) in ſacrificiis cenſeri ſolent, & qualia in ſacris literis קרבנות *i. e. oblationes* dicta ſunt. Id quod eâ de causâ moneo, quia alia quædam ſacrorum genera in ſacra Scriptura commemorantur, quæ, quia Deo pro arâ ejus neutiquàm obmovenda erant, *oblationes* nuſquam appellantur, & tamen ſacra piacularia rectè, ut opinor, dici poſſunt. Hoc in genere cenſeri debet avis ad
(k) *Lev.* 14. leproſum purgandum confecta. (*k*) Item vacca illa, quæ ad expiandum homicidium, homicida ipſo ignorato, capite ſuo truncanda erat.
(l) *Deut.* 21. (*l*) Ut quæ, etiamſi in ſacris literis *oblatio* nuſquam appellatur, verè tamen piaculum eſſet, & ſenſu quodam laxiori ſacrificium fortè dici poſſit. Præſertim cùm Sacerdotum opera vaccæ, illi
(m) *Deut.* 21. 5. adhibenda eſſet (*m*). Neque multò aliter de vaccâ rufâ judicandum, cujus ad luſtrandos fu-
(n) *Num.* 19. neſtatos cineres aſſervandi erant. (*n*) Quamvis enim extra Sanctuarium, imò verò extra populi caſtra vacca illa mactanda erat, eò magis tamen in ſacrificiis cenſeri poſſe videatur, quia ſanguis

ejus

ejus sanctuarium versus septies aspergendus erat, (*o*) idque Sacerdotis ipsius digito. Quo facto vaccæ istius vita Deo reddita censebatur, & quidem ei sacra facta. Jam hircus ille, qui solenni expiationis die populi peccata in se conjecta in deserta vivus asportabat, Deo quidem obmovebatur, (*p*) idémque כפר *expiare* dicitur, (*q*) & quidem piaculum dici potest, sed non propriè sacrificium. Ut qui ritu sacrificali minimè conficiendus esset, sed potiùs (quantum ex lege constat) in deserta vivus dimittendus. Nam quod Judæi hircum istum de monte quodam צוק vocato præcipitari solitum ferunt, (*r*) tantùm abest ut lege præceptum putem, ut vetitum potiùs existimaverim. Atque his ex rebus intelligi potest, quæ eorum sacrorum ratio fuerit, quæ vel sacrificia propriè dicta, vel quidem piacula quædam erant, sed minùs propriè sacrificia. Illa & Deo oblata erant, & mox confecta & consumpta. Hæc vel non oblata erant (qualia erant, quas ante diximus, vaccæ) vel non confecta & consumpta, etiamsi Deo ritè obmota; qualis erat hircus in deserta ductus.

(*o*) v. 4.
(*p*) *Lev.* 16. 7.
(*q*) v. 10.
(*r*) v. *Missnam in Ioma* c. 6.

III. Eorum autem, quæ & oblata, & ritu sacro consumpta erant, (qualia sola à Judæis pro sacrificiis haberi solent) alia erant ex inanimis, alia autem ex animantibus, omnia ferè ex eis lecta, quæ in humano victu erant. Quippe quæ sibi Deus dari voluit, ut eorum Domino ac datori, quæ ad vitam sustentandam pertinent. Quæ ex inanimis data erant in sacris literis מנחות dicta sunt, Latinè *ferta*, *dona*, & *dapes*. Lecta autem ex animantibus, si modò volatilia exceperis, à Judæis זבחים i. e. *victimæ*, aut *hostiæ* dici solent. Quod tamen nomen scriptores sacri vix ullis omninò sacrificiis, nisi tantùm salutaribus, tribuunt.

Sed

Sed parùm attinet de verbis laborare, modò rem ipsam teneamus. Quare nos omnia sacrificia, quæ ex animantibus lecta erant, victimas, aut hostias appellabimus, reliqua autem ferta, aut dapes.

IV. Jam omnia (s) Judæorum ferta farinâ triticeâ, aut hordeaceâ facta erant; aliáque vino aucta erant, alia non item. Quæ vini libamine augebantur, ob vinum additum מנחות נמכים *ferta libaminum.* Judæis dicta sunt, oleóque omnia subigenda erant, eadémque semper conjungenda cum aliquo victimarum genere, nunquam citra victimam danda. Victimæ autem, quibuscum Deus ferta semper conjungi voluit, omnia erant totius cœtûs, (t) omniáque hominum singulorum (u) holocausta, & sacra salutaria ex grege aut armento lecta, sed nulla ex volatilibus data, nisi quando volatilia ipsa quadrupedi substituta erant, (x) nulla sacrificia piacularia nisi à sanato leproso data. Leprosus autem jam sanatus tres sibi imperatas victimas, unam pro peccato, alteram pro noxâ, tertiam holocausti nomine cæsam, tribus auxit decimis Ephæ similæ. (y) Quo fit, ut ad unamquamque victimam unam Ephæ decimam pertinuisse Judæi magno consensu statuant. Id quod eò probabilius faciunt, quia tale erat sanati leprosi holocaustum, quali lex de ejusmodi rebus lata unam tantùm tribuit Ephæ decimam. (z) De vino autem leprosi purgandi ferto addendo nihil sacræ literæ speciatim monent. Vinum autem addi oportuisse Judæi ex lege generali colligunt, quæ extat *Numer.* 15, 3, 4, 5, *&c.* Quam legem illi sic intelligunt, ut & fertum omni holocausto ex grege aut armento lecto, atque etiam tali cuique ferto vinum addendum fuisse judicent.

(s) *Ea scilicet quæ* מנחות *appellantur.*

(t) *v. Num. c.* 28, *&* 29.

(u) *v. Num.* 15. 2, 3, 4, *&c.*

(x) *v. Lev.* 14. 31.

(y) *Lev.* 14. 10.

(z) *Confer. Lev.* 14. 10. *cum Num.* 15. 4, 5.

V. Non

V. Non omni autem pecorum generi eadem similæ, olei, viníque portio; sed alia bubus, alia arietibus, alia capris ovibúsque fæminis, item agnis, & hœdis adhibenda fuit. Ac bubus quidem tres decimæ Ephæ similaginis dimidio Hinis olei subactæ, dimidiúmque Hinis vini. Arietibus autem duæ decimæ Ephæ similaginis triente Hinis olei perfusæ, triénsque etiam Hinis vini. Ac denique capris ovibúsque fæminis, sed & agnis & hœdis maribus, fæminísque una tantùm decima Ephæ similæ quadrante Hinis olei subacta, itémque quadrans Hinis vini. (*a*) Ita tamen ut agno illi, qui eodem die offerebatur, quo Omer, *primitiarum* dictus, (*b*) duæ decimæ Ephæ similaginis rite adjiciendæ essent (*c*).

VI. Jam fertis vini libamento auctis, quæ sale semper condienda erant, (*d*), non absimilis fuissa visa est gentium profanarum mola salsa. Quippe quæ & ipsa victimis addi, & vino quoque augeri solebat. Huc spectat *Virgilii* illud (*e*).

——Mihi sacra parari,
Et salsæ fruges ——

(*a*) *Num.* 15. & Maimon. *in Maase Korban. cap.* 2.
(*b*) *Lev.* 23. 10.
(*c*) *v.* 13.
(*d*) *Lev.* 2. 13.
(*e*) *Æneid.* 2.

Ubi *Servius, Sal, & far, quod dicitur mola salsa: quâ & frons victimæ, & foci aspergebantur, & cultri.* Quod autem Latinis mola salsa, id Græcis, οὐλαὶ, οὐλόχυται & οὐλοχύται dictum. Erant enim οὐλαὶ, ut docet *Eustathius*, κριθαὶ μετὰ ἁλῶν μεμιγμέναι, ἃς ἐπέχεον τοῖς ἱερουργουμένοις ζώοις πρὸ τοῦ θύεσθαι, *Hordeum sale commistum, quod sacratis animalibus mox mactandis aspergebant.* Sed & vinum etiam post molam salsam victimæ fronti affundi solebat, eóque ritu victima *macta*, ceu magis aucta, dicebatur. *Ovid.* 1. *Fastorum*,

Rode caper vitem, tamen hinc, cum stabis ad aram,
In tua quod spargi cornua possit, erit.

Virgilius Æneid. 6.

> *Quatuor hic primùm nigrantes terga juvencos.*
> *Constituit, frontique invergit vina Sacerdos.*

Verùm aliis Hebræis ritus erat ferta vino aucta porriciendi. Apud eos enim fertum integrum in arâ majori adoleri solebat, vinum aræ ejusdem crepidini affundi (*f*).

(*f*) Maimon. *in Maase Korbanoth, c.* 2.

VII. Ferta nullis vini libamentis aucta vel totius Hebræorum cœtûs, vel singulorum hominum erant. Ac tria quidem totius cœtûs, עומר התנופה ושתי הלחם שמביאין יום עצרת ולחם פנים *i. e. Omer* primitiarum coram Deo *agitatus* (*g*). *Duo panes, quos die Pentecostes offerunt* (*h*). *Panésque facierum dicti* (*i*).

(*g*) *Lev.* 23. 11.
(*h*) *v.* 17.
(*i*) *Ex.* 25. 30.

In *Omero* primitiarum sacrando moris, ut Judæi (†) docent, erat, ut tribus ex fasciculis segetis tria in sanctuarii atrio hordei sata excuterentur, ut ex satis illis, ventilatis, tostis, molitísque *Omer* unus deligeretur, qui uno olei logo subactus, additóque thuris pugillo auctus, primò omnes mundi plagas versus (quasi Deo omnium conditori) ritu sacro porrectus erat, deinde verò partim aræ, partim Sacerdotibus datus; ante quod fertum Deo redditum far recens nemini gustare licuit (*k*). Ex hordeo autem (quod & à *Mose* (*l*) traditum fertur) Omerum illum delectum esse eò probabilius videatur, quòd, cùm in fertis nullius farris, nisi tritici, & hordei usus esset, decimo sexto die mensis *Nisan*, quo die *Omer* primitiarum Deo ritè reddendus erat (*m*), eò nondum maturuisset triticum, ut spicam haberet frumenti plenam. In omni enim Canaane, eíque vicinis regionibus hordeum in fru-

(†) Maimon. *in Temidin umosaphin, cap.* 7. & *Misn. c.* 10.
(*k*) *Lev.* 23. 14.
(*l*) Maimon. *in Temidin umosaphin. cap.* 7.
(*m*) *Lev.* 23. 11.

frugibus præcocibus erat, triticum verò in serotinis (*n*).

Panes duo die Pentecostes oblati duas continebant Ephæ decimas, alter unam, alterque alteram ex tritici recentis similâ factam (*o*). Quod ferti genus pro arâ Deo porrigendum erat (*p*), sed quia fermentatum erat(*q*), in arâ minimè adolendum, sed integrum Sacercerdotibus dandum. Neque enim dapes fermentatas in arâ adolere licuit. Quo factum (uti Judæi docent) ut panis ille fermentatus, qui sacris Eucharisticis adjungebatur (*r*), in arâ non adoleretur, sed Sacerdotibus, ut Dei famulis, ad epulandum donaretur.

Panes, quos *facierum vocant*, quibusdam ita dicti videntur, quòd quatuor latera, ceu facies, haberent (*s*). Sed rectiùs alii panes illos ita vocatos arbitrantur, quòd mensæ sacræ in exteriori sacrario positæ לפני יהוה *in conspectu Dei* (*t*) imponerentur. Hi Tritici similâ facti erant, singuli duabus Ephæ decimis. Cúmque numero duodecim essent, mensæ auratæ serie duplici seni apponendi erant, seriésque utraque Thuris pugillo adaugenda. Thus Sabbato quoque in arâ majori adolendum erat, panes Sacerdotibus dandi, recentibus in locum veterum repositis (*u*).

Nec quis miretur panes hos mensæ Dei (talis enim erat mensa aurata) apponi solitos in oblationum censum referri, etiamsi non eidem aræ, cui reliqua ferta, admoverentur. Sicut enim ara mensa Dei (*x*), ita mensa Dei ara quædam erat, aræque planè vicem præstabat; Ut panes ei mensæ admoti, Deo appositi, Deo oblati censerentur. Quod ipsum & sacræ literæ notant, cùm panes illos לפני יהוה *coram Deo* apponi jubent (*y*).

Neque verò apud Iudæos tantùm, sed etiam apud

(*n*) Exod. 9. 31, 32. confer etiam Ruth. 1. 22. cum 2. 23.

(*o*) Maimon. in Temidin umosaphin, cap. 8.

(*p*) Maimon. in Maase Korban. cap. 12. Lev. 2. 12.

(*q*) Ibid.

(*r*) Lev. 7. 13.

(*s*) Abraham Harophe in Scilte Hagibborim, cap. 74.

(*t*) Lev. 24. 8.

(*u*) Lev. 24. 5, 6, 7, 8, 9, &c.

(*x*) Mal. 1. 12.

(*y*) Ibid.

apud profanas gentes menſas ritè dedicatas ararum vices præſtitiſſe legimus. *In Papyriano enim jure*, inquit *Macrobius* (ζ), *evidenter relatum eſt aræ vicem præſtare poſſe menſam dicatam. Ut in Templo, inquit, Junonis Populoniæ auguſta menſa eſt. Namque in fanis alia vaſorum ſunt, & ſacræ ſupellectilis, alia ornamentorum. Quæ vaſorum ſunt, inſtrumenti inſtar habent, quibus ſacrificia conficiuntur. Ornamenta verò ſunt clypei, coronæ, & ejuſmodi donaria. Neque enim donaria dedicantur eo tempore, quo delubra ſacrantur. At verò menſa, arulæque eodem die, quo ædes ipſæ dedicari ſolent. Undè menſa hoc ritu dedicata in Templo aræ uſum, & religionem obtinet pulvinaris. Ergò apud Evandrum quidem fit juſta libatio; quippe apud eam menſam, quæ cum arâ maximâ, more utique religionis, fuerat dedicata, & in luco ſacrato, & inter ipſa ſacra, in quibus epulabantur.* Atque hactenùs de fertis totius cœtûs.

(ζ) *Saturnal. l. 3. c. 11.*

VIII. Jam ferta hominum ſingulorum novem, ut Judæis viſum, erant (*a*). Quorum quatuor lege juſſa dicunt, quinque ſuâ cujuſque ſponte data. Eorum, quæ lege juſſa dicunt, unum מנחת חנוך i. e. *fertum initiationis* vocare ſolent, quippe quod Sacerdoti cuique Sacerdotium adituro imperatum dicunt; at mihi quidem nequaquàm probant. Utcunque ſit, hoc ferti genus tritici ſimilâ factum ſtatuunt, Ephæque decimâ conſtitiſſe tribus olei logis ſubactâ. Idémque ut *Maimonidi* (*b*) placet, decem in collyras dividi ſolebat, ſi Sacerdotis gregarii erat, in duodecim autem, ſi Pontificis. Quas Collyras thuris pugillo auctas in arâ omnes rite adolendas fuiſſe monet.

(*a*) Maimon. *in Maaſe Korban. c. 12.*

(*b*) *Cap. 13. ejuſdem tract.*

Alterum מנחת הביתין *fertum patellarium* vocare ſolent. Cui eadem ſimilæ, oleíque portio,

quæ proximè dicto, tributa fuit, eáque, ut *Maimonidi* placet (*c*), divisa in duodecim colly- (*c*) *Ibid.*
ras; quæ ita dimidiatæ erant, ut manè altera singularum pars, vesperi altera porriceretur. Quo eodem modo thuris pugillus eisdem additus dividi solebat, & adoleri. Hoc ferti genus Pontifex quisque eo die offerebat, quo sacro unguento ungebatur (*d*); & quidem, siqua Judæis fi- (*d*) *Lev.* 6.
des, deinceps etiam unoquoque die, quamdiu 20, 21, 22.
Pontificatum gerebat. Sed neque hoc ex sacris literis satis probant.

Tertium erat מנחת חוטא *fertum sontis*; quod decimam Ephæ similæ triticeæ continebat nullo oleo, thuréve auctam. Quale fertum iis imperatum erat, qui, cùm piaculi rei essent, aliàs sanguine expiandi, nec agnam tamen, nec capellam, nec par turturum, aut columbarum, quo se purgarent, consequi poterant (*e*). (*e*) *Lev.* 5. 1,

Quartum hujus generis fertum מנחת קנאות 2, 3. 4, 5,
zelotypiæ fertum dici solet. Utpote quod vir ze- 11, 12.
lotypus ad uxoris stuprum coarguendum pro eâ offerendum curabat (*f*). Hoc fertum decimâ (*f*) *v. Numer.* 5.
parte Ephæ farinæ hordeaceæ factum erat; eâque, instar sontis ferti, nullo oleo, aut thure auctä. Neque enim sacra de peccatis facta ulla decebant odoramenta, ullæve dapes delicatæ.

Fertis suâ cujusque sponte datis nunquam, uti Judæi statuunt, minus Ephâ similæ adhibendum erat; plus autem, quantum cuique visum, si modò cuique Ephæ similæ olei logus adderetur. Thuris autem una eadémque portio, pugillus utique, ut eisdem placet, vel maximis fertis sufficiebat; thúsque (quod priùs notandum erat) quibus quidem cunque fertis additum in arâ totum adolendum erat; at ferti ipsius; nisi fortè à Sacerdote dati, vel vini libamento aucti, pars sal-

tem Sacerdoti danda. Verùm à Sacerdote ipso datum in arâ totum cremandum erat (*g*).

Iam verò, quæ injussu legis Deo offerri solita erant ferentis voto, aut voluntate, fertorum genera quinque erant. Primum מנחת כלת *fertum similæ incoctæ* (*h*). Alterum מנחת מחבת *fertum in patellâ planâ coctum* (*i*). Tertium מנחת מרחשת *fertum in sartagine frictum* (*k*). Quorum illud crassius, ne diffluerct, hoc liquidius compositum erat (*l*). Quartum מנחת מאפה תנור *fertum in clibano, furnóve pistum* (*m*). Quæ omnia oleo perfusa erant. At Quintum, רקיקין appellatum, genus quoddam erat *placentarum*, quæ quidem oleo delibutæ, minimè verò perfusæ erant (*n*). Ita autem quatuor illa genera, quæ jam proximè descripta sunt, Judæi (*o*) fieri solita dicunt, ut unumquodque eorum generum decem in collyras divideretur.

IX. Atque hæc de variis Judæorum fertis. Quæ omnia, sive totius cœtûs, sive quidem hominum singulorum, præter Omerum primitiarum, fertúmque zelotypiæ dictum, farinâ triticeâ facta erant, ea autem duo hordeaceâ. Quæ farinâ triticeâ facta erant, non tantùm aræ obmovenda, sed & Deum versùs elevanda, & quidem, ut Judæi docent, quaquaversùs ei porrigenda erant. Adde, quòd panibus *facierum* dictis thus, non oleum; fertis vini libamento auctis oleum, non thus; reliquis omnibus, præter Omerum primitiarum, fertúmque sontis, & zelotypiæ, & thus, & oleum; ut illis tribus nec thus, nec oleum adderetur. Huc refer & duas alias leges, quarum alterâ cautum, nequid mellis fertis ullis immisceretur (*p*), alterâ autem, nequid fermenti inderetur fertis in arâ adolendis. (*q*). Prior illa, ut quibusdam visum, nimiis vo-

(g) *Lev.* 6. 23.
(h) *Lev.* 2. 1.
(i) *v.* 6.
(k) *v.* 7.
(l) Maimon. *in Masse Korban cap.* 13.
(m) *Lev.* 2. 4.
(n) *Ibid.*
(o) Maimon. *in Masse Korban. cap.* 13.
(p) *Lev.* 2. 11.
(q) *Ibid.*

voluptatibus abſtinendum; hæc omnem malitiam, & ſuperbiam exuendam eſſe ſignificabat (*r*). Melli autem à Judæis ficus & dactyli accenſentur. Cæterùm omnibus fertis Deo libatis rite adhibendus erat ſal (*s*); atque ita quidem, ut Judæis placet, adhibendus, ut libamento aræ impoſito ſal continuò aſpergendus eſſet. Sali utique gratus ſapor ineſt, & vis cibaria conſervandi. Quo factum, ut fœdus diuturnum *fœdus ſalis* appelletur (*t*).

X. Hactenùs ſententia Judæorum de ejuſmodi ſacris appellata, quæ מנחות appellari ſolent. Neque enim hi primitias illas frugum fructuúmque, (*u*) quas ad ædem ſacram quiſque quotannis afferre juſſus eſt, מנחות vocant. Verùm quicquid de voce מנחה ſtatuas, primitiæ illæ προσφοραὶ ſeu ferta rectè dici poſſe videtur; utpote, quæ & ante aram ſtatuendæ erant (*x*), (quo ritu Deo (*y*) offerebantur) &, ſiqua ſit Iudæis fides (*z*), Deo quaquaversùm porrigendæ. Neque id Iudæos movere debet, quòd nihil earum primitiarum in ara adolere liceret (*a*), ſiquidem panes *facierum* dicti, panéſque duo Pentecoſte dati (quos utique in fertorum numerum Judæi ipſi referre ſolent) in arâ minimè adolendi eſſent, ſed, primitiarum ipſarum inſtar, integri Sacerdotibus dandi.

Cæterùm de his frugum, fructuúmque primitiis Iudæi ita ferè judicant (*b*) primò è Canaane tantùm legis juſſu dandas fuiſſe; ſapientum autem decreto cautum, ut è Syriâ etiam afferrentur, terrâque Ogi, & Sihonis (*c*). Deinde varia frugum, fructuúmque genera eidem fortè ſportæ indita non unà confundenda fuiſſe, ſed re aliquâ interpoſitâ alia ab aliis ſeparanda (*d*). Tertiò nihil primitiarum ad aram ferri licuiſſe, niſi è ſeptem frugum fructuúmque generibus, è tritico, hor-

(*r*) *v. 1. Cor.* 5. 7.
(*s*) *Lev.* 2. 13.
(*t*) *Num.* 18. 19. 2. *Par.* 13. 5.
(*u*) *Deut.* 26. 2.
(*x*) *v.* 4.
(*y*) *v. Lev.* 2. 12.
(*z*) *v. R. Sal. Jarchi, & Abrabenel, ad Deut.* 26.
(*a*) *Lev.* 2. 12.
(*b*) *vid. Abrab. ad Deut.* 26.
(*c*) Maimon. *in Biccurim, c.* 2.
(*d*) *Idem in Biccurim, c.* 3.

deo, uvis, ficubus, malis puniceis, dactylisque (*e*). Quarum rerum laude Canaan maximè floruisse dicitur (*f*). Quartò nec ante Pentecostem, nec post *dedicationis* ferias primitias reddi debuisse (*g*). Quintò nullam primitiis frugum fructuúmve certam portionem lege statutam, sapientibus autem placuisse, ut sexagesima saltem pars eo nomine Deo sacra fieret (*h*). Sextò alia illa postulata dicunt. Primò, ut suas quisque primitias, simul atque ad montem domûs venisset, suis ipse humeris portaret, licèt idem ille vel Rex esset (*i*). Deinde, ut primitias suas vasi alicui semper imponeret. Tertiò, ut montem domûs ingressus, sportámque adhuc humeris gerens, Sacerdotem ita alloqueretur. *Profiteor hodie coram Domino Deo tuo, quod ingressus sum in terram, pro quâ juravit patribus nostris, ut daret eam nobis* (*l*). Tum verò, ut sportâ Sacerdoti traditâ (& quidem manibus utriusque Deo quaquaversùs porrectâ) apud Deum hanc confessionem ederet. *Syrus miser pater meus, &c.* (*m*) Quartò, ut suis quisque primitiis holocausta, & sacra salutaria adderet (*n*). Quintò, ut, primitiis sanctuario illatis, Levitæ hymnum hunc accinerent. *Exaltabo te Domine quoniam suscepisti me, &c.* (*o*) Sextò, ut sporta primitiarum (id quod in transitu priùs monitum) quaquaversùm Deo porrigeretur (*p*). Ultimò, ut qui primitias reddidit, in Ierosolymâ pernoctaret (*q*). Atque hæc Judæi hoc genere primitiarum, quæ, quia aræ obmovendæ erant, ferta quodammodò dici possunt. At verò decimæ decimarum (*r*), placentâ ex quâque massâ libata (*s*), aliæque denique primitiæ illæ, Judæis תרומה גדולה *donum magnum* dictæ (*t*), etiamsi Sacerdotibus dandæ, fertorum tamen ratione carebant, quia aræ non obmovendæ erant.

(*e*) Idem eodem tractatu, cap. 2.
(*f*) Deut. 8. 8.
(*g*) Ibid.
(*h*) Ibid.
(*i*) Maimon. *in* Biccurim, c. 3.
(*k*) Ibid.
(*l*) Deut. 26. 3.
(*m*) v. 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11. Maimon. *in* Biccurim, c. 3.
(*n*) Ibid.
(*o*) Psalm. 30.
Maimon. *in* cap. jam dicto.
(*p*) Ibid.
(*q*) Ibid.
(*r*) Num 18. 26, 27, 28.
(*s*) Num. 15. 20, 21.
(*t*) Num. 18. 12.

XI. His

XI. His expositis, sequitur ut suffimenta attingam in æde sacrâ fieri solita; quæ quamvis in fertorum numerum minimè quidem referri solent, talia tamen sacra erant, qualia & ex inanimis legenda, & Deo ritè adolenda erant. Eóque magis explicari debent, quia ut ipsa populi preces, sic Sacerdos ea in æde sacrâ Deo obmovens Christum etiam adumbrabat Deo jam in adyto cœlesti sanctorum preces commendantem. Erat itaque suffitus sacer variis ex aromatibus confectus (*u*), semelque quotannis in sacrario intimo (*x*), bísque quotidiè in exteriori, semel manè, vesperíque semel, adolendus (*y*).

Ad quotidianam suffitionem (siqua sit Judæis (*z*) fides) tres Sacerdotes adhibebantur. Primo id negotii datum ferunt, ut cineres aræ inauratæ (quâ quotidiana suffimenta legis jussu facienda erant) in aureum quoddam vas congereret. Alteri, ut candentes prunas ex ara victimariâ petitas, & in batillo quodam positas aræ auratæ admoveret. Quibus duobus Templo egressis, Tertius (jam ad aram astans) à præside foris stante monitus suffitum è thuribulo manu sumptum in aræ focum porriciebat; Quo facto, & ipse Templo exibat. Ita tamen, ut antequàm hinc exiret, corpore adytum intimum versus summâ reverentiâ inclinato Dei numen adoraret. Quod idem etiam ab aliis omnibus æde illâ sacrâ egressuris fieri oportuisse dicitur. Quo autem tempore suffimenta à Sacerdote adolebantur, eodem etiam & ipse populus, suo quisque loco consistens, preces suas peragebat (*a*). Cùm enim suffimenta sacra ita populi preces adumbrarent, ut Sacerdos altera Deo adolens alteras etiam ritu symbolico illi commendare censeretur, par erat, ut eodem tempore utraque illa sacra fierent.

(*u*) *Lex scripta* (*Exod.* 30.) *quatuor genera numerat. Judæi undecim in monte Sinai* Mosi *indicata fuisse tradunt.* v. Maimon. *in Chele Hamikdasch. c.* 2.

(*x*) *Lev.* 16.

(*y*) *Exod.* 30. 7, 8.

(*z*) v. Maim. *in Temidin umosaphin. c.* 7. *& Misnam in Tamid. c.* 5.

(*a*) v. *Luc.* 1. 10.

rent. Atque hoc quidem ſicut in tranſcurſu monendum erat, ita illud minimè prætereundum, ſuffitum ſacrum ſingulis diebus adoleri ſolitum centum denariorum pondo fuiſſe (*b*). Ita quod Lex non definivit, Sapientibus definire viſum.

(*b*) Maimon. *in Tem. d.n umoſaphin, c.* 3.

Cæterùm odoramenta illa, quibus intimum ædis ſacræ adytum ſemel quotannis ſuffiendum erat, ipſe Pontifex adolebat ſolenni expiationis die (*c*). Quo die (ut Judæis placet) ſiniſtrâ thuribulum ſuffitûs pugillo, dextrâ batillum prunis candentibus refertum tenens, in adytum intimum penetrabat. Eò ingreſſus, batillóque de manu poſito, ſuffitum in prunas porriciebat; adytóque nube denſâ appleto, continuò in exterius ſacrarium pedetentim ac retrò gradiebatur. Quò cùm pervenerat, ita populum Deo commendabat.

(*c*) Lev. 16.

יהי רצון מלפניך ה׳ אלדינו שאם היתה שנה שחינה תהיה נשומה ולא יסור שבט מבית יהורה ולא יהיה עמך בית ישראל צריכין לפרנכה ואל תכנס לפניך תפלת עוברי דרכים *i. e. Placeat tibi Domine Deus, ut, ſi hic annus calidus fuerit, idem quoque ſit pluvioſus. Ut ne diſcedat ſceptrum à familia Judæ, nec victu careat populus tuus Iſraeliticus, irritæque ut ſint impiorum preces.* Quam brevem precem executum è Templo ſtatim exiiſſe ferunt, ne quam fortè rei divinæ perperàm factæ populo ſuſpicionem præberet (*d*). Nonnunquàm enim accidiſſe, ut Pontifex ob violatos ritus Dei juſſu inſtitutos in æde ſacrâ interiret. Quod genus mortis à Judæis מיתה בידי שמים *mors per Dei manus* dicitur.

(*d*) v. Luc. 1. 21.

XII. Jam nihil neceſſe eſt, ut illud moneam, Qualia omnium conditori ab Hebræis conſecranda erant, talia ferè ab aliis Gentibus fertorum & ſuffituum genera Diis extraneis adoleri ſolita.

Illud

Illud interest, quòd cum Hebræis his in rebus summus delectus imperatus esset, profani populi, in sacris suis delectu nullo uterentur. Hi herbas virentes, flores, & folia, hi allium, cepas, & papaver. Hi poma, nuces, & glandes quernas, hi omnia fere fructuum genera, itémque mel, lac, & aquam diis suis libare soliti (*e*). Quanquam & Hebræi etiam, Tabernaculorum ferias celebrantes, aquam quidem libare solerent; sed hoc nullo Legis jussu.

(*e*) *v. Porphyrium de abstinentia, lib.* 2. §. 5, 6, 7, *&c. Item Saubertum de sacrificiis, cap.* 24, 25.

CAP. XI.

De victimarum delectu apud Judæos habito.

I. TAnta apud profanos populos sacrificandi libido fuit, tamque exiguus victimarum quibusdam in regionibus delectus, ut nullum fere animalium genus tam fœdum esset, aut immansuetum, quod nusquam gentium immolabatur. (*f*) At verò apud Israelitas longè secùs comparatum. Apud eos enim sacrâ lege cautum erat, ne genus ullum animantium, nisi è bubus, capris, ovibus, columbis, aut turturibus lectum, ad sacrificia adhiberetur. Hæc utique talia genera erant, qualium erat & summa mansuetudo, & maxima in Canaane copia, & præcipuus in victu communi usus. Quibus adde, quòd quædam horum generum apud nonnullas saltem gentes sacro quodam cultu afficienda, at neutiquàm, sine summo scelere, mactari posse viderentur. Quæ qui considerare velit, facilè intelligere potest, quid esset, quare & illa omnia, quæ jam diximus, & nulla alia animantiam genera populo in

(*f*) *v. Saubertum de sacrificiis, cap.* 24.

in fœdus ſacrum adſcito in ſacrificiis permitterentur. Atque huc pertinent *Philonis* illa (g), τῶν ἐν ταῖς ἱερουργίαις ζώων τὰ μέν ἐστι χερσαῖα, τὰ δὲ ἀεροπόρα. τὰ μὲν οὖν τῶν πτηνῶν ἔθνη μυρία ὅσα παρελθὼν, δύο μόνα ἐξ ἁπάντων εἵλετο, διότι περιστερὰ μὲν τῶν φύσει τιθασσικῶν καὶ ἀγελαστικῶν ἡμερώτατον. τρυγὼν δὲ τῶν φύσει μονωτικῶν τιθασσότατον. τὰς δὲ τῶν χερσαίων ἀμυθήτους ἀγέλας, ὧν οὐδ᾽ ἀριθμὸν εὑρεῖν εὔπορον, ὑπερβὰς, τρεῖς ἀριστίνδην ἐπέκρινε, βοῶν, καὶ προβάτων, καὶ αἰγῶν. ἡμερώτατα γὰρ αὗται, καὶ χειροηθέστατα. *Animalia, quæ in ſacris ſunt, alia terreſtria ſunt, volucria alia. Volucrium cùm ſint innumera genera, præteritis cæteris omnibus, duo tantùm ſelegit Deus: quoniam columba inter naturâ manſuetas, & gregatim volitantes eſt mitiſſima, turtur verò inter ſolitarias maximè cicur. Terreſtrium quoque innumeris gregibus omiſſis, tria præcipua ſecrevit genera, bubulum, ovillum, & caprinum, ut mitiora, manſuetioráque.* Et paulò pòſt, de bubus, ovibus, & capris loquens. Πρὸς δὲ τούτοις, καὶ βιωφελέστατα τῶν ζώων εἰσί. κριὸς μὲν εἰς ἐσθῆτας, τὴν ἀναγκαιοτάτην σκέπην σωμάτων. βόες δὲ εἰς τὸ ἀρόσαι γῆν, καὶ προετοιμάσασθαι σπόρον, καὶ τὸν γινόμενον ἀλοῆσαι καρπὸν εἰς μετουσίαν, καὶ ἀπόλαυσιν τροφῆς. αἰγῶν δὲ αἱ τρίχες, αἱ δορρί συνυφαψόμεναί τε καὶ συῤῥαπτόμεναι, φορηταὶ γεγόνασιν ὁδοιπόροις οἰκίαι, καὶ μάλιστα τοῖς ἐν στρατείαις οὓς ἔξω πόλεως ἐν ὑπαίθρῳ διατρίβειν ἀναγκάζουσιν αἱ χρεῖαι τὰ πολλά. i. e. *Huc accedit, quòd hæc animalia maxima afferunt vitæ commoda. Arietes utique veſtes præbent, neceſſaria corporum tegumenta. Boves arando terram ſementi præparant, & fruges ipſas triturâ reddunt alimento utiles. Ex pilis caprinis tergoribúſque contextis & conſutis vectilia fiunt domicilia viatoribus, militibus præſertim, quos ſæpe extra urbes ſub dio degere neceſſitas cogit.*

(g) *De animalibus ad ſacrificia adhibitis.*

His

His etiam addit *Moses Ægyptius* (*h*), eò tur- (*h*) *More*
pissimæ ignorantiæ lapsas fuisse nonnullas gen- *Nevochim.*
tes, ut quædam ex dictis animalibus sanctè co- *par.* 3. *c.* 46.
lenda judicarent, mactare summum scelus ducerent. Quare summo Dei consilio factum, (quò cœca ista superstitio penitùs tandem deleretur) ut cædes eorum animalium, quæ nunquam citra grave peccatum cædi posse censebantur, peccata ipsa expiaret. אמרו: התורה כפי מה שפירש
אונקלוס שהמצרים היו עובדים מזל טלה מפני זה היו
אוסרים לשחוט הצאן והיו מואסים רועי צאן אמר הן נזבח
את התועבות מצרום וכן היו כתות מן הצאבה עובדים
לשדים והיו חושבים שהם ישובו בצורת העזים ולזה היו
קוראים לשדים שעירים וכבר התפשט הדעת הזה מאד ולא
יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים אשר הם זונים אחריהם
ולזה היו אוסרים הכתות ההם גם כן אכילת העזים אבל
שחיטה הבקר כמעט שהיו מואסים אותו רוב עובדי עבודה
זרה וכולם היו מגדלים זה המין מאד ולזה תמצא אנשי הודו
עד היום לא ישחטו הבקר כלל ואפילו בארצות אשר ישחטו
שאר מיני בעלי חיים ובעבור שימחה זכר אלו הדעות
אשר אינם אמתיות צונו אלו השלשה מינים לבד מן
הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם עד
שיהיה המעשה אשר חשבוהו תכלית המרי בו יתקרבו אל
השם ובמעשה ההוא יכופרו העונות כן מרפאים הדעות
הרעות אשר הם חליי הנפש האנושי בהפך אשר
בקצרה אחרון *Docet Lex, secundùm Onkelosi explicationem, Ægyptios sydus Arietis coluisse, eámque ob causam edixisse, nequis ovem mactaret, Pastorésque summo in odio habuisse.* Ex quo Moses, (*i*) Abominationes Ægyptiorum immolabimus. *Præterea quædam Zabiorum sectæ Dæmo-* (*i*) *Exod.* 8. 26.
nes colebant, quos, formam caprinam habere rati, שעירים *hoc est, hircos vocabant; quæ sanè opinio longè latéque diffusa erat, inde enim illud apud* Mo-

(k) Lev. 17. 7. Mosen (*k*). Et nequaquàm ultrà immolabunt hostias suas Dæmonibus, cum quibus fornicati sunt. *Quare hæ Sectæ hircis etiam vesci prohibebant. Jam à boum mactatione abhorrebat multò maximus eorum numerus, qui cultui extraneo dediti erant. Ac quidem omnes bovillum genus summo habebant in honore. Ita ut in India quosdam in hunc usque diem reperias, qui nullos omninò boves mactant, ne eis in locis, quibus alia mactant animalium genera. Harum ergo falsarum opinionum memoria penitùs ut deleretur, lege cautum erat, ut tria tantùm pecudum genera immolaremus. Ita enim à Deo edictum* (*l*). De bubus & balantibus (*m*) victimam vestram offeretis, *ut cui facto grave admodum inesse peccatum censebatur, eo aditus ad Deum fieret, eo peccata expiarentur. Ita scilicet pravæ opiniones, quæ morbi sunt humani animi, planè contrariis curari solent.* Et pòst paulò, זהו מ״ם בבחירת הש״לש מינים האלה לבד לקרבן מחובר אל היות אלו השלשת מינין גם נמצאים מאד ולא כמעשה עובדי ע״ז שהיו מקריבים האריות והדובים והבהמות המדבריות כמו שזכר בטמטם ומפני שרוב בני אדם לא היו יכולים להקריב בהמה צוה להקריב קרבן גם כן ממין העוף מן הנמצא בארץ ישראל יותר ומן הנאה והקל למוצאו והם התורים ובני יונה *i. e. Huic etiam causæ quâ factum diximus, ut hæc tantùm tria animantium genera ad sacrificia adhiberentur, id accedit; nempe quod horum trium generum magna admodum esset copia; quæ nulla erat Leonum, Ursorum, & Sylvestrium animalium. Quæ* (*ut in libro* טמטם *dictum*) *Idololatræ immolabant. Quoniam autem bene multi erant, quibus quidem ad sacrificium quadrupes nulla suppetebat, præcepit Deus, ut sacrificia etiam ex avibus deligerentur, ex eis utique, quarum erat*

&

(l) Lev. 1. 2.

(m) צאן *utrumque genus continet, ovillum scilicet, & caprinum.*

& copia major in terra Israelis, & major pulchritudo, & captura facilior. Quales quidem sunt turtures, pullique columbarum.

II. Quinetiam sicut ipsius generis, ita singulorum animalium ad sacrificia adhibitorum delectus summus habendus erat. *Neque enim cæcum, aut fractum, aut mutilatum, aut verrucosum, aut scabiosum, aut mentiginosum, cuive testes suppressi, contusi, abrupti, aut effossi erant* (n), ad aram ritè admoveri potuit. Bovem verò, ovem, aut capram, cui membrum quodvis præter modum aut longum, aut curtum erat, ad sacrificium voluntarium (ut mihi videtur) adhibere licuit: quod in voto secùs comparatum fuit (o), quanquam Judæi & hanc legem ita explicant (p), ut neque talia animalia aræ admoveri licuisse, sed ad curandam templi labem sacrari ritè potuisse velint. Sed & illud etiam statuunt Judæi, in vitiis modò enumeratis non omnium vitiorum numerum, sed specimen quoddam contineri. Quare & alia multa addunt, quorum quodvis victimam polluisse, perinde ac jam dicta, judicant (q). Eóque factum, ut quodque animal diligenter explorari soleret, priusquàm ad aram admovebatur. His etiam adde, nullam pecudem vel pretio canis (quod vile (r) Hebræis animal erat) vel meretricio comparatam Deo sacram fieri potuisse (s). Nequaquàm enim fieri potuit ut non vilescerent sacrificia tum turpibus modis acquisita.

III. Neque verò apud Iudæos tantùm, sed & profanas aliquas gentes nequid hostiis vitii inesset, magnâ diligentiâ cautum erat. Græci (quod ex *Porphyrio* (t) discimus) animalia mutila non immolabant; sed neque illa, quæ notabantur alio quovis insigni vitio. Quod docet

Scho-

(n) *Lev.* 22. 22, 24.

(o) *Lev.* 22. 23.

(p) *v. Sol. Jarchi in Lev.* 22. 23.

(q) *v.* Maimon. *in Isure Mizbeach. c.* 2. *& in Biath Hamikdasch, c.* 7.

(r) *v.* 1. *Sam.* 17. 43. *&* 24. 14.

(s) *Deut.* 23. 18.

(t) *De abstinen. lib.* 2. §. 23.

(u) *Ad Acharnenses.* *Scholiastes* ad *Aristophanem* (u), τὰ γὰρ κόλουρα ἐν ταῖς ἱερουργίαις οὐ θύεται, καὶ καθόλου ὅπερ ἢ μὴ τέλειον καὶ ὑγιὲς οὐ θύεται τοῖς θεοῖς. *i. e. In Sacrificiis non mactantur, quæ caudâ truncantur. Et in universum, quod integrum non est, atque sanum, diis non mactatur.* Eundem & alibi fuisse morem *Virgilii*
(x) *Æneid.* 4. illa satis docent (x).

——*Mactant lectas de more bidentes.*

Ubi *Servius*, *Non vacat*, Lectas. *Moris enim fuerat, ut ad sacrificia eligerentur oves, quibus*
(y) Æneid. 6. *nihil deesset.* Adde ejusdem Poëtæ (y) illa,

Nunc grege de intacto septem mactare juvencos
Præstiterit, totidem lectas de more bidentes.

Ubi idem *Servius*, Intacto, i. e. *indomito, ut, intactâ totidem cervice juvencas.* Lectas de more bidentes. *De more antiquo, scilicet, quem prætermisit, quasi omnibus notum; id est, ne habeant caudam aculeatam, ne linguam fissam, ne aurem nigram.* Hinc & apud profanas gentes victimas
(z) *De sacrificiis.* probandi mos extitit. Id quod refert *Lucianus* (z), στεφανώσαντες τὸ ζῶον καὶ πολύ γε πρότερον ἐξετάζοντες εἰ ἐντελὲς, ἵνα μηδὲ τῶν ἀχρήστων τι κατασφάττωσι, προσάγουσι τῷ βωμῷ, καὶ φονεύουσιν ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ Θεοῦ. *i. e. Sertis coronant pecudem, multóque antè explorant, an legitima sit, & sacris idonea, nequid fortè mactent ex eis, quæ religio repudiat: deinde ad aram adducunt, ac sub oculis Dei jugulant.*

(a) Maimon. *in Isure Misbeach, c.* 3. *& in More Nevochim, Par.* 3. *c.* 46. IV. Sed & eorum animalium, quæ quisque aræ destinabat, ætas quoque spectanda fuit. Nam Turtures, ut Judæi docent (a), nulli, nisi adultiores, (quia tales maximè in pretio erant,) Columbarum autem pulli duntaxat, (quasi grandioribus meliores,) quadrupedum tales tantùm fœ-

excesserat, nec boves annum tertium egressi ad aram admoveri solerent. Qui tamen mos non est ita intelligendus, quasi pecora quadrima, aut quinquennia planè impura ad sacrificia, sed minùs apta censerentur. Unde illud Auctoris libri Sephira, אף בני ארבע ובני חמש חמש כשורין אלא שאין מביאין וקנים מפני הכבור *i. e. Quadrimis & quinquennibus animalibus ad Sacrificia quidem uti licet, sed honoris ergò vetula non adducunt.*

Docent etiam Judæi (quod hoc in loco monere visum est) agnum anniculum כבש, arietem bimum איל, vitulum anniculum אגל, juvencum bimum ד, bimum caprum שעיר עזים, caprum secundum annum agentem שעיר in sacris literis dici (*g*). (*g*) Maimon *in Maase Korban. cap.* 1.

VII. Jam sexûs in avibus sacrificandis delectus nullus institutus erat. Pecudes autem pro variâ tam sacrificiorum, quàm sacrificantium conditione, nunc masculæ, nunc fæminæ, aliquando alterutræ immolabantur. Alterutræ scilicet in salutaribus hominum singulorum sacris voto aut voluntate factis, masculæ in totius cœtûs sacris, cujuscunque illa generis erant, omnibúsque sive totius cœtûs, sive singulorum holocaustis, omnibúsque sacris pro noxâ factis, & quidem in sacris pro peccato à Principe aut Pontifice datis. At verò homo quisque plebeius pecudem pro peccato immolaturus fæminam immolare jussus est, eamque quidem ex grege lectam (*h*). (*h*) *v. Lev.* 4.

DE

DE HOLOCAUSTIS.

CAP. X.

Proponuntur omnia victimarum genera Lege Mosaïcâ *designata. De holocaustis speciatim agitur.*

I. QUandoquidem satis expositum, quæ, & qualia animalia ad Sacrificia Hebræorum Lege *Mosaicâ* adhibenda erant; deinceps sequitur ut doceamus, quænam erant victimarum genera eâdem Lege designata. Atque ea quidem in sacris literis ita appellari solent, עולה שלמים חטאת ואשם *Holocaustum, Sacrificia Salutaria, Sacrificium pro peccato, & Sacrificium pro Noxâ.* Sed & sacrorum salutarium tria genera recensentur, נדר נדבה ותודה *votivum, voluntarium, & Eucharisticum.* Quibus etiam addenda sunt alia illa, quæ aliquo modo ad Eucharistica referri possunt, Judæisque ita vocari solent, שלמי הנינה ושמחה איל נזיר פסח בכור ומעשר *Salutaria Festiva, & Lætifica, aries Naziræi, Sacrum Paschale, Sacrum Primogenitum, & quod decimando obveniebat.* Quorum omnium victimarum generum antiquissima erant holocausta. Hoc enim genus ab *Abrahamo* (*i*), imò hoc à *Noa* (*k*) factum legimus. Nec dubium sanè, quin sacrificia ad *Abele* facta hujus ejusdem generis essent. Neque enim aliud ullum genus nisi diu post *Abrahamum* natum in

(*i*) Gen. 22. 13.
(*k*) Gen. 8. 20.

in sacris literis memoratur. Illud tamen non dubitandum, quin ante legem per *Mosem* latam salutaria sacra in usu fuerint. Hoc enim indicat *Mosis* illud *Pharaoni* dictum (*l*), גם (*l*) Exo.10.
אתה תתן בידינו זבחים ועולות ועשינו ליהוה אלהינו 25.
i. e. Sacrificia quoque, & holocausta dabis nobis, quæ offeramus Domino Deo nostro. Quibus adde illa de *Jethro* dicta, ויקח יתרו חתן משה עולה וזבחים לאלהים *i. e. Obtulit ergo* Jethro *Socer* Mosis *holocaustum, & sacrificia* Deo (*m*). Qui- (*m*) Exo.18. 12.
bus in locis vox זבחים *sacra* designat *salutaria.* Quod & Judæi omnes docent, atque etiam vocis ipsius usus. Quippe quæ vox in sacris literis, præsertim voci עולה addita, nulla designat sacrorum genera, nisi tantùm sacra salutaria. Jam verò sacra piacularia, qualia à *Mose* descripta sunt, usquámne fortè in usu fuerint ante legem sacram Hebræis datam, ego minimè definiverim. Illud constat, & hæc, & alia victimarum genera talibus ritibus & cærimoniis â *Mose* definita fuisse, quales eò maximè pertinebant, ut sacrificia Judæorum sacrificium Christi adumbrarent.

II. Jam omni sacrificiorum generi cultûs sacri ratio inerat, *Holocausta* Deo immolabantur, ut omnium conditori, ac Domino, omniúmque itidem conservatori, omníque cultu & honore digno; *Sacrificia Salutaria* ut eorum omnium, quæ ad vitam pertinent, largitori, sive ea antè impetrata essent, unde ortum est *Sacrum Eucharisticum*, sive nondum impetrata, sed expetita; idque vel voto interposito, unde extitit *Sacrificium Votivum*, vel sine voto nuncupato, unde ortum habuit *Sacrum voluntarium* suâ cujusque sponte datum, merâque liberalitate factum. Quamvis autem & holocausta etiam voto & vo-

luntate fierent, hæc tamen nomina תודה נדר נדבה, *Eucharisticum, votum, & voluntarium,* non nisi sacris salutaribus in sacris literis tribui solent. Jam verò *Sacra piacularia* (sive חטאות sive אשמות dicta, Deo facta erant, ut Domino vitiis infenso, pœnæque ac veniæ jus habenti. Quibus ex rebus intelligitur, eódem spectâsse sacrificia, quò preces ore enunciatæ, gratiarúmque actiones pertinent. Illud tamen interfuisse, quòd ejusdem utique voluntatis alia in precibus enunciatis, atque etiam in gratiarum actionibus, alia autem in sacrificiis signa externa adhiberentur. In illis scilicet explicata verba, in his sacri quidam ritus, quibus tamen eadem desideria, quæ verbis explicatis, subjecta erant.

III. Cæterùm (quod deinceps notandum) sicut cultus Dei naturalis vel in impetrandâ ejus gratiâ, vel in gratiâ ejus commemorandâ, laudibúsque celebrandis cernitur; ita omnia planè sacrificia eisdem in rebus versabantur. Ac sacra solida, sive holocausta utroque fine facta erant. Nimiùm & ad impetrandam, & ad commemorandam Dei gratiam, laudésque ejus celebrandas. Quæ duplex eis ratio constitit ex primitivo ipsorum usu. Enimverò in primordiis mundi, cum nulla essent sacrificia nisi holocausta fieri solita, hoc idem sacrificii genus & αἰτητικὸν erat, & εὐχαριστικὸν & cuivis, ut cuique visum esset, cultûs naturalis generi adhibitum. Quod eò rectiùs fieri potuit, quod Deus in omni cultûs genere tanquam omnium conditor, ac conservator, omniúmque Dominus spectari debeat. Jam verò reliqua sacrificia minùs latè quàm holocausta patebant. Neque enim facta erant Eucharistica, nisi ad celebrandas Dei laudes, gratiámque ejus commemorandam; nec piacularia, votiva, aut vo-

voluntaria nisi gratiæ ejus impetrandæ causâ. Ac quidem sacra piacularia (sive חטאות sive אשמות vocata) ad impetrandam culparum veniam) quâ summa Dei gratia cernitur) facta erant; votiva autem, & voluntaria ad gratiam illam conciliandam, quæ vel in periculis depellendis, rebúsque prosperis conservandis, vel in eisdem augendis cernitur. Illuc vota ferè omnia, utróque voluntaria pertinebant.

IV. Hactenùs dicta cùm omnia victimarum genera, earúmque vim; & rationem aliquo modo adumbrare possint; reliqua, quæ hunc ad locum pertinent, eo ordine exequenda, ut primò de victimis singulorum hominum, deinde de Paschali hostiâ, singulis Hebræorum familiis, parvísque sodalitiis imperatâ, ultimò de eis victimis dicam, quæ ad totum cœtum pertinebant.

Ac quidem singulis pro hominibus omnia, præter Paschale sacrum, fieri solebant sacrorum genera; holocausta scilicet, & piacularia, & sacrificia salutaria; omniáque etiam, & salutarium, & piacularium sacrorum genera.

V. Jam holocaustum in sacris literis עולה dictum, à verbo עלה, quod est *ascendu*, ita dicitur. Idque dicircò nomen habet, quòd aræ totum imponeretur, ibíque igne dissolutum maximâ ex parte sursum iret. Hinc illæ argutiæ *Abrabenelis*, qui mentis ad cœlestia ascensum holocaustis adumbratum judicat (n), היה חכלית העולה שהוא לרבק נשמה השכלית עם יוצרה. *Eò pertinet holocaustum, ut hinc discat anima intelligens creatori suo se adjungere.* Quo factum ait, ut sacra piacularia nullo modo paria sint holocaustis. Verùm missis inanibus conjecturis, illud præcipuè, quod modò dixi, retinendum, holocausta

(n) *Abrab. in præf. ad Lev.*

olim adhibita fuisse omni cultûs naturalis generi, sive illud in gratiis Deo agendis, sive in deprecandis malis, bonísve precandis versaretur. Quæ omnia docet historia sacra. *Noas* enim Deo gratias agens de salute sibi, suisque datâ, cùm reliquum omne mortalium genus aquarum diluvio periisset, holocausta Deo immolabat (*o*). Contrà autem *Jobus* filiorum suorum (*p*), & amicorum (*q*) peccata deprecans, holocausta precibus adhibebat. *Balaamus* denique (solitum & ipse sine omni dubio morem sequens) *Balaco* salutem, Hebræis exitium precaturus holocausta sibi parari jussit (*r*). Ex quibus intelligi par est, qui vel ante legem *Mosaicam* vixerunt, vel quibus illa ignota fuit, hos cuilibet cultûs sacri generi holocausta quandoque adhibuisse.

VI. Neque verò post legem per *Mosem* datam minùs latus apud Judæos erat ejusdem victimæ generis usus. Judæi enim ut legis jussu, ita etiam voto, ac voluntate (quâcunque scilicet de causâ placuit) holocausta immolare solebant. Ac quidem legis ipsius jussu Naziræi funere inquinati (*s*), atque etiam voto suo perfuncti (*t*). Item quotquot à lepra (*u*), quotquot à sanguinis, aut genituræ morboso fluxu purgandi erant (*x*). Sed & mulieres post puerperium (*y*), & Pontifex in die ἱλασμῶν, (*z*) omnésque adulti Israëlitæ, tribus illis majoribus feriis (Paschate, Pentecoste, Festóque denique umbraculorum) quibus quisque ad Sanctuarium venit Deo coràm appariturus (*a*). Holocausta autem solennibus his temporibus data, quia eò valere censebantur, ut quisque coràm apud Deum majori cum gratiâ appareret, Judæis עולת ראיה *holocausta apparitionis* dicta sunt (*b*).

Quinetiam sicut legis jussu, ita etiam voto, ac

vo-

(*o*) Gen. 8. 20.
(*p*) Job. 1. 5.
(*q*) 42. 8.
(*r*) Num. 28.
(*s*) Num. 6. 11.
(*t*) v. 14.
(*u*) Lev. 14. 19, 20.
(*x*) Lev. 15. 15. 30.
(*y*) Lev. 12. 8.
(*z*) Lev. 16. 24.
(*a*) Deut. 16. 16.
(*b*) v. Maim. in præf. ad codicem zebachim & Abrab. in præf. ad Lev.

voluntate fieri solebant holocausta. Quod satis docent *Davidis* illa (*c*). *Introibo in domum tuam in holocaustis, reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea, & locutum est os meum in tribulatione meâ. Holocausta medullatorum offeram tibi cum incenso arietum, offeram tibi boves cum hircis.* Quibus adde etiam alia illa (*d*), *Benignè fac Domine in bonâ voluntate tuâ Sion, ut ædificentur muri Jerusalem. Tunc acceptabis sacrificia justitiæ, holocaustum, & solidam rem divinam, tunc imponent super altare tuum vitulos.* Quos ego locos sic intelligo, ut prior holocausta voto facta, alter voluntaria designet.

(*c*) *Psalm.* 66. 13. 14, 15.

(*d*) *Psalm.* 51. 20, 21.

VII. Cæterùm quoniam holocausta eos, à quibus facta erant, *lustrare* כפר in sacris literis dicta sunt (*e*), fit, ut Judæi certa quædam peccatorum genera hujusmodi victimis expiata judicent. Talia autem, ut eisdem placet, peccata erant malæ cogitationes, & consilia (*f*), & quæ peccabantur contra leges jubentes, itémque contra leges vetantes, quæ jubentibus ita implicitæ erant, ut qui contra vetantem faceret, jubenti debitam obedientiam nullo modo præstare posset (*g*). Qualis erat Lex de non occidendâ matre cum pullis. Utpote quam qui violabat, alteri etiam legi deerat, quæ matrem pullorum dimitti jussit. Judæi autem eò magis holocaustis expiata judicant hæc, quæ diximus, peccatorum genera, utpote quibus expiandis victimæ propriè piaculares (חטאות & אשמות appellatæ) neutiquam institutæ essent. Verùm hæc (quod maximè observandum) non sunt ita intelligenda, quasi omnia perperàm cogitata, omnia malè prætermissa ullo legis ipsius jussu holocaustis semper expianda essent, (quippe cui rei nulli greges, nulla armenta suffecissent) sed ita, ut, qui peccata ta-

(*e*) *Lev.* 14.

(*f*) *v. Jonath. paraphr. ad Lev.* 6. 9. & *Abrab. in præf. ad Lev.* & *David. de pomis in voce* עולה

(*g*) *v. Solom. Jarchi ad Lev.* 1. 4. & *R. Sol. Ben Melech, ibid.*

lia deprecatum iret, holocausta etiam precibus suis, si vellet, ritè adhibere posset, tum etiam, ut holocausta illa precibus addita precantem Deo commendarent. Idque ipsum est, quod voce כפר designatur, quoties ea vel in holocaustis, vel in sacrificiis salutaribus, vel proximo rectè factis ponitur. Quorum omnium vocis istius usuum in sacris literis exempla extant.

VIII. Jam illud, ut Judæis visum, holocaustorum proprium fuit, quòd extraneis perinde ac Hebræis genus hoc sacrorum facere liceret apud Templum Ierosolymæ positum. Quod secùs comparatum volunt in aliis omnibus sacrificiis, quæ nulla Sacerdotes Hebræi ab alienigenis accipiebant. Non piacularia propriè dicta, אשמות & חטאות nominata, quia leges his de sacris latæ Judæis tantùm, non aliis gentibus datæ erant. Nec sacrificia salutaria feriis solennibus fieri solita, quia feriæ Israëlitis indictæ ad extraneos minimè pertinebant. Nec denique sacra salutaria voto, aut voluntate facta, ut quibus, utì Iudæis visum, panis semper adjungendus esset, ab extraneo neutiquàm accipiendus (*h*). Unde usuvenit, ut siquæ victimæ piaculares ad Templum Ierosolymæ situm ab alienigenis adducerentur, eæ à Sacerdotibus Hebræis ritu holocaustorum proprio confici solerent, & consumi. Ita tamen ut si extraneus quilibet pro salute populi Israelitici sacrificia suppeditare vellet, ea proprio salutarium ritu recte facta crederentur (*i*).

(*h*) *Lev.* 22. 25.

(*i*) Maimon. *in Maase Korban. c.* 3.

IX. Neque verò apud Hebræos tantùm, aliósque unius Dei cultores, sed etiam apud Idololatras holocausta passim in usu erant. Quò spectant illa apud *Herodotum* in *Polymnia*, ὁ δὲ Ἐυμίλκας ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἐθύετο καὶ ἐκαλλιερέετο ἐπὶ πυρῆς μεγάλης σώματα ὅλα καταγίζων. *Hoc tempore immo-*

molabat, litabátque Eumilcas magnâ pyrâ integra sacrans corpora. Eodem de genere est apud *Senecam* in *Oedipode.*

——Solidásque urit pecudes.

Nam *solidæ pecudes* holocausta sunt. Adde etiam & *Virgilii* illud *Æneid. 6.*

Et solida imponit taurorum viscera flammis.

Ubi docet *Servius*, *solida viscera* non *exta*, sed *carnes* significare. *Nam viscera*, inquit, *sunt quicquid inter ossa & cutem est. Unde etiam visceratio dicitur convivium de carnibus factum, ut diximus suprà.* Ergo solida viscera *holocaustum significat; quod detractis extis aræ superimponebatur.* Idemque ad *Æneid.* 3. *Sunt autem hæ animales hostiæ quæ tantùm immolantur, & caro Sacerdotibus proficit. Alibi tantùm sanguinem in aras fundi significat. Ut*, Sanguinis & sacri Pateris. *Alibi partem corporis. Ut*, Extaque salsos porriciam in fluctus. *Alibi integras victimas.*

Et solida imponit Taurorum viscera flammis.

Verùm solidas victimas, quæ uni omnium conditori, vitæ necísque, omniúmque Domino lege *Mosaicâ* mactandæ erant, Gentes profanæ diis inferis, tanquam omnia vorantibus, immolabant.

DE

DE SACRIFICIIS SALUTARIBUS.

CAP. XI.

De Sacrificiis ſalutaribus, eiſque, quæ ad Salutaria aliquo modo referri poſſunt, qualia erant, quæ primogenitorum, & decimarum nomine facta erant.

I. HActenùs de holocauſtis dictum. Sequuntur ſacra ſalutaria Hebræis שלמים à שלם dicta. Eſt autem שלם vel *retribuere* vel *pace frui*; ac quidem *Pax* in ſacris literis vel *mutuam amicorum concordiam*, vel *proſperitatem* deſignare ſolet. Ita fit, ut aliis atque aliis alia ratio videatur, cur ſacrificia ſalutaria ſcriptoribus ſacris שלמים dicta ſint. Quibus enim שלם idem eſt quod *retribuere*, hi ſacra de ſalute facta שלמים appellata judicant, quia ex hoc ſacrorum genere Deus, offerentes, & Sacerdotes, ſuam quiſque partem habuerunt. Atque hæc ſententia Autori libri *Siphra* placuit. שלמים, inquit, שהכל שלום בהן, hoc eſt, שלמים dicta ſunt, *quippe quòd ex eis ſua cuique rata portio ceſſit.* Quibus autem *Pax* idem valet, quod *concordia*; hi ſacrificia ſalutaria שלמים dicta arbitrantur, quaſi *ſymbola* quædam amicitiæ inter Deum, Sacerdotes, & offerentes; quippe quibus omnibus hoc ex genere portio aliqua data fuit. Sanguis utique & exta Deo, pectuſculum & armus Sacerdotibus, reliqua caro & pellis offerentibus.

tibus. וכבר נקרא שלמים מענין שלום ר״ל שהוא יבוא אחרי היות שלום בין האדם למקום ולזה הי׳ה ענייני שיאכלו בו על שלחן אחד הבעלים והכהנים וה׳ יתע וזה כי הדם והאמורים היו למזבח וחזה ושוק לכהנים והעור והבשר לבעלים *Jam* שלמים *dicta sunt* sacra salutaria, *ut quæ fieri tum solerent, cùm quis in gratiâ apud Deum erat; eóque omninò pertinerent, ut offerentes, Sacerdotes, & Deus (cui laus) communi mensâ uterentur. Nam sanguis & exta aræ cedebant, pectusculum & armus Sacerdotibus, pellis ac caro offerentibus.* Hæc scilicet R. *Levi Ben Gerson* (k). Quìcum etiam sentiunt Rabbi *Solomon Jarchi* (l), *David Kimchius* (m), & Autor libri *Aruch* inscripti (n). Utpote qui communem mensam amicitiæ indicium fuisse judicant, eósq; qui sacris vescebantur, communi cum Deo mensâ usos. Verùm hæc etiamsi ita sint, ego tamen eorum sententiam, ut magis simplicem, facilémque probo, qui, *prosperitatis* significationem voci שלם subjicientes, sacrificia salutaria in sacris literis שלמים dicta arbitrantur, ut quæ semper de rebus prosperis fieri solerent, impetratis utique, aut impetrandis. Quod idem Græcis interpretibus, & *Philoni Judæo* placuisse video. Siquidem quæ sacræ literæ שלמים, qui σωτήρια vocare soleant, nempe sacrificia de *salute*, sive de *rebus prosperis* facta (o). Quinetiam ut sacra salutaria, quia prosperis de rebus facta erant, שלמים appellari solent; ita, quoniam ab ipsis offerentibus ad sacras epulas adhibita erant, זבחים quoque passim dicta sunt, nempe *victimæ ad convivia cæsæ*. Qualia, dum populus in desertis in viciniâ Sanctuarii degeret, toties celebranda erant convivia, quoties quis quadrupedem ullã cæderet, quæ sacrificio idonea erat; omnis enim pecudis ex bovillo, ovillo, caprinóque genere ibi cæsæ sanguis in aram fundendus erat,

(k) *Ad Lev.* 3.
(l) *Ibid.*
(m) *In voce* שלם.
(n) *In eadem voce* שלם.
(o) *v. vers.* 70. *Interpr.* *Ex.* 20. 24. *Num.* 10. 10. & 29. 39. *Phil. Jud.* περὶ ζώων εἰς θυσ.

(p) *Lev.* 17. 3, 4, 5, 6. erat, extáque in ea adolenda (*p*). Ut nisi de pecude immolatâ nemini planè in desertis caro pecorina gustanda esset. Quæ tamen postea lex cessavit; cùm populis longiùs à Sanctuario varias in sedes digressus esset (*q*). (q) *Deut.* 12. 15. Tum enim suis cuique in ædibus mundam quamvispecudem jugulare datum, carnibúsque ad epulas familiares uti.

II. Jam tria (quod & antè dictum) sacrorum salutarium genera in sacris literis recensentur (*r*). (r) *Lev.* 7. 11, 12, 16. נדבה נדר ותודה *Voluntarium*, *Votivum*, *&* *Eucharisticum.* Quorum illa duo facta erant pro rebus prosperis impetrandis, ultimum autem pro impetratis. Quo fit, ut *Abrabenel* (*s*) (s) *In præf. ad Lev.* sacra Eucharistica הודאה על העבר *laudem pro bonis impetratis* vocet, voluntaria autem & votiva תפלה על העתיד *preces pro nondum impetratis.* Neque aliò spectant quæ idem Autor alibi affert (t) *ad Lev.* 7. אחרי שזכר הכתוב שלמי התודה זכר אחריו שלמי נדר ונדבה והם הבאים אל דבר תפלה ונדר שיקריב אדם שלמיו לי״י כדי שיצליחו מעשיו (*t*) *Scriptura, post sacra Eucharistica, votiva memorat, & voluntaria, quæ quisque ad res secundas impetrandas, tanquam preces & vota adhibebat.* Ea quippe Veterum sententia fuit etiam ante legem è *Sinai* datam, nec accommodatiùs commemorari, nec quidem faciliùs impetrare Dei gratiam potuisse in rebus prosperis dandis elucentem quàm rerum à Deo acceptarum libatione aliquâ Deo factâ. Quod ipsum sacris salutaribus (nequid de holocaustis dicam) ante legem sacram Hebræis traditam fieri solitis ortum dedisse videatur. Eóque apud profanas gentes eadem sententia tandem valuit, ut, nisi pane ac vino diis libato, mensis accumbere nefas ducerent. Qui mos, ut ex *Daniele* patet, apud Chaldæos olim obtinuit (*u*). (u) *Dan.* 1. 8.

III. Cæ-

III. Cæterùm etiamſi tam votiva, quàm voluntaria ſacrificia pro rebus proſperis impetrandis fierent, alia tamen votivi fuit, alia voluntarii nuncupandi ratio. Enimverò votum qui nuncupabat, in hanc ſententiam locutum ferunt. Ego pecude, ferto, hujúſve pecudis, ſimilæve pretio Deo me facturum ſanctè recipio; ſecùs atque qui voluntarium ſacrabat, quippe quem ſic locutum volunt, ego hâc pecude, aut hâc dape Deo faciam. Quâ de re ita *Moſes Maimonides*(*x*), אי זהו נדר ואי זהו נדבה האומר הרי עלי עולה או הרי עלי שלמים או הרי עלי מנחה או הרי דמי בהמה זו עלי עולה או שלמים זהו הנדר אבל האומר בהמה זו או דמי בהמה זו עולה או שלמים או הרי העשרון חזה מנחה הרי זה נרבה *Quodnam eſt ſacrificium votivum? quodnam itidem voluntarium? Siquis dixerit, ego holocauſtum, ego ſacrum ſalutare, ego fertum; aut ego hujus pecudis pretium pro holocauſto, aut ſacro ſalutari Deo me daturum ſanctè recipio; hoc votum eſt. Sin dixerit, ego hanc pecudem, aut hujus pecudis pretium, holocauſti, aut victimæ ſalutaris nomine Deo reddam, ego hanc Ephæ decimam pro ferto dabo; hoc eſt ſacrum voluntarium.* Et alio in loco (*y*), qui dicit, עלי hoc eſt, *ſanctè in me recipio*, hic votum concipit. Qui dicit זו, iſt eſt, *hoc Deo ſacrum erit.* Hic ſacrum voluntarium nuncupat. Neque multò aliter *Iſaacus Abrabenel* (*z*), נדר הקרבן הפשוט הוא שיאמר הרי עלי עולה או הרי עלי שלמים אבל הנרבה היא שיכוין בהנדר לנדבת בעל היים מיוחד ויניח ידו בו ויאמר הרי זה עולה או הרי זו שלמים *i. e. Sacrificium votivum eſt ſacrum generatim nuncupatum; ut ſi quis dixerit, Ego holocauſtum, ego ſacrum ſalutare Deo me facturum ſanctè recipio. Voluntarium autem, cùm quis unum aliquod animal intuetur, manúque ei admota,*

(*x*) *In Maaſe Korban. c.* 14.

(*y*) *Nedarim, cap.* 1.

(*z*) *In præf. ad Lev.*

tâ, *dicit*, *hoc animal holocausti nomine*, *aut nomine victimæ salutaris immolabo.*

Quæ varia nuncupandi ratio eò valuit, ut siquod fortè periret animal ad sacrum voluntarium nuncupatum, continuò nuncupationis ejus, (sine ullâ victimâ immolatâ) dissoluta esset obligatio. Quod in voto contrà comparatum erat. Neque enim quisquam voti reus, nisi tali victimâ qualem vovisset, immolatâ, voto unquàm exolvi potuit (*a*). Adde quòd sacra voluntaria ab iis sæpe facta essent, quibus nulla pericula imminebant. Votiva autem (sive holocausta, sive sacrificia salutaria) illi præcipuè nuncuparent, qui in periculis versabantur, ut *Jephtes* instante bello *Ammonitico* (*b*), *Jonas* in ventre piscis clausus (*c*), ac denique (utì præ se ferebat) *Absolomus* patriâ suâ exulans (*d*). Atque huc pertinet *Davidis* illud, de quo paulò ante memini; *Reddam tibi vota mea*, *quæ distinxerunt labia mea*, *& locutum est os meum in tribulatione mea* (*e*). Quibus etiam alia illa adde (*f*), *In me sunt Deus vota tua*, *quæ reddam laudationes tibi; quoniam eripuisti animam meam de morte*, *& pedes meos de lapsu.* Ex quibus facilè intelligitur eos præcipuè sacra votiva nuncupâsse, qui in periculis constituti erant.

(*a*) *Abrab. ibid.*
(*b*) *Judic.* 11. 30, 31.
(*c*) *Jon.* 2. 9.
(*d*) 2. *Sam.* 15. 7, 8.
(*e*) *Ps.* 10. 13, 14.
(*f*) *Psal.* 56. 12, 13.

IV. Sed & eadem quoque Sacrorum genera, votiva utique & voluntaria, gentibus extraneis in usu erant; quæ & tum præcipuè faciebant, cùm vel versarentur in periculis, vel gravia & ardua aggrederentur. Ita nautas illos, quibus se credidit *Jonas* vates, cùm gravi tempestate perculsi essent, alia fecisse, alia vovisse sacra legimus (*g*). Ita *Galli* etiam, ut docet *Cæsar* (*h*), *Quoties affecti erant gravioribus morbis*, *vel in prœliis periculisque versabantur*, *pro victimis etiam*

(*g*) *Jon.* 1. 16.
(*h*) *De bello Gallic. l.* 6.

etiam homines immolabant , aut se immolaturos vovebant. Unde , quòd ex Scholiaste in *Euripidem* liquet, mos immolandi ante bellum extitit. εἰώθασιν οἱ βασιλεῖς εἰς πόλεμον μέλλοντες ἐξιέναι θύειν τοῖς Θεοῖς (*i*), *Reges ad bellum ituri diis sacrificare solent.* (i) *In Orest.* Sed & sacra quoque vovere soliti , qui ardua quævis suscipiebant. Quo factum , ut prætores Romani, antequàm in provincias suas irent, vota plerúmque nuncuparent (*k*). (k) *Cæsar de bello civili, l. 1.* Formulam autem , quâ vota ista concepta erant , præire solebat Pontifex maximus. Eáque , ut ajunt , ejusmodi fuit. *Quod si Jupiter faxis , tunc tibi bove aurato futurum vovemus.* Sacra autem votiva & voluntaria profanis gentibus usitata an victimarum salutarium , an fortè holocaustorum ritu , an utrovis , ut visum esset , fierent , nostri non est instituti quærere. Quare nunc ad Judæos redeundum.

V. Ac quidem ut votiva & voluntaria pro rebus prosperis impetrandis fieri solebant sacrificia ; ita Eucharistica pro impetratis ; præsertim ab his , qui vel periculis gravioribus liberati erant , & elapsi , vel magnis beneficiis affecti. Quod satis docet *Davidis* illud (*l*) , (l) *Psalm.* 116.16,17. *Quia ego servus tuus , & filius ancillæ tuæ , dirupisti vincula mea* (לך אזבח זבח תודה). *tibi sacrificabo hostiam Eucharisticam , & nomen Domini invocabo.* Ita factum erat , ut *Hezekias* (*m*), (m) 2. *Par.* 29. 30. exutis ritibus peregrinis , patriâque religione restitutâ Eucharisticas victimas immolari vellet. Quales etiam *Manassem* mactâsse constat patriæ suæ , regnóque redditum (*n*). (n) 2. *Par.* 33. 16. Quippe par optimo cuique visum , quoties de salute sibi præstitâ Deo gratias solennes ageret ; in majorem grati animi speciem Eucharisticas victimas immolare. Huc etiam spectant , quæ Judæi hoc de sa-

ſacrorum genere docent. Quippe quo de ge-
(o) *Ad Lev.* 7. nere ſic *Abenezra* (o), טעמו שיתן תודה לשם שנמלט מצרה Sacrificium Euchariſticum *eò pertinet, ut quiſque anguſtiis liberatus propter hoc laudem Deo*
(p) *Ibid.* *tribuat.* Et R. *Solomon Jarchi* (p), אל נם שנעשה לו כגון יורדי הים והולכי מדברי וחבושי בית האסורין וחולה רנתרפא שהן צריכי להודות Sacrum quiſque Euchariſticum Deo reddet, *cui aliquid miraculi ſimile factum eſt. Qui maria navigavit, qui peragravit deſerta, qui carcere liberatus eſt, qui convaluit ex morbo: par enim eſt, ut hi maximè Deum laudent.* Eadémque de hoc ſacrificii
(q) *Ibid.* genere *Abrabenelis* etiam eſt ſententia (q).

VI. Cæterùm ad ſacra Euchariſtica aliquo modo referri poſſunt alia illa ſalutaria legis juſſu imperata. Nimirùm *aries Naziræi* dictus, & שלמי חגיגה ושמחה *ſalutaria, feſtiva, & lætifica* feriis majoribus fieri ſolita. Naziræus enim voto perfunctus arietem immolare juſſus erat, ut ſacrum quoddam Euchariſticum, ob votum ritè
(r) *Num.* 6.17. perſolutum (r). Quò factum, ut arieti illi panes azymi addendi eſſent, quales ad ſacra Eu-
(s) *Lev.* 7. 12. chariſtica rite adjungendos fuiſſe conſtat (s). Atque etiam ſacra ſalutaria feriis ſolennibus fieri
(t) *Deut.* 16. 2, 10, 11, 12, 16, 17. ſolita ad commemorandas Dei laudes (t), ut & feriæ ipſæ, pertinebant. Quanquam quidem,
(u) Maimon. *in præf. ad Zebachim & in Maaſe Korban. cap.* 3. ut Judæis (u) placet, ſalutaribus ſolennium feriarum ſacris panis nullus adjungendus eſſet; ſecùs atque in reliquis comparatum fuit. Sed & ſacrum fœtu primogenito factum, & quod decimando lectum erat, (quod utriuſque ratio docet) in genere Euchariſtico poni poſſunt. Deus enim, poſtquàm Iſraëlitis hominum, & pecudum primogenitos à peſte Ægyptiacâ conſervârat, in tanti beneficii memoriam maſcu-

los

los primo partu editos sibi sacros esse deinceps
voluit (*x*). Ita factum, ut tales omnes masculos (*x*) *Num.*
pecorum ad sacrificia purorum posteà sibi immo- 3. 13.
lari vellet (*y*). Ita factum etiam, ut pueros o- (*y*) *Exod.*
mnes, qui matribus primogeniti erant, quinis 13. 15.
redimi siclis vellet Sacerdotibus suis numeratis & *Num.*
(*a*). Quæ tamen Lex, ut Judæis visum, minimè 18. 17.
pertinebat ad tribum Leviticam, quippe cujus (*a*) *Num.*
erant mares omnes sacris in perpetuum addicti. 3. 47.
Ita factum denique, ut masculos asinarum fœ-
tus primo matrum partu editos vel ove surroga-
tâ redimi, vel saltem (nequis ex sacrilegio com-
modum fortè ullum caperet) capitibus suis trun-
cari vellet (*b*). Quæ tamen Lex minimè valuisse (*b*) *Exo.* 13.
dicitur in aliis ejusmodi animalibus, equis putà, 13.
aut camelis. Utpote qualia populo Hebræo apud
Ægyptios servienti nulla fuisse judicantur. Ita sci-
licet *Abenezræ* visum (*c*), לא היו לישראל בהמות (*c*) *Ibid.*
חמאות כי אם החמורים לבדם על כן לא יפדה בכור מן
אחר *Israeli* in Ægypto servienti *nullum*, *præter*
asininum, *pecorum immundorum genus fuit. Ideó-*
que nisi ex hoc genere nihil primogenitum redimen-
dum. Ea ergo *Abenezræ* sententia est; Nullos o-
mninò legis jussu redimi debuisse primogenitos,
nisi quales sibi sacravit Deus à peste Ægyptiacâ
conservando. Nullos ab eâ peste servatos, nisi
qui populi Hebræi erant. Nullúmque pecorum
immundorum genus populo Hebræo tum fuisse,
nisi tantùm genus asininum. Quamobrem quod
alio in loco dicitur (*d*), *primogenitum animalis* (*d*) *Num.*
immundi redimes, de uno genere asinino intelli- 18. 15.
gendum judicant.

Jam omnis victimæ ex fœtu primogenito datæ
caro integra Sacerdoti cessit. Ita Deus Sacerdo-
tem alloquens (*e*), *Primogenitum bovis, & ovis,*
& capræ non facies redimi, quia sanctificata sunt

Domino: ſanguinem tantùm eorum fundes ſuper altare & adipes adolebis in ſuaviſſimum odorem Domino. Carnes verò in uſum cedent, ſicut pectuſculum conſecratum, & armus dexter tua erunt. Ex quibus id, quod aliàs dicitur de maribus primo partu editis (*f*), *In conſpectu Domini Dei tui comedes ea*, non gregis armentíve Domino, ſed Sacerdoti dici liquet. Quòd ſi quis fortè fœtus maſculus primo matris partu editus vitio ullo notaretur, is ſanè ſacrificii nomine neutiquàm immolandus erat (*g*), veruntamen Sacerdotibus dandus; ejuſque carnibus ubivis veſci non tantùm ipſis Sacerdotibus, ſed & aliis quibuſcunque licuit (*h*).

(*f*) *Deut.* 15. 20.

(*g*) *v.* 21.

(*h*) 22.

VII. Huc etiam pertinent victimæ illæ, quæ ex agnis, hœdis, vitulíſque decimandi ſorte lectæ erant (*i*). Nam decimæ ex grege & armento Deo quotannis reddendæ erant, ut ſacra quædam Euchariſtica pro omnibus eis vitæ commodis, quæ quiſque ex pecore percipiebat. Qualis autem pecudes decimandi apud Hebræos mos fuit, *Maimonidis* illa ſatis explicant (*k*), מי שהיו לו עשרה טלאים והפריש אחד מ׳ היו לו מאה והפריש י׳ למעשר אין אלו מעשר אלא כיצד עושה כונס כל הטלאים או כל העגלים לדיר ועושה לו פתח קטן כדי שלא יצאו שנים כאחד ואמותיהן מעמיד מבחוץ והן גועות כדי שישמעו הטלאים קולן ויצאו מן הדיר לקראתן שנאמר כל אשר יעביר תחת השבט שיעבור מצותו ולא שיוציאו בידו וכשיוציאו מן הדיר זה אחר זה מתחיל ומונה אותם בשבט אחד שנים שלש ארבעה חמש ששה שבעה שמונה תשעה והיוצא עשירי בין זכר בין נקבה בין תמים בין בעל מום סוקרו בסקרא ואומר הרי זה מעשר *Siquis ex decem agnis unum, vel è centem decem ſegregaverit, hic ſanè decim-*

(*i*) *Lev.* 27. 32.

(*k*) *In Bechoroth, c.* 7.

mas nequaquàm reddit. Quid ergo facit? agnos, hœdos, vitulósve omnes in caulâ claudit, cui ostium tam angustum facit, ut duo simul exire nequeant, Quo facto, matres foris sistit, earum ut audito balatu fœtus ad eas egrediantur. Huc utique spectat edictum illud (*l*). Quicquid sub virgam exierit; *quâ legè cautum est, ut fœtus suâ sponte exeant, & ne manu extrahantur. Egredientes autem, alterum ex altero virga numerat sic. Unus, duo, tres, quatuor, quinque, sex, septem, octo, novem, eumque, decimus qui egreditur, sive fœmina fuerit, minio notat; dicitque, Hic ad decimas consecrator.* Decimus itaque qui exibat, si sacrificio idoneus erat, Deo ritè immolandus erat; sin fortè vitio maculatus esset, ubivis ritè comedi potuit, nequaquàm verò pecuniâ redimi, aliáve pecude commutari. Qualis verò cunque erat, caro tota gregis armentive Domino, nulla Sacerdotibus cessit. Ita saltem *Maimonidi* visum hâc de victimâ differenti (*m*). אין לכהנים בו כולם אלא כולו לבעלים כפסח ואם היה בעל מום בין שנפל בו בין שהפרישה בתחלה במומו הרי זה נאכל בכל נקים *Nulla est in ea Sacerdotis portio; ea quippe tota ad offerentes, sicut Paschalis victima, pertinet. Quod si maculâ ullâ notetur, seu macula illa, postquàm ad decimas sacrata fuit, seu quidem anteà, nata esset, ubivis ritè comedi potest.* Neque aliter *Obadias de Bartenora* (*n*), לא מצינו בכל התורה שהיה לכהנים חלק בו Pecudis ad decimas consecratæ *partem ullam Sacerdotibus datam esse totâ ex lege non comperimus.* Verùm hæc ad alium locum pertinent. Nunc aggrediendum ad sacra illa, quæ quia ad piacula expianda, veniámque impetrandam facta erant, piacularia dici solent.

(*l*) *Lev.* 27. 32.

(*m*) *In Bechoreth, c.* 6.

(*n*) *Ad Zebachim, c.* 5.

CAP. XII.

De Sacrificiis piacularibus חטאות *appellatis.*

I. DUO Hebræis imperata erant sacrorum piacularium genera; quorum alterum חטאת, alterum אשם in sacris literis appellatur. Illud nostris *Sacrificium pro peccato*, hoc *pro delicto, pro reatu*, itémque *pro noxâ* dici solet. Quæ vocabula, rerum ipsarum vim etiamsi parùm quidem attingant, nobis tamen retinenda sunt, quia aptiora non occurrunt. Sed & sacrificiorum pro peccato Judæi duo ponunt genera, quorum illud pauperibus ac divitibus prorsùs æquale statutum erat, hoc autem majus minúsve fuit pro variis hominum facultatibus. Quo fit ut illud חטאת קבועה *sacrum piaculare definitum*, hoc עולה ויורד *ascendens & descendens*, nempe majus minúsve nominetur.

II. Prius illud, quod *definitum* vocant, Judæi sic definire solent, ut talia contra leges vetantes insciorum aut imprudentium facta expiaret, qualia si consciorum fuissent, *exitio* divinitùs inferendo כרת dicto luenda essent; Ita ut peccati cujusque ratio, quod quidem hoc sacrificii genere expiandum fuisse judicatur, quatuor ex conditionibus existeret. Primò si contra legem vetantem, deinde si incogitatò fieret, tertiò si factis subjiceretur, non dictis tantùm, aut cogitatis, ultimò si tale etiam esset, quale quidem cogitatò factum peccantis exitio luendum erat. Ac tria illa primò posita, nimirùm ut contra legem

gem vetantem, ut per ignorantiam aut imprudentiam, ut opere quoque, non dictis tantùm, aut cogitatis peccarentur, quæ hujusmodi victimis purganda erant, legis ipsa verba docere judicant. *Anima quæ peccaverit per ignorantiam, & de universis mandatis Domini quæ præcepit, ut non fierent, quicquam fecerit* (o), juvencum, hædum, agnam, capellámve offeret pro peccato suo. Omissa scilicet officio posteà ritè præstito, plerúmque saltem redimi, poterant, atque ita sanè, quàm sacrificiis rectiùs redempta censebantur. Quæ verò dictis & cogitatis per imprudentiam peccabantur, ea profectò plura erant, quàm quibus singulis expiandis greges ulli suffecissent, ideóque pœnitenti cuique sine sacrificio condonata. Jam verò id quod ultimum erat, nimirùm ut peccatum omne hujusmodi victimâ expiandum tale esset, quale cogitatò factum peccantis exitio luendum erat, Judæi hinc constare judicant; quòd Deus cùm inconsultò peccantes hoc ipso sacrificii genere culpam expiare jusserat, his, qui elatâ manu peccabant, exitium continuò comminetur (p). Hinc enim colligunt peccata omnia hujusmodi victimis expianda eo in genere extitisse, cui cogitatò perpetrato exitium denunciatum fuit. Verumenimverò locutio illa, quâ quis in Deum *elatâ manu* peccare dicitur, certum nullum indicat peccati genus, sed certam peccandi rationem; qualis est eorum, qui jussa Dei aspernantur, legibúsque ejus contemptum afferunt quovis in peccati genere. Quod cùm ita sit, ego id probabile judicaverim, omnia contra leges vetantes insciorum aut imprudentium facta piaculo, quod definitum vocant, rite fuisse expianda, præter ea, quæ vel aliis piaculis, (de qui-

(o) Lev. 4. 2.

(p) Num. 15. 27, 28, 29, 30.

quibus mox videndum eſt) vel alia ratione expiabantur. Atque huc homicidium involuntarium, (id quod *exilio* (*q*), non *piaculo* purgandum erat) huc noxas in re familiari incogitatò proximo factas, miniméque abjuratas refero; quæ ſine victimâ piaculari damnum præſtantibus remiſſa erant.

III. Cæterùm, ut ad Judæos redeam, hi dua notant peccatorum genera, quæ licèt cogitatò facta exitio quidem luenda eſſent, vel tamen incogitatò majori, minoríve victimâ expiari ritè potuerunt. Eo autem duo eorum erant, qui, cùm immunditiâ polluti eſſent, vel rebus ſacris veſcebantur (*r*), vel in ſanctuarium penetrabant (*s*). Ita fit, ut Judæorum Magiſtri tria tantùm & quadraginta peccata, eáque incogitatò facta, piaculis definitis expianda judicent. Quippe plura minimè fuiſſe ſtatuunt, ſi dicta exceperis, & omiſſa, duóque jam nominata facta) quibus vel cogitatò admiſſis exitium denunciatum fuerit. Ac quidem eorum peccatorum viginti ſex, ut Judæis placet (*t*), ex illicito coitu extiterunt, quæ omnia prudens prætermitto. Reliqua verò (*u*) eorum erant, qui magos conſulebant hariolóſve (*x*); qui prolem Molocho immolabant (*y*); qui Sabbatum (*z*), diémve expiationis (*a*) profano opere temerabant; qui cibum, potúmve capiebant eodem expiationis die (*b*); qui intra ſeptem Paſchales ferias quicquam guſtabant fermentatum (*c*); qui rebus ſacris veſcebantur ultra tempus ſtatutum aſſervatis (*d*); qui ſebo (*e*), qui ſanguine (*f*) veſcebantur, fœtidíſve victimarum carnibus (*g*); Qui victimam mactabant in loco profano (*h*), hoc eſt, extra ſanctuarium; qui in loco profano profecta porricie-

(*q*) *Num.* 35. & *Deut.* 19.

(*r*) *Lev.* 7. 20. 21.

(*s*) *Lev.* 15. 31. & *Num.* 19. 20.

(*t*) Maimon. *in Schegagoth*, c. 1.

(*u*) *Ibid.*

(*x*) *Lev.* 20. 6.

(*y*) *Lev.* 20. 5.

(*z*) *Exod.* 31. 14.

(*a*) *Lev.* 23. 30.

(*b*) *Lev.* 23. 29, 30.

(*c*) *Exod.* 12. 15.

(*d*) *Lev.* 19. 8.

(*e*) *Lev.* 7. 25.

(*f*) *Lev.* 7. 27.

(*g*) *Lev.* 7. 18.

(*h*) *Lev.* 17. 4.

(*i*) *Ibid.*

bant

bant (*i*); qui sacrum unguentum, (*k*) qui fuffitum sacrum (*l*) ad usus profanos conficiebant; & (quod peccatum gravius erat) qui unguento illo se ungebant (*m*). Tot ergo, ac talia peccata erant, qualia, cum incogitatò fierent, piaculo, quod definitum vocant, ritè expurganda fuisse Judæi plerique omnes judicant. Unum excipio *Abenezram*, qui idem hoc sacrificii genus his etiam imperatum judicat, qui talia inscii admittebant, qualia cogitatò perpetrata verberibus punienda erant (*n*). Peccata autem, quibus quidem cogitatò factis flagra proposita fuisse dicunt, ducenta septem numerare solent (*o*); ita ut sententia *Abenezræ* multò minùs à nostrâ distet, quàm quæ Judæis reliquis placet. Nostra quæ sit, cum paulò antè explicaverim, nihil est cur hoc in loco repetam.

(*k*) *Exod.* 30. 33.
(*l*) *Exod.* 30. 38.
(*m*) *Ex.* 30. 33.
(*n*) *Ad Lev.* 4.
(*o*) Maimon. *in Sanhedrin.* c. 19.

IV. Jam ad piaculum definitum Pontifex vitulum (*p*), princeps hœdum (*q*) homo quisque gregarius capellam, aut agnam (*r*) adhibere jussus est; ita tamen, ut Naziræis funestatis (*s*), hisque, quibus immolandum erat ad expurgandam immunditiam sanguinis, seminísve fluxu ortam (*t*), cujuscunque ordinis aut sexûs essent, turtur, aut columbæ pullus piaculi nomine imperatus esset. Cui etiam & altera ejusmodi avis ungenda fuit holocausti ritu conficienda (*u*). Quod autem victimâ purganda esset gravior omnis corporis immunditia, id quidam eò spectâsse putant, ut hinc quisque intelligeret multò magis cavendum esse ab omni animi impuritate, quippe quòd plurimę Hebræorum leges ejusmodi *symbolicas* significationes, sensúsque quosdam arcanos haberent. Adde quòd eis immunditiis, quæ victimis expurgari debuerint, cōtagio aliis adhæ-

(*p*) *Lev.* 4. 4.
(*q*) *v.* 23.
(*r*) *v.* 28, 32.
(*s*) *Num.* 6. 10, 11.
(*t*) *Lev.* 15. 15, 30.
(*u*) *Ibid.*

reret, qualis alios morbo inquinaret, ut qui eis polluebantur, iidem & alios polluisse, aliis nocuisse crederentur, ideóque etiam piaculi rei. *Sciendum*, inquit *Grotius* (x), *in Syriæ locis & vicinis non minùs τὴν γονόῤῥοιαν, quàm τὰ ἔμμηνα habere aliquid contagione nocens, unde ista legibus, quæ à lepræ legibus non longè abeunt, constringuntur.* Accedit etiam, quòd lepra, ac sanguinis, seminísque fluxio ex vitâ minùs sanctè actâ ortum sæpenumerò haberet. Quò minùs mirùm, si sacrâ lege cautum esset, ut morbis illis inquinati piaculari hostiâ purgarentur. Sed & ita fortè significatum, mortalia & immunda hominum corpora non nisi sacrificio aliquo, (id autem est sacrificium Christi, cujus hæc omnia figuræ erant) ad immortalitatem sacratum iri. Utcunque sit, ad sanctuarii reverentiam pertinebat, ut nemo, qui graviori aliquâ corporis immunditiâ pollutus fuerat, nisi victimâ piaculari lustratus eò redire permitteretur. Quod autem ad sanctuarii reverentiam, idem illud ad reverentiam Dei, ejusdem incolæ, pertinebat.

(x) *Ad Lev.* 15. 2.

V. Hactenùs de piaculo definito, nunc ad alterum illud venio, quod עולה ויורד *majus minúsque* dici solet. Ac quidem his quoque sacrificiis, quæ pro facultatibus offerentis majora minoráve erant, certa quædam & peccatorum, & immunditiarum genera purganda erant. Atque ita fit, ut hoc in genere sex sacrificia reperiantur. Quorum quæ duo instituta erant ad lustrandam corporis impuritatem; ita quidem lege constringebantur, ut cui nec agnæ, nec capellæ facultas esset, hic unum turturem, columbæve pullum piaculi nomine sacrificare; alterum autem holocausti, deberet. Quod in quatuor reliquis paulò laxiùs provisum fuit. Quippe quæ sic com-

comparata erant, ut qui piaculi reus esset, si paupertate premeretur, similaceo ferto litare posset (y); quod מנחת חושא *fertum sontis* dici solet; de quo priùs satis dictum est. (y) ☧. Lev. 5.

VI. Primum itaque hujus generis sacrificium leprosis institutum erat post lepram exutam faciendum (ζ). Cujus quidem legis, ut antè monui, variæ rationes afferri possunt. Judæis una præ reliquis placet; utpote qui neminem unquàm nisi ob culpam piacularem leprâ affectum esse judicant. Ex quo *Abrabenelis* illa (a) והיה זה לפי שיכוד תורת ופנת האמונה הוא שכל מה שיכרה לאנשי האמה יהיה בהשגחה לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו ומפני זה יחשב המצורע שבחטאו ואשמו נצטרע *Hoc* leprosi sacrificium *eâ de causâ factum erat, quia scilicet fundamentum legis, fideique omninò caput est, omnia, quæ hominibus eveniunt, pro suis cujusque factis ac meritis Divinâ providentiâ evenire. Ita ut se leprosus quisque propter peccata noxásque suas leprâ pollutum judicare debeat.* Ac lepra quidem *Maimonidi* maledicentiæ pœna (b), *Grotio* verò superbiæ (c) visa est. Quo factum judicat, ut lignum cedrinum, vermiculus, & hyssopus ad leprosum lustrandum adhiberentur. *Lepra*, inquit, *superbiæ pœna, ut apparet in* Miriamne Mosis *sorore*, Giezi, *&* Ozia. *Hanc superbiam cedrus significat: vermiculus, sive coccinum, peccatum, & hyssopus oppositam virtutem* ταπεινοφροσύνην. *Humi enim nascitur, & vim habet purgatricem hyssopus, ut Ægyptiis creditum ex* Chæremone *docet* Porphyrius, *de abstinentiâ quarto.*

(ζ) Lev. 14.

(a) ad Lev. 14.

(b) More Nevoch. part. 3. c. 4.

(c) ad Lev. 14.

VII. Alterum ejusdem generis sacrificium puerperis imperatum fuit post puerperium faciendum (d). Cujus eadem atque proximè dicti (d) Lev. 12.

Abra-

Abrabeneli ratio visa est (*c*), מפני שאין אדם שיעבר עליו צרה וצוקה בעולם הזה אם לא יחטא ויסלף דרכו באולתו וכארז״ל אין יסורין בלא עון והיולדת סבל׳ה צרה וסכנה בהיותה על האבנים לכן תהה מקריבה גם כן. וחטאת *Cùm nemo dolores & molestias citra culpam hoc in mundo ferat, cúmque, ut docent optimæ memoriæ Rabbini nostri, nulla sine peccato sit castigatio; cúmque denique mulier quæque cum dolore periculóque pariat, fit, ut sacrificium piaculare puerperæ cuique imperetur.*

(*c*) *ad Lev.* 12.

VIII. Tertium ejusdem notæ sacrificium eis omnibus imperatum erat, qui, dum immunditiâ polluebantur rei immundæ contactu ortâ, sacris inscii vescebantur (*f*). Cui etiam & quartum simile fuit; ut quod ab eis faciendum esset, qui in Sanctuarium penetrabant immunditiæ, quâ polluebantur, vel nescii omnino, vel obliti (*g*). Jam verò hi, qui labe aliquâ polluebantur aliunde sibi affricata, nisi vel sacris vescerētur, vel in sanctuarium penetrarent, piaculi minimè rei erant; veruntamen ad lustrationem suam carnem ac vestes lavare jussi (*h*), ac quoties funere polluebantur, curare, ut aquis piacularibus corpora sua conspergerentur (*i*). Quos utique ritus executi sine sacrificio piaculari ritè lustrati censebantur (*k*). Neque enim ulla immunditia nisi vel lepra, vel puerperio, vel sanguinis seminísve fluxu orta, sine voto aut facto accedente, ipsa per se tanta fuit, ut victimâ expurgari deberet. Quare hi, qui labe polluebantur rei immundæ contactu ortâ, exceptis solummodò Naziræis, piaculi minimè rei erant, nisi vel sacra, vel sanctuarium per imprudentiam inquinarent. Naziræi autem funestati idcircò piaculi rei erant, quia cuique, qui Naziræi votum in se susceperat, ab humano cadavere

(*f*) *Lev.* 5.

(*g*) *Ibid.*

(*h*) *Lev.* 11. 28, 40. & *passim.*

(*i*) *Num.* 19. 19, 20.

(*k*) *Confer Lev.* 5. 3, 4. *cum Num.* 19. 19, 20.

vere cavendum erat, quoad voto suo perfunctus esset (*l*).

IX. Quintum huc referendum sacrificium eis omnibus imperatum erat, qui, cùm de re, cujus conscii erant, ad jusjurandum vocabantur, testimonium suum supprimebant (*m*). Hebræis utique moris fuit, quò veri confessionem exprimerent, solennibus uti obtestandi formulis. Cujusmodi fuit *Achabi*, illud *Michaiæ* dictum (*n*), אני משביעך אשר לא תדבר אלי רק אמת בשם יהוה *Obtestor te per nomen Dei, ne mihi aliud quàm verum dicas.* Idque, quod Pontifex Christo dixit (*o*), ἐξορκίζω σε κατὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἵνα ἡμῖν εἴπῃς, εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. *Adjuro te per Deum viventem, ut nobis dicas, an tu sis Christus Dei filius.* Ejusmodi formula aliqua fuit, quâ testes pro tribunali (*p*) stantes ad testimonium dicendum adacti erant. Eáque *Mosi* קול אלה Græcis Interpretibus φωνὴ ὁρκισμοῦ *vox adjurationis* dicta est (*q*). Quâ auditâ siquis veri conscius testimonium suum subticeret, piaculi omninò reus erat.

(*l*) Num. 6. 6.
(*m*) Lev. 5. 5.
(*n*) 2. Par. 18. 15.
(*o*) Mat. 26. 63.
(*p*) Prov. 29. 24.
(*q*) Lev. 5. 1.

X. Ultimum ejusdem generis sacrificium *Maimonides* his imperatum dicit, qui vel de re præteritâ per imprudentiam pejerabant; vel de re futurâ, ac possibili, & quidem sibi licitâ juratis secùs, atque se facturos juraverant, memoriæ lapsu faciebant (*r*). Hebræi scilicet quadruplex jusjurandum ponunt (*s*); Primum שבועת עדות *jusjurandum testimonii*; quale est, testium pro tribunali; de quo antè satìs dictum. Alterum שבועת פקדון *jusjurandum de pignore.* Quale est eorum, qui de re alienâ sibi concreditâ, aut inventâ, aut vi, dolóve ereptâ jurant (*t*), de quo mox dicturi sumus. Tertium שבועת שוא *jusjurandum vanum.* Cui generi

(*r*) Maimon. in Schebuoth. c. 1.
(*s*) Ibid.
(*t*) Lev. 6.

partes

partes quatuor ſubjiciunt. Quarum prima eſt de re præſenti, eâdémque manifeſtò falſa: Ut ſiqvis marmor aurum eſſe juret. Altera etiam de re præſenti, eâdémque manifeſtò verâ, quæ nemini dubia eſſe poteſt: Ut ſiquis juret marmor eſſe marmor. Tertia de re prorſus illicitâ; ut ſiquis ſe officium quodvis deinceps minimè præſtiturum juret. Ultima de re planè impoſſibili: Ut ſiquis decem dierum jejunium jurejurando in ſe recipiat. Atque hoc de genere, cui omnes iſtas partes ſubjiciunt, ita judicant, ut qui in eo prudens peccabat, hic peccatum in ſe admiſſum flagris omninò luere deberet. Inſcius autem qui delinquebat, huic ad culpam expiandam, ſine ullâ victimâ piaculari, ſola pœnitentia ſufficeret. Quartum jurisjurandi genus (quod unum hunc ad locum referunt) nomine ex ſacris (u) Lev. 5. 4. literis ſumpto (*u*), שבועת בטוי *jusjurandum pronunciatum* vocant. Cujus generis quatuor faciunt partes; priores duas de re præteritâ, alteram affirmantem, negantem alteram. Ut ſiquis juret hoc, vel illud factum, vel non factum eſſe. Totidémque, at tales de re futurâ: ut ſiquis ſe dormiturum hodie, vel non dormiturum eſſe juret. Atque hoc de genere omnibúſque adeò ejuſdem partibus Judæi ita ſtatutum judicant, ut qui in earum partium aliqua ſciens atque prudens peccaret, huic nulla victima piacularis, vel verberum pœna ſtatueretur, qui verò per imprudentiam peccaret, huic culpa, quando comperta eſſet, ſacrificio majori minoríve, pro ſuâ cujuſque facultate, legis juſſu expianda eſſet. Hæc Judæi. Quid autem *Moſes* hâc de re legem ſcribens? *Anima*, inquit, *quæ juraverit, & protulerit labiis ſuis, ut malè quid faceret, vel benè, & id ipſum juramento & ſermone fir-*

firmaverit, oblitaque posteà intellexerit delictum suum, confiteatur peccatum, & offerat de gregibus agnam, aut capram (x), nempe si alterutram (x) Lev.5 4, 6.
assequi possit, sin minùs, binos turtures, binósve pullos columbinos, alterum piaculi, alterum holocausti ritu conficiendum ad Sacerdotem afferre jussus est. Quales tamen volucres præ paupertate cui defuerunt, siliginis Ephæ decimâ parte litare potuit (y). Jam verba illa, (y) v.7.11.
Anima quæ juraverit, & protulerit labiis suis ut malè quid faceret, vel benè, nullum designant (quicquid Judæi contrà disputant) jurisjurandi genus aliud, nisi quod de futuro conceptum erat. Quod autem de malè faciendo dicitur, illud de pœnis lege permissis intelligendum; ut de postulatione talionis, & de vindictâ in homicidam, aliísque ejusdem generis pœnis.

CAP. XIII.

De Sacrificiis piacularibus אשמות *dictis. Itemque de Sacrificio Paschali.*

I. HActenùs de sacris pro peccato factis, quæ *Mosi* חטאות dici solent. Sequuntur victimæ pro noxâ cæsæ. Earúmque, ut Judæis visum, duo quoque genera extiterunt. Quorum alterum אשם הלוי *victima pro noxâ dubiâ*, alterum אשם ודאי *victima pro noxâ certâ* dicitur. Jam victimam pro noxâ dubiâ dictam Judæi his imperatam dicunt, quibus aliqua suspicio injecta fuit tale se piaculum admisisse, quale, cùm certò compertum esset, ejusmodi victimâ expiandum erat, (z) Maimon. in Schegagoth, c. 8.
quæ חטאת קבועה *piaculum definitum* dicitur (z). Ita ut eorum peccatorum, quæ vel hoc,

vel illo ſacrificii genere expianda erant, eadem planè natura eſſet, ſed non eadem conſcientia. Si qui ſcilicet, inquiunt Judæi, certò notum & compertum eſſe ſe ſebum, aut ſanguinem, aut ſacra aliqua ultra tempus ſtatutum aſſervata per imprudentiam comediſſe, huic culpa illa בחטאת קבועה *piaculo definito* expianda erat. Qui verò talis alicujus culpæ dubius tantùm, non certò ſibi conſcius eſſet, huic אשם תלוי *victimam pro noxâ dubiâ* dictam legem imperatam fuiſſe ſtatuunt, neque eò minùs eandem culpam, ſi poſteà certò comperta eſſet ſacrificio piaculari definito expiari denuò debuiſſe. Neque enim aliò valuiſſe victimam pro noxâ dubiâ dictam, niſi tantùm ut ſuſpenderet pœnam, quoad culpa certò comperta eſſet.

II. Jam legem fortè ſi requiſiveris, quâ victima pro noxâ dubia dicta inſtituta ſit, & imperata,
(a) Lev. 5. 17, 18. Judæi *Moſis* illam proferunt (a), ואם נפש כי תחטא ועשתה אחת מכל מצות יהוה אשר לא תעשינה ולא ידע ואשם ונשא עונו והביא איל תמים מן הצאן בערכך לאשם אל הכהן וכפר עליו הכהן על שגגתו אשר שגג והוא לא ידע ונסלח לו Quibus utique verbis hanc ſententiam ſubjectam judicant. *Homo autem cùm peccaverit, & contra quodvis præceptorum Domini, quod facere minimè licet, fecerit; etſi hoc ſe feciſſe non certò nôrit, reus tamen eſt; & arietem integrum de pecore ſecundùm æſtimationem tuam ad Sacerdotem adducet, cujúſque errati non ſit certò ſibi conſcius, eo purgabit eum Sacerdos, ita ut ei remittatur.* Ac quidem illud parùm dubium, quin
(b) Lev. 4. quæ peccata in lege de piaculis definitis lata (b),
(c) Confer Lev. 4. 2, 22, 27. cum Lev. 5. 17. eadem etiam hâc in lege deſignentur, utpote quæ (quod cuique patet) eiſdem verbis deſcribuntur (c). Neque tamen magis dubitandum, quin aliud in illâ, aliud autem hâc in lege victimæ genus

nus imperetur. Nam illa plebeio cuique homini agnam omninò, aut capellam, hæc arietem omnibus imperat. Quî ergo factum, ut modò hoc, modò illo victimarum genere eadem peccata expianda essent? quia eorundem peccatorum aliàs certa, aliàs incerta conscientia fuit. Idque ipsum, inquiunt Judæi, *Moses* quoque explicatè docet; qui victimam pro peccato חטאת dictam tùm demum, cùm de peccato admisso certò constat, immolari jubet (*e*). Victimam autem, de quâ nunc agimus, huic culpæ dubius erat, sed non certè conscius imperat (*f*). Quo fit, ut hujusmodi quæque victima אשם תלוי *victima pro noxâ dubiâ* dicatur.

III. Jam victima de noxâ certâ cæsa, Hebræis אשם ודאי dicta, (ut & reliqua ferè omnia piacula) tam ad corporis quasdam immunditias, quàm quidem ad noxas propriè dictas ritè expurgandas statuta fuit. Atque ita fit, ut huic generi quinque victimæ accenseantur (*g*). *Prima* Naziræis injuncta fuit inopinato funere inquinatis (*h*). *Altera* leprâ contaminatis post morbum exutum sacrificanda (*i*). *Tertia*, his, qui servam Hebræam vitiabant servo Hebræo desponsatam (*k*). Cujusmodi culpæ affines erant, qui, cùm ipsi Hebræi essent, fœminas tamen alienigenas in matrimonium accipiebant. Quo factum, ut Sacerdotes quidam, qui in exilio Babylonico uxores extraneas sibi junxerant, hanc culpam hoc Sacrificii genere in Judæam reduces expiarent (*l*). Quod tamen, ut rectè monent Judæi, legis injussu faciebant. *Hoc*, inquit R. *Solomon Jarchi* (*m*), הוראת שעה היתה *horæ illius consilium erat.* Et *Abenezra* (*n*), לא מצאנו עניש אשם לבועל נכריה ואולי עצת הראשים היה לעשות כן *Non comperimus*

pia-

(*e*) Lev. 4. 14. 23, 28. & Lev. 5. 4.
(*f*) Lev. 5. 17.
(*g*) Maimon. in Schegagoth, c. 9.
(*h*) Num. 6. 12.
(*i*) Lev. 14. 12.
(*k*) Lev. 19. 20, 21.
(*l*) Ezr. 10. 19.
(*m*) Ibid.
(*n*) Ibid.

piaculum noxale uxorem extraneam ducenti imperatum. Sed hoc fortaſsè principium conſilio factum erat. Quarta hujus generis victima his omnibus conſtituta fuit, qui ſacra inſcii defraudabant (*o*). Qui tamen victimâ imperatâ ita demùm expiabantur, ſi ſacra Sacerdotibus redderent quintâ parte auctiora. *Ultima* his imperata fuit, qui rem alienam ſibi concreditam, aut inventam, aut vi ereptam, aut interverſam jurejurando abnegabant (*p*). Quibus tamen ad veniam impetrandam illud etiam præceptum fuit, ut rem falsò abjuratam, eámque quintâ parte auctam ejuſdem juſto ac proprio Domino, eóve mortuo, propinquis ejus, vel ſi propinquos non haberet, Sacerdotibus redderet (*q*). De damnis utique, quæ alteri alter inferebat, ita *Moſis* legibus conſtitutum erat. Qui noxam proximo ſuo factam ſuâ ipſe ſponte confitebatur, hic ut ſimplum damnum, ſed nihil ampliùs, proximo præſtaret, cautum erat (*r*). Qui verò noxam abnegabat, hic, ſi teſtibus incorruptis apud Judices reus perageretur, nullum victimæ piaculari, quâ ſe purgaret, locum habuit; ſed aliàs duplo (*s*), aliàs quadruplo (*t*), aliàs quintuplo (*u*), aliàs tamen ſimplo tantùm (*x*) damnum præſtare juſſus erat. Jam verò noxæ proximo factæ qui coràm Judicibus poſtulatus erat, neque tamen teſtibus convinci poterat, ad jusjurandum, *Domini* dictum (*y*), quo ſe purgaret, adigendus erat. Atque hic quidem, ut Judæis viſum, licèt culpæ conſcius pejeraret, ſi tamen ſuâ ipſius ſponte culpam poſteà confiteretur, ſummámque quintâ parte auctam his, quibus debuit, reſtitueret, piaculo expurgari poterat. Quod enim aliis in peccatis peccantis ignorantiæ aut imprudentiæ, nempe ut piaculo locus eſſet, illud in hoc pœnitentiæ

(*o*) *Lev.* 5. 16.
(*p*) *Lev.* 6. 2, 3, 4, 5, 6.
(*q*) *Num.* 5. 7, 8.
(*r*) Maimon *in Geniba*, c. 1.
(*s*) *Exod.* 22. 4, 7.
(*t*) *Exod.* 22. 1.
(*u*) *Ibid.*
(*x*) *Exod.* 22. 6, 7.
(*y*) *Exod.* 22. 11.

tentiæ datum, & quidem reipublicæ commodo. Pœnitentiæ autem testimonium luculentius esse nullum potuit, quàm culpæ sine testibus admissæ, culpæ priùs abnegatæ confessio planè voluntaria, damníque illati compensatio.

IV. Verùm huic sententiæ maximè repugnat *Episcopius*, qui legem, cujus jam meminimus, nullas notare noxas judicat, nisi quas inscius, aut imprudens proximo quilibet inferebat (z). (z) *Inst. l. 3. c. 3.*
Nec obstat, inquit, *quod in textu legitur de extorsione, quæ per vim fit. Nam extorsio ejusmodi ex errore etiam fieri potest. Ut siquis rem proximi, suam esse credens, proximo per vim extortum eat, sibique vendicet.* Quod quidem etsi fieri potest, quò minùs tamen nullas noxas, nisi quæ errore natæ erant, modò dictâ lege notatas putem multa faciunt. Enimverò legis ipsius verba, כי
כיחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק
את עמיתו או מצא את אבדה וכיחש בה ונשבע על שקר
Siquis proximo mentitus fuerit in re sibi concreditâ, aut in re, cui manum suam attulit, aut in rapto; vel si oppresserit proximum suum, aut perditum invenerit, & in eo mentitus fuerit, & pejeraverit. Hæc, inquam, verba talium noxarum, qualium nocentes sibi conscii erant, tantam significationem habent, ut nisi maximâ vi adhibitâ ad noxas per imprudentiam factas torqueri nequeant. Vox כחש de verbis prolatis dicta (quantum aliis ex locis colligi potest) dolum semper adsignificat. תשומת יד ejusmodi actionem notat, quâ quis rei alienæ *fraude adhibitâ manum affert* (a). גזל semper id designat, quod (a) *Exod.*
quis prædæ loco habet. עשק de eo dici solet, 22. 8.
qui ita proximum suum opprimit, ut se quoque ipse gravi culpâ (quæ rarò imprudentis est) ob-

obstringat. Et שקר denique in tali mendacio poni solet, quale est eorum, qui falsum falsi conscii loquuntur. Adde quòd quoties de piaculis errore natis expiandis agitur, peccantium error aut imprudentia (nequis fortè consulto factis veniam proponi judicet) explicatis verbis memorari soleat (*b*). At hoc in loco nihil de peccantis ignorantiâ, nihil de imprudentiâ cautum, quod tamen, si de erratis tantùm hâc in lege ageretur, eo explicatiùs monendum erat, quo legis verba (quod cuique patet) noxarum cogitatò factarum majorem præ se speciem ferunt. Neque verò illud prætereundum, quòd sacræ literæ errore lapsos tum demùm immolare jubeant, cùm se peccâsse intellexerint (*c*). Quale nihil in hâc, de quâ nunc agimus, lege dictum. Quamobrem verò; Sanè quia hîc de iis agitur, qui se peccare tum, cùm peccabant, intelligebant.

(*b*) *Lev.* 4. 13, 22, 27. & *Lev.* 5. 2, 3, 4, 18.

(*c*) *Lev.* 4. 14, 23, 28. & *Lev.* 5. 4.

V. Quid autem ad hoc *Episcopius*? *Nullo*, inquit, *modo verisimile est. Quia hoc repugnat locis istis duobus, Exod.* 20. 7. *Num.* 15. 30. *ubi Deus ait non insontem abiturum eum, qui falsò juraverit, & excindendum è populo, qui elatâ manu peccaverit* (*d*). Quarum legum neutra mihi *Episcopii* sententiam probat. Nam, ut Judæorum hâc de re argutias mittam, prior illa, quâ edixit Deus non insontem abiturum eum, qui falsò juraverit, lex valdè generalis est; specialis autem hæc, de quâ in præsentia disputatur. Jam lex generalis speciali non derogat, sed specialis generali. Ex quo efficitur legem illam, quàm hâc in causâ *Episcopius* urget, cum illâ semper intelligi debere exceptione, quam affert hæc, de quâ nunc agimus. Nec mirùm sanè, si erga tale hominum genus, quale hac in lege designatur præcipua quædam Dei gratia eluceret Hoc enim genus eorum

(*d*) *Episc. Inst. l.* 3. *c.* 3.

eorum erat, qui, cùm aliorum testimonio fraudis minimè comperti essent, nec quidem comperiri possent, suâ tamen ipsorum sponte & culpam posteà confitebantur, & damnum quoque resarciebant. Quò & id (quod multùm refert) accedit, quòd reipublicæ interesset spes remissionis his proposita. Quippe quæ eò pertinebat, ut damna aliis clàm illata libentiùs quisque compensaret, quod desperatâ remissione nemo unquàm præstitisset. Quanquàm & id dubitari potest, an quibus ad veniam impetrandam victima immolanda erat, hi ut insontes abiisse legis sententiâ dici possint. Siquidem lex & hos etiam, eò quòd ad culpam expiandam victimam immolare deberent, *peccatum suum laturos* dicit (e).

VI. Jam alterum illud, quod huc affert *Episcopius*, nempe his, qui elatâ manu peccabant: excidium denunciatum esse, ad locum hunc, quem nunc aperimus; nequaquàm pertinet. Hoc enim in loco (ut antè diximus) de iis agitur, qui licèt sibi quidem conscii, sine testibus tamen delinquebant, idque nullâ legis aspernatione, sed rei alienæ cupiditate; quales non peccabant *elatâ manu*. Neque enim *elatâ manu* peccabant, nisi qui (quod proximè dicta docent) *Deum probro afficiebant* (f). Nec quisquam Deum probro afficere censebatur, nisi qui in luce, oculísque hominum jussa ejus aspernabatur. Ac quidem *Abrabenel* eos tantùm elatâ manu peccare judicat, qui legem divinitùs datam negant; idque בפרסום ובכל רצונו ודעתו *palàm, protervè, &* *consultò* (g). *Abrabenelem* sequitur *Grotius* (h), ut qui locutionem illam, quâ quis in Deum *elatâ manu* peccare dicitur, de eo intelligendum statuat, *qui præfractè negat esse Deum, aut*

(e) Lev. 5, 17.

(f) Num. 15. 30.

(g) ad Num. 15.

(h) Ibid.

legem à Deo datam. Verùm optimè hâc de re Maimonides (i), העושה ביד רמה הוא המזיד שיעיז פניו ויעבור בפרהסיא שזה אינו עובר לתאבון לבד ולא לעשות מה שמנעה התורה לעשותו לרוע מדותיו לבד אבל לחלוק על התורה ולעמוד כנגדה מפני זה אמר את יי הוא מגדף והוא יהרוג בלא ספק ולא יעשה זה אלא מי שעלה בלבו דעת אחרת לחלוק בו על התורה *Elatâ manu peccat ille, qui frontem perfricat, palàmque peccat. Qualis quisque contra legem facit non tantùm, quòd libidine suâ, pravísque cupiditatibus victus in rem vetitam abripiatur, sed quia legi fidem derogat, eique planè repugnare vult. Unde Deum probro afficere dicitur. Quod qui fecerit, sine dubio morte mulctari debet. Nemo enim ita unquam peccat, nisi cui in animo ejusmodi aliqua opinio insidet, quæ legis autoritatem tollit.* Quod lex de eo judicari noluit, qui suâ ipsius voluntate damnum proximo clàm illatum confitebatur, & præstabat; etiamsi rei alienæ pravâ cupiditate abreptus contra animi sui conscientiam culpam illam priùs abjuraverat.

(i) *In More Nevoch. part. 3. c. 41.*

VII. Neque illud quenquam movere debet, quòd Autor divinus ad Hebræos peccata illa *ἀγνοήματα* vocet, quæ victimis expiata erant Jejunio anniversario cæsis (k). Illæ enim victimæ tales erant, quales חטאות dici solent, nempe victimæ de *peccato* cæsæ. At nunc de altero illo genere, quod pro *noxa* mactabatur, & in sacris literis אשם dicitur, vel potiùs de unâ quâdam parte generi illi subjectâ quæritur. Ut nihil ex altero eorum generum de altero toto judicari debeat. Quid? quòd Apostolus peccata victimis expiata *ἀγνοήματα* commodè vocare potuit, quia quidem talia omninò erant multò maximus eorum numerus, quæ victimis expianda erant. Quibus

(k) *Heb. 9. 7.*

bus adde id, quod *Grotio* visum est, Apostolum eâ voce usum esse, ut Sacerdotis Maximi honori parceret. *Quanquam*, inquit, *in die* ἱλασμῶν *expiabantur omnia peccata, quibus in lege non erat adjecta mortis pœna, aut* ἐξολοθρεύσεως, *tamen maluit hic Scriptor uti voce* ἀγνοημάτων, *ut Summi Sacerdotis Hebraici honori parceret, qui & pro se offerebat, & precabatur; præsumi autem non debebat aliter peccâsse quàm per ignorantiam* (*l*). Ego itaque (his ne diutiùs immorer) iis omnibus, qui damnum alteri clàm illatum vel culpæ conscii abjurabant, locum victimæ piaculari, quâ se purgarent, relictum puto, si modò suâ ipsorum sponte culpam posteà confiterentur, damnúmque etiam resarcirent. Quod minùs mirum videri debet, cùm certò constet alios quosdam expiari victimâ potuisse, qui culpæ conscii delinquebant. Tales enim erant (ut antè dixi) qui, cùm de re cujus conscii erant, solenni quâdam obtestatione testimonium dicere monerentur, testimonium suum supprimebant. Neque aliter de iis judicandum, qui servam Hebræam vitiabant servo Hebræo desponsatam. Quamvis enim fieri quidem posset, ut quis sponsalium eorum nescius ejusmodi culpam in se admitteret, eâ tamen in lege, quæ culpam illam victimâ expiari jubet, nulla talis cautio memoratur. Perperámque planè cautio omnis, cujus lex ipsa non meminerit, his in rebus interponitur, in quibus, quoties caveri vult, lex ipsa explicatè cavet.

(*l*) Grot. ad Hebr. 9. 7.

VIII. Atque hæc de sacris piacularibus tam de *peccato*, quàm *noxâ* factis. Quorum illa חטאות, hæc אשמות in sacris literis (ut antè diximus) dici solent. Ita tamen, ut eidem victimæ nomen utrumque nonnunquàm detur (*m*). Illud fortè si requisiveris, inter culpas ipsas חטאות & אשמות appellatas quid interfuit, mihi hâc de re sæpè mul-

(*m*) Lev. 5. 6.

túmque cogitanti nihil profectò unum occurrit, quo culpæ istæ internosci queant. *Abrabenel* quidem (*n*), חטאה dictum esse statuit, quod quis se peccâsse certò nôrit. אשם verò de quo dubitaverit. Quæ definitio vitiosa est, quia אשם ודאי *noxam certam* non complectitur. *Abenezra* quod legis ignorantiâ fit, illud חטאה, quod oblivione, illud אשם dictum judicat (*o*). Verùm ut neutrum eorum probat; ita etiam (quod & ipse monet) *noxam dubiam* hinc excipit. Interpretes Græci חטאה ἁμαρτίαν, אשם verò πλημμέλειαν vocant. Ex quo nihil planè proficimus. Neque enim constat quid intersit inter ἁμαρτίαν, & πλημμέλειαν, multò minùs idem interesse, quod inter חטאה & אשם interest. *Grotius culpam in omittendo* חטאה dictam esse judicat, אשם *culpam in committendo* (*p*). Quo nihil longiùs à vero abest. Sæpissimè enim חטאה dicitur, quod contra legem vetantem fit. Quod & ipse *Grotius* aliàs monet (*q*). *Sauberto* חטאה dici videtur *error per imprudentiam admissus*. אשם verò *malitia ex electione, & violenter patrata* (*r*). Sed neque hoc constare potest, siquidem sacrorum diminutio per errorem, aut imprudentiam facta אשם in sacra scriptura dicta sit. (*s*). Alii denique illud חטאה dictum judicant, quod ita in Deum peccabatur, ut homines tamen nihil inde detrimenti caperent, אשם verò damnum quodque hominibus illatum. Quorum verò hæc sententia est, hi non advertunt idem illud peccati genus, quod quoties certò compertum erat, חטאה in sacris literis dicitur, אשם dici oportere quoties de facto dubitatum erat, quod tamen ita omninò est, si modò illa vera sint, quæ de victimâ pro noxâ dubiâ diximus (*t*). Ac quidem illa si vera sint, ego, etiamsi voces illas

(*n*) In præf. ad Lev.

(*o*) ad Lev. 5.

(*p*) Ibid.

(*q*) ad Lev. 4.

(*r*) v. Saubert. de Sacrif. c. 3.

(*s*) Lev. 5. 15.

(*t*) §. 1. & 11. hujus capitis.

חטאות, & אשם, idem sæpè valere video, tamen culpam eam præcipuâ quâdam ratione אשם dictam existimaverim, quæ vel reo dubia erat, unde extitit victima pro noxâ dubiâ; vel proximo damnum inferebat, unde ortum habuit victima pro noxâ certâ dicta; quæ (si Naziræos funestatos, hominésque leprâ pollutos dempseris, quorum, quia tum victimis pro peccato, tum etiam victimis pro noxâ dictis purgandi erant, nulla hìc habenda ratio est) nemini imperata fuit, nisi his, qui ita contra Deum, ut & contra proximum etiam peccaverant. Tales utique erant, qui sacra inscii defraudabant, quippe quod Sacerdotibus damno fuit (*u*). Tales etiam (quod cuique patet) qui rem alienam apud se depositam, aut inventam, aut vi ereptam, aut interversam, jurejurando abnegabant (*x*). Tales denique (neque enim plures erant, quibus erat hoc sacrificii genus legis jussu imperatum) quorum in Hebræâ servâ servo Hebræo desponsatâ libido fortè lapsa erat. Utpote qui & sponsæ verberum autores erant (*y*), & sponso dedecoris, & doloris.

(*u*) *Lev.* 5. 15.

(*x*) *Lev.* 6. 2, 3, 4.

(*y*) *Lev.* 19. 20, 21.

IX. Cæterùm quicquid inter culpas חטאות & אשמות dictas interfuit, sanè inter ipsa sacrificia eisdem nominibus designata illud interfuisse constat, quòd ad sacrificia pro noxâ dicta alii prorsùs pecudum sexus, aliíque ritus adhibendi essent, ac qui ad sacra pro peccato facta adhiberi ritè potuerunt. Enimverò ad sacra pro noxâ dicta arietes semper, agníve masculi adhibendi erant. Quorum in sacrificiis pro peccato nullus omninò usus erat. Sed & sanguis victimarum pro peccato altarium cornibus, (*z*) victimarum pro noxâ aræ lateribus (*a*) aspergendus erat. Adde quòd sacra pro peccato dicta universo Judæorum cœ-

(*z*) *Lev.* 4.

(*a*) *Lev.* 7. 2.

tui (ut mox patebit) imperata essent; at nulli, nisi singuli homines, alia illa facere jussi erant, quæ sacra pro noxâ dici solent. Id tamen utrumque illud genus cum altero planè commune habuit, quòd neutrum nisi legis jussu, neutrum voto aut voluntate ritè factum censeretur. Id enim sacrorum salutarium, & holocaustorum proprium fuit. אין אדם רשאי לדור ולא התנדב חטאת ולא אשם אבל מביא בנדר או בנדבה עולה ושלמים בלבד Nemo, inquit *Maimonides* (*b*), *sacrificium pro peccato, aut pro noxâ voto nuncupare ritè potest, sua ve ipsius sponte dare. Sola enim holocausta, & sacra salutaria voto, aut voluntate ritè facta sunt.* Quod idem etiam docet *Abrabenel* (*c*), nihil esse ratus (ut ego arbitror) cur quisquam sacrum piaculare, nisi piaculi reus, faceret. Nam licèt multa peccarentur, quæ reis nunquàm innotuere, ejusmodi tamen peccata omnia piaculis illis expiabantur, quæ pro universo Judæorum cœtu statis temporibus facta erant.

X. Atque hæc de victimis singulorum hominum; sequitur Paschale sacrificium singulis Hebræorum familiis, parvísve sodalitiis imperatum (*d*). Nam quoties ad epulas sacrificales statuto tempore comedendas una familia sufficiebat, ad unam eandémque victimam plures minimè vocandæ erant (*e*). Id autem aliter si accideret, tum quidem ad eandem hostiam sodalitia quædam adsciscebantur ex proximis familiis sociata (*f*). Jam sacrum Paschale, פסח dictum, à voce פָּסַח, quod est *transiit*, nomen habet, erátque, ut indicant sacræ literæ, *Victima transitûs Domini, quòd transivit super domos filiorum in Ægypto, percutiens Ægyptios, & domos Israelitarum liberans* (*g*). Atque hæc victima ex agnis

(*b*) *In præf. ad Zebachim, in Misna.*

(*c*) *In præf. ad Lev.*

(*d*) *Ejusmodi etiam victima fuit juvencus iste piacularis, qui pro familia Aaronica die expiationis mactabatur. Lev. 16. 6.*

(*e*) Ex. 12. 4.

(*f*) v. 4.

(*g*) Ex. 12. 27.

agnis aut hœdis, iiſque maſculis, & immaculatis decimo die menſis *Niſan* quotannis eligenda fuit (*h*), decimóque quarto ſub crepuſculum immolanda (*i*). Quare cùm ad Paſchale ſacrificium etiam pecudes ex armento lectas in ſacris literis imperatas legimus (*k*), non deſignatur illa victima, quæ פסח propriè appellatur ſed alia quædam ſacrificia eidem victimæ adjungenda. Ac quidem, ut Judæis placet, holocauſta *apparitionis* dicta, & ſacrificia ſalutaria *feſtiva*, & *lætifica* nominata; de quibus utriſque priùs memini.

(*h*) v. 5.
(*i*) v. 6.
(*k*) Deut. 16. 2.

XI. Neque illud mirum videri debet, quòd ſacrificiis propriè dictis ſacrum Paſchale accenſeamus. Nam agni ad ſacrum hoc adhibiti & קרבנות in ſacris literis dicti ſunt (*l*), &, poſt populi Iſraelitici ex Ægypto migrationem, in ſanctuario mactandi erant, eorúmque ſanguis à Sacerdotibus aræ victimariæ aſpergendus (*m*). Quibus in rebus ſat elucet ſacrificii propriè dicti ratio. Illud fortè ſi quæratur, quonam in victimarum genere ſacrum Paſchale cenſeri debeat, ego id in genere Euchariſtico commodè poni poſſe judico. Enimverò quamvis primum illud ipsâ in Ægypto celebratum ſacrificium ἀποτρόπαιον erat, quo peſtis tum Ægyptiis imminens à familiis Hebræis averteretur (*n*), reliqua tamen deinceps omnia facta erant ob ſalutem Iſraelitis præſtitam, dum primogeniti Ægyptiorum (non pecudum tantùm, ſed & hominum) ſubito exitio interirent (*o*). Unde erat in Paſchalibus ritibus brevis harum rerum *commemoratio*, à Judæis הגדה dici ſolita (*p*).

(*l*) Num. 9. 7, 13.
(*m*) 2. Par. 35. 11.
(*n*) Exod. 12. 13.
(*o*) v. 14.
(*p*) Exod. 12. 25, 26, 27.

CAP.

CAP. XIV.

De Sacrificiis totius cœtûs Israelitici.

I. HActenùs de Paschali sacro cuique Hebræorum familiæ quotannis ritè celebrando. Sequuntur victimæ totius cœtûs. Illæ autem ita dici solent, primò quia cuncto populo, ut sacræ cuidam civitati legibus sociatæ, imperatæ erant. Deinde quia ab his procurandæ, qui totius populi personam gerebant, tum etiam, quia mactandæ erant totius cœtûs Israelitici nomine, ac denique. quia earum vis legis ipsius instituto ad cunctum populum pertinebat. Earum aliæ pro re natâ, aliæ verò statis temporibus mactabantur. Pro re natâ aliàs juvencus piacularis (q), פר העלם דבר *juvencus de re ignoratâ* cæsus scriptoribus Hebræis passim dictus, aliàs piacularis hircus, שעיר ע״ז *hircus de cultu extraneo* cæsus iisdem Auctoribus dici solitus; cui etiam juvencus additus erat holocausti nomine immolatus (r). Ac quidem, uti udæis placet, hircus unà cum juvenco, imò verò (sic enim numerum augent) duodecim Jutriusque generis pecudes ritè mactari debuerunt, quotiescunque populus Senatûs magni errore nixus extraneo cultu se pollueret; totidémque juvenci piaculares, quoties idem populus Senatûs ejusdem errorem secutus aliud quodvis peccatum faceret, quod cogitatò perpetratum peccantium exitio luendum erat. Addunt etiam hæc victimarum genera sacrificari debuisse; quoties fortè vel major tribuum, etiamsi minor populi

(q) Lev. 4. 13, 14.

(r) Num. 15, 24.

puli numerus, vel quidem major populi pars, etiamſi minor tribuum numerus, ita ut dictum eſt peccaret. Quod ſi fortè peccaret populus suo ipſius judicio fretus, non Senatûs magni doctrinâ, pro ſe quemque ſeorsùm immolare debuiſſe, pro toto cœtu nihil immolandum fuiſſe ſtatuunt. Nihil enim ad totum cœtum pertinere, quod non ſit idem Senatûs magni conſulto factum, כל דבר (inquit (†) *Maimonides*) שחייבין על שגגתן חטאת קבועה אם שגג בית דין הגדול בהוראה והורו להתיר ושגגו העם כהוראתן ועשו העם והם סומכין על הוראתן ואחר כך נודע לב״ד שטעו הרי בית דין חייבין להביא קרבן חטאת על שגגתן בהוראתן ואף על פי שלא עשו הן בעצמן מעשה שאין משגיחין על עשיית ב״ד כלל, בין עשו בין לא עשו אלא על הוראתן בלבד ושאר העם פטורין מן הקרבן ואף על פי שהם העושין מפני שתלו בב״ד ומהו הקרבן שמביאין על שגגה זו אם בעבודה זרה שגגו והורו מביאין פר לעולה ושעיר לחטאת מכל שבט ושבט וקרבן זה הוא האמור בפרשה שלח לך שנ׳ והיה אם מעיני העדה נעשתה בשגגה מפי השמועה למדו בשגגת עבודה זרה הוא מדבר ואם בשאר כריתות שחייבין על שגגתן חטאת קבועה שגגו והורו מביא כל שבט ושבט פר חטאת וזה האמור בפרשת ויקרא שנאמר ואם כל עדת ישראל ישגו *Siquando in doctrinâ eorum, quæ, cùm per imprudentiam fiant, victimâ piaculari definitâ ritè expurgari debeant, Senatus magnus erraverit, fas eſſe docens quod nefas eſt; populúſque ejus doctrinam ſequens tale aliquod peccatum fecerit: Senatus, poſtquàm errorem ſuum certò reſciverit, victimam adducet piacularem, licet ipſe per ſe nihil fecerit, (neque enim quid Senatus faciat, aut non faciat, ſed quid doceat, conſideratur) reliquus*

(†) Maimon. in *Schegagoth*, c. 12.

autem populus, licèt ipse quidem quod perperàm factum fuit, fecerit, quia Senatûs judicio nixus erat, piaculi minimè reus erit. Quædam autem est victima, quam Senatus pro hoc errore immolare debet? Si de extraneo cultu erraverit, tum quidem ex unaquâque tribu juvencum unum pro holocausto, unúmque hircum pro victimâ piaculari adducet; quo de sacrificio meminit lex, quæ extat in שלח לך.

(s) Num. 15. 24. (s) Siquid à cœtu per ignorantiam commissum fuerit. *Quam legem de cultu extraneo ferri ex Veterum traditione constat. Quod si erraverit, perperámque docuerit de aliis peccatis exitialibus, quæ qui per imprudentiam admiserit, definito piaculo lustrari debeat, tum quidem unaquæque tribus juvencum adducet piacularem, cujus meminit lex in*

(t) Lev. 4. 13. ויקרא. *Ibi enim (t) dicitur, Si totus Israelis cœtus erret.* Hæc *Maimonides*. Quîcum etiam, præter *Abenezram*, reliqui ferè Judæi sentiunt. *Abenezra* autem, (qui sacras literas simpliciùs interpretari solet) quæ à toto cœtu per errorem perperàm commissa erant, ea juvenco piaculari, hirco autem piaculari, juvencóque ad holocaustum adhibito & commissa, & omissa etiam ritè

(u) Abenez. ad Num. 15. expurganda fuisse judicat (u). Quod quidem statuere videatur eâ potissimùm ratione fretus, quòd in lege his de victimis latâ & commissorum, & omissorum mentio fiat.

II. Jam verò mea his de rebus quæ sit sententia, si quæsiveris, ego (etiamsi in re obscurâ nihil asseverantiùs dixerim) juvencum quidem piacularem mactandum fuisse existimaverim tum, cùm totus populi cœtus, alioqui patrios ritus retinens, veríque Dei cultum sequens, communi tamen errore ductus contra legem ve-

(x) Lev. 4. 13, 14. tantem inscius faceret. Ita enim illa *Mosis* verba optimè intelligi posse judico (x). *Quod si omnis tur-*

turba Israel ignoraverit & per imperitiam fecerit, quod contra mandatum Domini est, & postea intellexerit peccatum suum, offeret pro peccato suo juvencum. Jam verò hircum piacularem, eúmque unà cum juvenco holocausti ritu conficiendo, sacrificandum fuisse arbitror, cùm populus omissis patriis ritibus, legúmque sacrarum parùm memor (quod sæpe sub malis Regibus accidit) in extraneas quaslibet religiones communi errore lapsus esset. Ita alteram illam intelligi posse legem judico. *Quod si per ignorantiam non fueritis executi hæc omnia præcepta, quæ Mosi Jehova elocutus est, videlicet omnia, quæ vobis Jehova per Mosem præcepit, ex quo primùm præcepit apud patres vestros, & deinceps; & siquid à cœtu per ignorantiam commissum fuerit, totus cœtus juvencum bovillum unum pro holocausto in odorem suavem Domino sacrificato, unà cum ferto & libamine ejus, & hircum caprinum pro piaculo (y).* Quæ quidem lex ut ejusmodi videtur populi statum indicare, quo patrii Hebræorum ritus per ignorantiam prætermissi, extraneíque recepti erant; ita forte holocaustum fieri jubet in patrii cultûs, ac religionis denuò jam susceptæ signum: victimam autem piacularem ad ea omnia expianda, quæ anteà contra patrios ritus extraneo ritu facta erant. Ita factum arbitror (unde huic sententiæ magna accedit probabilitas) ut rex optimus *Hezekias* post templum aliquamdiu clausum, (z) omissáque sacra quotidiana, multósque denique extraneos ritus à populo per ignorantiam receptos, juvencos, aliquos pro holocaustis, hircósque itidem piaculares pro toto coetu mactari juberet (†). Ita factum etiam, ut Judæi è Babyloniâ in patriam reduces post Templum denuò instauratum, cultúmque patrium restitutum,

(y) *Num.* 15. 22, 23, 24.

(z) 2. *Par.* 28. 24. & 29. 3.

(†) 2. *Par.* 29. 21, 22, 23, 24.

tum, eadem illa victimarum genera pro toto (a) Ezr. 8. 35. cœtu immolarent (*a*). Nec quicquam refert, quòd cùm *Moses* unum tantùm juvencum, hircúmque unum imperâsset, *Hezekias* utriusque generis septem, Judæíque in patriam suam reduces duodecim quidem sacrificarent. Quippe quos ita fecisse arbitror, minorem numerum planè necessarium, majorem autem potiorem ratos. *Hezekias* enim numero septenario, ut perfectioni sacro, usus est. Exulésque reduces duodenario tribuum numerum intuentes.

III. Cæterùm totius cœtûs victimis pro re natâ immolatis quidam etiam vaccam rufam addunt extra populi castra (quoties opus erat) legis jussu comburendam. Quippe cujus corpus, ut corpora omnium victimarum, vitii expers (b) Num. 19. 2. esse debuit (*b*), & sanguis sanctuarium versùs (c) v. 4. septies à Sacerdote spargi (*c*), ac cineres deni- (d) v. 13. que ad eos omnes ritè lustrandos adhiberi, qui (e) ad Num. 19. cadavere humano funestabantur (*d*). Erat, inquit *Abrabenel* (*e*) vacca rufa קרבן חטאת בעד כל העדה *sacrificium piaculare totius cœtûs.* Et paulò pòst, לפי דעתי היתה הפרה אדומה קרבן בעד כל עדת בני ישראל לטהר אותם מטומאת מת כדי שלא יחללו הקדש וקדשיו *Erat, meâ sententiâ, vacca rufa sacrificium pro toto cœtu filiorum Israelis, quo mundarentur à funeris pollutione, nequando fortè sanctuarium, ejusve sacra inquinarent.* Cujus ego sententiam ita probo, ut vaccam illam piaculum, aut sacrum piaculare rectè quidem dici posse, at קרבן ex sacræ scripturæ usu minimè dici posse judicem. Neque enim קרבן dici solet, nisi quod Deo pro arâ ejus ritu solenni offerebatur. Quin etiam de alterâ illâ vaccâ, cui caput amputandum erat, quoties, homi-

homicidii in agro facti quis autor esset nesciretur (*f*), idem judicium esse debet. Illa enim ut קרבן dici nequit, quia aræ minimè obmovebatur, sacrum tamen erat piaculare ad homicidii expiationem factum. Quod docet deprecatio illa juxta vaccam illam edi solita. *Manus nostræ non effuderunt sanguinem hunc, nec oculi viderunt. Propitius esto populo tuo Israel, quem redemisti, Domine, & ne reputes sanguinem innocentem in medio populi tui Israel (g).*

Jam verò licèt optimus quisque, præsertim Reges, ac viri magni eo animo nonnunquàm immolarent, ut Deo totum populi cœtum sacrificiis suis commendarent, (id quod *Samuelem* (*h*), & *Davidem* (*i*), & *Solomonem*(*k*) fecisse constat) sacrificia tamen ita facta nihilo magìs totius cœtûs sacrificia, quàm singulorum hominum preces pro totius populi salute adhibitæ, totius cœtûs preces erant. Adde quòd talia sacrificia, qualia pro salute totius populi ab hominibus singulis facta erant, sacrificia essent voluntaria; cujusmodi, ut Judæi docent, nulla totius cœtûs erant. Ex quo illud *Mosis Ægyptii* (*l*), אין הציבור מתפללין תפלה נדבה שאין הציבור מביאין קרבן נדבה *Ecclesia nullis nisi statis precibus utitur, quia Ecclesia nullas adducit victimas nisi legis jussu imperatas.*

IV. Hactenùs de victimis totius cœtûs pro re natâ immolatis. Quæ statis temporibus mactandæ erant, aliæ quotidianæ, aliæ hebdomariæ, aliæ menstruales, aliæ anniversariæ erant. Earúmque, quæ anniversariæ erant, aliæ ad Paschales ferias, aliæ ad festum Pentecostes, aliæ ad Tubarum festum, aliæ ad diem propitiationis, aliæque denique ad festum umbraculorum

(*f*) Deut. 21.

(*g*) Deut. 21. 7. 8.

(*h*) 1. Sam. 7. 9.

(*i*) 1. Par. 16. 2.

(*k*) 2. Par. 7.

(*l*) *In Tephil. ubircath cohanim, cap.* 1.

lorum pertinebant. Nos paucis omnes complectemur.

Ac quidem unoquoque die bini agni, alter manè, vesperi alter, pro holocaustis immolandi erant (*m*). Quæ sacra erant quotidiana. His etiam, Sabbatis hebdomariis, bini alii addendi erant agni, iidémque pro holocaustis cædendi (*n*). In noviluniis bini juvenci, unus aries, agníque septem pro holocaustis immolandi erant, hircúsque pro victimâ piaculari (*o*). Singulis itidem Paschalibus feriis (eæ autem feriæ septem erant) talia sacra facienda erant qualia facta erant in noviluniis (*p*) eísque etiam secundo die, quo frugum primitiæ sacratæ erant, alter addendus erat agnus, idémque pro holocausto cædendus (*q*). Quinetiam festo Pentecostes talia sacra facienda erant, qualia spectabant ad novilunia (*r*). Eísque addendi pro holocaustis juvencus unus, bini arietes, septem agni pro sacris salutaribus bini alii agni, & pro piaculo alter hircus (*s*). Festo tubarum, nempè primo die mensis *Tisri* unà cum victimis menstrualibus unus juvencus, aries unus, septem agni, pro holocaustis immolandi erant, hircúsque pro victimâ piaculari (*t*). Quales etiam, menstrualibus exceptis, solenni expiationis die iterùm mactandæ erant victimæ (*u*) eísque addendus pro holocausto aries alter (*x*), altérque pro victimâ piaculari longè omnium celeberrimus hircus (*y*), quippe cujus sanguis à Pontifice in adytum intimum inferendus erat, quod in nullâ aliâ victimâ factum, nisi eo juvenco piaculari, qui pro familiâ *Aaronicâ* eodem die mactabatur. Primo die festi umbraculorum tredecim juvenci, bini arietes, quatuordecim agni pro holocaustis immolandi erant, hircúsque unus pro piaculo (*z*).

(m) Num. 28. 3.
(n) v. 9.
(o) v. 11, 14, 15.
(p) v. 19. 22.
(q) Lev. 23. 12.
(r) Num. 28. 27, 30.
(s) Lev. 23. 18, 19.
(t) Num. 29. 2, 5.
(u) Num. 29. 8, 11.
(x) Lev. 23. 5.
(y) v. 15.
(z) Num. 29. 13, 14, &c.

Qui

Qui idem ſimilium victimarum numerus ſex proximè conſequentibus diebus ritè quoque immolandus erat, niſi quod de juvencorum numero unus quotidiè minuendus eſſet, ut ſeptimo umbraculorum die juvenci ſeptem mactarentur (*a*). (*a*) v. 32.
Octavo ejuſdem feſti die unus juvencus, unus aries, agníque ſeptem pro holocauſtis, pro victimâ autem piaculari hircus unus immolandus erat (*b*). Atque his omnibus in ſacrificiis ea lex (*b*) v. 36. 38.
omninò tenenda fuit, ut quoties in eundem diem plures fortè feriæ inciderent, toties & ſacra quotidiana, & ſacra earum feriarum propria ſuo quæque ordine obeunda eſſent (*c*). Fac ergo (*c*) *Num.* 28.
Sabbatum, & novilunium, & feſtum tubarum 15, 23, 24,
eundem in diem incidiſſe; primum omnium ri- 31. & 29.
tè faciendum erat Sacrum quotidianum matuti- 6, 11, 16.
num, deinde Sabbati ſacrificia, tum ſacrificia &c.
novilunii, mox ſacra feſti tubarum propria, ultimúmque omnium ſacrum quotidianum veſpertinum (*d*). (*d*) Maimon. *in præf. ad Zebachim in Miſna*, & *Abrab. in præf. ad Lev.*

V. Ac quidem ut holocauſta illa, quæ ſingulis diebus facta erant, ad quotidianum Dei cultum, (quò gratia ejus & impetrari, & commemorari quotidiè poſſet) pertinebant: ita reliqua omnia holocauſta, atque etiam ſacra ſalutaria ſtatis temporibus immolata ad majorem valebant eorum temporum celebritatem, quæ ſibi Deus ſacrari voluit aliis atque aliis de cauſis. De quibus hoc in loco dicere ad noſtrum inſtitutum nihil attinet. Jam verò ſacra piacularia ſtatis temporibus fieri ſolita eò pertinuiſſe judico, ut ea peccata (ſiqua eſſent) expiarent, quorum ſontes ipſi ignari erant. Quò ſpectat illud R. *Judæ* (*e*), על שאין ידיעה לא בתחלה ולא (*e*) *v. Schebuoth in Miſna, c.* 1.
בסוף שעירי הרגלים ושעירו ראשי חדשים מכפרין

Peccata illa, quæ neque antè quàm facta sunt, nec posteà sontibus innotescunt, hircis majorum feriarum & noviluniorum expiantur.

VI. Talia itaque, qualia jam posuimus, Hebræorum erant sacrificia *Mosis* legibus instituta. Quorum alia קדשי קדשים *sacra sacerrima*, alia קדשים קלים *sacra levia* Judæis dicta sunt. Sacra sacerrima dici solent, quibus vel nemini prorsùs vesci, vel nemini nisi Sacerdoti, aut Sacerdotis filio licuit, neque his nisi intra sanctuarium; ita ut omnia holocausta, omnia sacra piacularia, & quidem universi cœtûs sacrificia etiam salutaria hoc in genere contineantur. Sacra autem levia appellantur, quibus vesci & aliis etiam licuit ubivis intra Ierosolymam. Cujus generis erant salutaria hominum singulorum sacra (aliáque illa his similia, Paschale scilicet, & quod pro decimis sacratum erat. Quibus adde etiam fœtum masculum primogenitum, quo quidem non Sacerdotibus tantùm eorúmque filiis, sed & aliis quibusdam, (quod alibi docendum) eâdem in urbe vesci licuit.

CAP.

CAP. XV.

De Ritibus quibusdam sacrificalibus, præsertim de Oblatione, & agitatione victimarum, manibúsque earum capitibus imponendis, precibúsque ei ritui adjunctis.

I. CUm satis expositum videatur, quæ, ac qualia victimarum genera *Mosis* legibus instituta fuerint, deinceps sequitur, ut ritus sacrificales explicem; qui quidem aliis in sacrificiis alii atque alii erant. Quoties enim immolanda erant singulorum hominum holocausta, ista ferè postulata erant. Primò ut suam quisque victimam ante majorem aram sisteret. Deinde ut manum capiti ejus, ac utramque quidem, uti *Maimonidi* placet, imponeret; eodémque tempore solennes quasdam preces ederet, quibus finitis, victima continuò cædenda fuit, ejúsque sanguis aræ lateribus circumcircà affundendus. Post sanguinem aræ lateribus affusum victima mox deglubenda fuit, & prosecanda. Tum crura, & intestina lavanda, eadémque postea cum prosectis ad aræ clivum offerenda, omniáque ibi sale resperfa ejusdem in focum porricienda. Quæ, præter manuum impositionem, precésque ei ritui adjunctas, in holocaustis totius coetûs eadem omnia obeunda erant. Jam verò reliquis in sacrificiis & alii quidam ritus additi, & quidam ex his detracti erant, & quidam etiam aliter peracti. Nam piacularis

(f) Lev. 14. 12. (g) Lev. 23. 20. leprosi agnus (f), agnique toti Israelis cœtui pro sacris salutaribus imperati (g), postquàm ad aram adducti erant, omnes mundi plagas versùs adhuc vivi porrigendi erant. Idémque ritus armo dextro, pectori, & ablegminibus
(h) Lev. 7. 30, 34. (i) Num. 6. 19, 20. victimarum salutarium singulorum hominum (h) alterique armo arietis Naziræi; sed priùs cocto, (i), adhibendus erat. Adde, quòd caro aliarum victimarum extra populi castra, aut Ierosolymam cremanda esset, aliarum autem comedenda. Quinetiàm ut variæ fuere victimæ, quarum carnes comedendæ erant: ita de carnibus comedendis variæ leges extiterunt. Sed hæc, aliáque his similia alibi latiùs exponenda.

II. Jam rituum ad hostias singulorum hominum pertinentium alii ab ipsis offerentibus, alii à Sacerdotibus exequendi erant, quidam verò à puro quolibet peragi ritè potuerunt. Offerentis erat victimam suam ad aram ducere, manúsque capiti ejus imponere. At cædere, deglubere, profecare, crura, & intestina lavare (quod in holocaustis factum erat) is, qui victimam offerebat, si fortè parùm commodè posset, alteri cuivis mundo licuit. Enimverò quam-
(k) Lev. 1. vis hæc omnia offerentibus imperata videantur (k) tamen lex non est ita intelligenda, quasi nullis nisi offerentibus ritus hos peragere licuisset, sed ut ritè peracti censerentur, licèt non à Sacerdotibus peracti. Id quod in aliis quibusdam ritibus contrà planè statutum erat. Nam victimam, ejúsve partes ullas Deo quaquaversùm porrigere, sanguinem spargere, struem componere, aras accendere, profecta reddere non nisi Sacerdotis erat. Cujus etiam erat volucres aræ destinatas cædere; quippe in quibus cum ipsâ cæde sanguinis aspersio conjuncta fuit (l).

Jam

Jam hostias piaculares totius cœtûs pro re natâ immolatas Senatores populi personâ induti ad aram ducere jussi erant, eísque manus suas imponere (*m*). Cæteros autem obire ritus in omnibus totius cœtûs victimis Sacerdotes, & Levitæ solebant. Sacerdotes utique eosdem omnes, quos in victimis singulorum hominum eisdem imperatos diximus reliquos vel ipsi (*n*), vel Levitæ (*o*). Ita tamen, ut hujusmodi ritus, quos in totius cœtûs victimis Levitæ ritè obire poterant, Minimè pollui censerentur, etiamsi fortè ab alio quovis, qui mundus erat, peragerentur (*p*). Sed neque illud prætereundum, quasdam scilicet fuisse victimas, quarum non nisi à Pontifice sanguis aspergi ritè potuit. Quales erant omnes, quarum sanguis in adytum utrumvis inferendus erat. Nempè juvencus piacularis, itémque piacularis hircus, ille pro familiâ *Aaronicâ*, hic pro toto populi cœtu die expiationis cædi solitus (*q*). Quibus etiam adde totius cœtûs victimas omnes piaculares pro re natâ immolatas (*r*), atque etiam Sacerdotis summi juvencum illum piacularem (*s*), quem (quod priùs notandum fuit) *Maimonides* cædendum fuisse statuit, quoties idem ille Sacerdos summus tale aliquid per ignorantiam & ipse fecerat, & alios docuerat, & quidem suo judicio nixus, quale cogitatò perpetratum exitio puniendum erat (*t*). Quibus de rebus quid ipse sentiam, ex alibi dictis intelligi potest. Verùm hæc omnia hoc in loco leviter attigisse sufficit. Deinceps ritus Sacrificales paulò latiùs explicandi.

III. Ac primò victima ritè lecta ante aram majorem sistenda fuit. Quod ibi præcipi intelligendum, ubi quisque jubetur victimam suam (quod passim fit (*u*) in sacris literis) ad ostium

(*m*) Lev. 4. 14, 15.

(*n*) 2. Par. 29. 24.

(*o*) 2. Par. 29. 34. & 30, 16, 17.

(*p*) v. Maimon. *in Biath Hamikdasch, c.* 9.

(*q*) v. Lev. 16.

(*r*) Lev. 4. 16.

(*s*) Lev. 4. 5.

(*t*) Maimon. *in Schegagoth, cap.* 15.

(*u*) Lev. 1. 3. & 4. 4, 14. & 12. 6. & 14. 23. & 15. 14, 29. & 17, 4, 5, 9.

Tabernaculi ducere, quippe quo in loco ara illa major posita fuit (*x*). Maluit autem Deus, ut ego arbitror, tabernaculi ostium quàm aram dicere, ne quod ad aras alibi positas immolabatur, ritè immolatum censeretur. Id quod fieri potuisset, si aram solummodò nominâsset, non Tentorii sacri ostium. Adde, quòd Tabernaculum nominans, propriam utique ipsius ædem, ac quidem Majestatis Divinæ umbratile quoddam domicilium, sibi uni sacrificandum esse, non diis extraneis, admoneret. Quæ sanè ipsa ratio fuit, cur hunc ad locum victimas omnes adduci vellet. *Homo*, inquit (*y*), *quilibet de domo Israel si occiderit bovem, aut ovem, sive capram in castris, vel extra castra, & non obtulerit ad ostium tabernaculi oblationem Domino, sanguinis reus erit: quasi si fuderit sanguinem, sic peribit de medio populi sui. Ideo Sacerdoti offerre debent filii Israel hostias suas, quas occident in agro, ut sanctificentur Domino ante ostium tabernaculi testimonii, & immolent eas hostias pacificas Domino; fundétque Sacerdos sanguinem super altare Domini ad ostium Tabernaculi testimonii, & adolebit adipem in odorem suavitatis Domino: & nequaquàm ultrà immolabunt hostias suas Dæmonibus, cum quibus fornicati sunt.* Munus autem omne, quod quidem stante Tentorio sacro ad aram, ejus ad ostium positam, præstari debuit, post Templum Ierosolymæ conditum ad aram ante fores ejus sitam obeundum erat.

(*x*) *Exod.* 40. 6, 29. *Lev.* 1. 5. & 4. 7. & 17. 6.

(*y*) *Lev.* 17. 3, 4, 5, 6, 7.

IV. Jam victimæ ante aram collocatio ejusdem ipsa *oblatio* fuit; ea ipsa, inquam, victimæ oblatio, quam Deus in sacris literis designat tum, cùm ad ostium Tabernaculi suam quemque victimam *offerre* jubet. Id quod maximè advertendum, ne quis ab iis decipiatur, qui

cum duobus illis ritibus, mactatione scilicet, & oblatione, victimam quamque confectam judicent, mactationem post oblationem ponunt. Quasi nulla fuisset oblatio victimæ, quæ mactationem antecessit. Cùm tamen pecudis mox mactandæ ante tentorii sacri ostium, arámve eo in loco positam collocatio, pecudis illius oblatio esset, & ita passim dici soleat. Illud tamen non inficior, sanguinem, ablegmina, & profecta, quando ad aram admovebantur, nonnunquàm quidem in sacris literis *offerri* dici. Verùm hæc oblatio, eorum, quæ aræ admovebantur, nempe sanguinis, ablegminum, & profectorum, non victimæ ipsius (quæ adhuc vivens offerri dicta est) oblatio fuit. Ac quidem sanguis aræ aspergi, aut affundi, ablegmina, & profecta *adoleri* sæpiùs multò, quàm *offerri* dicta sunt. Quanquàm nequis fortè in re perspicuâ cavilletur, ego facilè in sacrificiis duplicem agnosco oblationem, imò verò in ipsis sacris literis duplicem passim poni video; alteram victimæ adhuc viventis, alteram sanguinis & ablegminum; seu mavis, alteram mox mactandæ, alteram jam mactatæ victimæ. Illa ad victimarum Dominos, hæc ad Sacerdotes pertinuit. Quæ qui tenuerit, huic de victimæ oblatione nullus errandi locus erit.

V. Cæterùm hostiæ oblationem in sacris salutaribus totius cœtûs (z), & piaculari leprosi agno (a) mox sequbeatur agitatio omnes mundi plagas versùs facta (b); quæ תרומה, & תנופה dici solet. Erat enim תרומה *agitatio sursùm*, תנופה *prorsùm, & retrorsùm, dextrorsùm, & sinistrorsùm* facta, quibus ritibus Deo omnia implenti, omnia tuenti, ac possidenti victima ritè porrecta fuit. Ita scilicet hac de re *Abrabenel* (c), וההנפה היתה מעלה ומוריד מוליך ומביא לששה צדדי

(z) Lev. 23. 20.
(a) Num. 14. 12, 24.
(b) Maimon. Mechu[illegible]re chippurim, c. [illegible]
(c) ad Lev. 23

צדרי העולם להראות כי ליי׳ הארץ ומלואה *Agitatio*
sic peracta est à Sacerdote. Sursùm, ac deorsùm,
huc, & illuc, sex mundi plagas versùs porrigit, ut
indicet Domini esse terram, & plenitudinem ejus.
Et R. *Bechai* (*d*), מוליך ומביא למי שארבע רוחות
העולם שלו מעלה ומוריד למי שהשמים וארץ שלו *Pror-*
sùm ac retrorsùm illi admovet, cujus sunt quatuor
mundi plagæ. Sursùm ac deorsùm illi porrigit, qui
cæli ac terræ dominus est. Neque aliò spectat quod
statuit R. *Levi Ben Gershom* (*e*), qui sacra ideò
agitata judicat, להורות על השם יתעלה פשגיח
בעליונים בתחתונים בכל פנות שהם בו *Ut intel-*
ligamus Dei providentiam supremis, ac infimis,
ubicunque existant, interesse.

VI. Jam verò in aliis quibusdam victimis,
prætermissâ pecudis agitatione, oblationem ex-
cepit manuum impositio. Quippe ita sacrâ lege
sancitum, ut pecudis ad ostium Tentorii sacri
statæ capiti offerentis manus imponeretur, ac
quidem, si *Maimonidi* credas, manus utraque
ac totis cujusque viribus (*f*). Hic utique ritus,
ut sacræ literæ explicatè docent, talibus omni-
bus adhibendus erat singulorum hominum ho-
locaustis (*g*), itémque sacris salutaribus (*h*),
sacrísque pro peccato factis (*i*), qualia erant ex
quadrupedibus lecta. Quinetiam de sacris pro
noxâ factis, (quorum quæ sacrorum pro pec-
cato eadem erat vis, ac ratio) idem Judæis est
judicium. Qui tamen de sacris volatilibus, sa-
cróque Paschali, ac primogenito, eoque, quod
decimando obvenit, aliter omnes judicare so-
lent. כל קרבנות בהמה (inquit *Maimonides*)
שיקריב היחיר בין חובה בין נרבה סומך עליהן כשהן
חיין חוץ מן הבכור והמעשר ופסח *Omnibus singulorum*
hominum hostiis ex genere bovillo, ovillo, aut ca-
prino lectis, sive illæ lege imperatæ fuerint, sive vo-
lun-

(*d*) ad Lev. 8.
(*e*) Ibid.
(*f*) In Maase Korban. cap. 3.
(*g*) Lev. 1, 4.
(*h*) Lev. 3. 2, 8. 13.
(*i*) Lev. 4. 4, 24, 29.

luntariò nuncupatæ, præter sacrum Paschale, ac primogenitum, & quod decimando sacratum erat, offerentis manus imponendæ erant (k). Quibus mox adjicit, והעוף אינו טעונה סמיכה *Volucribus autem manus imponere non necesse est.* Neque aliter aliis Judæis visum. Atque hæc ut vera esse possunt (neque enim sacris literis repugnant) ita illud explicatè præceptum, ut suæ ipsius victimæ capiti suæ cujusque manus propriæ, non vicariæ imponerentur (*l*). Quâ de re est in libro *Siphra (m),* וסמך ידו לא יד עבדו ידו ולא יד שלוחו ידו ולא יד אשתו *Et imponet quisque manum suam, non manum servi sui, manum suam, non manum vicarii sui, manum suam, non manum uxoris suæ.* Quod tamen *Maimonides* sic intelligit (*n*), ut mortui cujusque holocaustis, & victimis etiam salutaribus ante mortem ejus nuncupatis (quæ, quia jam nuncupatæ erant, immolari debere censebantur), hæredis manus imponi oportuisse judicet. מי שמת והניח קרבנו עולה או שלמים חורשו ומביאו וסומך עליו ומביא נסכים *Siquis fortè vitâ functus sacrificium suum post se reliquerit, holocaustum utique, aut salutare, id hæres ejus ad aram ducit, eique manus suas imponit, & libamenta quoque præstat,* nempe tantum vini, olei, similæque addit, quantum victimæ nuncupatæ convenit. Huc addit etiam (*o*) holocaustis & victimis piacularibus ad boreale aræ latus (quippe quo in loco (*p*) ejusmodi victimæ mactandæ erant) manus imponi debuisse; salutaribus ubivis in Sanctuario. Ita tamen ut cuique manus suas pecudis immolandæ capiti quovis in loco imponenti Occidentem, sive Templum versùs facies, oculíque dirigendi essent. Quod eò magis decere visum est, quòd quisque victimæ manus imponens solennes quasdam preces ederet, quæ nisi facie ad Tem-

(k) Maimon. in Maase Korban. cap. 3.

(l) Lev. 1. 4. & 3. 2, 13. & 4. 4, 24, 29.

(m) v. Korban. Aaron. cap. 17.

(n) In Maase Korban. cap. 3.

(o) Ibid.

(p) Lev. 1. 11. & 6. 25. & 7. 2.

Templum versâ perperàm editæ censebantur. Atque hinc ejusdem *Maimonidis* illud (q), היה עומד בחוצה לארץ מחזיר פניו נכח ארץ ישראל ומתפלל היה עומד בארץ מכוין פניו כנגד ירושלם היה עומד בירושלם מכוין פניו כנגד בית קדש היה עומד במקדש מכוין פניו כנגד בית קדש הקדשים *Stans quisque extra Terram* Israeliticam *preces suas edet facie ad Terram Israelis versâ. Stans intra Terram* Israeliticam *Ierosolymam versus faciem suam diriget Sanctuarium versus. Stans in Sanctuario adytum intimum versus faciem vertet.* Sed & illud etiam Judæis visum, legem de manuum impositione victimarum capitibus adhibendâ nullos, nisi adultos mares Israelis satu oriundos, eósque sensibus, & intellectu satis valentes obligâsse. Eóque fit, ut hunc ritum ad mulieres, pueros, extraneos, servos, surdos, cœcos, aut fatuos minimè pertinuisse judicent (r), quâ de re disputare nihil attinet.

(q) *In Tephilla ubircath cohanim, cap.* 5.

(r) Maimon. *in Maase Korban. cap.* 3.

VII. Jam verò quod ad victimas atttinet pro toto cœtu immolatas, illud inter Judæos convenit, nullis omninò totius cœtûs nisi tantùm victimis piacularibus manus imponi debuisse. Quod quidem ut contra nullam legem, ita veteri ac recepto mori satìs convenienter statuunt. Enimverò quando *Hezekiæ* jussu holocausta, ac victimæ piaculares pro toto cœtu immolabantur, victimis quidem piacularibus, minimè verò holocaustis, Senatorum manus impositas legimus (s). Verùm etsi nullis totius cœtûs nisi tantùm victimis piacularibus manus imponere moris fuit, hoc tamen obiri debuisse in omnibus ejusdem generis victimis Judæi omnes non consentiunt. Quidam enim (t) sacro nulli, quod ad totum cœtum pertinebat, ritum hunc adhiberi solitum

(s) 2. *Par.* 29. 23, 24.

(t) Maimon. *in Maase Korban. cap.* 3.

litum judicant, nisi hirco in deserta ducto (*u*), juvencísque de re ignoratâ cæsis (*x*). Quam qui sententiam amplectuntur, ex eo facilè redarguuntur, quòd hircis iis piacularibus, quibus *Hezekias*, ut modò dixi, totum lustrari cœtum jussit, Senatorum manus imponerentur. Ita fit, ut alii (*y*) eis omnibus hostiis piacularibus pro toto cœtu immolatis, quarum sanguis in templum inferendus erat, manus imponi solitas putent. Senatores autem alii tres (*z*), alii quinque (*a*), alii duodecim (*b*) totidem, scilicet Tribuum principes, hunc ad ritum obeundum adhiberi oportuisse statuunt. Quâ de re contendere eâ de causâ parùm refert, quia vel plures, vel pauciores totius populi personam sumere, ejúsque adeò loco, ac nomine ejusmodi ritus obire poterant.

VIII. Jam manuum impositio ritus erat ea notandi, ac designandi, quæ vel morti devota erant, vel Dei gratiæ commendata, vel denique gravi alicui muneri, usuíve sacro destinata. Eíque ritui semper adhiberi solebant verba aliqua explicata, quæ rei susceptæ rationi maximè congruere viderentur. Ita qui Deo maledixerat, testium manibus capiti suo jam admotis (*c*), his verbis, uti docet *Maimonides*, ad necem designari solebat (*d*). דמך בראשך שאתה נרמת לך *Sanguis tuus in caput tuum recidat, tuo enim merito periisti.* Contra autem *Jacobus* Patriarcha Ephraimo & Manassi manus admovens utrumque Deo precibus suis eodem tempore commendabat (*e*). Atque etiam *Moses* eodem ritu *Joshuæ* Magistratum mandans sine dubio eidem precabatur afflatûs divini incrementa, quibus tanto muneri par evaderet (*f*). Ac quidem Pontifex (quod hâc in causâ valdè refert) vel pecudi rationis experti, nempe hirco in deserta ducendo, ritu sacro manus

(*u*) v. *Lev.* 16.
(*x*) *Lev.* 4. 15.
(*y*) *Simeon ut docet Autor libri Siphra, cap.* 6.
(*z*) Maimon. *in Maase Korban. c.* 3. & *Scitatores R. Simeonis in Siphra, c.* 6.
(*a*) *R. Juda in Siphra, c.* 6.
(*b*) *Jonathan Targumistes ad Lev.* 4. 15.
(*c*) *Lev.* 24. 14.
(*d*) *In Aboda Zara, cap.* 2.
(*e*) *Gen.* 48. 14, 16, 20.
(*f*) *Num.* 27. 18, 23. *Deut.* 34. 9.

nus admovens unà quoque ejuſdem capiti peccata populi imprecabatur (g). Ità ut manuum impoſitio nunquam non vel precandi, vel imprecandi, vel utriuſque ritus eſſet. Atque ita fit, ut uno χειροθεσίας nomine preces ſacræ paſſim deſignentur, ubi tamen nulla diſertis verbis precum ullarum mentio fiat (h). Ita ut eadem illa lex, quæ victimæ mox mactandæ capiti offerentis manus imponi juſſit, hoc ipſo quoque preces aliquas, quibus victima illa ſacranda eſſet, tacitè juſſiſſe cenſeatur. Hinc illud *Aaronis Ben Chajim* (i), במקום שאין ודוי אין סמיכה שהסמיכה היא להתודות *Ubi non eſt* peccatorum *confeſſio, ibi non eſt impoſitio manuum, quia manuum impoſitio ad confeſſionem pertinet.* Adde etiam & *Maimonidis* illud (k), מניח שתי ידיו בין שני קרניו ומתודה על חטאות עון חטאת ועל אשם עון אשם ועל עולה מתודה עון עשה ועון לא תעשה שניתק לעשה *Ambas quiſque manus ſuas inter bina* victimæ *cornua ponit, & peccatum confitetur juxta victimam pro peccato, noxámque juxta victimam pro noxa cæſam; ac juxta holocauſtum confitetur ea, quæ contra leges jubentes facta ſunt, vel quidem contra leges vetantes, quibus jubentes implicantur.* At victimæ cujuſque ſalutaris dominum nullas hujuſmodi confeſſiones, ſed laudes Dei juxta victimam ſuam edidiſſe judicat (l), ויראה לי שאינו מתודה על השלמים אבל אומר דברי זבח *Juxta victimas ſalutares, ut mihi videtur, non confitetur peccata ſua, ſed Dei laudes commemorat.*

IX. Atque illud ſanè veriſimile eſt, eódem pertinuiſſe preces juxta victimam quamque edi ſolitas, quò victimæ ipſæ pertinebant. Ita ut ſacris piacularibus culparum potiſſimum confeſſiones cum pœnæ deprecatione junctas, voluntariis bonorum precationes, Euchariſticis autem, & voti-

vis

(g) *Lev.* 16. 21.

(h) *Deut.* 34. 9. 1. *Tim.* 5. 22. *Hebr.* 6. 2. *Mat.* 19. 15. *Marc.* 5. 23. & 6. 5. & 16. 18. *Luc.* 4. 40. & 13. 13. *Act.* 8. 18, 19. & 19. 6.

(i) *Ad Siphra in diburath, hachataoth. fol.* 95. *Edit. Venet.*

(k) *In Maaſe Korban. cap.* 3.

(l) *Ibid.*

vis post res prosperas impetratas, periculáve depulsa factis laudes, & gratiarum actiones, omníque denique victimarum generi ejusmodi preces adjunctas putem, quæ cuique maximè conveniebant. Quod tamen nihil impediebat, quò minùs omni sacrificio (cujuscunque tandem generis esset) ritè, aptéque addi posset peccatorum aliqua deprecatio. Ut quæ vel optimum quemque deceret, quâcunque de causâ immolaret. Sanè Gentes aliæ sacrificiis suis pro pro variâ eorum ratione preces varias adjungebant. *Quippe victimas cædi, sine precatione non videtur referre, nec Deos rite consuli*, inquit *Plinius* (m). *Præterea* (m) *Hist. Nat. lib.* 28. *cap.* 2.
alia sunt verba impetraytis, alia depulsoris, alia commentationis (n). Nec dubium arbitror, quin (n) *Alii legunt commendationis.*
idem Hebræis mos esset. Illud Judæi omnes statuunt, nemini ad culpæ suæ veniam sacrificium ullum valuisse, nisi cui culpam expiandam prece supplici confiteretur. Ita *Abrabenel* (o) ex (o) *ad Lev:* 16.
Talmudistis, ביארו חז״ל במסכת זבחים שבכל חטאת היה וידוי בהכרכם *Docuerunt laudatæ memoriæ Sapientes in codice Zebachim, omni sacrificio pro peccato culpæ admissæ confessionem necessariò addi debuisse.* Et R. *Abuavus* ista de confessione loquens, cujus meminit *Moses*, *Lev.* 5. 5. זה וידוי כולל לכל חטאות *Hæc confessio ad omnia sacrificia pro peccato pertinet.* Sed & idem statuit *Abenezra* (p), idem R. *Moses Ben Nachman* (q), idem quoque docet *Maimonides*, ac quidem tam de victimis pro noxâ, quàm pro peccato quovis cæsis (r), בעלי חטאות ואשמות בעת שמביאין קרבנותיהן על שגגתן או על זדונן אין מתכפר להן בקרבנן עד שיעשו תשובה ויתודו וידוי דברים שנאמר ויתודה אשר חטא עליה *Victimarum pro peccato, noxáve Domini, quo tempore de culpis incogitatò*

(p) *ad Lev.* 5.
(q) *Ibid.*
(r) *In Teshuba, cap.* 1.

aut

aut cogitatò factis sacrificant, nisi pœnitentiam agant, & peccatorum confessionem desertis verbis conceptam edant, sacrificiis suis non purgantur, dictum enim est (s), *& confitebitur in quo peccavit.*

X. Cæterùm in scriptis Judæorum tres extant supplicandi formulæ juxta victimas mactandas edi solitæ. Earum una à Pontifice edi solebat juxta juvencum piacularem die expiationis cædendum (*t*), & sua, & familiæ suæ peccata quotannis confitente (*u*), אנה השם חטאתי עויתי פשעתי לפניך אני וביתי אנה השם כפר נא לחטאים ולעונות ולפשעים שחטאתי ושעויתי ושפשעתי אני וביתי ככתוב בהורת משה עבדך לאמור כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו *Obsecro Domine, peccavimus, deliquimus, rebellavimus in conspectu tuo ego, & familia mea. Obsecro Domine, remitte nunc peccata, delicta, & rebelliones, quibus peccavimus, deliquimus, & rebellavimus ego, & familia mea. Sicut scriptum est in lege* Mosis *servi tui, ubi dictum est, in hâc die expiatio erit vestri, atque mundatio ab omnibus peccatis vestris, coram Domino mundabimini* (*x*). Cui formulæ & altera similis erat juxta victimam eandem edi solita, quâ idem Pontifex peccata sua, suorúmque, totiúsque familiæ *Aaronicæ* eodem die confitebatur (*y*), אנה השם חטאתי עויתי פשעתי לפניך אני וביתי ובני אהרן עם קדשך אנה השם כפר נא לחטאים ולעונות ולפשעים שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך אני וביתי ובני אהרן עם קדשך ככתוב בתורת משה עבדך לאמור כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו *Obsecro Domine, peccavimus, deliquimus, rebellavimus in conspectu tuo ego, & familia mea, & filii* Aaronis *populus sanctus tuus. Obsecro Domine, remitte nunc pec-*

(s) Lev. 5. 5.

(t) v. Misnam in Joma. & Siphra in Acharemoth, & Maim. in Jom hakippurim, cap. 4.

(u) Lev. 16.

(x) Lev. 16. 30.

(y) Misn. & Siphr. & Maim. in locis paulò antè indicatis.

peccata, delicta, & rebelliones, quibus peccavimus, deliquimus, & rebellavimus in conspectu tuo ego, & familia mea, & filii Aaronis *populus sanctus tuus. Sicut scriptum est in lege* Mosis *servi tui, ubi dictum est, in hac die expiatio erit vestri, atque mundatio ab omnibus peccatis vestris: coram Domino mundabimini.* Cui Pontificis orationi Sacerdotes ita respondebant, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד *laudetur nomen venerabile regni ejus in sæcula sæculorum.*

His adde tertiam deprecandi formulam, quam manibus victimæ capiti impositis reus ipse suo ore edidit (z), אנה השם חטאתי עויתי פשעתי עשיתי כך וכך וחזרתי בתשובה וזו כפרתי *Obsecro Domine, peccavi, deliqui, rebellavi, hoc & illud feci, nunc autem pœnitentiam ago, sitque* hostia *hæc expiatio mea.* Ea autem verba, *hoc & illud feci*, quæ mediæ formulæ inseruntur, nulla illius pars erant, sed tantùm locum illum indicant, quo quisque culpam nominabat victima sua expiandam. Quæ verò verba formulam claudunt, *sitque hæc expiatio mea*, hostiam ipsam designabant offerentis manibus jam subjectam; ac quidem, ut Judæi docent (*a*), hujusmodi significationem habent, sit hostia hæc meum in locum substituta, ut quod ipse malum merui, id in hostiæ meæ caput recidat.

(z) Maimon. in *Maase Korban. cap.* 3.

(*a*) *vid. quæ dicta sunt cap.*

IX. Sed & peccata confitendi duæ etiam aliæ extant formulæ, quarum altera à Sacerdote maximo juxta hircum in deserta abducendum die expiationis edi solebat totius populi Israelitici nomine, altera à pœnitente quovis sine victima culpam confitente. Prior illa sic concepta fuit (*b*), אנה השם חטאו עוו פשעו לפניך עמך בית ישראל אנה השם כפר נא לחטאים ולעונות ולפשעים שחטאו ושעוו ושפשעו לפניך עמך בית ישראל ככתוב בתורת משה עבדך לאמור ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם

(*b*) *v. Misna in joma, c.* 6. *& Siphra in Acharemoth. &* Maimon. *in jom. hakippurim, cap.* 3.

חטאתיכם לפני ה׳ הטהרו *Obſecro Domine, peccavit, deliquit, rebellavit in conſpectu tuo populus tuus, Gens Iſraelitica. Obſecro Domine, remitte nunc peccata, delicta, & rebelliones, quibus peccavit, deliquit, & rebellavit in conſpectu tuo populus tuus, Gens Iſraelitica. Sicut ſcriptum eſt in lege* Moſis *ſervi tui, ubi dictum eſt. In hâc die expiatio erit veſtri, atque mundatio ab omnibus peccatis veſtris: coram Domino mundabimini.* Quibus precibus ita reſpondebant populus juxta ac Sacerdotes; ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד *laudetur nomen venerabile regni ejus in ſæcula ſæculorum.* Formula autem altera ſic ſe habet (*c*), אנה השם חטאתי עויתי פשעתי ועשיתי כך וכך והרי נחמתו ובושתי במעשי ולעולם איני חוזר לדבר זה *Obſecro Domine, peccavi, deliqui, rebellavi, hoc, & illud feci. Nunc mei me facti pœnitet, pudétque; neque unquam iterùm ad id revertar.* Quam precem qui cum tertiâ illa paulò ante poſitâ confundunt, & juxta victimas piaculares edi ſolitam arbitrantur (quod *Grotium* (*d*) judicâſſe video) nullo modo audiendi ſunt. Enimverò, alia ut prætercam, huic formulæ deſunt verba illa, וזה כפרתי *ſitque hæc expiatio mea.* Quæ verba tertiam illam finiunt; id quod eò magis refert, quia quæ de victimis piacularibus, earúmque vi, ac ratione Judæorum communis ſit ſententia, (ut ſuo loco apparebit) iſta præcipuè verba docent. Jam verò alia illa verba, עשיתי כך וכך *hoc & iſtud feci*, perinde in hâc, atque alterâ illâ antè poſitâ, locum indicant, quo quiſque culpam in ſe admiſſam diſertis verbis confitebatur. Quod quò prolixiùs, eò meliùs factum cenſebatur. Quippe quâ de re ſic *Maimonides* (*e*), כל המרבה להתורות ומאריך בעניין זה הרי זה משובח *qui frequens eſt in confeſſione, atque etiam eâdem in re prolixus, hic laude dignus.*

(*c*) v. Maimon. *in Teſchuba*, c. 1.

(*d*) *ad Lev.* 5.

(*e*) *In Teſchuba, cap.* 1.

XII. Cæ-

XII. Cæterùm (ut ad preces redeam juxta victimas mox credendas habitas) idem quoque profanis Gentibus victimas suas nondùm cæsas prece sacrandi mos fuit, sed sine manuum impositione Judæis imperatâ adhibitus. Atque huc pertinent, quæ *Herodotus* de victimis Ægyptiorum prodidit (*f*). Θυσίη δέ σφι ἥδε κατέστηκε. (*f*) *In Euterpe.* ἀγαγόντες τὸ σεσημασμένον κτῆνος πρὸς τὸν βωμὸν, ὅκου ἂν θύωσι, πυρὴν καίουσι. ἔπειτα δὲ ἐπ' αὐτοῦ οἶνον κατὰ τοῦ ἱρηΐου ἐπισπείσαντες, καὶ ἐπικαλέσαντες τὸν Θεὸν, σφάζουσι. *Sacrificandi autem is eis est ritus, pecude, quæ obsignata est, ad aram adductâ, pyram accendunt, deinde vino pecudi, è regione Templi, affuso, Deóque invocato, eam mactant.* Eodem valet, quod docet *Plinius* (*g*), *victimas* (*g*) *Hist. Nat. lib. 28. cap. 2.* *cædi sine precatione non videtur referre.* Et mox, *Vidimus certis precationibus obsecrâsse summos Magistratus. Et nequid verborum prætereatur, aut præposterum dicatur, de scripto præire aliquem, rursúsque alium custodem dari, qui attendat, alium verò præponi, qui faveri linguis jubeat.* Idem ex Poëtis observavit *Vossius* (*h*), *Primum*, inquit, *Sa-* (*h*) *De Theolog. Gent. l. 9. c. 8.* *cerdos adducebat victimam ad aram, quam manu tenebat. Inde conceptis verbis hostiam sacrabant Numini.*

Seneca in *Thyeste*;

Ipse est Sacerdos, ipse funestâ prece
Letale carmen ore violento canit.
Stat ipse ad aras, ipse devotos neci
Contrectat, & componit, & ferro admovet.

Juvenalis Satyr. 6.

——*dictáque verba*
Protulit, ut mos est, & apertâ palluit agnâ.

Verba ait dictata, quia semper erat, qui praeiret, nequid vel omitteretur, vel praepostere diceretur. Imo & alter addebatur, qui sedulò attenderet, alius item, qui favere linguis juberet. Sed & aliæ etiam post cædem victimæ à Judæis æquè, ac aliis Gentibus preces adhiberi solitæ erant. Verùm hæ non sunt hujus loci; quippe nunc de eis tantùm agimus; quibus victima ante aram stata sacranda, ac devovenda fuit.

DE

MACTATIONE VICTIMARUM.

CAP. XVI.

De mactatione victimarum. De aspersione sanguinis. De pellium detractione, ritúque, quo victimæ prosecandæ erant.

I. QUamprimùm pecudis immolandæ capiti manus quisque imposuerat, precésque etiam ritè peregerat cerimoniæ isti adjungendas, victima continuò cædenda fuit; cædésque ita conficienda, ut in vas pecudis jugulo subjectum totus sanguis emanaret. Id quod forè censebatur, si uno, duplicíve saltem ictu (nempe cultro prorsùm ac retrò acto) & gulæ, & arteriæ asperæ, ac denique venarum jugularium pars saltem maxima persecaretur (*i*). Atqui in hostiis lentiùs cæsis metus intrò sanguinem revocare, ibíque sistere censebatur (*k*). Quod ne fieret, caven-

(*i*) *Maimon. in Schechita, c.* 2.

(*k*) *Ibid. c.* 3.

vendum erat; ne quibus caro comedenda fuit, ſanguinis eſu polluerentur. Ex quo illud *Moſis Maimonidis* de cæde victimarum differentis (*l*), כיצד הוא עשה אוחז הסימנים בידו ומוציאן עם הורידין לתוך המזרק ושוחט שנים או רוב שנים כדי שיתקבל הדם כולו בכלי *Cultrarius quomodò agit? gulam, aſperam arteriam, venáſque juguli manu prehenſas mediæ pateræ admovet. Eáſque, earúmve partem ſaltem maximam perſecat, ut omnis in vas ſanguis effluat.* Quare quò faciliùs patrari poſſet hoſtiarum cædes, propter boreale aræ latus in atrii pavimento fixi erant annuli quidam (*m*), quibus injici pecudum mactandarum colla (*n*), vel ut aliis (*o*) placet, pedes alligari ſolebant. Quod quidem apud profanas gentes grave piaculum putabatur. Jam ad boreale aræ latus cædendæ erant tales hoſtiæ ex bubus, ovibus, capríſve lectæ, quales ſacris ſacerrimis accenſebantur; nempe quæ vel pro holocauſtis (*p*), vel de peccato (*q*), noxáve quàlibet (*r*) mactabantur. Atque hæc quidem ſacræ literæ explicatè docent. Ac quoniam (quod jam ante diximus) ſalutares totius cœtûs hoſtiæ ad ſacra ſacerrima pertinebant, hæ quoque ad idem aræ latus ritè cædendæ cenſebantur. Jam verò ejuſmodi omnes hoſtiæ, quæ Sacra Levia vocari ſolent, (quales fuere ſingulorum hominum victimæ omnes ſalutares, item ſacrum Paſchale, & primogenitum, & quod decimando obveniebat) ubivis in atrio Sacerdotum mactari ritè potuerunt (*s*). Neque enim hujuſmodi hoſtiis cædendis certus ullus eſt in ſacris literis atrii illius locus ſtatutus. Verùm hæc omnia de victimis ex quadrupedibus lectis, non de avibus intelligenda. Aves enim ad aræ majoris cornua Sacerdotis ungue cædendæ erant. Nempe quæ ho-

(*l*) *In Maaſe Korban. c.* 4.

(*m*) *Miſna in middoth, cap.* 3.

(*n*) *Obadias de Bartenora ad Middoth, c.* 3.

(*o*) *Maimon. ib.*

(*p*) *Lev.* 1. 11.

(*q*) *Lev.* 6. 25.

(*r*) *Lev.* 7. 2.

(*s*) *Maimon. in Maaſe Korban. c.* 5.

holocaustis destinatæ erant (ita enim Judæis placet) ad cornu ejus euroaustrale, piaculares ad notozephyrinum. Illæ sic cædendæ erant, ut capita à corporibus dividerentur (*t*), quod in his neutiquàm faciendum erat (*u*).

De aspersione Sanguinis.

II. Mactatâ victimâ, sanguis continuò spargendus erat; verùm alio fere ritu, ac loco, aliis atque aliis in sacrificiis. Enimverò quædam erant victimæ, quarum sanguis in Tentorium sacrum, Templúmve inferendus erat. Quales fuere totius cœtûs hostiæ omnes piaculares pro re natâ immolatæ (*x*). Item hircus pro eodem cœtu, juvencúsque pro familiâ *Aaronicâ*, uterque die expiationis cæsus (*y*). Ac denique juvencus piacularis Sacerdoti maximo imperatus (*z*). De reliquis ita statutum erat, ut sanguis aliarum cornibus aræ exterioris, aliarum autem lateribus ejus aspergeretur. Nam quoties victimæ pro peccato ex bubus, ovibus, caprísve lectæ mactabantur; aliquantum sanguinis singulis aræ majoris cornibus Sacerdotis digito (*a*) illinendum erat (*b*), reliquúmque aræ ejusdem radicibus (*c*), (ac quidem ut Judæis (*d*) placet, notozephyrinis) affundendum; quippe quo in loco duo foramina patuerunt, per quæ in ductum subterraneum, inde in fluvium Cidronem fluxit (*e*). Jam verò sanguis victimarum aræ lateribus affundendus aliàs supra mediam aram, aliàs infra, ut Judæis visum, aspergi debuit. Quo factum erat, ut mediæ aræ (nequis errori locus esset) filum coccineum accingeretur (*f*). Supra mediam aram aspergendus erat earum omnium avium sanguis, quæ pro holocaustis cædebantur,

(*t*) *Idem eodem tractatu, c. 5.*
(*u*) *Lev. 5. 8.*
(*x*) *Lev. 4. 16.*
(*y*) *Lev. 16. 14, 15.*
(*z*) *Lev. 4. 5.*
(*a*) *Judæi sanguinem indice aspergi debuisse docent.*
(*b*) *Lev. 4. 25, 34.*
(*c*) *Ibid.*
(*d*) *v. Missam in middoth, c. 3.*
(*e*) *Ibid.*
(*f*) *Ibid.*

tur, infra autem sanguis avium piacularium (g). Quinetiam, ut Judæis visum, infra mediam aram affundi debuit reliquarum omnium victimarum sanguis, quo aræ latera imbuenda erant, sed alio, atque alio ritu. Nam agni Paschalis, & fœtûs masculi primogeniti, pecudísque decimando lectæ sanguis ritè aspergi censebatur, si modò cuivis aræ angulo crepidine instructo affunderetur (h). Habuit autem crepidinem angulus quisque præter unum angulum euroaustralem (i). At quoties holocausta ex quadrupedibus lecta (k), aut sacrificia salutaria (l), aut sacrificia pro noxâ fierent (m), *sanguis aræ circumfundendus erat*, sive, ut Judæi hoc intelligunt, singulis ejus lateribus aspergendus. Quo factum, ut in his sacrificiis, duobus angulis decussatim oppositis, nempe euroboreali, & notozephyrino, ita aspergi solitus esset, ut duabus tantùm aspersionibus omnia aræ latera imbuerentur. Unde dictæ sunt aspersiones istæ שתי מתנות שהןארבע *aspersiones duæ, quæ sunt instar quatuor* (n). Quia scilicet victimæ cæsæ sanguine quatuor aræ latera imbuebant. Qui idem sanguinem aræ circumfundendi mos apud alias etiam gentes valuit, ita quippe factum, ut Sacerdos τὸ αἷμα τῷ βωμῷ περιχέων à *Luciano* inducatur (o).

III. Hactenùs de sanguine victimarum extra ædem sacram aspergendo. Jam aliæ quædam, ut antè dictum, fuere victimæ, quarum sanguis ritè illa in æde spargi debuit. Inter quas tamen id interfuit, quod sanguis aliarum non nisi in adyto exteriori, aliarum in utroque spargendus esset. Prius ad genus pertinuere juvenci illi piaculares, qui vel pro Sacerdote maximo, vel pro toto cœtu Israelitico è re natâ mactabantur (p).

(g) *Maimon. in Maase Korban. cap.* 6.

(h) *Idem in Maase Korban. cap.* 5.

(i) *Ibid.*

(k) *Lev.* 1. 5.

(l) *Lev.* 3. 2, 8, 13.

(m) *Lev.* 7. 2.

(n) *v.* Maimon. *in Maase Korban. c.* 5.

(o) *Lucian. de sacrificiis.*

Quibus adde hircos piaculares, quos שעירי ע״ז
(q) *Horum mentio fit Num. 15. 24.* *hircos de cultu extraneo* cæſos vocare ſolent (*q*). Utpote qui juvencis illis, uti *Maimonides* rectè docuit, pares, ſimiléſque eſſent victimæ; nimirùm & pro toto cœtu, & pro re natâ immolatæ. שעירי עבודה זרה והן שעירין נשרפין לא נתפרש בהן בתורה כיצד נותנין דמם ולהיכן הוא נותן אלא לפי שהם חטאות הקהל דינן כדין פר העלם שהוא חטאת הקהל לכל האמור בו למתן דמים שריפה ולטמא את השורף (r),
(r) Maimon. *in Maaſe Korban. cap.* 5. *Lex nuſquàm docuit, quomodò, aut ubi ſanguis hircorum de cultu extraneo mactatorum (qui hircis cremandis accenſentur ſpargendus erat. Hi verò cùm totius cœtûs tales eſſent victimæ piaculares, qualis erat juvencus de re ignoratâ immolatus, eandem, quam iſte, rationem habent in eis omnibus, quæ vel de ſanguinis aſperſione, vel de combuſtione, vel de comburentium pollutione dicta ſunt.* Quare quoties tales ullæ victimæ, quales jam diximus, cæſæ erant, ſanguis in adytum exterius illatus, primò ſepties intimi aulæum versùs, poſteà ſemel ſingulis aræ auratæ cornibus Pontificis digito ſpargi debuit. Quo facto, quod ejus reliquum erat, ad aræ exterioris radices è patera
(s) *Lev.* 4. mox effundendum erat (*s*).

IV. Jam ſanguinem juvenci piacularis pro totâ familiâ *Aaronicâ* die expiationis cæſi, hircíque iſtius celeberrimi pro univerſo populi cœtu eodem die immolati Sacerdos maximus in adytum
(t) *Lev.* 16. intimum inferre juſſus eſt (*t*): ac primò quidem ſanguinem juvenci, ſanguiníſque eò illati partem propitiatorium versùs, ut Judæis placet, ſemel ſuperiùs, inferiùs ſepties digito ſpargere; tum verò in adytum exterius regredi, intimíque adyti aulæum versùs ſanguinis ejuſdem par-

partem aliam eodem planè modo spargere, quo propitiatorium versùs sparserat, nempe semel superiùs, inferiùs septies; ac posteà in hirci quoque sanguine eosdem omnes ritus repetere. His peractis, mox utriusque victimæ sanguinem eâdem in paterâ confundi oportuisse tradunt (*u*), ejúsque partem Pontificis digito se- (*u*) *Id colli-*
mel singulis aræ auratæ cornibus, ejusque fastigio *gunt ex Lev.*
septies aspergi debuisse (*x*), reliquúmque deni- 16. 18.
que ad aræ majoris radices effundi. Harum au- (*x*) *Lev.* 16.
tem duarum pecudum sanguinem octies propitia- 18, 19.
torium versùs, nempe semel superius, inferius septies aspergi rite debuisse *Maimonides* ex Vete-
rum traditione (*y*), *Solomon* autem *Jarchi* ex (*y*) *In jom*
ipsis sacris literis colligit. Quippe hæc verba (*z*), *hakippurim*,
& asperget digito suo contra faciem propitiatorii ad *c.* 3.
orientem, & coram propitiatorio asperget septem vi- (*z*) *Lev.* 16. 14.
cibus digito suo; ita explicat *Solomon Jarchi* (*a*), (*a*) *Ad lo-*
והזה באצבעו הזאה אחת במשמע ולפני הכפרת יזה *cum.*
שבע פעמים הרי א' למעלה וז' למטה Et asperget digito suo. *Ecce una aspersio etiam sensu plano.* Et coram propitiatorio asperget septem vicibus. *Ecce semel superiùs, inferiùs septies.* Quod autem
ista *Mosis verba,* על פני הכפרת (*b*) & על הכפרת (*b*) *Lev.*16.
(*c*) non *super*, sed *contra propitiatorium* vertam, 14.
in eo non tam meam ipsius, quàm Judæorum (*c*) *v.* 15.
sententiam sequor; qui neutiquàm propitiatorio ipsi, sed istud versùs sanguinis guttas aspersas judicant. Ita *Obadias de Bartenorâ* (*d*), לא על הכפרת
נוגעים אלא לארץ נופלים sanguinis guttæ *non perve-* (*d*) *Ad Jo-*
niunt ad propitiatorium, sed in terram decidunt. *ma cap.* 5.
Quinetiam quod de propitiatorio, idem de aulæo statuunt. אינו מזה על הפרוכת אלא כנגד הפרוכת *non spargit super aulæum, sed coram aulæo* (*e*). (*e*) *Gemara,*
Cæterùm quoties propitiatorium, toties adyti in- *ib.*

timi aulæum versùs victimarum, de quibus nunc agimus, sanguinem aspergi debuisse aliis quibusdam ex verbis colligunt. *Et sic faciet Tabernaculo congregationis* (*f*). Ubi *Solomon Jarchi*, כשם שהזה משניהם בפעם אחת למעלה ושבע למטה כן מזה על הפרוכת משניהם אחת למעלה ושבע למטה *Sicut partem sanguinis utriusque victimæ semel superiùs, inferiùs septies in adyto interiori spargit: ita spargit etiam aulæum versùs semel superiùs, inferiùs septies.* Cujus sanè numeri septenarii frequens erat in ritibus sacris usus.

(f) Lev. 16. 16.

V. Ac quidem (ut pauca hoc de instituto dicam) quandoquidem Deus sex diebus rerum universitatem condidit, non tantùm septimum, quo cessavit, in memoriam mundi à se conditi (*g*), posteà sacrum esse jussit, sed etiam numeri septenarii frequentem admodùm in sacris usum. Nam ut victimas modò dictas prætercam, quarum in sanguine aspergendo numerus iste jussus erat, septies vaccæ rufæ sanguis sanctuarium versùs aspersus erat (*h*). Septies sanguine respergendum, quicquid à leprâ purgandum erat (*i*). Septies oleum aræ dedicandæ aspersum (*k*). Septem dies ei dedicandæ (*l*), septem consecrandis Sacerdotibus (*m*), totidémque sæpè immundis lustrandis constituti (*n*); totiésque *Naaman* sese in *Jordanem* immergere jussus (*o*). Septem dies Jericho Dei jussu obsidenda fuit, septimóque septies ab obsessoribus circumeunda, septem Sacerdotibus tubas septem præferentibus (*p*). Quid multa? dies quisque septimus dies Sabbatarius sacérque fuit, septimus quisque annus Sabbatarius annus (*q*), anníque denique septies septem annum Jubilæum attulerunt (*r*). Infinitus sim, si alia hujus-

(g) Gen. 2. 2, 3. Exod. 20. 11.
(h) Num. 19. 4.
(i) Lev. 14. 17, 51.
(k) Lev. 8. 11.
(l) Exod. 29. 37.
(m) Exod. 29. 35. Lev. 8. 33.
(n) Lev. 14. 8. & 15. 13, 24. & Num. 19. 12, 19.
(o) 2. Reg. 5. 10, 14.
(p) Josh. 6.
(q) Lev. 25. 4.
(r) Lev. 25. 8, 9, 10.

jusmodi omnia persequar. Quare numerus septenarius apud Hebræos perfectioni sacer erat. Atque ita fit, ut quod sæpe factum sit, septies fieri dici soleat (*s*). (s) *Psal.* 12. 6. *Prov.* 24. 16. & 26. 25. *Isa* 4. 1. *Jer.* 15. 9.

IV. Jam, ut eò redeam, unde parumper digressus sum, Aspersio sanguinis ritus omnium longè sacerrimus erat, quippe quo vita, animáve hostiæ Deo reddi censebatur tanquam summo vitæ, necísque Domino. Sicut enim in his religionibus Deo redditum putabatur, quod aris ejus impositum fuit, ita quidem sanguis vehiculum vitæ animæque est, imò vita ipsa nonnunquàm dicitur (*t*), ut cui sanguis, ei vita, ac anima redderetur. Hinc intelligitur, quod apud S. *Joannem* extat (*u*), *vidi subtus altare animas interfectorum propter verbum Dei, & propter testimonium quod habebant.* Quas enim animas hic commemorat, illæ, ut verba ipsa docent, eorum erant, qui tanquam sacræ quædam victimæ sanguinem suum profuderunt. Eorúmque animæ sub arâ videndæ objiciuntur, quia animæ, (seu sanguis) victimarum ad aræ exterioris radices, ut antè diximus, effundi solebant. Qui verò aram inauratam, quæ in æde sacrâ posita fuit, hoc in loco indicatam putant, ex eo falsi intelliguntur, quòd victimarum nullarum sanguis hujus aræ radicibus affunderetur. Eos id fallit, quòd visi Apostolo objecti scenam, quæ non modò ultra ædem sacram, sed & ultra Sanctuarium patuit, intra ædem illam contentam judicent. Verùm hæc hactenus, nunc ad reliqua progrediendum.

(t) *Gen.* 9. 4. *Lev.* 17. 14.

(u) *Apoc.* 6. 9.

De Pellium Detractione.

VII. Aspersio sanguine, quoties holocausta ex avibus fierent, primò caput, ut Judęis placet, simul atque sale respersum esset, in aram porriciendum erat; tum plumæ & ingluvies adimendæ, & in cinerarium abjiciendæ (*x*). Mox alæ aliquantum divellendæ, sed non à corpore dividendæ (*y*); ac denique corpus sale inspersum in aræ focum porriciendum (*z*). Quod secùs comparatum fuit in avibus omnibus piacularibus, utpote quarum, præter sanguinem, nihil ad aram pertinebat; prout *Maimonides* (*a*) rectè docuit de ave piaculari differens, אין למזבח בה אלא דמה והשאר נאכל לזכרי כהונה *Nihil ex eá nisi sanguis ejus aræ cedit. Reliquo vescuntur Sacerdotes, & Sacerdotum filii.* Ita factum erat, (ne ita unquam immolaretur, ut nihil dapis aræ cederet) ut nulla avis piacularis sine holocausto unquàm fieret (*b*)

Jam victimis ex quadrupedibus delectis, post sanguinem ita, ut antè dictum est, aspersum, pelles mox detrahendæ erant. Quod quo faciliùs fieri posset, ad boreale aræ latus octo positæ erant columnæ lapideæ, iisque transtra interjecta in quibus singulis tres uncorum ferreorum versus fixi erant (*c*), ut victimæ maximæ de uncis supremis, minores de mediis, minimæque denique de infimis suspensæ pellibus commodè exui possent (*d*). Quoties autem plures fortè victimæ, quam quas reciperent unci illi, immolarentur, (quod die Paschali fieri solitum) tum quidem moris fuisse perhibent (*e*), ut baculis quibusdam, qui inter hominum duorum hu-

(*x*) *Lev.* 1. 16.

(*y*) *v.* 17.

(*z*) *v. Maimon. in Maase Korbanoth,* c. 6.

(*a*) *Ibid.*

(*b*) *v. Lev.* 5. 7. & 12. 6, 8. & 14. 22. & 15. 15, 30. & *Num.* 6. 11.

(*c*) *Misna in middoth,* c. 3.

(*d*) *Obadias de Bartenora. ibid.*

(*e*) *Misna in pesachin,* c. 5.

humeros transversi erant, suspenderentur Paschales agni, itáque suspensi degluberentur. Quanquam quidem R. *Eliezer* hos, qui agnos deglubebant, cùm Pascha in diem Sabbati incideret, brachiis suis, ut baculis, usos judicet (*f*), ne baculis istis sustinendis Sabbati otium violarent. Verùm hoc *Sapientes* nihil movet, ut quibus illud ratum sit, אין שבות במקדש *nullum esse in sanctuario Sabbati otium* (*g*). Quale etiam est & Christi illud (*h*), τοῖς σάββασιν οἱ ἱερεῖς ἐν τῷ ἱερῷ τὸ σάββατον βεβηλοῦσι, καὶ ἀναίτιοί εἰσι. *Sabbatis in Sanctuario Sacerdotes Sabbatum profanant, & tamen insontes sunt.*

(*f*.) *Ibid.*

(*g*) *v. Obadiam de Bartenora, & Maimon. ib.*

(*h*) *Matth. 12. 5.*

De ritu quo victimæ prosecandæ erant.

VIII. Detractâ pelle, vel quidem dum ea detrahebatur, victima prosecanda fuit. Quod licet aliter fere fieret aliis, atque aliis in sacrificiis, omni tamen victimarum ex quadrupedibus lectarum generi execanda erant ablegmina ista, quæ à Judæis אימורים dicta sunt. Ablegmina autem אימורים dicta, alia in ovibus, alia in bubus caprísque erant. Id quod *Maimonides* (*i*) ex sacris literis (*k*) rectè docuit. אלו הן האימורים של שור או של ע החלב אשר על הקרב ובכללו חלב שעל גבי הקיבה ושתי כליות בחלב שעליהן יגם החלב אשר על הכסלים ויותרת הכבד ונוטל מן הכבד מעט עם היותרת ואם היה קרבן ממין הכבשים מוסיף על אלו האליה התמימה עם החוליות מן השדרה עד מקום הכליות שנאמר לעומת העצה יסירנה *Hæc sunt in bubus, caprísque ablegmina; adeps, quæ operit intestina, quâ comprehenditur adeps ventriculi, ambo renes, eorúmque adeps, cum adipe ilibus*

(*i*) *In Maase Korbanoth, c. 5.*

(*k*) *Lev. 3.*

bus adhærente. Item reticulum jecoris, quocum aufert is, qui victimam profecat, *jecoris particulam. Sin fortè quicquam ex genere ovillo immoletur, his* ablegminibus *caudam integram addit, una cum articulis usque ad renum regionem pertinentibus. Dictum enim est, contra Spinam dorsi auferet eam* (*l*). Caudæ scilicet ovium apud *Syros*, uti refert *Plinius* (*m*), admodùm grandes esse solent, sebóque quodam onerari; quo factum arbitror, ut ablegminibus adderentur in arâ ritè adolendis. Ac quidem ut hæc, quæ jam diximus, omni semper victimarum ex quadrupedibus lectarum generi ablegmina execanda erant, ita quidem victimis piacularibus ex eodem animantium genere datis, ac salutaribus totius cœtus nihil aliud, nisi hæc ablegmina execari detrahíve jussum. Neque aliter de fœtu primogenito, pecudéque decimando sacrata, agnóque Paschali statutum erat. Quippe quarum omnium victimarum vel offerentibus, vel Sacerdotibus integra corpora cessisse constat; ut nihil esset, quare ea rite prosecarentur.

(*l*) *Lev.* 3. 9.
(*m*) *Hist. Nat. l.* 8. *c.* 48.

IX. Jam verò singulorum hominum victimis omnibus salutaribus armus dexter unà cum pectusculo, arieti Naziræi etiam armus alter execandus erat. Quippe hæc primò cum ablegminibus ritu sacro agitanda erant (*n*), deinde ab eis auferenda, & Sacerdotibus in victum danda (*o*). Quæ autem sacra singulorum hominum istoc ritu agitata erant, ea in offerentium manus à Sacerdote tradita erant, deinde manibus Sacerdotis manibus offerentium suppositis Deo quaquaversum porrecta. (*p*) *Sacerdos* inquit *Moses Ægyptius*, כיצד הוא מניף *quomodo agitat?* מוליך ומביא מעלה ומוריד ואם היה קרבן תודה לוקח

(*n*) *Lev.* 7. 30. *Num.* 6. 19, 20.
(*o*) *Ibid.*
(*p*) *Num.* 6. 19, 20. *confer Lev.* 7. 30. *cum Exod.* 29. 24.

לוקח מן הלחם הבא עמה אחד מי׳ ומניחו עם החזה
ושוק והאימורים ומניף הכל על ידי הבעלים כמו שביארנו
וכיצד מניחין על ידי הבעלים נותן את החלבים על ידי
הבעלים וחזה ושוק למעלה ושתי הכליות ויותרת הכבד
למעלה מהם ואם יש שם לחם מניחו למעלה ומניף הכל
ואם היה קרבן איל נזיר מוציא האימורין ומפריש חזה
ושוק ומבש׳ שאר האיל בעזרת הנשים ולקח הכהן הזרוע
בשלה מן האיל עם אחד מעשרה מן הלחם הבא עמו עם
החזה והשוק והאימורין ומניף הכל על ידי הנזיר והכהן
מניח ידיו תחת ידי הבעלים ומניף הכל כמו שביארנו

Prorsùm, & retrorsùm, sursùm, & deorsùm movet. Ac, si sacrificium Eucharisticum fiat, unam ex decem eis crustulis, quæ ei ritè addi debent, pectusculo, armo, & ablegminibus apponit, eáque omnia, ut antè diximus, per manus offerentium agitat. Ista autem in manibus offerentium quomodo collocat? In manibus offerentium adipes ponit, eísque superponit pectusculum, & armum; hísque renes ambos, & reticulum jecoris. Ac siquæ fortè adsint crustulæ, earum unam his superaddit; atque ista omnia simul agitat. Quod si immoletur Nazíræi aries, huic primò ablegmina detrahit, tum pectus & armum execat, reliquúmque omne mox in atrio mulierum coquit. Quo facto, Sacerdos arietis illius armum coctum, cúmque eo unam è decem crustulis eidem ritè adjungendis, item pectus, armúmque alterum crudum, *ac denique ablegmina quoque sumit, eaque omnia per Nazíræi manus agitat. Sacerdos enim, ut antè diximus, omnia agitat manus suas offerentium manibus subjiciens.*

X. Cæterùm sic prosecanda erant holocausta, ex quadrupedibus lecta, ut pecudis caput, crura, armi, reliquáque omnia majora membra (de qui-

quibus mox explicatiùs dicam) alia ab aliis dividerentur. Ex his pedes, & interanea aquâ ritè lavanda erant. (q). Quo de ritu ſic *Maimonides* (r), ומדיחין במים שנאמר והקרב והכרעים ירחץ במים לא ביין ולא במזג ולא בשאר משקין וכל המימות כשרין בכמה מדיחין הכרס מדיחין אותה בבית כל צרכה הקרבים אין פוחתין משלשה פעמים ומדיחין אותן על שלחנות של שיש שבין העמודים *Et aqua lavant, quia dictum eſt*; interanea & pedes aquà lavabit; *aquâ ſcilicet; non mero, nec mixto, nec aliis liquoribus: aquæ autem omne genus approbatur. Quantum autem lavant? ventriculum lavant in conclavi, quantum ſufficit; inteſtina verò ter ad minimum. Atque hæc quidem ſuper menſas marmoreas inter columnas poſitas lavant.* Quod tamen minimè faciebant (ne atrium ſtercore contaminarent priùſquàm in conclavi lavaſſent. הקרבים מדיחים פעם ראשונה בלשכת מדיחים בצניעה שמלאו כוליהם הר בה בפרש *Inteſtina, quia ſtercore valdè ſordent, primâ vice ſecretò lavant in conclavi lavantium* (s). Quod idem poſteà ad menſas marmoreas iterabant, inteſtinorum corruptioni marmoris frigus obſtare rati (t). Jam verò *Philo* (ut aliàs ſolet) pedum & ventris lotioni in ſacris juſſæ ſublimiores ſenſus ſubjectòs judicat. ἀποπλύνεσθαι δὲ κοιλίαν καὶ πόδας διείρηται πάνυ συμβολικῶς. διὰ μὲν γὰρ τῆς αἰνίττεται ὡς τὴν ἐπιθυμίαν ἀπονίπτεσθαι συμφέρον κηλίδων ἐκ μέθης καὶ παροινίας μεστὴν, κακὸν βλαβερώτατον ἐπὶ λύμῃ τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων συγκεκροτημένον τε καὶ συνασκούμενον. διὰ δὲ τοῦ τοὺς πόδας ἀπολούεσθαι, τὸ μηκέτι βαίνειν ἐπὶ γῆς, ἀλλ' αἰθεροβατεῖν (u). Quæ ita vertit *Sigiſmundus Gelenius*. *Nec myſterio caret, quod jubemur inteſtina, & pedes abluere. Per inteſtina enim ſubinnuitur oportere cupiditates ablui, abſtergique maculas contractas ex ebrietate, ac crapulâ,* vitiis

(q) Lev. 1. 9.
(r) In Maaſe Korban. c. 6.
(s) v. Toſaphoth ad middoth, c. 3.
(t) v. Obadiam de Bartenora ad middoth, c.
(u) Philo de animalibus ſacrificio puris.

vitiis *humanæ vitæ valde noxiis. Pedum verò lotio significat non humi posthàc incedendum, sed per æthera.*

XI. Profectâ victimâ, quicquid in ara adolendum erat, ad clivum ejus mox afferri, ibique sale inspergi solebat. Partes autem in arâ adolendæ in avibus piacularibus nullæ erant, at in holocaustis ex avibus lectis omnes (ut diximus) præter ingluviem, & intestina; in aliis holocaustis planè omnes. Nam quod Judæi musculum quendam (qualis *Jacobo* cum Angelo luctanti (*x*) contractus erat) in aræ cineres rejicere solebant (*y*), id legis injussu factum erat. Jam verò in reliquis sacrificiis, nempe in Paschali, & primogenito, eòque, quod decimando obvenit, itémque in sacris piacularibus, sacrísque de salute factis nihil in ara cremandum erat præter ablegmina אימורים dicta. In his fuit, uti antè diximus, sebum omne חלב dictum. Item renes ambo, & reticulum jecoris, atque etiam jecoris ipsius particula. Ex quo *Grotius* Rabbinos (*z*) sequens *mysticum sensum esse* dicit, *interimendas in Dei honorem cupidines; quarum instrumenta adeps, renes, jecur* (*a*). Notandum etiam talem adipem, qualis in arâ adolenda fuit, (nempe sebum Hebræis חלב dictum) Judæis ad epulandum impuram, reliquam verò omnem puram fuisse. Ea adipum genera sic distinguit R. *Bechai* (*b*), השומן הנפרד והנקלף מן הבשר נקרא חלב ושאינו נפרד ומתערב בבשר נקרא שומן *Adeps quæ separatur à carne, neque illa, tanquam cortice tegitur; חלב* (hoc est, *sebum*) *dicitur. Quæ autem non separatur à carne, sed unà cum eâ commiscetur,* שומן *adeps* simpliciter *appellatur.* Et paulò pòst, השומן הנפרד קר ולח ויש לו נסות ויעובי קשה להתבשל באצטמכא והשומן המחובר בבשר

(*x*) Gen. 32. 25.

(*y*) Maimon. in Maase Korban. cap. 16.

(*z*) v. Abra. ad Lev. 3. 5. & Baal Turim ib.

(*a*) Grotius. ib.

(*b*) ad Lev. 3.

בבשר הוא חם ולח *Adeps separata frigida est & humida, habetque crassum quid & spissum, quod ægrè in ventriculo conficitur. Adeps autem cum carne concrescens calida est & humida.* Hac cuique vesci licuit, at illam comedenti exitium denunciatum erat (*c*).

(*c*) *Lev.* 7. 23, 25.

XII. Jam holocausta totius cœtûs, ritè, ut modò dixi, profecta, vinúmque ac ferta his addenda certus quidam Sacerdotum numerus ad aræ clivum ferre solebat. Juvencorum utique profecta, ferta, ac libamina viginti quatuor; arietum undecim, agnorum autem, hædorúmque octo (*d*). Ita tamen ut agnos ad sacra quotidiana adhibitos aliàs novem, aliàs decem, aliàs undecim, aliàs duodecim Sacerdotes, pro varia temporum ratione, ad aram ferre soliti essent (*e*). Quod si (quod mane quoque factum est, nisi fortè dies festus esset) novem tantùm Sacerdotes ad hoc officium vocarentur, primus agni caput, pedémque dextrum, adipésque ad aræ clivum afferebat. Secundus ambas, quas vocant, manus, pedes scilicet anteriores. Tertius spinam dorsi, reticulum jecoris, ambósque renes. Quartus pectus, & guttur. Quintus duas costas. Sextus intestina pateræ imposita, quibus etiam crura superposita erant. Septimus fertum similaceum agno solido accommodandum. Octavus fertum Sacerdotis magni. Nonúsque denique vini libamen agni ferto adjiciendum (*f*). Quibus Sacerdotibus hæc officia (quemadmodum etiam reliqua reliquis) sortitò semper obtingebant (*g*). Verùm hæc de holocaustis totius cœtûs, ut modò dictum, intelligenda. Nam quæ singulorum hominum erant, ea nec sortitò offerebantur, nec à certo Sacerdotum numero (*h*). Neque enim necessarium visum est, ut quæ in sacrificiis publi-

(*d*) *Misna in Joma, c.* 2. *Maimon. in Maase Korban. c.* 6.

(*e*) *Ib. in Joma.*

(*f*) *Misna in Tamid, c.* 4.

(*g*) *Misna in Joma, c.* 2.

(*h*) *Maimon. in Maase Korban. cap.* 6.

blicis; eadem quoque in privatis ordinis ratio haberetur.

XIII. Cæterùm prosecta holocaustorum in aræ clivo, vel (quod in noviluniis (*i*) fieri solebat) super aram ipsam sale inspersa in struem illam, quæ à Judæis מערכה גדולה *strues magna* appellatur, deinceps ita porrici solebant, ut nulla adhuc situs ratio haberetur; postea verò sic disponi, ut quem quodque in viva pecude situm habuit, eundem, quantum fieri potuit, in ara quoque obtineret (*k*). Id quod fieri debuisse Judæi his ex verbis colligunt (*l*), וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחים את הראש ואת הפדר על העצים *Frusta autem, caput, & sebum, super ligna ordinabunt Sacerdotes filii Aaronis.* Quam verò struem magnam vocant, ea alios etiam lignorum ordines in ara solitos fuisse indicat; quorum tamen de numero inter Judæos parum olim convenisse docent, quæ in *Misna* (*m*) de die expiationis extant, בכל יום היו שם ארבע מערכות והיום המש דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר בכל יום שלש והיום ארבע רבי יהודה אומר בכל יום שתים והיום שלש *Alio omni die quatuor ibi erant lignorum ordines, & hodie quinque. Verba* R. Meir, R. Jose *dicit*, alio *omni die tres, & hodie quatuor.* R. Jehuda *dicit*, alio *omni die duo, & hodie tres. Maimonides* (*n*) R. *Josem* sequitur, שלש מערכות של אש עושין בראש המזבח בכל יום ראשונה מערכה גדולה שעליה מקריבין התמיד עם שאר הקרבנות שנייה בצדה קטנה שממנה לוקחין אש במחתה להקטיר קטורת בכל יום שלישית אין עליה כלום אלא לקיום מצות האש שנאמר אש תמיד תוקד *Triplicem ignis struem super aram singulis diebus faciunt; primam scilicet struem magnam; in quam sacrum quotidianum, reliquaque etiam sacra porriciunt. Alteram parvam, juxta illam positam, unde batillo ignem sumunt ad suffitum quotidie adolendum.*

(*i*) Maimon. *in Temidin umosaphin, c.* 6.

(*k*) *Idem in Maase Korban. cap.* 6.

(*l*) *Lev.* 1. 8.

(*m*) *In Joma, cap.* 4.

(*n*) *In Temidin umosaphin, c.* 2.

dum. Tertiam, quæ non aliò pertinet, nisi ut illud exequantur, quo de igne conservando jussum est (o). Dictum enim est; Ignis perpetuò ardebit. Quibus omnibus die expiationis, כדי להדר המזבח וליַטרו *in aræ decus & honorem*, quartam etiam struem adjunctam docet (*p*). At verò rejicit quintam illam, qua R. *Meir* reliquias victimæ vespertinæ sequenti mane cremari solitas fuisse judicat, quippe quas reliquias ad primam struem manè appositas arbitratur (*q*). Docet etiam *Maimonides* (*r*) moris fuisse; ut ignis aliunde petitus igni antè de cœlo lapso, & in ara deinceps conservato, singulis diebus apponeretur. אף על פי שהאש ירדה מן השמים מצוה להביא אש מן ההדיוט שנאמר ונחנו בני אהרן הכהנים אש על המזבח *Quamvis ignis de cœlo descendit, tamen ignem nostrum admovere jussum est, dictum enim est. Et dabunt Sacerdotes filii* Aaronis *ignem super aram*(*s*). Verumenimvero hoc præceptum ideo potius datum arbitror, ut hinc quisque intelligeret nemini nisi Sacerdoti ignem denuo ad aram admovere fas fore, quoties is vel inde detractus esset, (quod, quando castra movebantur, factum innuunt (*t*) sacræ literæ) vel penitus extinctus ac deletus; quod Templo ab *Achazo* clauso (*u*), & à Babyloniis diruto accidit. Neque enim postquam ista fierent, ignis de cœlo in aram lapsus, sed à Sacerdote admotus erat; eúmque illuc sic admotum tum ad sacra omnia comburenda, tum ad suffitum adolendum ara ipsa consecrabat. Neque alia de causa extincti erant *Nadab & Abihu*, quàm quod ignem ab ara non petitum ad suffitum adolendum adhiberent (*x*).

(o) *Lev.* 16. 13.
(p) *In Jom hachippurim*, c. 2.
(q) *In Temidin umosaphin*, c. 2.
(r) *Ibid.*
(s) *Lev.* 1. 7.
(t) *Num.* 4. 14.
(u) 2. *Par.* 28. 24. & 29. 3, 4.
(x) *Confer Lev.* 10. 1, 2. *cum Lev.* 16. 12.

CAP.

CAP. XVII.

De victimis comedendis, & extra castra comburendis.

I. HActenus ea persecuti sumus, quæ holocaustis fieri solebant. Videamus sequitur de reliquis victimis, quarum præter ablegmina, ut antè dictum est, nihil in ara adolebatur. Earum aliæ extra castra comburendæ, aliæ verò comedendæ erant. Ac quidem extra cremandæ, quarum erat sanguis in ædem sacram inferendus (†). Quales erant (quod jam antè docui) piaculares cœtus totius hostiæ pro re nata immolata (*a*), item hircus pro eodem cœtu, juvencúsque pro familia *Aaronicâ*, uterque die expiationis piaculi nomine sacrificatus (*b*) Ac denique juvencus piacularis Sacerdoti maximo imperatus (*c*). Quas victimas extra castra comburebant, eadem opera polluebantur. *Vitulum autem & hircum*, inquit Deus, (*d*), *qui pro peccato fuerant immolati, & quorum sanguis illatus est in sanctuarium, ut expiatio compleretur, asportabunt foras extra castra, & comburent igni tam pelles, quàm carnes eorum, ac fimum. Et quicunque combusserit ea, lavabit vestimenta sua & carnem aqua, & sic ingredietur in castra.* Nemo autem, nisi ob impuritatem, populi castris exclusus erat, carnémque, ac vestes lavare jussus (*e*). Ac quamvis ista, quæ jam posuimus, legis verba, non nisi de victimis die expiationis cæsis dicta sunt, reliquarum tamen, quibus iidem planè ritus legis jussu adhibendi erant, nempe quarum sanguis in ædem sacram inferendus erat, ac corpora extra cremanda, eadem omnino ratio fuit;

(†) Lev. 6. 30. Hebr. 13. 11.
(*a*) Lev. 4. 21.
(*b*) Lev. 16. 27.
(*c*) Lev. 4. 11, 12.
(*d*) Ibid.
(*e*) Lev. 15. 5. Num. 19. 8.

(f) v. Siphra in Acharemoth.

fuit; ut illas etiam qui cremarent, iſtac opera polluerentur. Ex quo illud Judæorum (*f*), זה בניין אב כל שדמו נכנס לפנים השורפי מטמא בגדים *Concluſio planè generalis eſt, cujus ſanguis in ædem ſacram infertur, id comburentium veſtes polluere.* Adde & comburentes ipſos, utpote qui non veſtes tantùm, ſed & carnem lavare juſſi erant. Quod idem quoque præceptum eis, qui vaccam rufam comburebant (*g*). Nam & hæc piaculum quoddam fuit pro univerſo cœtu factum, ac quidem eis totius cœtûs victimis piacularibus ſimile, quæ pro re nata mactabantur. Sicut enim earum victimarum corpora extra caſtra cremanda erant, ita etiam corpus vaccæ rufæ (*h*). Quinetiam ſicut earum ſanguis ſepties intra tentorium ſacrum, ita hujus etiam illud verſus ſepties aſpergendus erat (*i*).

(g) Num. 19. 8.

(h) Num. 19. 3.

(i) v. 4.

II. Jam verò ratio ſi quæratur, cur victimæ illæ, quæ extra caſtra cremabantur, cremantes ſemper polluebant, nulla alia cogitari poteſt, niſi quòd ipſæ pollutæ eſſent. Neque ipſæ (quantum ego intelligo) alio modo polluebantur, quàm quo hircus in deſerta die expiationis ductus; quem quidem peccatis alienis ritu ſymbolico in ſe congeſtis ita pollutum fuiſſe patet (*k*), ut hunc, à quo abductus erat, labe reciproca inquinaret. Quo factum erat, ut huic etiam, priuſquam in caſtra regrederetur, caro ac veſtes lavandæ eſſet (*l*). Verùm his de rebus alibi latiùs differendum. Illud in præſentia notandum, quæ victimæ extra populi caſtra, dum gens univerſa in deſertis errabat, cremandæ erant; eaſdem extra Ieroſolymam (cujus utique, ac caſtrorum populi eadem, ut diximus, ratio fuit) poſtea cremari debuiſſe. Quo pertinet illud *Moſis*

(k) Lev. 16. 21.

(l) v. 26.

Mai-

Maimonidis (*m*) de sacris cremandis differentis, מקומות השריפה שלשה א׳ מהן בעזרה ושם שורפין פסולין המוקדשין ואימורים קדשים קלים כשנפסלו גם כן ופרים ושעירים שאירע בהם פסול בין קודם זריקה בין אחר זריקה ומקום השני הר הבית ושם שורפים פרים ושעירים הנשרפים כשאירע בהם פסול אחר יציאתו מן העזרה ושם אותו מקום בירה והמקום השלישי הוא שקורין בית הדשן והוא מחוץ לכל העיר ודוגמתו אל הקדש כדוגמת המקום חוץ למחנה ישראל אל אהל מועד ששם שורפים פרים ושעירים הנשרפים שנאמר בהן אל מחוץ למחנה *Tria sunt loca sacris comburendis constituta. Eorum primus in sanctuario est; quo in loco sacra rejicula cremant, & rejectanea sacrorum levium ablegmina; & juvencos hircósque, quibus ante, vel post aspersum sanguinem macula aliqua oborta fuerit. Secundus est Mons Domus, in eo hircos, & juvencos cremandos, siqua eis labes acciderit, postquam è sanctuario efferantur, cremant; is locus Bira appellatur. Tertius, quem locum cinerum vocant, extra totam urbem positus est. Eandémque ad Templum rationem habet, quam ad tabernaculum conventûs locus extra castra Israelis situs. Hoc in loco cremant juvencos & hircos comburendos, quos sacræ literæ extra castra cremari jubent* (*n*). Atque hæ victimæ ut maxima omnium piacula erant: ita hos, à quibus cremabantur, labe symbolica maculabant.

(m) *Ad Zebachim in Misna, c.* 12.

(n) *Lev.* 4. 12, 21. & *Lev.* 16. 27.

III. Sed & idem erat profanis populis de victimis piacularibus judicium. Has enim victimas qui attigisset, hunc & pollui judicabant, & corpus ac vestes lavare debere, priusquam vel in urbem rediret, vel quidem suam ipsius domum. Unde ista *Porphyrii* de abstinentia (*o*), Πάντες γὰρ ἐν τούτῳ ὡμολόγησαν οἱ θεόλογοι, ὡς οὔτε ἀπτέον ἐν ταῖς ἀποτροπαίοις θυσίαις τῶν θυομένων, καθαρσίοις τε χρηστέον. μὴ γὰρ ἴοι τις εἰς ἄστυ, μηδ᾽ εἰς οἶκον ἴδιον, μὴ πρότερον

(o) *Lib.* 2. §. 44.

ἐσθῆτα, καὶ σῶμα ποταμοῖς, ἢ πηγῇ ἀπολουθήσας, φασίν. *Omnes in hoc consentiunt Theologi, in sacrificiis, quæ ad malum aliquod avertendum fiunt, immolata minimè comedenda; sed lustralia adhibenda esse. Nemo enim (ajunt) eat in urbem, vel in propriam domum, nisi veste ac corpore fluviis, aut fonte priùs lustratis.*

IV. Jam victimæ illæ, quarum carnes comedendæ erant, salutarium omne genus erant, omnesque etiam piaculares, nisi quarum sanguis in ædem sacram inferendus erat; item agnus Paschalis, fœtusque masculus primogenitus, pecúsque omne decimando lectum. Quarum tamen omnium victimarum carnibus nec cuivis hominum generi vesci, nec quovis tempore, locóve licuit. Enimverò victimis piacularibus (seu de peccato, seu noxa cæsis) aut salutaribus totius cœtus nemini nisi Sacerdoti, ejúsque filio vesci licuit, neque his nisi intra Sanctuarium (*p*), & pura quoque corpora habentibus (*q*). Quod idem in omnibus postulatum, qui ad convivia sacra accederent (*r*). Quinetiam Sacerdotibus cessit caro omnis fœtus primogeniti (*s*), armúsque dexter, & pectusculum de salutaribus hominum singulorum victimis (*t*), quibus de ariete Naziræi armus alter, ísque coctus, accessit (*u*). Verùm his omnibus ubivis intra Ierosolymam (*x*) non tantùm Sacerdotibus ipsis, eorúmque filiis vesci licuit, sed etiam uxoribus, ac filiabus aut nondum nuptis, aut repudiatis, viduísve paternam in familiam revocatis, modò vel nullos omnino liberos, vel à Sacerdote genitos haberent (*y*). Id quod secundum *Abenezram* (*z*), contra *Mosem Maimonidem* (*a*) judico. Sed & idem licuit Sacerdotum vernis, itémque servis pretio emptis (*b*), sed non mer-

(*p*) *Confer Num.* 18. 9, 10. *cum Lev.* 6. 16. *v. etiam Lev.* 23. 20.
(*q*) *Lev.* 22. 4.
(*r*) *Lev.* 7. 21.
(*s*) *Num.* 18. 17, 18.
(*t*) *Lev.* 7. 33. 34.
(*u*) *Num.* 6 19.
(*x*) *Deut.* 12. 6, 7, 17, 26, 27.
(*y*) *Confer Num.* 18. 11. *cum Lev.* 22. 12, 13.
(*z*) *ad Lev.* 22. 13.
(*a*) *In Terumoth cap.* 6.
(*b*) *Lev.* 22. 11.

mercenariis, aut inquilinis (c). Notandum etiam (c) v. 10.
(quanquam hoc quidem non sit hujus loci) Israelitam quemque, quoties bovem, ovem, caprum, caprámve, aut quicquam ex his generibus lectum ad victum familiarem cæderet; maxillas, armum, & ventriculum Sacerdotibus dare jussum esse (d). Sicut enim portio ex omni massa ad mensas quotidianas subacta (e), ita his ex animantium generibus ad epulas familiares cæsis Sacerdotibus, ut famulitio Dei, visceratio quædam præbenda fuit. Quæ cùm ex ore, armo, & ventriculo sumpta esset, sermones, opera, & appetitus Deo sacrari oportere mysticè significasse creditur (f). Unde *Grotius* (g), *Abrabenelem* sequens, *Apud Hebræos*, inquit, *cedebat Sacerdoti de capite maxilla, de pedibus armus dexter, de corpore stomachus, ea redimere non licebat, significatur sacrandos Deo sermones, actus, appetitus.*

(d) Deut. 18. 3.
(e) Num. 15. 20, 21.
(f) Abrab. ad Deut. 18. 3.
(g) ad Lev. 3. 9.

V. Jam ut armus dexter & pectusculum de victimis salutaribus singulorum hominum, & de ariete Naziræi armus etiam alter, isque coctus, Sacerdotibus cessit, ita reliqua caro offerentibus. Eâque vesci viris fæminisque Israeliticis ubivis in Ierosolyma licuit (h). Quod idem etiam intelligendum de victima quaque decimando lecta (quæ integra (i) offerentibus cessit) itémque de Paschalibus victimis, seu ex hœdis lectis; quæ igne ita torrendæ erant, ut nullum eis frangeretur os, ac mox variis in sodalitiis unà cum pane non fermentato, herbísque amaris à convivis solidæ comedendæ erant (k).

(h) Deut. 12. 6, 7.
(i) Maimon. in B. chorotb, c. 6.

Jam caro victimarum salutarium offerentibus ad epulandum data speciem quandam mutuæ amicitiæ inter offerentes & Deum præbuit. Enimverò sicut communis mensa mutuam fere in-

(k) Exod. 12.

dicare solet hominum inter se concordiam, (unde usuvenit, ut unà epulari solerent, qui mutua fœdera sociabant; quo utique ritu inter
(l) Gen. 26. *Isaacum* & *Abimelechum* (l), inter *Jacobum* & *La-*
28, 30. *banem* (m), inter *Hebræos* & *Gibeonitas* (n) fœ-
(m) Gen. 31. dera olim pacta legimus) ita qui victimis vesce-
46. bantur, aræ participes censebantur communí-
(n) Josh. que cum Deo mensa uti. Quippe ara *mensa Dei*
9. 14, 15. dicitur, *ejúsque fructus Dei cibus* (o); ita ut quos
(o) Mal. 1. Deus aræ suæ participes faceret, hos sibi ami-
12. citia quadam conjunctos esse significaret. Quæ eadém quoque ratio fuit, quare qui illa comedebant, quæ Dæmonibus immolata erant, (qui mos profanarum gentium fuit) Dæmonum con-
(p) 1 Cor. sortes censerentur (p).
10. 20.

VI. Ac quoniam sacra offerentibus data speciem quandam fœderatæ amicitiæ inter eos ac Deum præbuere, hinc cautum nequis ea victima vesceretur, quam pro piaculo faciebat. Quippe qui ut reus apud Deum, sacròque hospitio parum aptus in hoc sacrificio spectabatur. Atque hinc evenit, ut quisque victimam piacularem prius, quàm salutarem faceret, quoties
(q) v. Exod. utrumque illud genus eodem die immolaret (q).
29. 14, 22. Ita quippe factum, ut hostia piaculari purgatus,
& Num. 6. gratiámque denuo apud Deum nactus salutari ri-
14, 16, 17. te vesci posset, sacráque ad convivia uti. Adde, quod piaculorum reos, quum veniæ impetrandæ causa victimas suas sacrificarent, maximè deceret pœnitentia, pœnitentes de peccatis dolor, & ab epulis omnibus abstinentia, præsertim ab eis, quæ suis ex piaculis factæ erant. Id quod à *Grotio* observatum est de sacris salutaribus differente
(r) Lev. 3. (r). *De his* inquit, *licebat post effusum sanguinem privatis, qui obtulerant, eorumque uxoribus ac liberis epulari in signum amicitiæ cum Deo. Id in oblatione*

tione similæ non licebat. Quia id inter privilegia erat Sacerdotalia; nec in victimis pro peccato ac delicto, ne de culpa lætarentur.

VII. Hactenus expositum, quibus victimis vesci fas erat, & quibus personis, & quibus in locis istud licuit. Videamus sequitur quo temporis spatio victimæ quæque comedendæ erant. Quod quidem paulò aliud erat aliis atque aliis in sacrificiis. Votivis enim, ac voluntariis & eo die, quo facta erant, & postero quoque vesci licuit (*s*). Quod idem etiam statuunt Judæi de pecude decimando lecta, fœtúque masculo primogenito (*t*). At agno Paschali (*u*), ariete Naziræi, victimis Eucharisticis (*x*), aut piacularibus, aut salutaribus totius cœtus non nisi die, quo mactabantur, vel saltem ante sequens mane ad epulas uti licuisse judicant (*y*). Eandémque legem in fertorum reliquiis valuisse monent (*z*). Eucharisticas autem hoc in loco ejusmodi tantùm victimas voco, quas quisque & sua sponte obtulerit ob res prosperas impetratas, léxque ipsa ita vocare solet (*a*). Quod ideo moneo, quia agnus Paschalis, fœtúsque masculus primogenitus, pecúsque omne decimando lectum, ac denique salutares victimæ feriis solennibus cædisolitæ ad genus Eucharisticum, ut ante diximus, aliquo modo revocari possunt.

(*s*) *Lev.* 7. 16.
(*t*) Maimon. *in Maase Korban. cap.* 10.
(*u*) *Ex.* 12. 8, 10.
(*x*) *Lev.* 7. 15.
(*y*) Maimon. *ubi suprà.*
(*z*) *Ibid.*
(*a*) *Lev.* 7. 12.

VIII. Jam eò brevius temporis spatium, quo victimæ rite comederentur, lege statutum videatur, nequis sacrorum corruptioni, nequis offerentium, aut Sacerdotum avaritiæ locus esset. Atque huc pertinent *Philonis* ista (*b*), Δυσὶ δὲ μόναις ἡμέραις ἐπιτρέπει τὴν χρῆσιν τῆς σωτηρίου θυσίας ποιεῖσθαι, μηδὲν εἰς τὴν τρίτην ἀπολείποντας, πολλῶν χάριν. ἑνὸς μὲν, ὅτι τὰ τῆς ἱερᾶς τραπέζης πάντα καιρίως δεῖ προσφέρεσθαι, σπουδὴν ποιουμένους, ὡς μὴ μεταβάλῃ

(*b*) *In Libro de victimis.*

βάλῃ μήκει χρόνου. κρεῶν δὲ ἑώλων εὔσηπτος ἡ φύσις, κἂν ἡδύσμασι παραρτυθῇ. ἑτέρου δὲ, ὅτι τὰς θυσίας ἀταμιεύτους εἶναι προσήκει, καὶ πᾶσιν εἰς μέσον προκεῖσθαι τοῖς δεομένοις. εἰσὶ γὰρ οὐκέτι τοῦ τεθυκότος, ἀλλ' ᾧ τέθυται τὸ ἱερεῖον, ὃς εὐεργέτης καὶ φιλόδωρος ὢν κοινωνὸν ἀπέφηνε τοῦ βωμοῦ καὶ ὁμοτράπεζον τὸ συμπόσιον τῶν τὴν θυσίαν ἐπιτελούντων, οἷς παραγγέλλει μὴ νομίζειν ἑστιᾶν. ἐπίτροποι γὰρ εὐωχίας εἰσὶν, οὐχ ἑστιάτορες. ὁ δ' ἑστιάτωρ ἐστὶν οὗ συμβέβηκεν εἶναι καὶ τὴν παρασκευὴν, ἣν οὐ θέμις ἀποκρύπτειν, φειδωλίαν καὶ ἀνελεύθερον κακίαν φιλανθρωπίας ἀρετῆς εὐγενοῦς προκρίνοντας. Hoc est, (vertente *Sigismundo Gelenio*) *In sacrificiis salutaribus duobus tantùm diebus epulari fas est, ita ut nihil reliquiarum supersit in tertium, idque de causis pluribus. Una, quia sacræ mensæ usus tempestivus debet esse, curando nequid corrumpatur morâ temporis; cum carnium vel conditarum natura sit obnoxia putredini. Altera, quia victimarum partes non sunt in penum retrudendæ, sed in medium proponendæ omnibus indigentibus. Jam enim sunt non offerentis, sed ejus, cui litatum est: qui, cùm sit beneficus ac munificus, vult convivis vocatis communicari suum epulum, non ejus, qui exhibet; quem sic cogitare jubet ministrum esse ipsum convivii, non dominum. Nam apparatus fit de liberalitate domini, quam dissimulari non decet præferendo humanitati sordidam parsimoniam.* Quod ne fieret, cautum est, ut sacra ultra tempus statutum asservata igne penitus absumerentur (*c*).

(c) Lev. 7. 17.

IX. Citiùs autem sacra Eucharistica, quàm vel votiva, vel voluntaria comedenda erant. Quia hæc duo pro rebus prosperis nondum impetratis, sed impetrandis, illa pro jam impetratis fierent, eáque de causa minùs parcè habenda essent, optimóque quoque invitato, ad epulas statim adhibenda. Quæ ratio fuit, cur sacris Eucharisticis panis omne genus adjungeretur (*d*). Ita quippe fa-

(d) Lev. 7. 12, 13.

factum, ut ad epulum omnia paratiora essent, *ταύτην τὴν θυσίαν*, inquit *Philo* (e), *οὐχ᾽ ὥσπερ τὴν προτέραν τοῦ σωτηρίου δυσὶν ἡμέραις ἀναλίσκεσθαι προστάττει, μιᾷ δ᾽ αὐτὸ μόνῃ, ἵν᾽ οἱ ἐπιτυγχάνοντες ἑτοίμων καὶ προχείρων εὐεργεσιῶν ἑτοίμην καὶ ἀνυπέρθετον ποιῶνται τὴν μετάδοσιν. Hanc victimam non biduo, sicut priorem illam salutarem, sed ipsa prima die lex jubet absumi. Ut qui propensam paratámque Dei beneficentiam experti sunt, sine mora aliis impertiantur.* Quæ eadem quoque hac de re *Abrabenelis* est sententia. (*f*).

(e) Lib. de victimis.

(f) ad Lev. 7.

DE RATIONE AC VI TYPI SACRI.

CAP. XVIII.

Quæ typi sacri ratio ac vis sit, explicatur; & quæ sacrificia Judæorum sacrificii Christi typi præcipui extiterunt.

I. CUM sacrificia Judæorum; prout in se spectari solent citra intuitum sacrificii Christi, ita, ut potui, explicuerim; Quod reliquum est, duobus in locis continetur. Quorum in altero videndum est, quæ præ reliquis sacrificia ita sacrificium Christi, ut typi antitypum, adumbrabant. In altero autem, Quid omnibus inerat Judæorum victimis, eis præsertim, quæ præ cæteris sacrificium Christi adumbrabant, ex quo propria vis ac ratio Sacrificii ejus intelligatur.

Ac prior locus quò faciliùs patefiat, in antecessum docere visum est, & quid sit *typus*, & quomodo

modo à simili, symbolóque differat, typúmque denique & antitypum inter se conferre. Jam *typus* (quatenus vox ista sensum habet theologicum) ita definiri posse videtur, ut sit futuri alicujus symbolum quoddam, aut exemplum ita à Deo comparatum, ut ipsius planè instituto futurum illud præfiguret. Quod autem ita præfiguratur, illud *antitypus* dici solet.

Illud utique primò ad typum pertinet, ut id, cujus typus est, adumbret. Unum autem alterum adumbrare potest vel re aliquâ, quam cum altero illo communem habet, quemadmodum Judæorum victimæ Christum, qui pro humano genere opportuno tempore moriturus erat, morte suâ adumbrabant) vel rei, quæ alteri insit, symbolo, quemadmodum Cheruborum imagines in intimo Templi adyto positæ Angelorum cœlestium celeritatem, nulla quidem sua celeritate, sed idoneo celeritatis *symbolo*, nempe alis sibi affabrè appositis satìs commodè adumbrabant) vel denique alio quovis modo, quo utique fiat, ut res adumbrans cum adumbrata aliquatenus comparari queat. Uti *Melchizedecus* Dei Sacerdos æternum nostrum Sacerdotem, Jesum Christum, adumbravit. Enimvero etiamsi *Melchizedecus* reipsa quidem Sacerdos æternus non extiterit, ei tamen æternitatis speciem, tenuem illam quidem, & umbratilem attribuerunt sacræ literæ; utpote quæ tam illustris viri neque parentes, neque genealogiam, neque ortum, obitúmve memoraverunt, sed, contra atque in tantis viris facere solent, divino consilio reticuerunt.

Sed & illud quoque ad typum pertinet, ut ita à Deo comparetur, ut antitypum suum ipsius instituto adumbret. Id quod inter typum & simile in-

intereſt. Similia enim multa ſunt, quæ tamen eo ipſo conſilio minimè facta ſunt ſimilia, ut altero alterum adumbretur. Quo factum eſt, ut licet *omnis caro ut gramen, & omnis gloria hominis ut flos graminis* eſſe dicatur (*g*), nemo tamen (g) 1. Pet. teneritatem graminis humanæ continuò fragilita- 1. 24.
tis, aut graminis florem humanæ gloriæ typum putet. Quod idem eſſe debet judicium, de eo quoque ſimilium genere, quorum alteri datur alterius nomen. Quamvis enim *Herodes* ex ſubdola ſua calliditate *vulpes* quidem nominatus ſit (*h*), *Judaſque* ex fortitudine ſua *Leonis ca-* (h) Luc. 13.
tulus (*i*), nemo tamen *vulpes Herodis* typos, 32.
Judæve Leonum catulos judicat. Cujus ea omni- (i) Gen. 49.
no ratio eſt, quod hæc, & hujus generis ſimi- 9.
lia non ſint eo conſilio facta; ut alterum altero abumbraretur.

Quod autem ad typi rationem id etiam pertinere faciam, nempe ut futurum aliquid adumbret; in eo ſanè & ſenſum illum, qui in ea voce inveteravit, & ſacras quoque literas ſequor, quæ propriam typi ſacri rationem nulla fortè in re agnoſcunt, niſi quæ Dei inſtituto futurum aliquid adumbraverit. Sanè illa *Moſis* inſtituta, in quibus inerat typorum ratio, σκιὰ τῶν μελλόντων *futurorum umbra* appellantur (*k*), & (k) Col. 2.
quæ veteribus τυπικῶς evenerunt, in eorum ad- 17.
monitionem facta dicuntur, *in quos fines ſæculorum devenerunt* (*l*). Qua eadem ratione Lex (l) 1. Cor.
Moſaica, quæ typis plurimis referta fuit, *bono-* 10. 11.
rum, quæ futura erant, umbram quandam habuiſſe dicitur (*m*). Eáque denique, quæ olim in Ten- (m) Hebr.
torio ſacro Dei juſſu facta erant, eorum, quæ 10. 1.
in cœleſti Tabernaculo deinceps facienda erant,
figura quædam appellantur (*n*). Quibus ex re- (n) Hebr. 9.
bus intelligitur, idem inter typum & ſymbolum 11, 12, 23, 24.

in-

intereſſe, quod inter genus & partem intereſt. Æquè enim ſymbolum dici poteſt, quod præſens aliquid, aut præteritum, ac quod (quæ typi ratio eſt) futurum aliquid adumbraverit. Ita ut ejuſmodi ritus omnes, quibus virtus aliqua Judæis colenda adumbrabatur, ſacra totius ſymbola, quàm typi ſacri vocari debeant. Iſti autem ritus (ſiqui forte erant) quibus & præſentium & futurorum ſymbolica ſignificatio inerat, & ſymbola, & typi dici poſſunt. Symbola, quatenus res præſentes, typi autem, quatenus futuras inſtituto Dei deſignabant.

II. Quandoquidem quid ſit typus ſacer, ac quomodo à ſimili, ſymbolóque differt, ſatis explicatum videatur; deinceps typus & antitypus inter ſe mutuò conferendi. Ac primò ita his in rebus comparatur, ut antitypus in typi locum ſuccedat, eumque adeo loco moveat; ut ſimul atque antitypus adſit, nullus deinceps typo locus, nullus uſus reperiatur. Deinde (quod maximè advertendum) id inter antitypum & typum intereſt; quod quæ revera in antitypo vis ineſt, ea nonniſi ſpecie tenus, aut gradu longè exiliori in typo extiterit. Enimverò quamvis (quod ante dictum eſt) typus nonnunquam rem aliquam cum antitypo ſuo communem habuerit, ea tamen res multò minùs in typo, quàm in antitypo, ſemper valet; quemadmodum mors earum victimarum, quibus mors Chriſti adumbrabatur, longè minorem apud Deum hominéſque vim habuit, quàm quæ ad mortem Chriſti pertinet. Ita ut vis rei adumbrantis virtutis in adumbrata repertæ nil niſi ſymbolica quædam ſpecies, aut tam exilis gradus fuerit, ut pro umbra quadam haberi poſſet. Hinc illa Apoſtoli ad Hebræos (o), *Umbram enim habens lex futurorum bo-*

(o) Hebr. 10. 1.

bonorum, non ipsam imaginem rerum, eisdem ipsis hostiis, quas per singulos annos offerunt indesinenter, nunquam potest accedentes perfectos facere. Quo in loco sicut rerum imaginem pro rebus ipsis dixit, (quemadmodum & Latini autores *effigiem* pro re ipsa ponunt) ita Judæorum sacrificia, quæ typi erant sacrificii Christi, umbram tantum virtutis illius habuisse dicit, quæ verè inest sacrificio Christi. Eoque factum, ut ista sacrificia eos, à quibus facta erant, perfectè nunquam expurgarent. Eodem spectant ejusdem Apostoli alia illa (p), *Si enim sanguis hircorum, & taurorum, & cinis vitulæ aspersus sanctificat ad emundationem carnis; quantò magis sanguis Christi, qui per spiritum æternum se ipsum obtulit immaculatum* Deo, *, emundabit conscientiam vestram ab operibus mortuis ad serviendum Deo viventi?* Cujus ea est consecutionis ratio, quòd vis, quæ non nisi specie tenus, aut tenui exilíque gradu in re adumbrante reperta fuit, ea verè ac gradu præstantiori in re adumbrata locum habeat. Quod idem mox explicatiùs dicit, cùm iis quidem sacrificiis quæ apud Judæos facta erant, *cœlestium exempla lustrata* docet, *potioribus autem cœlestia ipsa* (q). Hinc usuvenit, ut sicut umbra solido corpori, reíve species rei ipsi; ita *Mosis* lex, quæ plurimos jussit ritus typicos, Euangelio Christi opponatur; utpote quod res ipsas habet typis istis adumbratas. Ita scilicet illa intelligenda, *Lex per* Mosem *data est, at gratia, & veritas per Iesum Christum facta est* (r). Ubi solida rerum ipsarum effigies in Euangelio repræsentata typicis legis umbris opponitur. His etiam adde alia illa, *Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut Neomeniæ, aut Sabbatorum, quæ sunt umbræ futurorum,*

(p) *Heb.* 9. 13, 14.

(q) *Heb.* 9. 23.

(r) *Joh.* 1. 17.

(s) Col. 2. 16, 17. *rum*, *Corpus autem Christi* (s). Ubi S. *Hieronymus*, *Nullum ergo in hoc judicium est*, *quod est umbra*, *& cessavit corpore veniente*, *quia imagine opus non est veritate præsente.* Et *Photius*, τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τουτέστιν ἡ ἀλήθεια, *Corpus Christi est*, *hoc est*, *veritas.* Quo refer, quod Apostolus antè
(t) vers. 9. dixerat (t), *In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.* Bene enim hoc de loco *Augustinus*, *In ipso inhabitat plenitudo divinitatis corporaliter*, *quia in Templo habitaverat umbratiliter.*

III. Quare cùm typi propria ratio in re futura quovis modo adumbranda sita sit, ut nihil referat an re aliqua, quam cum antitypo communem habuerit, an ejusmodi rei, quæ antitypo insit, symbolo aliquo, tenuíve ac exili specie vim antitypi adumbraverit, minimè audiendus est *Socinus*, qui *rem adumbrantem ea qualitate penitus carere non posse* dicit, *quam in re adumbra-*
(u) Prælect. cap. 22. *ta præfigurat* (u). *In eo*, inquit, *vehementer peccatur*, *quod pro concesso sumitur rem adumbrantem ea qualitate penitus carere posse*, *quam in re adumbrata præfigurat*, *id enim plane falsum est. Semper enim in re adumbrante aliquid ejusdem generis est cum eo*, *quod in re adumbrata præfigurat*, *quamvis id ejusmodi sit*, *ut*, *si cum eo quod præfigurat*, *comparetur*, *imago quædam veritati opposita videatur. Exempli causa*, *serpens ille æneus Christum adumbravit*: *inque eo exaltationem sive in crucem*, *sive in cœlum*, *salutémque*, *quam adepturi essent quicunque ei fidem habuissent*, *præfiguravit. Atqui interim ipse quoque serpens exaltatus fuit*, *omnésque in eum intuentes servabantur. Itaque utrobique exaltatio*, *utrobique intuitus aliquis*, *utrobique salus*: *sed hic multò præstantiora omnia*, *quam ibi.*

Quæ

Quæ *Socinus* eo animo ſcripſit, ut nulla ſacrificii Chriſti vis ullis Judæorum ſacrificiis vel adumbrata cenſeatur, niſi quæ eiſdem in ſacrificiis verè ac reipſa inerat. Quod qui cenſuerit, maximè profectò à vero aberit. Quid enim evidentius eſſe poteſt, quàm ita nonnunquam comparatum fuiſſe, ut res adumbrans ſpeciem tantum; aut ſymbolum aliquod qualitatis ejus, non eam ipſam qualitatem haberet, quam in re adumbrata deſignabat? Quid enim Cheruborum imagines ſupra propitiatorium poſitæ? Sanè Angelorum celeritatem nulla ſua celeritate (quod ante diximus) adumbrabant, ſed tantùm alis ſibi additis, apto quidem celeritatis ſymbolo, ſed nulla celeritate prædito. Neque verò ſuffimenta ſacra in Templo adoleri ſolita, quæ (uti ſacræ literæ (x) docent) ſanctorum preces adumbrabant, veram ullam qualitatem cum precibus communem habuerunt. Neque enim ſuavis eorum odor (etſi quam gratæ Deo eſſent piæ omnes ſanctorum preces, ſatis commode ſignificabat) ejuſdem generis qualitas fuit, cujus utique fuit altera illa, quam in precibus eis adumbrabat. Nec video ſanè, quid ille ipſe in ſerpentem æneum oculorum intuitus, quem *Socinus* cum fide Chriſto habita, ut typum cum antitypo confert, cum fide illa reipſa ac verè commune habuit. Licet enim oculorum intuitus cum mentis ipſius aſcenſione aliquo modo conferri poſſit, haud ſcio tamen, quidnam ejuſdem propriè generis (quod poſtulat hac in re *Socinus*) utrique adjudicari queat. His omnibus adde, quod ſalutaris ea vis, qua illi omnes ſanabantur, qui oculos ſuos in æneum ſerpentem defigebant, ſerpenti iſti non niſi ſpecie tenus ineſſet; contra atque divina illa vis, qua, qui Chriſto fidem habent, æter-

(x) *Apoc.* 5. 8. & 8. 3, 4.

nam salutem assequuntur, in Christo inest; quippe in quo *ipsa divinitatis plenitudo* σωματικῶς *habitare* dicitur. Utcunque sit, illud certum est, typum antitypum adumbrare posse non tantùm tali aliqua re, qualis in antitypo reperta fuerit, sed vel ejusmodi rei symbolo, vel tenui umbratilíque specie, vel denique tali aliqua re, qualis cum ea, quam adumbrat, aliquo modo conferri possit.

IV. Cæterùm etiamsi typus omnis ita quidem comparatus sit, ut aliquid in antitypo suo Dei ipsius instituto adumbret, nihil obstat tamen, quo minùs eadem illa res, in qua typi ratio cernitur, alios etiam aliquos fines habeat; siquidem ejusdem planè rei varii esse possint fines, qui unà facilè constare queant, licet alii huc, alii autem aliò spectent. Fac itaque (quod Christiani veteres, quidámque Judæorum statuunt) Hebræis ex Ægypto egressis partim quidem ea de causa imperata fuisse sacrificia, ut populus adhuc sibi indultis, quibus antè assueverat, religionibus, facilius ad Dei veri cultum adjungeretur, eíque firmius adhæreret, nihilo tamen minus alia etiam causa subesse potuit, cur Deus eadem sacrificia eidem populo imperaret, nimirum ut illa sacrificium Christi ut typi antitypum, adumbrarent, præsertim cum sacrificia illa, quibus populus in Ægypto assueverat, novis quibusdam ritibus & legibus corrigi possent, & emendari, ut multò aptius hoc præstarent. Id quod revera factum judico eis saltem in victimis piacularibus, quarum utique sanguis in ædem sacram illatus erat, corporáque extra castra combusta. Quod quare judicem, nihil est cur hoc in loco dicam. Illud interim ex jam dictis sequitur, omnia illa sacrificia sacrificii Christi typos fuisse, quibus ali-

aliquid legis ipsius jussu, eoque consilio præscriptum fuit, ut alterum aliquid in sacrificio Christi aliquo modo adumbraret, licet eadem illa sacrificia eo etiam consilio imperata essent, ut populus religiones illas, quibus jampridem assuetus fuerat, deinceps ad Deum verum transferens hoc pacto in ejusdem cultu faciliùs contineri posset.

V. Hæc itaque cùm ita sint, ego sanè nihil obstare arbitror, quo minus omnes Judæorum victimæ pro sacrificii Christi typis aliquo modo haberi possint. Sicut enim victimæ cujusque mors satis commodè mortem Christi abumbrare potuit, ita summam puritatem Christi, *qui se planè immaculatum Deo obtulit* (y), immaculata corporis integritas in victima quaque postulata; idque, licet eadem illa lex, quæ integritatem illam postulabat, eo etiam pertineret, ut quisque inde intelligeret, quanta illius esset puritas, cui nulla prorsus nisi pura hostia immolanda erat, quàmque sanctè is ab immolantibus adeundus esset.

(y) Hebr. 9. 14.

Adde quod Apostolus ad Hebræos omnia victimarum genera (nominat enim θυσίαν, καὶ προσφορὰν, καὶ ὁλοκαυτώματα, καὶ περὶ ἁμαρτίας) cum uno sacrificio Christi, ut typos cum antitypo suo tacitè conferre videatur (z). *Ideo*, inquit, *ingrediens in mundum dicit, hostiam & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi, holocautomata & victimæ pro peccato non tibi placuerunt. Tunc dixi, ecce venio, in capite libri scriptum est de me, ut faciam, Deus, voluntatem tuam. Superiùs dicens, quia hostias, & oblationes, & holocautomata, & victimas pro peccato noluisti, nec placita sunt tibi, quæ secundùm legem offeruntur; tunc dixi, ecce venio, ut faciam, Deus, voluntatem tuam. Aufert primum, ut sequens statuat, in qua volunta-*

(z) Hebr. 10. 5, 6, 7, 8, 9, 10.

te sanctificati sumus per oblationem corporis Christi semel. Vult utique Apostolus (quod verba illa, *aufert primum, ut sequens statuat*, apertè indicant) in locum omnium victimarum, *quæ secundùm legem offerebantur*, successisse sacrificium Christi; atque ita factum, ut hoc peracto istæ omnes evanescerent; quæ quidem ita perspicua sunt, ut à *Crellio* ipso concedantur (*a*). *Poterat,* inquit, *cogitari, quod hoc ad nos, peccatorúmve nostrorum expiationem pertinet, quod Christus oblationum legalium loco Dei sese voluntatem facturum dicat; eamve perfecerit? ostendit nempe Autor, Dei hanc voluntatem, ejusque executionem in sacrificio & oblatione Christi pro nobis facta consistere; unde etiam tacitè cum sacrificiis & oblationibus confertur, iisque simul tanquam longe præstantior, ac Deo acceptior opponitur.* Christum ergo Dei voluntatem oblationum legalium loco facturum fuisse idem his in verbis *Crellio* ipsi est, ac Christum earum oblationum loco Deo sese oblaturum fuisse. Ex quibus patet sacrificium Christi in victimarum omnium legalium locum (de omnibus enim his in verbis agitur) *Crellio* ipso judice, successisse. Quare cùm in locum victimarum omnium ad legis præscriptum immolatarum successerit Christi sacrificium, eásque omnes loco moverit; cúmque idem hoc sacrificium ejus eis omnibus præstantius esset; sanè par videtur, ut eas omnes hujus typos fuisse judicemus, hócque unum earum omnium antitypum. Satis enim elucere videtur mutua antitypi & typi ratio in duabus aliquibus ejusmodi rebus, quarum illa in istius locum Dei instituto successerit, eámque insuper vim attulerit, cujus ista non nisi speciem aliquam, aut gradum admodum exilem habuit; præsertim quando earum rerum tanta fuerit similitudo, quan-

(*a*) *ad Hebr.* 10. 10.

quanta inter omnes Judæorum victimas & Christi sacrificium intercessit.

VI. Hæc autem utcunque sint, illud minimè dubitandum, quin illæ Judæorum victimæ, quarum corpora extra castra cremabantur, & typi fuerint sacrificii Christi, & quidem reliquis præstantiores. Præterquam enim quod ad has omnes eadem illa pertinerent, quibus reliquæ Christum adumbrabant, (nempe mors, & illibata integritas, &, siqua sunt, ejusmodi alia) harum quæque piacularis fuit, quale fuit & sacrificium Christi. Imò verò (quod multo magis refert) hæ omnes sacrificium Christi hoc ipso magis adumbrabant, quòd harum corpora extra castra legis jussu cremanda essent. Atque huc pertinet Apostoli illud ad Hebræos (*b*), *Habemus altare, de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo deserviunt. Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Propter quod & Iesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est.* Cujus sanè de loco illo, ubi Christus mortem pati debebat, nulla esset argumenti vis, nisi omnes Hebræorum victimæ, quarum sanguis rite in ædem sacram inferendus erat, sacrificium Christi adumbrassent. Neque enim si ejusmodi victimæ extra castra cremarentur, idcirco Christo extra Ierosolymam (cujus utique ac castrorum populi eadem plane ratio fuit) moriendum erat, nisi ut major inter eas victimas Christúmque convenientia intercederet. Quæ tamen nisi inter typos & antitypum nulla omnino requirenda fuit. Ex quibus sequitur omnes victimas, quarum corpora extra castra cremabantur, & typos fuisse sacrificii Christi, & quidem reliquis præstantiores; siquidem quæcunque tales fuerint non solummodo mortem ejus, sed & mortis locum præfigurarent.

(*b*) Hebr. 13. 10, 11, 12.

Quod autem quidam in modò positis Apostoli verbis de nullis victimis agi judicant, nisi quarum sanguis in intimum ædis sacræ adytum inferendus erat, in eo sanè vehementer errant. Agitur enim de omnibus victimis piacularibus, quibus vel ipsis Sacerdotibus nulla vescendi potestas fuit, id quod verba illa docent, *habemus altare de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo deserviunt.* Tales autem erant omnes victimæ, quarum sanguis in utrumvis adytum inferendus erat. Ut vox ἅγια hoc in loco non solummodo intimum illud (quod ἅγια τῶν ἁγίων dici solet) sed utrumque planè adytum designet.

Quod autem ad victimas illas attinet, quarum sanguis in intymum Templi adytum inferendus erat, corporáque extra castra cremanda, in illis sanè non solummodo Christi mors mortísque locus adumbrabantur, verùm etiam ingressus ejus in cœlum adyto isto adumbratum. Ex quo illa
(c) Hebr. 9. ejusdem Apostoli (c), *Christus autem assistens Pon-*
11, 12. *tifex futurorum bonorum per amplius & perfectius tabernaculum, non manu factum, id est, non hujus creationis, neque per sanguinem hircorum & vitulorum, sed per proprium sanguinem* (secus atque Judæorum Pontifex) *introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa.* Quo in loco Pontifex Judæorum,& Pontifex noster Iesus Christus; sanguis hircorum & vitulorum (eorum utique, qui diebus expiationis mactabantur) & sanguis Christi; intimum adytum, & cœlum supremum; ac denique(id quod jam posui) Pontificis in adytum illud ingressus per victimarum earum sanguinem, & ingressus Christi in cœlum ipsum sui ipsius sanguinis vi; ut res adumbrantes & adumbratæ inter se mutuò conferuntur.

VII. Hæc itaque cùm ita sint, nihil longiùs à vero

ro abest, quàm quod *Socinus* pro certo posuit (*d*), nullas scilicet victimas piaculares sacrificium Christi adumbrasse, nisi quæ & temporibus statis, & pro toto cœtu mactabantur. Erant enim inter has ipsas victimas, quarum sanguis in Templum inferendus erat, corporáque extra castra cremanda, duo illi juvenci piaculares, quorum alter quidem pro toto cœtu (*e*), alter autem pro uno Pontifice (*f*) pro re nata mactabantur, neuter verò statis temporibus. Quod idem etiam, ut antè docui, de hirco illo statuendum, qui universi cœtus nomine toties immolandus erat, quoties cœtus iste, per imprudentiam, patriarum religionum loco, ritus extraneos suscepisset (*g*). Huc accedit, quòd cùm Apostolus ad Hebræos de eis ipsis victimis ageret, de quibus, ut de sacrificii Christi typis præstantissimis, meminit, (quales erant illæ, quarum sanguis in intimum adytum inferebatur) vitulos semper, sive tauros cum hircis junxerit (*h*). Jam verò vituli, seu tauri illi, quorum sanguis in intimum Templi adytum inferebatur, non pro toto populi cœtu, sed pro una familia *Aaronica*, ut ante diximus, immolabantur.

(*d*) *Prælect.* c. 22.

(*e*) *Lev.* 4. 13, 14, 21.

(*f*) *Lev.* 4. 3, 11, 12.

(*g*) *Num.* 15. 24.

(*h*) *Hebr.* 9. 12, 13. & 10. 4.

At, inquit *Socinus* (*i*), cùm Christus se piaculum fecerit pro universo humano genere, *nulla piacula sacrificium ejus ita adumbrare potuerunt, ut res adumbrans rei adumbratæ responderet, nisi quæ pro populi Israelitici universo cœtu facta erant.* Quasi verò leves quædam argutiæ sacris literis opponi debeant, idque ab eo, qui tamen ipse nihil profecto inde attulit, quo ulla Judæorum piacula sacrificium Christi adumbrasse doceat. Quanquam (nequis forte *Socini* illa refutari minimè posse putet) fac hoc quidem ipsum, nempe Christum pro toto humano genere mortem oppetiturum fuisse per sacrificia singulorum hominum adumbrari

(*i*) *Prælect.* cap. 22.

minime potuisse, potuit tamen ipsa ejus mors, potuit locus, quo mortem oppeciturus fuit, potuit & vis expiatoria, quæ ad ejusdem mortem pertinet, potuit denique Christi puritas per ea sacrificia adumbrari. Réque ipsâ sanè hæc omnia per illa piacula adumbrabantur, quæ pro Pontifice facta erant. Quibus adde, quod in juvenco illo, qui pro familia *Aaronica* die expiationis immolabatur, tales aliqui ritus obirentur, quales planè Christi in cœlum ingressum, ut antè monuimus, præfigurabant. His adjici alia multa possent à *Socino* ejusque sectatoribus de sacrificii Christi typis parum enucleatè, ac falsò dicta. Verùm hac in re nihil est cur valde elaboremus; quia quæ ad Christi sacrificium rite intelligendum pertinent (quò hoc in capite dicta spectant) nihilo planè minus constabunt, licet nulla piacula Judæorum sacrificium Christi adumbrassent, nisi quæ pro toto Israelis cœtu, idque ipso expiationis die, (ne dicam aliis temporibus statis) legis jussu facienda erant.

SACRIFICIORUM VIS CIRCA DEUM VERSATUR.

CAP. XIX.

Probatur omnium Sacrificiorum vim non circa homines, sed circa Deum primò ac propriè versatam fuisse.

I. QUandoquidem satis expositum sit, quæ præ reliquis sacrificia ita sacrificium Christi, ut typi antitypum, adumbraverint (id quod

corum

eorum primum fuit, quod paulo antè propoſuimus) videamus ſequitur (quod alterum reſtat) quid omnibus inerat Judæorum victimis, eis præſertim, quæ præ reliquis ſacrificium Chriſti adumbrârunt, ex quo propria vis, ac ratio ſacrificii ejus intelligatur. Atque hoc quidem duabus maximè in rebus cernitur. Quarum prima eſt, quòd omnium victimarum vis circa Deum propriè verſaretur. Altera, quod victimis piacularibus irrogata eſſet pœna vicaria, quarum rerum prior eò pertinet, ut ſacrificii Chriſti vim non circa homines, ſed circa Deum primò ac propriè verſatam eſſe intelligamus. Altera autem ejuſmodi eſt, ut Chriſtum pro peccatis noſtris pœnam vicariam ſubiiſſe doceat. Quorum utrumque à *Socino*, ejuſque Diſcipulis negari nôrunt, qui mediocriter his in rebus verſantur. Illud quidem concedit *Socinus*, noluiſſe Deum niſi poſt piaculum rite factum reo ignoſcere. Atque huc pertinent *Crellii* iſta (*k*), *Si eo modo Deum ſacrificiis motum dicas ne peccata puniret, quod non aliter niſi hac conditione præſtita voluerit pœnam remittere, id libenter fatetur* Socinus, *docet enim victimarum oblationem obedientiam quandam Deo præſtandam, quanquam levem, continuiſſe, quam ex promiſſo Dei levium quorundam erratorum ac peccatorum venia conſequebatur.* Verum hæc omnia ejuſmodi ſunt, ut vel cum ſcriptura ſacra parum congruere videantur, vel id omittere, quod maximè explicandum erat. Quod enim *Socinus* referente *Crellio*, *victimarum oblationem obedientiam quandam Deo præſtandam, quanquam levem, continuiſſe* dicit, *quam ex promiſſo Dei levium quorundam erratorum ac peccatorum venia conſequebatur*, in eo ſanè ita loquitur, quaſi immolantis obedientia in victima juſſa immolanda poſita ſola planè conditio fue-

(*k*) *Contra Grot. cap.* 10. *partic.* 10.

fuerit, quam quidem ex promiſſo Dei peccati venia conſequebatur. Qua in re aliter profectò loquitur, quàm de ſacrificiis piacularibus loqui ſolent ſacræ literæ; quæ non tam ſontis obedientię (quanquam ea quidem accedere debebat) quam victimæ immolatæ ſanguini peccati expiationem tribuunt. *Eſt enim ſanguis*, inquit Deus de ſanguine victimarum loquens (*l*), *qui pro anima expiationem facit.*

(*l*) *Lev.* 17. 11.

Porro cum duo ſint obedientiæ Deo rite præſtandæ genera, quorum alterum propriè circa Deum (quale eſt, quod in precibus ſacris cernitur) alterum circa homines verſatur, qualia ſunt nimirum, quæ homines ex præcepto Dei inter ſe mutuò rectè faciunt; non docuit *Socinus*, utrum ad genus referri debeat victimarum oblatio; quod tamen maximè docendum erat. Si enim ad prius genus pertinuit, (id quod omnino ſtatui debet, niſi homines rite immolantes alios aliis victimas ſuas immolaſſe dixeris) ſanè ſacrificiorum omnium vim, perinde ac vim ſacrarum precum, ac gratiarum, circa Deum verſatam fuiſſe patet. Neque aliter de ſacrificio Chriſti, quàm de reliquis omnibus judicandum; niſi forte quis id ſacrificio ejus detrahendum putet, quod & ad omnia ſacrificia, quibus id adumbratum fuit, pertinuit, & in ipſa ſacrificii cujuſque ratione propria continetur. Verùm hæc loco non ſuo dicta ſunt.

II. Jam verò, ut in viam redeam, licet omnia illa ſacrificia, quæ quidem Deo facta erant, ita comparata fuiſſe dicam, ut vis eorum primò ac proprie circa Deum, non circa homines verſaretur, hoc tamen ita intelligi nolim, perinde quaſi vim illam talem tantámve fuiſſe putem, quanta per ſe erga immolantes Dei gratiam impe-

pe-

petraret. Neque enim in præsentia quæritur, quanta erat sacrificiorum vis, sed circa quem, uti jam dixi, primò ac propriè versabatur. Neque aliud aliquid nunc contendo quàm sacrificia Deo facta eodem planè pertinuisse, quo pertinent gratiarum actiones, precésque sacræ Deo adhibitæ; quæ perinde circa Deum versantur, sive magnum aliquid, sive nihil omnino ab eo impetrent. Id quod ita verum est, ut vel ipsæ impiorum preces, quas Deus *abominari* dicitur (*m*), nihilo minus circa Deum versentur, quàm quæ ab optimo quoque fiunt, maximéque apud Deum valent.

(*m*) *Prov.* 28. 9.

III. Cùm satis explicasse videar, & quid sit illud, & quorsum spectet, quod primò demonstrare statui, nempe ita comparata fuisse Judæorum omnia sacrificia, ut vis eorum circa Deum primò ac proprie versaretur; deinceps aggredienda est rei ipsius demonstratio. Atque huc spectat (quod primò considerari velim) natura, ac ratio loci ejus, ubi Judæorum sacrificia legis jussu facienda erant. Is primò Tentorium sacrum fuit, postea vero Templum illud, quod Ierosolymæ positum fuit; cujus utique ac Tentorii sacri idem usus, eadem ratio, sanctitásque fuit. Nam utrumque Majestate illa, nube scilicet, ac luce sacra, quæ singularis præsentiæ Dei *symbolicam* quandam speciem præbuit, ejusque כבוד & Δόξα dicitur, ut alias (*n*) monuimus, sacratum fuit. Utrumque eo consilio conditum, ut Dei habitaculum foret, idque legis ipsius jussu. Id quod de alio ullo loco in universo terrarum orbe in sacris literis nusquam dicitur. Quinetiam sanctuarium ingredientes coram Deo apparuisse dicti, & quod in eo factum

(*n*) *De his & seq. vide quæ antè dicta sunt, cap.* 2.

erat,

erat, coram Deo factum censebatur. Hîc Deus adiri, consulique voluit, hoc versus etiam ab exulantibus, peregréve profectis invocari. Id
(o) Dan. 6. 10. quod *Danielem* in Babylonia fecisse legimus (o). Quæ omnia singularem quandam Dei præsentiam in Sanctuario fuisse indicant. Quorsum hæc? ut hinc intelligas sacrificia eo in loco facta, quem Deus inter populum suum sibi ipse incolendum ceperat, suaque præsentia consecraverat, ejusmodi plane sacra fuisse, quæ facta erant pro populo apud Deum. Neque enim alia ratio fuit, cur fieri debuerint in sanctuario, nisi quod sanctuarii incolæ fierent, neque ei fieri poterant, ut non circa eum versarentur, vimque suam, quantillacunque esset, (perinde ac gratiarum actiones, precesque sacræ ei adhibitæ) circa eum quoque exercerent. Quid, quod quædam essent victimæ, quarum sanguis die expiationis in adytum intimum inferendus esset? Jam quorsum in hoc ipsum adytum, quod Sacrum Dei penetrale fuit, sanguinem illatum judicemus, idque ipso expiationis die, nisi ad impetrandam gratiam ejus, cujus in conspectu spargebatur? Quod si ita erat, sanè vis earum victimarum, quarum sanguis eo illatus erat, circa Deum proprie versabatur. Neque aliter de reliquis judicandum. Siquidem totum sanctuarium ejusmodi officiis ac religionibus destinatum esset, in quibus rite peragendis quisque ad Deum accedebat, eique præstabat cultum sacrum, qui quin circa Deum versaretur, ńemo sanus dubitaverit. Sed hac de re latius mox differendum est. Id unum addo, officia omnia in sanctuario peragi jussa preces fuisse, & sacrificia. Quibus utrisque æque inerat cultus sacri vis, & ratio. Atque ita factum, ut Sanctuarium בית חפלה

locus orationis (*p*), & בית זבח *locus sacrificii* (*q*) diceretur. Solennis autem sacrarum legum coràm apud populum recitatio septimo quoque anno facta (*r*) non in ipso Sanctuario, sed in atrio mulierum habita fuit (*s*).

(*p*) *Is.* 56. 7. (*q*) 2 *Par.* 7. 12. (*r*) *Deut.* 31. 10, 11. (*s*) Maimon. *in Chagiga*, c. 3.

IV. Jam quod ex sacrificandi loco populo Hebræo constituto satis apertè colligi potest, id multò clariùs ex munere Sacerdotali liquet. Hoc enim quale munus fuit, Deus ipse *Mosem* allocutus docuit (*t*), *Aaronem, filiósque ejus vestibus sacris indues, unges, initiabis, consecrabis,* וכהנו לי *& mihi ministrabunt in Sacerdotio.* Ex quibus sequitur Sacerdotio fungi idem fuisse quod *Deo ministrare*, jam verò *Deo ministrare* idem est, quod tali officio fungi, quod proprie circa Deum versatur; id quod & ipsa locutio docet, & alia illa Dei verba (*u*), *Isti sunt filii* Sadoc, *qui accedunt de filiis* Levi *ad dominum, ut ministrent ei.* Hinc enim patet Sacerdotes tum, cum Deo ministrabant, hoc est; cum rite sacrificabant, omnino ad Deum accessisse. Adeoque religiones illas, quæ in sacrificiis versabantur, ita comparatas fuisse, ut circa Deum versarentur.

(*t*) *Exod.* 28. 41. *v. etiam* 29. 44. *&* 30. 30. *&* 40. 13, 15. *&* *Hos.* 4. 6. (*u*) *Ezek.* 40. 46. *v. etiam* 44. 15, 16.

Quid, quod *ad Deum appropinquare* (qua locutione sacræ literæ Sacerdotis operam (*x*) designare solent) idem sit nonnunquam quod Deo preces adhibere (*y*)? cujus alia nulla ratio est, nisi quòd sacrificia Deo facta, ita ut gratiarum actiones, precesque sacræ Deo adhibitæ, circa Deum propriè versarentur.

(*x*) *Ex.* 19. 22. *Lev.* 10. 3. *&* 21. 21. *Ezek.* 40. 46. *&* 44. 13, 15. (*y*) *Is.* 29. 13. *Hebr.* 7. 25. *&* 10. 22.

Adde quod munus Sacerdotale eo maxime à prophetico, atque etiam Apostolico differret, quod Prophetarum & Apostolorum esset res Dei apud homines agere, Sacerdotum autem res hominum apud Deum. Illi scilicet Dei apud homines legati erant, hi hominum apud

Deum patroni. Prius illud docet S. *Paulus* de se, (z) 2 *Cor.* 5. 20. reliquisque Apostolis loquens (z), *Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo reconciliamini Deo.* Posterius docet Apostolus ad Hebræos (a), (a) *Hebr.* 5. 1. *Omnis namque Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum, ut offerat dona, & sacrificia pro peccatis*; ubi *pro hominibus constitui* τὰ πρὸς τὸν θεὸν *in rebus ad Deum pertinentibus* idem est, quod res hominum apud Deum agere; & res hominum apud Deum agere idem quod *Deo dona offerre, & sacrificia pro peccatis.*

V. At enim ipse quoque Apostolus (quod (b) c. 10. part. 3. *Crellius* (b) contra *Grotium* urget) *habere se* dicit τὰ πρὸς τὸν θεὸν, *in quibus gloriari possit* (c). (c) *Rom.* 15. 17. Dicit quidem, sed ideo dicit, quia versu proximè præcedente, quæ ad Sacerdotem propriè pertinent, ea *metaphoricè* ad se transtulerat. Dixerat enim se ἱερουργεῖν τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, ἵνα γένηται ἡ προσφορὰ τῶν ἐθνῶν εὐπρόσδεκτος, ἡγιασμένη ἐν πνεύματι ἁγίῳ, *operari Dei Euangelio, ut accepta sit gentium oblatio, per Spiritum Sanctum consecrata.* Ubi primò se Sacerdotem quendam, sive sacrorum antistitem facit, quia populum, quem Christiana fide & sanctitate imbuebat, quasi Deo sacrum faciebat. Deinde cùm se Sacerdotem quendam tralatitio loquendi genere fecerat, mox, quod ad Sacerdotem pertinet, id sibi sumit vendicátque, se quoque τὰ πρὸς τὸν θεὸν habere dicens *in quibus gloriari possit.* Quod tamen ipsum ita dicit, ut cùm Sacerdotis personam sumit, ita de sua opera loquatur, ut cujus vis circa Deum versetur. Dicit enim *Gentium conversionem ad Deum fore* προσφορὰν εὐπρόσδεκτον *oblationem scilicet Deo acceptam.* Ita ut quod προσφορὰν dixit,

idem

idem quoque Deo gratum dixerit, vimque ejus Deum verſus ſpectare.

At verò qui homines ſanctos facit, is, inquies, in hominibus ipſis operam collocat, rectè quidem. Sed Apoſtolus τὰ πρὸς τὸν θεόν, Sacerdotíſque ſibi perſonam ſumens non illud tantum in animo habebat, nempè quod homines Sanctos faceret, ſed etiam quod Sanctos faciendo eoſdem Deo conſecraret, eique acceptos ac gratos redderet, Opúſque Deo gratum præſtaret, ut quatenus Sacerdotem induit, eatenus operæ ſuæ vim circa Deum verſatam fuiſſe doceat.

Jam verò quamvis S. *Paulus* tralatitio loquendi genere utens Sacerdotis perſonam ſibi ſumat, quamvis & Chriſtiani omnes, ex ſacris illis ſpiritualibus, quæ ipſi quotidie Deo offerunt, *Sacerdotes* nonnunquam appellentur (*d*), id tamen (*d*) *Apoc.* 1. 6. maximè advertendum, nullos Euangelii miniſtros, quocunque in ordine conſtituti fuerint, hujus ipſius muneris ratione uſquam in ſcripturis ſacris ἱερεῖς aut ἀρχιερεῖς vocari. Quod ideo moneo, ut miniſterium Euangelicum à Sacerdotio *Aaronico* multum differre intelligatur; ídque in eo præcipuè cerni, quod illud pro Deo apud homines præcipuè conſtitutum ſit, hoc pro hominibus apud Deum. Ex quo & illud intelligitur, illud præcipuè circa homines, hoc circa Deum verſatum eſſe. Quibus adde, quòd Sacerdotio Judaico ſucceſſit Sacerdotium Chriſti, non miniſterium Euangelicum. Ut nemo nunc niſi ipſe Chriſtus autoritate à Deo data ἱερεὺς, aut ἀρχιερεὺς ſuperſit; nempe hominum apud Deum patronus.

Cæterùm quia ſacerrimum munus, ſummóque honore dignum fuit *ad Deum populi cauſa accedere*, populúmque ei commendare, propterea lege

lege ſacra cautum, ut magna generis, magna conjugii, magna puritatis, magna corporis integritatis in Sacerdotibus ratio haberetur. Ea, inquam, de cauſa cautum erat, nequis extraneus, impurus, aut mutilus, nequis ullo corporis vitio notatus, nequis illotis manibus, pedibúſve, nequis ſtatim à poto vino, nequis niſi veſtibus indutus, quæ gradui ſuo propriæ erant, nequis niſi operto capite (quod eis in locis ac temporibus ad modeſtiam maximè pertinebat) opus ullum Sacerdotale faceret. Ita factum etiam, ut *Aaron* ejuſque filii omnes magno admodum ſacrorum rituum apparatu juxtà ac delectu, Sacerdotio primitus initiarentur. Erant enim primò aqua luſtrati, deinde veſtibus ſacris induti, mox unguento ſacro uncti, atque etiam variis ſacrificiis Domino ſuo commendati. Quæ omnia quorſum pertinebant, verba ea, quæ prius attuli, docent. *Aaronem, filióſque ejus veſtibus ſacris indues, unges, initiabis, conſecrabis, & mihi miniſtrabunt in Sacerdotio* (e). Quod perinde eſt, ac ſi dictum eſſet; ita in Sanctuarium meum mihi miniſtratum venient, ita mihi pro populo ſacra facient, populúmque ipſum commendabunt, ſi modo rite ſacrati fuerint, nullóque vitio dedecorati.

(e) Ex. 28. 41.

VI. Hactenus ea perſecuti ſumus, quæ propria Sacerdotii munera (quale maximè fuit Deo rite ſacrificare) circa Deum verſata fuiſſe doceant: deinceps meminerimus oportet, quantus victimarum delectus apud Júdæos habendus fuit. Neque enim omni animantium genere, quo veſci fas hominibus fuit, ad ſacrificia uti licuit; nec ullo ex genere, quo uti licuit, vitioſum quodvis immolare. Cujus ea delectus cauſa fuit, quòd ſacrificia eis in rebus eſſent, quæ ad Dei

gra-

gratiam vel commemorandam ac retinendam, vel conciliandam pertinebant. *Si habuerit maculam*, inquit Deus, *non offeretis, neque erit acceptabile. Homo qui obtulerit victimam pacificam Domino, vel vota ſolvens, vel ſponte offerens, tam de bobus, quàm de ovibus immaculatum offeret, ut acceptabile ſit* (*f*). Cui acceptabile? Domino ſcilicet, cui offerendum erat. Quod ergo integrum eſſe debuit, ut Deo gratum eſſe poſſet, ejuſdem vis (quod inde facile intelligitur) circa Deum proprie verſabatur. Huc etiam refer *Malachiæ* illa (*g*), *Nam cùm offertis animal cæcum ad ſacrificandum, nihilne eſt mali? & cum offertis claudum aut ægrotum, nihilne eſt mali? Offer iſtud jam duci tuo; an acceptum habiturus ſit? aut an ſuſcepturus votum tuum? inquit Jehova exercituum.* Unde intelligitur, ſacrificium omne Deo factum inſtar rei fuiſſe Regi oblatæ. Quid ergo res Regi oblata? ſanè vel ad impetrandam gratiam ejus, vel ad gratiam ei referendam pertinet. Eadem itaque ſacrificiorum ratio, ut & illa quoque ad gratiam Dei vel impetrandam, vel commemorandam pertinerent. Qua utraque in cauſa vis eorum circa Deum propriè verſabatur. His adde, quòd Deus facta ſibi ſacrificia modò accepiſſe (*h*), modò non accepiſſe (*i*) dictus ſit. Quod dici commodè non potuiſſet, niſi ſacrificia ei facta, vel ut dona quædam, vel ut λύτρα ad gratiam ejus vel impetrandam, vel retinendam pertinuiſſent. Accipi enim (ut cuique patet) ea dicta erant ſacrificia, quæ quidem Deo & oblata, & grata erant; non accipi autem, quæ, licet Deo offerebantur, ei tamen minimè grata erant, neque eo apud eum valebant quo immolator valere voluit.

(*f*) Lev. 22. 20, 21. vide etiam Deut. 17. 1.

(*g*) Mal. 1. 8.

(*h*) Lev. 1. 4. & 22. 21.

(*i*) Lev. 22. 23, 25. Mal. 1. 8, 10, 13.

VII. Huc pertinent etiam plerique ritus, qui-

bus ſacrificia facta erant. Quales erant victimam ad aram ſiſtere, ibique ſtatam manibus capiti ejus impoſitis Deo ſacrare, ac devovere. Nihil enim dubium, quin ſolennis iſta victimæ devotio circa eum propriè verſabatur, cui victima ipſa devota fuit. His adde ritus ſacrificales à Sacerdotibus obeundos, quales erant profecta aræ reddere, ſanguinémque etiam ei affundere, vel (quod nonnunquam juſſum fuit) intimum ædis ſacræ adytum, vel propitiatorium verſus ſpargere. Qui ſane ritus ejuſmodi erant, quibus ſacra Deo porrigebantur. Ara enim menſa Dei fuit, propitiatorium inſtar aræ, intimúmque adytum ſacerrimum Dei penetrale. Ut quod ad aram, aut propitiatorium, vel denique intimum adytum verſus ritu ſacro admovebatur, illud ſanè eadem opera Deo porrectum cenſeretur. Quod idem etiam de illis ſacris judicandum, quæ omnes mundi plagas verſus Sacerdotis manibus admovebantur. Quippe quo ritu ſacra illa Deo, ut omnia poſſidenti, omnia tuenti porrigebantur. Quare cùm ſacrificia ita fierent, ut pars ſaltem aliqua rei ſacratæ ritu ſacro Deo porrigeretur, cúmque ritus iſte, quo ſacra Deo porrigebantur, & circa Deum verſaretur, & ipſam quoque conſtitueret ſacrificii cujuſque rationem; hinc efficitur ſacrificium quodque circa Deum proprie verſatum eſſe.

VIII. Neque verò quenquam adeo hebetem eſſe puto, ut Sacerdotes ad aram aſſiſtentes, eique ſanguinem & profecta ritu ſacro admoventes operam ſuam circa aram tantùm, non circa Deum collocaſſe putet. Nam in omni cultu Deo præſtito eodem ſpectant ritus illi, quibus & cultus externi ratio, & interni ſignificatio

ipſi

ineſt, quo cultus ipſe internus ſpectat. Aliter enim ſi rem inſtituas, ſanè preces ſacras ore editas, quibus aërem commoveri neceſſe eſt, non circa Deum, ſed circa aërem verſari dixeris; ac, quoties ſacra ad Dei aram admovebantur, non Deo, ſed aræ ſacrificatum. Quo nihil ineptius fingi poteſt. Alia itaque rituum omnium ratio eſt, quatenus phyſicè conſiderantur, nihilque aliud, niſi certos quoſdam corporis geſtus, manuúmve opera in ſe continent, alia, quatenus ad cultum ſacrum pertinent. Atque ita factum, ut licet porriciendi ritus, quatenus nihil aliud erat niſi manuum opus, circa aram quidem verſabatur, tamen quatenus externus Dei cultus, ac quidem interni ſignum erat, circa Deum proprie verſaretur. Idemque judicium eſſe debet de genuum in cultu ſacro flexione, itémque de capitis, totiúſve coporis demiſſione. Quæ, quatenus ad cultum ſacrum pertinent, quin propriè circa Deum verſentur, nemo quiſquam dubitare poteſt.

IX. Ac quidem ut locum, in quo verſamur, aliquantò magis illuſtremus, meminerimus oportet, quod antè diximus, Judæorum omnia ſacrificia Deo facta fuiſſe vel ut omnium conditori ac Domino, vel ut omnium bonorum largitori, vel denique ut ſummum pœnæ, ac veniæ jus habenti; ut facilè eorum in ſacrificiis ſacerrimas agnoſcas religiones, propriámque cultus divini rationem. Idque idem docent & ſacræ literæ, (quæ diis extraneis immolantes ut Deo rebelles Idololatras (*k*) morti (*l*) addicunt) & Judæorum Senatuſconſulta. In quibus, uti *Maimonides* monuit (*m*), cultus extranei condemnatur שמשתחוה לעו ונסך וקטר וזבח *qui corpus demiſerit*, , *qui libamen effuderit*, *qui aliquid adoleverit*,

(*k*) Ex. 34. 14, 15. Deut. 32. 16, 17. Iſ. 57. 5, 6.
(*l*) Ex. 22. 20.
(*m*) In Schegagoth. cap. 7.

qui animal mactaverit Deo extraneo. Quamobrem cum sacrificiis inesset propria cultus divini ratio, quis demum illa circa Deum proprie versata fuisse negaverit, nisi qui nec circa Deum versari Dei ipsius cultum dixerit? hoc est, qui Deum etiam tum, cum colitur, coli negaverit.

X. Cæterùm cùm omnis Dei cultus, sive naturalis, sive institutus, vel ad gratiam ejus impetrandam, vel quidem commemorandam spectet, fieri non potuit, quin sacrificia (quibus, ut jam demonstratum est, propria inerat cultus divini ratio) eodem etiam pertinerent. Ac quidem (quod alibi dicta docent) ad commemorandam Dei gratiam facta erant sacra Eucharistica, הודות appellari solita, nonnunquam etiam & holocausta, עולות dicta, ita tamen ut hoc idem genus & ad impetrandam Dei gratiam sæpe factum fuisse constet. Quo eodem etiam & reliqua omnia pertinebant. Alia scilicet ad res prosperas impetrandas, ut quæ voluntariò facta essent, & נדבות nominari solent. Alia ad pericula avertenda, qualia fere voto nuncupabantur, & נדרים in sacris literis dicta sunt. Alia ad piacula expianda, hoc est ad culparum veniam impetrandam. Qualia fuere חטאות & אשמות, *sacrificia pro peccatis & noxis facta.* Ut nulla essent sacrificia, quæ non ita circa Deum, ut preces, & gratiarum actiones, laudésque sacræ, versarentur. Neque hoc mirum videri debet, siquidem factis æquè ac verbis, ritibus æquè ac orationibus & subesse possint, & significari animi affectus & desideria; iisque ipsis cerimoniis, quæ ad sacrificia pertinebant, summum vitæ ac necis jus, summum in alia omnia dominium penes Deum esse agnosceretur.

Huc etiam accedit, quòd preces sacræ *vituli la-*

labiorum appellentur (*n*). Cujus dicti ea ratio eſt, quòd preces ſacrificia quædam eſſent, & ſacrificia preces quædam. Preces utique ſacrificia ſpiritualia, & ſacrificia *ſymbolicæ* preces. Quod idem liquet ex verbis *Sauli* (*o*), qui, quia nondum *ſacrificaverat*, nondum ſe *ſupplicaſſe* dixit. His adde & *Solomonis* illa (*p*), *Sacrificium impiorum abominatimi eſt Jehovæ, oratio autem juſtorum accepta eſt ei.* Quibus hæc ſubjecta eſt ſententia, vel ſacrificia impiorum nihil valere apud Deum, imò verò ei diſplicere, optimi autem cujuſque preces plurimùm apud eum valere. Cujus comparationis inſtituendæ nulla prorſus fuiſſet ratio, niſi ſacrificia & preces ſacræ eodem planè pertinuiſſent. Ita tamen ut ſacrificia plus, cæteris paribus, valuiſſe, quàm ſimplices preces judicata eſſent. Ut qui propriè circa Deum vim alterarum verſari judicat, ei de alterorum vi idem judicium eſſe debeat.

(*n*) *Hoſ.* 14. 2.

(*o*) 1 *Sam.* 13. 12.

(*p*) *Prov.* 15. 8.

XI. Huc etiam ſpectant preces ſacræ inter ſacrificandum adhiberi ſolitæ. Quippe quæ eo pertinebant, ut Deo grata & accepta eſſent, quibus additæ erant, ſacrificia; & ut ſacrificia Deo facta ea ab illo impetrarent, de quibus immolatum erat. Huc ergo refer, quæ in libro ſecundo *Macchabæorum* extant (*q*), *Orationem autem faciebant omnes Sacerdotes, dum conſumeretur ſacrificium*, Jonatha *inchoante, cæteris autem reſpondentibus. Et* Nehemiæ *erat oratio hunc habens modum: Domine Deus, omnium creator, terribilis & fortis, juſtus & miſericors, qui ſolus es bonus rex, ſolus præſtans, ſolus juſtus, & omnipotens, & æternus, qui liberas Iſrael de omni malo, qui feciſti patres electos, & ſanctificaſti eos; accipe ſacrificium pro univerſo populo tuo Iſrael, & cuſtodi partem tuam, & ſanctifica; congrega diſperſionem tuam,*

(*q*) v. 23. & ſeq.

am, libera eos, qui serviunt gentibus, & contemptos & abominatos respice: ut sciant Gentes quia tu es Deus noster. Affige opprimentes nos, & contumeliam facientes in superbia, constitue populum tuum in loco sancto tuo, sicut dixit Moses. His etiam adde preces istas, quas juxta victimam piacularem reus quisque adhibere solebat, quarum hæc extrema clausula fuit. והיא כפרתי *Hæc sit expiatio mea.* Eodem etiam *Davidis* preces illæ pertinent, ut quæ ad sacrificia spectarent,
(r) *Psal.* 20. 3. licet non inter sacrificandum habitæ (r). יזכור כל מנחתיך עולתך ירשנה quæ ita vertit *Sebastianus Castellio, Memor sit tuorum tot fertorum, hostiamque tuam vertat in cinerem, hoc est,* inquit,
(s) *Hostiam pro holocausto dixit.* *ea placetur* (s). Jam preces eo pertinentes ut Deo gratum & acceptum esset, quod factum erat, sacrificium, eaque ab eo impetraret, de quibus sacrificatum erat, propriam sacrificii cujusque vim circa Deum versatam esse docent. Frustra enim habitæ fuissent preces, ut illud Deo gratum esset, quod idem nec ad impetrandam, nec ad retinendam ejusdem gratiam pertinuisset.

XII. His expositis, videamus sequitur eis de rebus, quæ tralatitio loquendi genere sacrificia appellari solent. Quales sunt inprimis *preces sa-*
(t) 1 *Pet.* 2. 5. & *Hebr.* 13. 15. *cræ*, & *gratiarum actiones* (t). Quæ quidem nulla alia de causa sacrificia metaphoricè dicuntur, nisi quòd cum sacrificiis proprie dictis hoc ipsum commune habent, quòd propriè circa Deum
(u) *Phil.* 4. 18. & *Hebr.* 13. 16. versantur. Quinetiam eodem loquendi genere sacrificia appellari solent *sumptus, labores*, & *dolores* ita suscepti & tolerati, ut Deo grati & ac-
(x) *Psal.* 51. 17. (y) *Rom.* 12. 1. cepti sint. Ita fit, ut sacrificia dicantur *beneficia in egentes collata* (u), *spiritus fractus & contritus* (x), hoc est, peccatorum pœnitentia; corpus modestè & castè habitum (y), sanguis ad Dei ho-

no-

norem fusus (z), & gentium profanarum ad Deum conversio (a). Quorum pleraque eis ipsis in locis, ubi sacrificia appellantur, etiam Deo grata esse dicuntur (b). Ut hinc facilè intelligatur hujusmodi res sacrificia dici, quia scilicet Deo accepta sunt, ejusque ad gratiam impetrandam spectant. Quod ejusmodi est, ut sacrificia proprie dicta eodem quoque spectasse doceat. Perperam enim scriptores sacri quæ Deo grata & accepta sunt, ejusque ad gratiam impetrandam spectant, sacrificia *metaphoricè* dixissent, nisi sacrificia *propriè* dicta eodem etiam pertinuissent. Nulla enim locutio à sacrificiis propriè dictis ad impropriè dicta transferri potuit, nisi quæ eadem in proprie dictis aliquo modo locum habuit. Quamobrem, ut aliunde patet sacrificia omnia proprie dicta rationem habuisse cultus sacri; ita quoque ex jam dictis cultum eum eatenus Deo placuisse, gratiamque ejus impetrasse constat, quatenus ei suberat bonus animus, veráque erga Deum pietas. Idque ipsum est, quod toties monent sacræ literæ quoties sacrificia rite facta *Deo grati odoris* fuisse dicunt; eóque factum, ut S. *Paulus* hac locutione uteretur, cum voluntariam Christi mortem Deo perplacuisse docere voluit (c). Neque verò illud prætereundum, hanc locutionem positam esse non solummodo in holocaustis (d), & sacrificiis salutaribus (e), sed in ipsis quoque piacularibus pro erratis populi gregarii factis (f). Nunquam vero in piaculis illis, quæ pro erratis Sacerdotis magni, aut totius cœtus Israelitici, (adeoque & Senatus magni) Rectorísve denique facta erant. Cujus ea discriminis *Abrabeneli* ratio visa est (g), quòd peccatum legis ignorantia ortum levior esset in homine plebeio culpa; culpámque

(z) *Phil.* 2. 17.
(a) *Rom.* 15. 16.
(b) *v. locos modo indicatos.*
(c) *Ephes.* 5. 2.
(d) *Ex.* 29. 18. *Lev.* 1. 9, 13. & *alibi passim.*
(e) *Lev.* 3. 5, 16.
(f) *Lev.* 4. 31.
(g) *ad Lev.* 4.

que iſtam victima è grege ſuo lecta expiatum ire ejuſmodi probitatis indicium, quæ Deo perquam grata fuit; contra autem Senatui, & Pontifici, reique ipſius publicæ Rectori & turpe eſſet leges ignorare, erratúmque quodvis in ſe admittere, & nulla prorſus laude dignum erat victima expiare.

Cæterum etiamſi apud Deum gratiam nullam conciliabant hominum impiorum ſacrificia, imò verò etſi ei ſemper ingrata erant, ea tamen ipſa ſacrificia, ſiquidem Deo facta erant, circa Deum quoque verſabantur. Enimverò & impiorum preces Deo ſemper ingratæ ſunt, neque eò minus, ſiquidem Deo adhibeantur, propriè circa Deum verſantur. Quare idem quoque de ſacrificiis Deo factis, quorumcunque erant, judicandum.

XIII. Quamvis, quæ hactenus dicta ſunt, Hebræorum omnia ſacrificia, ſi modo Deo facta eſſent, circa Deum verſata fuiſſe doceant; tamen alia quædam addi poſſunt, quæ de ſacrificiis piacularibus (quæ quidem ſacrificium Chriſti præ reliquis omnibus adumbrabant) hoc idem luculentius demonſtrent. Huc enim valet ipſa ratio, quæ inter Deum & offerentes in ejuſmodi ſacris interceſſit; ut quæ talis ſemper eſſet, qualis eſt inter perſonam ream, & offenſam, eandémque etiam pœnæ ac veniæ jus habentem. Neque enim ſacrificia piacularia niſi pœnæ avertendæ cauſa (quod antè docuimus) facta erant; nec quid erat, cur quis pœnam averſum iret, niſi quatenus culpæ reus erat. Quibus ex rebus intelligitur, ſacrificia omnia piacularia ejuſmodi ſacra extitiſſe, quibus & reus quatenus reus, & Sacerdos etiam ejuſdem nomine ad Deum tanquam ad partem offenſam, pœnæque ac veniæ jus habentem ſupplicum more adierunt ad veniam

niam reo impetrandam. Reus utique ita victimam ſuam ad aram ſiſtens, reliquáque ad ſe ſpectantia peragens, ut & de culpa admiſſa doleret, & Deum ſibi propitium vellet; Sacerdos, (ut de extis taceam) victimæ ſanguinem aræ, ejúſve cornibus, aſpergens, hoc eſt pecudis cæſæ animam, ut λύτρον quoddam piaculare, ritu ſymbolico Deo reddens. Quod niſi eo animo faceret, ut Deum erga hominem reum propitium & benignum vellet, talis profecto vir non fuit, qualem eſſe Sacerdotem decuit, qualémque Deus ipſe voluit. *Omnis enim Pontifex ex hominibus aſſumptus pro hominibus conſtituitur in iis, quæ ſunt ad Deum, ut offerat dona, & ſacrificia pro peccatis: qui condolere poſſit iis, qui ignorant, & errant, quoniam ipſe circundatus eſt infirmitate, & propterea debet, quemadmodum pro populo, ita etiam pro ſemetipſo offerre pro peccatis* (h). Ipſe ergo Pontifex Judæorum (perinde ac reliqui Sacerdotes) & homo factus eſt, & errori obnoxius, ut fragilitatis ſuæ conſcius ita pro ſuis, ut pro ſe, piacula faceret, neque Deum minùs erga alios, quàm erga ſe propitium vellet.

(h) *Hebr.* 5. 1, 2.

XIV. At enim victimas piaculares pro toto cœtu immolatas non totus populus, ſed vel Pontifex (i), vel Senatores (k) ante aram ſiſtere, Deóque devovere ſolebant, idque ipſius legis juſſu. Quaſi verò Pontifex, & Senatores hujuſmodi omnibus in officiis, quæ in ſingulorum hominum victimis ab offerentibus præſtanda erant, populi perſonam non ſuſtinuerint. Quod contrà fuiſſe quiſque videt. Ita ut, quod Pontifex, aut Senatores talibus in officiis fecerint, id populus feciſſe cenſeretur, ideóque omnem victimam obtuliſſe, hoc eſt, pro ara devoviſſe, quam vel Pontifex, vel Senatores ejus loco ac nomine offerebant.

(i) *Lev.* 16. 7, 8, 9.
(k) *Lev.* 4. 15.

Hoc

Hoc itaque cum ejusmodi sit, ut nullam difficultatem habeat, ea, quæ hunc ad locum pertinent, satis explicasse videbimur, simul atque ista addiderimus, quæ priùs dictorum summam continent. *Primò* instituisse Deum, ut sacrificia Judæorum certis quibusdam sacris ritibus sibi fierent. *Deinde* sacros istos ritus ita comparatos fuisse, ut vel summum vitæ ac necis, vel summum pœnæ ac veniæ jus, vel quidem summum in omnia dominium penes Deum fuisse significarent. Eò enim pertinuit, quòd Deus victimam ad aram suam adduci voluit, ibique statam sibi offerri, ac devoveri; quod sanguinem, exta, totámve victimam (quod in holocaustis factum erat) in aram suam porrici jussit: hoc est, sibi ipsi porrigi ut omnium Domino & Rectori. Idémque (ut paulò antè diximus) iis de sacris judicandum, quæ omnes mundi plagas versùs legis jussu movenda erant, quippe quo ritu Deo, ut omnia possidenti, omnia regenti, porrigebantur. *Tertiò* & illud observandum, ejusmodi ritus, quibus quid Deo sic, ut dictum est, oblatum aut porrectum fuit, cultus sacri, licet externi tantùm, propriam habuisse rationem, nec minus circa Deum versatos fuisse, quàm genuum in cultu sacro flexionem, capitísve aut corporis demissionem, aliósve quoslibet ejusmodi ritus, quibus cultus sacri ratio inest, quoties in sacris adhibentur. *Ultimò* illud adverti velim, ritus scilicet sacrificales sive ab ipso offerente, sive à Sacerdote peractos, ita peragi debuisse, ut cultui externo & symbolico internus subesset animi cultus, ea utique de Dei providentia, justitia, & beneficentia fides, ea reverentia sacrarum legum, ea peccatorum pœnitentia, ea vitæ rectè agendę studia, quæ pium quemque probúmque decent. Quo qui animo immo-

molabat, is demum Deo gratus erat.

Atque hæc earum religionum, quæ in ſacrificiis verſabantur, generalem quandam rationem continent, eáſque (quod ſæpe antè diximus) tanquam preces, ac gratiarum actiones Deo adhibitas fuiſſe docent. Illud intereſt, quod alia in precibus, ac gratiarum actionibus, alia autem in ſacrificiis interioris animi cultus ſigna externa adhiberentur. Quod enim in illis verba, humiléſque corporis geſtus, id in his & alii ritus præſtabant, de quibus paulò antè meminimus. Verùm hæc ita intelligi velim, ut de ſacrificiis generatim dicta. Nam quæ ad victimas piaculares propria quadam ratione pertinent, alium ſibi locum poſtulant.

JUDÆI SACRIFICIA SUA CIRCA DEUM VERSARI JUDICARUNT.

CAP. XX.

Oſtenditur Judæos ſacrificia ſua circa Deum verſari judicaſſe, Gentéſque profanas ſua quoque circa Deos ſuos. Quibus etiam additur Chriſtianorum eiſdem de Religionibus judicium.

I. HActenùs de toto ſacrificiorum genere nos ipſi quid judicemus, dictum. Nunc non abs re fore videtur, ſi diſpiciamus, quid & Judæi, & alii populi de ſuis utrique ſacrificiis, ac quid Chriſtiani de utriſque magno conſenſu judicarunt.

Ac quidem, ut à Judæis ordiar, quænam his de re-

rebus Gentis illius sententia fuit, satis explicatè docuit *Philo* (*l*); qui hos, qui ad aras accedebant, ἢ εὐξομένους, ἢ εὐχαριστήσοντας *vel precaturos, vel gratias acturos* eò semper accessisse monuit. Unde intelligitur populum Hebræum perinde sacrificia sua, ac preces & gratiarum actiones, circa Deum versari statuisse. Eodem pertinent alia illa ejusdem Autoris (*m*), Εἰ γὰρ βούλοιτό τις ἐξετάζειν ἀκριβῶς τὰς αἰτίας ὧν ἕνεκα τοῖς πρώτοις ἔδοξεν ἀνθρώποις ἐπὶ τὰς θυσιῶν εὐχαριστίας ὁμοῦ καὶ λιτὰς ἐλθεῖν, εὑρήσει δύο τὰς ἀνωτάτω. μίαν μὲν τὴν πρὸς θεὸν τιμὴν, τὴν ἄνευ τινὸς ἑτέρου διὰ τὸ μόνον γιγνομένην, καὶ ἀναγκαῖον καλόν. ἑτέραν δὲ τὴν τῶν θυόντων προηγουμένην ὠφέλειαν. διττὴ δέ ἐστιν, ἡ μὲν ἐπὶ μετουσίᾳ ἀγαθῶν, ἡ δὲ ἐπὶ κακῶν ἀπαλλαγῇ. τὴν μὲν οὖν κατὰ Θεὸν δι' αὐτὸν μόνον γινομένην περιέχουσαν ὁ νόμος ἀπένειμε θυσίαν ὁλόκαυτον ὁλοκλήρῳ καὶ παντελεῖ, μηδὲν ἐπιφερομένης τῆς θνητῆς φιλαυτίας ὁλόκληρον καὶ παντελῆ. τὴν δὲ χάριν ἀνθρώπων, ἐπειδὰν διαίρεσιν ἐπιδέχετο ἡ δόξα, καὶ αὐτὸς διεῖλε, κατὰ τὴν μετουσίαν τῶν ἀγαθῶν ὁρίσας θυσίαν, ἣν ὠνόμασε σωτήριον. τῇ δὲ φυγῇ τῶν κακῶν ἀπονείμας τὴν περὶ ἁμαρτίας. *Siquis causas investigare velit, propter quas primi illi homines per sacrificia gratias egerint, itémque preces Deo fecerint, duas omnino præcipuas inveniet. Unam scilicet Dei Honorem; quæ res per se, sine ulla alia accedente, cultu digna est, ac quidem bonum necessarium. Alteram, sacrificantium utilitatem; quæ duplex est, adeptio bonorum, & malorum aversio. Jam illi generi, quod Deo propter se fieri debet, Lex commodè tribuit holocaustum; quod Deo integro ac perfecto integrum atque solidum datur, mortalium cupiditate nihil inde sibi usurpante. Alterum autem genus, hominum causa factum, quia divisit vulgaris opinio, divisit etiam & ipsa Lex, ita ut altero quærantur bona, quod salutare nominavit; altero mala avertantur, cui piaculare tri-*

(*l*) *De animalibus idoneis sacrificio.*

(*m*) *Ibid.*

tribuit. Quibus verbis hæc ſententia ſubeſt, nempe Veteres ſacrificia ſua ut laudes, & gratiarum actiones, precéſque Deo adhibuiſſe.

II. Neque verò aliam ſententiam habent, quæ his de rebus ſcripſit *Abrabenel* (n). Quid enim ille de ſacrificiis ſalutaribus? ואמנם הכלית זבח השלמים יתבאר אחר שהדע שהשלמים היו באים אם לזבח הודה ואם בנדר ובנדבה כמו שיתבאר בפרשת צו ועניין שני המינים האלה הוה שפעמים היו מקריבים שלמים להת הוראה לשם יתברך על מה שנמלם ברחמיו וכרוב חסדיו ועל הטובה שהיטיב עמהם אם בירושת הארץ ונחלתם ואם בשאר הניסים ועל זה נאמר אם על תודה יקריבנו והוא המין האחד והמין השני שהוא בנדר ובנדבה עניינו תפלה לשם שיתנם ויברכם בתבואותיהם ועניניהם בעתיד ויריק עליהם ברכה עד בלי דו הנה אם כן היה המין הראשן הוראה על העבר והמין השני תפלה על העתיד (n) *In præf. ad Lev.*

Jam ſacrificiorum ſalutarium qui finis erat, intelligetur, ſimul atque illa vel Euchariſtica, vel votiva, & voluntaria fuiſſe nôris, quemadmodum in particula צו *docebimus. Cujus duplicis generis ea ratio fuit, quòd Noſtrates ſacra ſalutaria eo nonnunquam animo fecerint, ut Deo pro ſumma clementia ejus, maximáque in ſe benevolentia, omnibúſque denique beneficiis (ſive ea in Terræ hæreditate, & poſſeſſione cernerentur, ſive aliis geſtis mirabilibus) gratias agerent, quo de genere illud dicitur* (o), ſi ſacrificium fecerit Euchariſticum. *Atque hoc quidem primum genus fuit. Alterum autem, quod votivum fuit, aut voluntarium, rationem habuit ſacrarum precum, quibus Deum orabant, ut ſibi in poſterum clemens eſſe vellet, ut proventus ſuos, aliaque omnia proſperaret, ut ſuppeditaret ea, quæ ad vitam ſufficerent. Quæ cùm ita ſint, hinc* (o) *Lev.* 7. 12.

in-

intelligitur primum genus gratiarum rationem habuiſſe pro beneficiis antè acceptis actarum, alterum precum pro expetitis. Quibuſcum conſentiunt & alia illa (*p*), אחרי שזכר הכתוב שלמי התודה
(*p*) *Abrab. ad Lev. 3.* זכר אחריו שלמי נדר ונדבה והם הבאים על דבר
חפלה ונדר שיקריב אדם שלמיו לי״י כדי שיצליחו מינשיו
Poſt Euchariſticum ſacrificium meminit ſacra ſcriptura de ſacrificiis votivis & voluntariis, quæ quiſque, tanquam vota, & preces, ad res proſperas impetrandas Deo fecit. Hæc *Abrabenel* de ſacrificiis ſalutaribus. Quid autem idem de piacularibus?
לא הצריכה התורה להזות מדם החטאת בקדש
פנימה אלא לבקש כפרה וסליחה על החטא החמור
שיחטא הכהן גדול או הקהל (*q*) *Lex non præ-*
(*q*) *In præf. ad Lev.* *cepit, ut in æde ſacra ſpargeretur victimæ ullius piacularis ſanguis, niſi ut à Deo impetraretur expiatio, ac venia culpæ alicujus gravioris, qualis utique Pontificis, & Senatus magni culpa omnis cenſebatur.* Quibus verbis ea ſententia ineſt, omnes quidem hoſtias piaculares ad impetrandam culparum veniam, gratiámque apud Deum cæſas eſſe; eas autem, quarum in ædem ſacram ſanguis rite inferendus erat, tales fuiſſe, quales de culpis gravioribus, quam aliæ ullæ, cædebantur. Idem enim ipſum culpæ genus in Pontifice & Senatu magno, quàm in alio quovis, gravius erat. His adde, quæ de piaculari Pontificis hoſtia apud
(*r*) *Ibid.* eundem Autorem extant (*r*), יזה מדמו על פני
פרכת הקדש ועל מזבח הקטורת לבקש סליחה וכפרה
לפני אלהים *Aulæum adyti interioris verſus, aræque ſuffitus ſacri ſanguinis, aliquantum aſperget, quo remiſſionem & expiationem à Deo coràm in æde impetret.* Hactenus *Abrabenel* de ſalutaribus, & piacularibus ſacrificiis. Videamus quid de holo-
(*s*) *ad Lev. 16.* cauſtis quotidianis (*s*), עניין תמידין תפלה לי״י שיזכור

חמיו

רחמיו לישראל בבקר ובערב ויברך דגנם תירושם ויצהורם
שעל זה היה מורה המנחה והנסך שהיו מקריבים עמהם
Holocauſta quotidiana rationem habuere ſacrarum precum idcirco Deo adhibitarum, ut clementiæ ſuæ erga Iſraelem manè, & veſperi meminiſſe vellet, ut augeret ei frumentum, muſtum, oleúmque. Quod docet fertum, & libamen, quod eis ritè adjungendum erat. Sic etiam R. *Moſes Ben Nachman* ſingulorum hominum holocauſta pro immolantibus להתפלל *ſupplicare* dixit (*t*). Ac quidem ſacrificiorum omnium tanta *Iſaaco Ben Aramah* cum precibus ſacris cognatio viſa eſt, ut alteras nunc eo valere judicaverit, quo altera olim valuere, (*t*) *Lev.* 1.

התפלות הסמעצם הקרבנות ומשובחים מהם ואין צריך
לומר שמועילין במוקמן בכל זמן שהם בטלים (*u*) (*u*) *ad Lev.* 6.
Preces ſacrificiorum rationem habent, ſuntque illis quidem potiores. Neque opus eſt dicere, has illorum vices præſtare, ex quo illa fieri deſierunt. Atque ita fit, ut idem Autor ſacrificia לפיום facta eſſe dixerit (*x*), qua voce *precatio*, & *deprecatio*, itémque *placatio* ſignificatur. Quid multa? ex quo populo Hebræo nulla ſacrificandi facultas fuit, decrevit ipſe Senatus magnus, ut ſtatorum ſacrificiorum loco ſtatæ quædam preces adhiberentur; ſacrificia utique, ac preces ſacras eandem rationem habere ratus. Quâ de re eſt apud *Maimonidem* (*y*), תקנו שיהא מניין התפלות כמניין הקר בנות (*x*) *ad Lev.* 1. (*y*) *In Tephilla ubircath Cohanim, cap.* 1.
שתים תפלות בכל יום כנגד שני תמידין וכל יום שיש בו
קרבן מוסף תקנו בו תפלה שלישית כנגד קרבן מוסף ותפלה
שהיא כנגד של בקר היא הנקראת תפלת השחר ותפלה
שכנגד תמיד של בין הערבים היא הנקראת תפלת מנחה
ותפלת שכנגד התוספין נקראת תפלת המוספין וכן התקינו

שיהא

שיהא אדם מהפלל תפלה אחת בלילה שהרי איברי תמיד של בין הערבים מתאכלין והולכין כל הלילה *Statuerunt, ut numero sacrificiorum par sit orationum numerus; nempe binæ orationes quotidianæ binis sacrificiis quotidianis respondentes. Porrò omni die, quo fit sacrificium adventitium, tertia ut sit oratio statuerunt, sacrificio adventitio respondens. Oratio autem, quæ sacrificio matutino respondet, matutina dicitur, quæ vespertino, vespertina, quæ adventitio, adventitia. Eundem ad modum constituerunt, ut noctu una peragatur oratio, quia holocausti vespertini profecta per totam noctem flagrare solebant.*

(ז) *Ibid.* Eodem pertinent alia illa(ז), אין הציבור מתפללין תפלה נדבה לפי שאין הציבור מביאין קרבן נדבה *Ecclesia non utitur oratione injussa, quia Ecclesia non facit sacrificium injussum*; hoc est, sacrificium voluntarium. Quibus (ut intelligas, quanta inter preces & sacrificia Judæis similitudo visa

(a) *Ibid.* est) ista quoque adjicienda (*a*), יש מן הגאונים מי שהור שאסור להתפלל הפלה נרבה בשבתות וימים טובים לפי שאין מקריבין בהן נדבה אלא חובת בלבד *Sunt ex Geonim, qui Sabbatis ac diebus festis injussâ oratione nemini uti licere judicant, quia his diebus imperata tantùm sacrificia, non voluntaria fieri solebant.* Quæ sanè omnia ejusmodi sunt, ut hinc facilè intelligatur idem esse Judæis de sacrificiis, quod de sacris precibus judicium; atque ita factum, ut, postquam sacrificari desitum est; in sacrificiorum statorum locum statas quasdam supplicandi formulas, quæ sacrificiis respondeant, substituerint.

III. Quinetiam ut cruentis sacrificiis, ita iis etiam (quod in transcursu attingendum) quæ ex rebus inanimis facta erant, cultus sacri ratio

tio inerat. Ea enim Deo facta erant ut ejuſmodi bonorum largitori, nempe vini, olei, frumentíque, quæ ad vitam hominum ſuſtentandam terra, arboréſque proferunt. Ita ut fertorum omnium oblatio rationem habuerit ejuſmodi cultus, quo quiſque vel uberiores fructus impetratum ivit, vel de impetratis gratias egit. Eóque ſpectant eorum aliqua, quæ ex *Abrabenele* modo attuli. Quibuſcum etiam conſentanea ſunt, quæ ſcripſit *R. Levi Ben Gerſon* (*b*), כמו שיקרב העומר בפסח בקש ברכה הקציר והבכורים לבקש ברכת פירות האילן כן קרבו המים בחג הסוכות לבקש משׁ׳ ברכת הגשמים כי אז יבא עת הזרוע *Sicut ad impetrandam proſperam meſſem Deo (cui laus) Omerum* (*c*) *in Paſchate ſacrificabant, itémque primitias* (*d*) *in Pentecoſte ad impetrandos uberes fructus; ita in feſto umbraculorum* (*quando inſtabat ſeminandi tempus*) *ad largos imbres impetrandos aquas etiam Deo libabant.* Verùm hoc legis injuſſu factum eſt. Illud interea ſatis conſtat, Judæos ita de ſacrificiis, ut de precibus & gratiarum actionibus, alteráque æquè atque alteras circa Deum verſari judicaſſe.

(*b*) ad 2. Sam. 23. 15.
(*c*) Lev. 23. v. 9. 10.
(*d*) v. 17.

Idem Gentium profanarum de ſuis ſacrificiis Judicium.

IV. Ac quidem quale Judæorum de ſacrificiis ſuis judicium, tale fere de ſuis quoque ipſarum Gentium profanarum extitit. Id quod *Porphyrii* iſta docent (*e*). τριῶν ἕνεκα θυτέον τοῖς θεοῖς. ἢ γὰρ διὰ τιμὴν, ἢ διὰ χάριν, ἢ διὰ χρείαν τῶν ἀγαθῶν. *Tribus de cauſis diis ſacrificandum eſt, vel ut eos honore afficiamus, vel ut gratum erga eos teſtemur animum, vel ut bona ab iis impetremus.* Quarum duas

(*e*) De abſtinentia, l. 2. §. 24.

P prio-

priores immolandi causas ad unam rectè revocant Judæi; utpote qui in honoribus eis, quos inter immolandum Deo dabant, ita summam ejus sapientiam, potentiámque celebrabant, ut ejusdem quoque bonitatem, vel in ipsa rerum universitate, vel in singulari aliqua beneficentia erga se, suósve elucentem unà semper commemorarent; cujusmodi laudes & honores eodem, quo gratiarum actiones, & ad idem cultus genus, pertinent. Quanquam quidem parum refert, quas ob causas Gentes profanæ diis suis immolandum duxerint, modo omni sacrificiorum generi (id quod semper ab eis factum est) cultûs sacri rationem, ac vim tribuerint. Nullo enim modo fieri potuit, quin Deorum cultum circa Deos versari judicaverint.

(f) *Ibid.* His constitutis, alia illa *Porphyrii* videamus (f), Τιμῶμεν δὲ τοὺς Θεοὺς, ἢ κακῶν μὲν ἀποτροπὴν, ἀγαθῶν δὲ παρασκευὴν ἡμῖν γενέσθαι ζητοῦντες, ἢ προπεπονθότες εὖ, ἢ ἵνα τύχωμεν ὠφελείας τινὸς, ἢ κατὰ τὴν ψιλὴν τῆς ἀγαθῆς αὐτῶν ἕξεως ἐκτίμησιν. ὥστε καὶ τῶν ζώων εἰ ἀπαρκτέον αὐτοῖς θεοῖς τούτων τινὸς ἕνεκα θυτέον. καὶ γὰρ ἃ θύομεν, τούτων τινὸς ἕνεκα θύομεν. *Deos autem colimus, vel petentes ut mala avertant, & suppeditent bona, vel quod jam antea commodi aliquid ab iis percepimus, vel ut posthac consequamur, vel eos denique propter solam naturæ præstantiam honorantes. Ita ut, si animalium primitias Diis solvere oporteat, eas de harum causarum aliqua sacrificare debeamus. Quæcunque enim immolamus, hujusmodi de causis immolamus.* Unde intelligitur profanas Gentes diis suis ideo immolasse, ut eorum gratiam vel impetrarent, vel denique ut eos honorarent propter solam naturæ excellentiam; neque aliter de sacrificiis suis, ac de eximio cultus

cultus genere, diisque pergrato existimasse.

V. Huc etiam pertinent *preces istæ sacrificales* inter Gentes profanas adhiberi solitæ. Quales *Sophocli* (g) dictæ sunt θυστάδες λιταὶ, Scholiasti, αἱ διὰ τῶν θυσιῶν γινόμεναι λιταὶ, *preces inter sacrificandum habitæ*. Hæ quo spectabant ex eis formulis, quæ apud *Catonem* extant, patet (h). *Jane pater, te hac strue commovenda bonas preces precor, ut sies volens propitius mihi, liberisque meis, domo, familiæque meæ, mactus hoc ferto*. Et mox, *Jane pater, uti te strue commovenda bonas preces bene precatus sum, ejusdem rei ergo macte vino inferiori esto*. Quas inter formulas & hæc posita est; *Jupiter te hoc ferto obmovendo bonas preces precor, uti sies volens propitius mihi, liberisque meis, domo, familiæque meæ, mactus hoc ferto*. Quibus adde (ut alias aliquas prætercam) preces in Solitaurilibus factas; *Mars pater, te precor, quæsóque, uti sies volens propitius mihi, domo, familiæque nostræ, quojus rei ergo agrum, terram, fundúmque meum Solitaurilia, circumagi jussi, uti tu morbos visos, invisósque, viduertatem, vastitudinémque, calamitates, intemperiásque prohibessis, defendas, averruncésque; utique tu fruges, frumenta, vineta, virgultáque grandire, benéque evenire sinas, pastores, pecuaque salva servassis, duisque bonam salutem, valetudinémque mihi, domui, familiæque nostræ. Haruncе rerum ergo fundi, terræ, agrique mei lustrandi, lustrique faciendi ergo, sicuti dixi, macte hisce Solitaurilibus lactentibus immolandis esto*. Quorsum hæc? ut hinc intelligas profanas Gentes tam sacrificiis, quàm precibus suis id egisse, ut Deorum gratiam, ac benevolentiam, résque prosperas impetrarent; támque sacrificia, quam preces istas huc valuisse judicasse.

(g) *In Antigone.*

(h) *De re rustica, cap.* 134.

VI. Idem docent locutiones istæ, quibus passim apud Scriptores profanos sacrificiorum vis exponi solet. Quales sunt Græcis Θεοὺς ἱλάεσθαι, & ἱλάσκεσθαι, Latinis *supplicare*, *placare*, *propitiare*, *impetrare*, *litare*, ac *perlitare*. Quare huc refer *Homeri* illud (*i*).

(i) Iliad. β.

Ἔνθαδέ μιν ταύροισι καὶ ἀρνειοῖς ἱλάονται.
Illic ipsam tauris, & agnis placant.

Adde etiam & illud ex *Hesiodo* (*k*).

(k) In operib. & dieb.

Ἄλλοτε δὴ σπονδῇσι θύεσσί τε ἱλάσκεσθαι.
Interdum libaminibus & aromatibus placa.

Hinc etiam καλλιερεῖν dictus est, cui exta victimæ Deos propitios pollicebantur.

Sed & modò dictæ voces Latinæ in sacrificiis sæpe positæ. Unde *Lar* apud *Plautum* de virgine quadam (*l*).

(l) In prolog. ad Aulular.

——— *Ea mihi cotidie*
Aut ture, aut vino, aut aliqui semper supplicat.

Plinius etiam (*m*) Veteres *mola salsa supplicasse* dicit. Idémque cùm *temporibus Iliacis thure supplicatum fuisse* negat, id suis fieri solitum docet(*n*). Quinetiam vis *placandi* Deos sacrificiis inesse censebatur. Unde idem *Plinius* (*o*), *Magna est pecori gratia in placamentis Deorum*. Et *Horatius* (*p*).

(m) Hist. Nat. l. 12. c. 18.
(n) v. Hist. Nat. l. 13. c. 11.
(o) Hist. Nat. l. 8. c. 47.
(p) Lib. 1. Od. 36.

Et Thure & fidibus juvat
Placare, & vituli sanguine debito
Custodes Numidæ deos.

Idemque alibi (*q*),

(q) Serm. lib. 2. Satyr. 3.

Prudens placavi sanguine Divos.

Quo

Quo eodem pertinet *Virgilii* illud (*r*), (*r*) *Æneid.* 2.

Sanguine placasti ventos.

Quibus adde, quod *Cæsar de Gallis* scribit (*s*), *Pro vita hominis nisi vita hominis reddatur, non posse deorum immortalium numen placari arbitrantur.* Cujus etiam rei meminit *Cicero* eadem ista voce usus (*t*).

(*s*) *Lib.* 6. *de bell. Gallico.*

(*t*) *pro Fonteio.*

Sic etiam *propitiare* Deos sacra rite facta censebantur. *Unde dicitur* Otho (*u*) *per omnia piaculorum genera manes* Galbæ *propitiare tentasse.* Quo etiam refer *Plinii* illud (*x*), *Nec minus propitii erant mola salsa supplicantibus, imo verò, ut palam est, placatiores.*

(*u*) v. *Sueton. in Othone*, c. 7.

(*x*) *Hist. Nat. l.* 12. *c.* 18.

Sed & vocem *impetrare* in sacris fuisse ex *Livio* constat (*y*); *Per dies aliquot*, inquit ille, *hostiæ majores sine litatione cæsæ, diuque non impetrata pax deûm.*

(*y*) *Lib.* 27. *c.* 25.

Jam *litare* & *perlitare* voces sunt proprie sacrificales. *Senatus*, inquit idem *Livius* (*z*), *majoribus hostiis usque ad Litationem sacrificari jussit. Cæteris Diis perlitatum ferunt, Saluti Petilium perlitasse negant.* Et *Cicero* de divinatione (*a*), *Quid? quum pluribus Diis immolatur, quî tandem evenit, ut litetur aliis, aliis non litetur?* & *Suetonius* in *Julio* (*b*), *Dein pluribus hostiis cæsis cùm litare non posset, introiit in curiam spreta religione.* Ac denique *Plautus* (*c*),

(*z*) *Lib.* 41. *c.* 15.

(*a*) *Lib.* 2.

(*b*) *Cap.* 81.

(*c*) *In Pœnulo.*

Si hercle istuc unquam factum est, tum me Jupiter
Faciat, ut semper sacrificem, nec unquam litem.

Quamobrem hæc? quia vox litare (si *Servium* sequamur, *Macrobiúmve*) est *facto Sacrificio placare numen* (*d*). Adde etiam *Nonii Marcelli* illud (*e*),

(*d*) *Serv. ad Æneid.* 4. *Macrob. l.* 3. *c.* 5.

(*e*) *Cap.* 5. *num.* 12.

Sacrificare est veniam petere. Litare est propitiare, & votum impetrare. Quanquam quidem rectiùs aliquanto *Vossius* (f), *Sacrificare generale esse* dixit, *Litare autem locum habere, cum sacrificium esset Diis gratum.*

(f) *Etymolog. in Lito.*

Neque verò refert, si qui inter profanos populos vel nullis omnino sacrificiis, vel nullis ex animalibus factis Deos suos colendos existimaverint (g). Neque enim hi, qui Deos suos ita coli noluisse dicunt, eosdem ita cultos negant, cultúmve illum circa eos versatum; quod æquè ad nostrum institutum valet, ac si & hi Deos suos non modo sacrificiis cultos, verùm etiam (quod aliis visum fuit quorum longè major erat numerus) placatos quoque judicassent.

(g) *v. Arnob. adv. Gentil. l. 7. in initio. & Lucian. de sacrific. in initio. & Porphyr. de abstin. l. 2. §. 7, 8.*

Christianorum etiam in hac re consensus.

VII. Jam vero si, de sacrificiis quid sit Christianis visum, quæras; Ea semper eorum his de rebus sententia fuit, ut nunquam nisi uni Deo sacrificari licuisse duxerint. Unde intelligitur eos omnes propriam cultus sacri rationem sacrificiis inesse judicasse. Eóque factum, ut Diis extraneis immolantes Idololatriæ condemnarent. Ita *Tertullianus* de Idololatria (h), *Si propter sacrificium vocatus adsistam, ero particeps Idololatriæ.* Et mox, *Si merum quis sacrificanti tradiderit, imò si verbo aliquo sacrificio necessario adjuverit, Minister habebitur Idololatriæ.* Ita *Cyprianus* (i) Christianos monens ne Diis profanarum Gentium immolent. *Deus loquitur, dicens: Sacrificans Diis eradicabitur, nisi Domino soli.* Sed nihil est, cur in re perspicua testibus utar. Id unum hic meminisse sufficit, Qui nunquam nisi uni Deo sine summo cultus extranei scelere sacrificatum existimabant, (quæ sententia apud Chri-

(h) *cap. 16.*

(i) *De Lapsis.*

Christianos omnes semper valuit) hos sacrificiis attribuisse propriam cultus sacri rationem, ac quidem (inde quod efficitur) sacrificia omnia Deo facta, ut proprium planè ipsius cultum, circa Deum versari statuisse.

VIII. Jam (ne de re non necessaria adeo laborasse videamur) cùm omnia rite facta sacrificia ita comparata fuisse constat, ut circa Deum versarentur, hinc quoque de sacrificio Christi idem esse debere judicium, patet. Quæ enim omnis sacrificii rite facti ratio fuerit, ea sit necesse est & sacrificii Christi ratio. Ac quidem cum sacrificium ejus ad genus piaculare pertinet, genúsque totum piaculare ad impetrandam malorum veniam, hinc efficitur sacrificium ejus eo omnino pertinere, ut nobis, pro quibus factum est peccatorum veniam à Deo impetret. Id quod in transitu monendum erat, ne quod in duobus his capitibus tantopere persecuti sumus, frustra persecuti videamur.

D E

POENA VICARIA PIACULARIBUS HOSTIIS IRROGATA.

C A P. XXI.

Ostenditur quid sit pœna vicaria, eamque piacularibus hostiis irrogatam esse.

I. QUUM omnia sacrificiorum genera legibus *Mosaicis* constituta id commune habuisse pateat, ut circa Deum versarentur, (id quod eorum primum fuit quæ demonstranda in nos suscepimus) deinceps de hostiis piacularibus paulò

accuratius dispiciendum; quippe cui generi pœnam vicariam irrogatam esse prius diximus, nunc autem palam facturi sumus. Est autem pœna vicaria malum quodvis alteri inflictum ad culpam alterius expiandam, modò malum istud eò spectet, ut sontem ipsum à pœna liberet, eique peccati veniam impetret. Unde intelligitur ejusmodi mala pœnæ vicariæ vi carere, quæ quis propter peccata sua in persona secum conjuncta luerit. Ut cùm parentes hac de causa liberis suis orbati fuerint. Nam pœna vicaria eo spectat, ut reo afferat peccati veniam, qua perinde excidit, qui in suis, ac qui in se pœnam excipit. Ac quidem pœna omnis vicaria ad sontis commodum comparatur, quod contrà est in ejusmodi pœna, unde damnum, dolor, aut infamia ex aliena calamitate ad ipsum sontem semper redit.

Pœnæ autem vicariæ duo sunt genera. Alterum, cùm idem pœnæ genus quod nocens meruit, ejusdem vicario irrogatur; ut siquis sese morti dedat, ut alterum aliquem à morte liberet. Alterum, cùm aliud pœnæ genus nocentis vicario irrogatur, ac id, quod meruit ipse nocens. Ut siquis in exilium eat, ut alterum redimat è servitute. Inter quæ duo pœnarum genera nihil interest, nisi quòd in altero nulla nisi personarum, in altero autem & personarum & pœnarum etiam sit commutatio. Quæ differentia ejusmodi est, ut propriam pœnæ vicariæ rationem utrique perinde generi relinquat.

II. Jam pœna vicaria hostiis piacularibus inflicta ad expianda hominum peccata pertinuit tanquam conditio lege præscripta, sine qua Deus peccata illa remittere noluit, de quibus hostias cædi jussit. Quanquam enim illa maxima ex parte

le-

leviora erant, ea tamen Deus præterire noluit sine omni animadversionis specie, ne tantam forte indulgentiam peccandi licentia consequeretur. Atque ita factum, ut sicut peccata graviora suo ipsius nocentis sanguine, ita ea, quæ leviora erant, victimæ sanguine expiari vellet, eoque pacto eorum à se impetrari veniam. Quæ cùm ita comparata essent; hinc liquet sacra piacularia non inertem planè & otiosam, sed ejusmodi veniæ impetrandæ conditionem continuisse, quæ Dei justitiæ, ac sanctitatis, animíque perperam factis infensi & satis aptam præbebat speciem, & ad excitandam tuendámque legum sacrarum reverentiam non incommodè pertinebat.

III. Verùm hæc ne temere dixisse videar, nunc ad rem propositam veniam: quæ, quò facilius patefiat, paulo altiùs repetenda est. Enimvero *primò* notandum est, ita loqui solere scriptores sacros de peccatis nondum expiatis, tanquam de fœda quadam macula reos turpiter inquinante (*k*). Atque ita fit, ut peccatorum expiatio eis sæpe vocibus enuncietur, quæ idem quod purgare valent. Quales sunt Græcis καθαρισμὸς (*l*), & καθαρίζειν (*m*). Hebræis autem כפר, & טהר; pro quibus vocibus Græci interpretes vocem καθαρίζειν nonnunquam ponunt (*n*). *Deinde* & illud advertendum, moris fuisse apud Hebræos (Deo ita præcipiente) ut peccata populi Israelitici solenni expiationis die ad hircum in deserta ducendum specie *symbolica* transferrentur (*o*). Atque ita factum, ut hircus iste eorundem peccatorum macula deinceps ita pollueretur, ut eum, à quo abductus erat, labe quadam reciproca inquinaret. Id quod ex eo intelligitur, quod nemini eo munere functo in castra prius redeundum erat, quàm aquis rite lustratus esset (*p*). Peccata in hircum il-

(*k*) *Lev.* 18. 20. *Ps.* 106. 39. *Jer.* 2. 23. *Ezek.* 20. 7, 18, 31. & 22. 3. *Mat.* 15. 18, 20.
(*l*) *Hebr.* 1. 3.
(*m*) *Hebr.* 9. 22, 23. 1. *Joh.* 1. 7.
(*n*) *v.* 70. *Interpretes Deut.* 32. 43. *Isa.* 6. 7. & 46. 11. *Ps.* 16. 30. & 19. 12. & 51. 2.
(*o*) *Lev.* 16. 21.
(*p*) *v. Lev.* 16. 29.

lum

lum conjecta erant. Atque hoc quidem Pontificis manibus pecudis ejus capiti impositis, peccatorum addita confessione factum docent sacræ literæ (q). Qua in re Pontifex personam populi, cujus peccata deprecabatur, ut quisque videt, sustinebat. *Postremò* meminerimus oportet ejusmodi victimis piacularibus, quarum utique sanguis in ædem sacram illatus erat, corporáque extra castra combusta, & eundem ritum adhiberi solitum, qui hirco illi adhibitus erat, manuum scilicet impositionem cum peccatorum confessione junctam (r), eoque ex ritu talem in eis extitisse maculam, qualis in hirco isto extitit. Id quod ex eo intelligitur, quod harum etiam victimarum corpora & è castris statim efferenda essent, & eos, à quibus cremabantur, continuo ita inquinarent, ut nisi aqua prius lustratis in castra redire nefas esset (s). Quamobrem cùm idem ille ritus, quo populi peccata in hircum in deserta ductum conjecta erant, his etiam victimis adhiberetur, quarum utique sanguis in ædem sacram illatus erat, corporáque extra castra combusta; cúmque idem maculæ tralatitiæ in his, perinde ac in hirco illo indicium esset, eadem scilicet corporum impuritas; par est, ut quisque has ad victimas, perinde atque ad hircum istum sontium peccata translata judicet. Illud (quod caput est) interfuit, quod hircus ille populi peccata in se congesta, in expiationis rite factæ, veniæque impetratæ speciem, quasi nunquam posthac in Dei conspectum reditura, in deserta vivus asportaret, victimæ autem hæ, de quibus agimus, sontium peccata in se translata sanguine suo expiarent. Quibus sane ex rebus elucebat tantum pœnæ vicariæ indicium, quo nullum majus esse potuit. Neque enim ulla ejusmodi pœ-

(q) *Lev.* 16. 21.

(r) *v. Lev.* 4. 4, 15. & *quæ antè diximus c.* 15.

(s) *v. Lev.* 16. 28. & *quæ antè diximus c.* 17.

næ species clarior esse poterat, quàm ut peccata immolantium primò ad victimas mox cædendas specie quadam *symbolica* transferrentur, tum verò continuò expiarentur earundem victimarum sanguine, ad quas prius translata fuerant. Quorum illud ex modo dictis constat, hoc ex iis legis verbis, quibus *sanguis pro anima expiare* dictus est (*t*). (t) Lev.17. 11.

IV. Jam verò manuum impositio cur huic potius victimarum generi, quarum corpora extra castra cremabantur, quam aliis ullis labem inferret, ea fortasse ratio fuit, quòd maxima omnium piacula essent, quæ hoc ad genus pertinebant. Hæc enim nunquam facta erant nisi vel pro maximo Sacerdote, vel quidem pro Sacerdote illo cum reliqua familia *Aaronica*, vel denique pro universo cœtu; quorum peccata (quod antè diximus) graviora erant, & graviori nota digna, quàm quæ aliorum hominum erant.

Quanquam quidem parum admodum refert, quo tandem modo, nimirum an manuum impositione (prout hircus in deserta ductus) an tacito Dei instituto, nulla ritus ejus ratione habita, pollueréntur illæ victimæ; de quibus in præsentia agimus, siquidem de re ipsa constet. Nihil enim excogitari potest, quamobrem institueret Deus, ut maxima planè omnium piacula, potius quàm alia ulla genera, semper inter sacrificandum impura fierent, nisi quòd in hac impuritate in corpora victimarum invectâ peccatorum quoque ab offerentibus ad easdem victimas translatorum speciem quandam *symbolicam* ostendere vellet. Id quod & eo magis apparuit, quòd qua opera polluebantur fontium victimæ piaculares, ea fontes ipsi expurgarentur. Sed neque dubitari potest, quin victimæ illæ pœna vicaria afficerentur,

tur,

tur, quæ hominum peccata in se conjecta suo sanguine expiabant.

V. Verùm hæc, inquies, non aliò valent, nisi ut hoc unum victimarum genus, quarum corpora extra castra cremabantur, pœnam vicariam luisse indicent. Esto, sed ex hoc genere de victimis omnibus piacularibus (ut quarum eadem ratio esset) judicari debet, præsertim de sacrificio Christi; quod hoc in genere præ quàm in reliquis adumbrabatur. Sunt enim ejus Sacrificio ejusmodi omnia tribuenda, quæ ullis omnino ipsius typis adumbrata erant, præsertim verò insignioribus, minimè verò detrahenda, siqua obscurioribus deerant. Antitypus enim typorum omnium (quatenus typorum rationem habent) omnia in se complecti debet. Imò verò eò majus in Christo pœnæ vicariæ indicium extitit, quod ita divinitus comparatum esset, ut major ejusmodi pœnæ species in insignioribus ejus typis, quàm in aliis ullis eluceret. Quippe cujus rei, præter hanc unam, nulla cogitari causa potest.

VI. Verùm enimverò etiamsi his in sacrificiis, in quibus victimarum sanguis in ædem sacram illatus erat, ac corpora extra castra combusta, aliquanto clarius quam in reliquis, pœnæ vicariæ indicium esset, res tamen ipsa in aliis omnibus pro noxa aut peccato cæsis, æquè atque his ipsis inerat. Id quod ex eo intelligitur, quòd cum delicta graviora suo ipsius sontis interitu, leviora interim pecudis sanguine expianda essent. Exempli causa, ponatur quemvis eo proterviæ pervenisse, ut sibi sacrum suffitum conficeret, sebóve, aut sanguine sciens ac prudens vesceretur, huic sanè suo ipsius exitio peccata illa luenda erant (*u*), contra autem peccata eadem per imprudentiam forte admissa victimæ sanguine expia-

(*u*) Ex. 30. 38. Lev. 7. 25, 27. & 17. 10.

pia-

piabantur. Quamobrem cùm divina lege ita planè comparatum esset, ut quæ peccata graviora erant, ea suo ipsius nocentis sanguine, leviora autem sanguine victimæ expiarentur, quicquámne evidentius esse potest quàm pœnam illam, quæ quidem in gravioribus peccatis nocenti ipsi irrogata fuit, in levioribus ad ejusdem victimam translatam esse, pœnámque pecudis hominis pœnæ substitutam fuisse?

Quid ad hæc *Crellius*? Tantóne in surrogationis indicio nullam vel commutationem agnoscit? imò *sacrificium Deo benignissimo pro pœna* hominis *fuisse* dicit (*x*); Verum, inquit, *Expiatio in sacrificiis non de ipsa mactatione pecudis, quæ revera fuisset luitio illa seu pœnæ persolutio, sed de iis dicitur, quæ mactationem consequebantur, atque imprimis de aspersione sanguinis, quæ à Sacerdote vel in Sancto Sanctorum, vel in ara. aut circa eam fiebat* (*y*). At maximè se fefellit *Crellius* sacra ad civilium morem exigens. Ita enim his in religionibus comparatum fuit, ut aliud esset pœnam pecudi irrogare, aliud Deo ritu sacrificali solvere. Nam prius illud tum fiebat, cùm pecudi vita adimebatur. Posterius autem tum, cum vita animàve pecudis Deo more sacro reddebatur. Id quod in hoc rituali cultu non factum erat, priusquam sanguis, vitæ vehiculum, aræ illius redditus esset, vel saltem sanctuarium ejus, vel propitiatorium versus sparsus.

(*x*) *ad Hebr.* 9. v. 14.

(*y*) *Contra Grot. c.* 10. *partic.* 37.

Ac quidem ejusmodi pœnæ species, quæ ad Deum propitiandum spectabat, eo magis in sacrificiis eluxit, quod pecudis sanguis non solummodo effundendus esset, sed & Deo etiam rituali specie porrigendus. Ita quippe significatum erat vitam sive animam victimæ in sacrificiis piacularibus Deo redditam esse ut λύτρον quoddam piacula-

re,

re, ac λύτρον illud eò spectasse, ut ejus erga reum gratiam impetraret, cui ritu sacro porrigebatur, cujusque in ara depositum erat. Quamobrem, quicquid his placuerit, qui nihil non argutiis suis eludi posse arbitrantur, nos interim omni ejusmodi cædi, ex qua λύτρον quoddam extiterit ad peccatorum remissionem, Deíque gratiam impetrandam, pœnæ vicariæ nomen damus. Nec quid magnum interesse remur (neque enim adeo arguti sumus) sive cædes ista per se ipsa hoc præstiterit, sive ejus repræsentatio sanguinis aspersione in arâ facta, sive alio quovis ritu, modo, locóve præstita. Atque ita fit, ut pœnam vicariam in Christo agnoscere non dubitemus, ut qui vitam, animámve suam ad expianda peccata nostra; eorumque veniam impetrandam, ut λύτρον piaculare dederit (ζ).

(ζ) *Mat.* 20. 28. *Marc.* 10. 46.

VIII. Quod autem *Socinus* bestiam pro homine puniri non potuisse dicit, *quia* scilicet *inter bestiam & hominem nulla est speciei communio*, me sanè nihil omnino movet. Potuerunt enim peccata hominum ad pecudes rationis expertes specie quadam *symbolica* transferri. Hoc enim in hirco die expiationis in deserta ducto factum docent sacræ literæ, ac quidem verbis explicatis (*a*). Potuerunt etiam hominum peccata victimarum sanguine expiari. Nam & hoc quoque, ut prius monuimus, explicate dicunt sacræ literæ. Quorum utrumque cum factum esset in præcipuis victimis piacularibus, quæ tandem potuit pœnæ vicariæ clarior usquam species edi, quam quæ in eis edita fuit? nec dubium sanè quin quæ earum, eadem & reliquarum ratio esset. Idque ipsum (quanquam ejusmodi sit, sine quo satis intelligi potest sacrificii Christi vis, & ratio) aliunde quoque demonstravimus.

(*a*) *Lev.* 16.

Ve-

Verùm, inquies, peccatorum ista à sontibus ad victimas quasdam translatio non nisi specie facta fuit, reipsa fieri nullo modo potuit. Rectè quidem. Sed illa ipsa translationis istius species aliquam significationem habuit, quæ quidem, uti mihi videtur, alia nulla esse potuit, nisi victimas illas, in quibus species ista edita est, sontium in locum suppositas esse, eásque noxas & peccata, de quibus rite immolabantur, pœna vicaria expiasse. Quanquam quidem licet speciem potius pœnæ vicariæ vel in maximis Hebræorum piaculis, quàm rem ipsam extitisse demus, res ipsa tamen locum habuerit necesse est in Domini nostri sacrificio piaculis istis adumbrato. Ita enim est in typo omni, ejusque antitypo (ut antè docuimus) comparatum, ut quod in altero vel specie aliqua adumbratum fuerit, id verè in altero locum habeat.

VIII. Neque quenquam moveat, quòd in maxima sontium paupertate ferto quodam piaculari (in quod ne species pœnæ vicariæ, nedum res ipsa cadere potuit) litari posset, malorúmque venia impetrari (*b*). Neque enim si fertum piaculare pœnam vicariam non subiret, ideo continuò statui debet nec ipsas victimas piaculares ejusmodi pœnam passas esse. Hoc enim perinde est, ac siquis neque ipsam mortem victimarum ullarum piacularium mortem Christi adumbrasse dicat, quia nulla ferta piacularia ejusdem mortem adumbrant. Quod quisque, quam sit ineptum videt.

(*b*) *Lev.* 5. 12.

IX. At enim victimæ piaculares pœnam vicariam subiisse minime judicari debent, nisi mortem vicariam subiissent; mortem autem vicariam nullo pacto subire potuere, quia mors vel ipsis immolantibus ob ea peccatorum genera, quæ victimis expianda erant, in legibus populo Hebræo latis

latis explicatè nusquam denunciabatur. Quasi verò vel nulla esse posset vicaria pœna, nisi quæ ejusdem generis erat, cujus ea, quæ reo imminebat; vel nullo modo fieri posset, ut immolantium ipsorum vice morerentur victimæ piaculares, nisi lex aliqua disertis verbis ob ea peccatorum genera, quæ victimis expianda erant, immolantibus mortem denunciasset. At neutrum horum verum est, alterum ejusmodi, ut secum pugnet. Enimverò primò nihil ad pœnam vicariam interest, an idem illud pœnæ genus, quod fonti ipsi imminebat, an aliud quodvis ejusdem loco sontis vicario irrogetur. Utrumvis enim pro arbitrio ejus, penes quem est puniendi jus, ad sontis impunitatem valere potest. Unde intelligitur aliud esse *pœnam vicariam*, aliud *mortem vicariam* luere, alterique locum esse posse, ubi alterum nullum locum habet. Deinde neque illud verum est, non potuisse victimas ullas immolantium vice mortem luere, nisi lex aliqua disertis verbis mortem immolantibus denunciasset ob ea peccatorum genera, quæ victimis illis expianda erant. Imò verò hoc, si sic fuisset, sacrificiis profectò piacularibus locum nullum reliquisset. Pœna enim omnis explicata lege sontibus ipsis denunciata legis ejusdem vi ac jussu eisdem infligenda fuisset; ideoque nullis sacrificiis, nullis piaculis avertenda. Unde intelligitur pœnam illam, quæcunque fuit, quæ sacrificiis avertebatur, nulla explicata lege, (quæ cum altera victimam impetrante non pugnaret) immolantibus, hoc est, sontibus ipsis denunciari potuisse; ac quidem ea ipsa de causa ita minimè denunciatam esse, quia lege sic provisum erat, ut sacrificiis averti posset.

X. Hæc itaque cum ita sint, frustra in explicatis minis sontibus ipsis intentatis pœnam illam re-

requisiveris, quæ sacrificiis piacularibus ab iis averruncata fuit. Verùm hæc, quæ fuerit, ut intelligas, videas oportet, quænam pœna reis infligi potuisset, si modò Deus jure suo erga eos uti voluisset. Atque ea quidem, si sacras literas audire velis, mors ipsa, sive exitium erat. Idque indicant, quæ apud *Mosem* extant (*c*), *Homo quilibet de domo Israel, & de advenis, qui peregrinantur inter eos, si comederit sanguinem, obfirmabo faciem meam contra animam illius, & disperdam eam de populo suo: quia anima carnis in sanguine est, & ego dedi illam vobis super altare,* לכפר על נפשותיכם *ut expiet pro animabus vestris, sanguis enim est, qui pro anima expiat.* Ubi sanguis iste, qui pro anima expiare dicitur, sanguinem victimarum designat, itémque pro anima expiare idem valet, quod animæ כפר aut λύτρον esse, siquidem utraque locutione eadem sententia efferri soleat (*d*). Jam animæ כפר aut λύτρον esse idem est quod mortem averruncare. Idque his ex verbis intelligitur, *Dabit quisque* כפר נפשו ליהוה *pretium animæ suæ domino, & non erit plaga in eis.* Plaga enim illa pestem significat repentinam mortem allaturam. Eòque factum, ut Græci interpretes pro כפר נפשו λύτρα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ dixerint.

(*c*) Lev. 17. 10, 11.

(*d*) v. Exod. 30. & confer v. 12. cum v. 15, 16.

Adde quod pro *anima expiare* idem sit, quod expiare pro vita, anima enim hac in locutione sine omni dubio vitam significat; pro vita autem expiare quid aliud est nisi interitu averruncato vitam incolumem conservare? Quísve est qui locutionem eam ejusmodi esse non perspiciat, ut & hanc sententiam per se ipsa sibi vendicet, & aliam planè omnem respuat?

Nihil ergo dubium est, quin hæc locutio *pro hominis anima expiare* idem significet, quod mortem ab homine averruncare. Nec quis Judæorum est,

qui ei aliam sententiam adjudicat, plurimi autem qui hanc attribuunt, quorum ego alibi verba referam. Sed neque magis dubitandum, cur dicta sit victima piacularis mortem ab homine averruncasse. Certum enim est eam hac de causa hoc præstitisse dictam esse, quia id præstabat, quod ad se proprie pertinebat, hoc est, quia pœnam peccati ejus, de quo rite immolabatur, ab immolante avertebat. Ex quo efficitur pœnam illam mortem exitiúmve fuisse. Quod cùm ita sit, relinquitur victimas piaculares tam dici posse vicariam mortem, quàm pœnam vicariam passas esse.

XI. Jam verò quorsum pertinebant victimæ illæ piaculares, quæ quidem ad lustrandas puerperas, aliisve de rebus (siquæ erant) cædebantur, in quibus nihil culpæ inerat, nihil à quo caveri poterat, nos, ut potuimus, ante diximus. Id unum hunc ad locum pertinet, ut nihil ex eis concludi posse moneamus, quo jam dicta convelli queant. Neque enim in præsentia quæritur, quid causæ fuit, cur Deus corporis impuritatem, omni forte culpa vacantem, sacrificio expurgari jusserit, sed quænam ista pœna fuit quæ eis victimis avertebatur, quæ de peccatis proprie dictis legis jussu mactandæ erant? Quibus utique peccatis ipse *Crellius* (e) & pœnam aliquam debitam fuisse, & post sacrificium rite factum à Deo remissam confitetur. Hac, inquam, nunc de pœna quæritur, quæ qualis erat, jam satis explicatum arbitror.

(e) *ad Hebr.* 9. 14.

XII. His explicatis, deinceps quid vicaria pœna, suáque sontis cujusque propria inter se tum consentaneum habent, tum dissentaneum, docere visum est. Quippe quæ rectè qui intellexerit, in promptu habebit, quod respondeat ad alia omnia, quæ à *Socini* Sectatoribus contra jam di-

cta afferri possunt. Ac prius illud ut paucis expediam, pœna omnis, sive vicaria sit, sive sua sontis ipsius propria, ex violata lege aliqua (etiamsi, uti mox patebit, alio atque alio modo) oritur; ut neutri locus esse possit, ubi nulla sit legis violatio. Sed & ambo ista pœnarum genera ad legum reverentiam tuendam pertinent, ambobus ejusmodi vis inest, quæ doceat, quantam legum suarum Legislator ipse rationem habet, quámque sanctè eas ab aliis omnibus coli velit. Quibus de rebus in pœna sonti ipsi inflicta nemo dubitat, nemo in vicaria dubitare debet, si quidem & ea ejusmodi sit, sine qua is, cujus est punire, sontem dimittere impunitum nolit, neque peccati ab eo admissi veniam à se impetrari pati, ne veniæ adipiscendæ facilitas peccandi continuo licentiam faciat.

XIII. Verum enim verò licet duo ista pœnarum genera hæc inter se communia habent; ac quidem alia forte aliqua; multa tamen & magna sunt, quibus alterum ab altero differre constat. Nam primò propria sontis ipsius, non alterius alicujus pœna (qualis ea est, quæ vicaria dicitur) naturaliter ad legis sanctionem pertinet, ejusque in obligatione ponitur. Lex enim eos ad pœnam vocat, qui quidem pœnam meruerunt, eosque pœna dignos esse dicit (*f*). Nemo autem ob alienam culpam pœnam meretur, nisi sit culpæ illius particeps. Neque enim peccati meritum peccantem naturaliter egreditur. Meritum enim voluntatis est, nihil autem magis cuique proprium, quàm sua cujusque voluntas est. Ac quidem pœna reo, ut reo, irrogata jure ex peccato orto infligitur, reus enim quisque, ut modo diximus, dignus est, qui pœnam luat. Jus autem illud, quo irrogatur pœ-

(*f*) *Deut.* 25. 2. 1 *Sam.* 26. 26. *Luc.* 12. 48. *Rom.* 1. 32. *Apoc.* 16. 6. & *passim alibi.*

na vicaria, vel ipso punientis dominio, vel consensu illius, qui punitur, cum dominio illo juncto nititur. Quorum hoc in Christo mortem sibi à Deo oblatam sponte sua passo cernitur; illud in victimis piacularibus apud Judæos cædi solitis, quippe quas Deus cædi jussit dominii sui jure usus, ita tamen ut immolantium peccata in causa essent, cur eo jure, hoc in negotio, uteretur.

XIV. Quæ autem omnia afferri solent, ut mala omnia utrovis isto jure inflicta in eo semper, cui infliguntur, pœnæ ratione carere doceant, non eo valent, ut mala ea istac pœnæ ratione careant, quæ ad vicariam pœnam pertinet, sed illâ tantùm, quæ pœnæ illius propria est, quam sua quisque ob peccata luit. Quod quidem minime negari debet. Enimvero, ut ad reliqua pergam, sua cujusque sontis pœna, si modo culpæ par sit, sine gratia cujusquam interposita per se ipsa reatum delet, legísque obligationem ad pœnam sua continuo vi dissolvit, quippe qua idem id persolvitur, quod in obligatione ista ponitur. At pœna vicaria, qua aliud solvitur atque id, quod in obligatione ponitur, primò ac proprie non versatur circa legis obligationem ad pœnam, sed circa voluntatem ejus, penes quem est pœnæ veniæque jus. Atque ita fit, ut pœna sonti ipsi inflicta (quæ, quoties culpæ æqualis est, sine cujusquam adjuncta gratia per se ipsa reatum delet) unà cum peccati remissione nullo modo constare possit. Quod contra est in pœna vicaria, quæ nihil valet sine gratia ejus interposita, penes quem est puniendi & ignoscendi potestas, neque sic ab eo consideratur, ut sua sontis ipsius pœna, sed tantùm ut ejusmodi conditio, quæ ad legum reverentiam tuendam pertinet, ac quidem præcipua quadam ratione ad legis

gis istius autoritatem recuperandam, quæ culpa admissa violata fuit, aliquoque modo debilitata. Cujusmodi conditio cùm nihil obstet, quo minus sontis à pœna liberatio ab illius planè gratia pendeat, penes quem est puniendi jus, unà cum peccati remissione ita, ut nihil magis, convenit; nisi forte quis nullam esse putet peccati propriam remissionem, nisi cujus impetrandæ causa conditio nulla postulatur. Quod adeo à veritate abest, ut nulla cuiquam in sacris literis, nisi sub fidei, & pœnitentiæ, vitæque correctæ conditione peccati remissio proponatur. Quod tamen nihil ejusmodi continet, quod cum clementia illa pugnet, quæ ad peccati remissionem pertinet. Quamobrem cum vicaria pœna nihil obstet, quo minus personæ sontis impunitas ab ejus beneficentia pendeat, penes quem sit puniendi jus; fit ut idem hic certas conditiones (quales sunt pœnitentia peccatorum, vitæque in posterum emendatio) sonti ita statuere possit, ut nisi iis rite præstitis nihil ei pœna aliena prosit. Nam suâ cuique beneficentiâ, ut sibi libet, uti licet. Nec quis alieno ex beneficio jure ullo commodum vendicare potest, nisi præstitis eis conditionibus, quas qui beneficium id obtulerit, beneficio suo constituerit.

Atque hæc omnia cùm ita sint, hinc patet, quomodo sons quisque peccati sui, tum etiam quomodo sontis vicarius peccati alieni pœnam luens satis legi facere dici possit. Sons enim ipse, ut prius dicta apertè docent, hoc præstat id solvendo, quod in legis obligatione ponitur; Sontis vicarius id luendo, quod minimè quidem in legis obligatione continetur, eodem tamen, quo pœna sontis ipsius, pertinet; hoc est, ut paulo antè diximus, ad restituendam & conservandam violatæ legis autoritatem.

XV. Ac denique, ut finem his imponam, nihil refert, quo quisque animo, libente scilicet an reluctante, peccatorum suorum pœnas luat, modo istæ pares sint peccatis; utpote quæ, si tantæ sint, per se ipsæ reum liberant, nec alia ulla aliunde petita re indigent, qua hoc apud judices æquos præstent. At pœna vicaria ejusmodi est, quæ magnam vim, qua veniam saltem à Deo impetret (quicquid aliis de judicibus statuas) aliunde mutuari potest. Ut si, cui partes vicarii dantur, propositam sibi pœnam vicariam sua ipse sponte in se suscipiat; si pœna illa & gravis sit, & magnum Deo honorem afferat. Si ea non piaculi tantùm, sed & μαρτυρίου rationem habeat, Deique jussis, & promissis, ac denique minis fidem faciat. Si ea erga Deum obedientia in ea suscipienda eluceat, quæ ad pietatem & sanctitatem aliis magno sit exemplo. Si idem ille, qui pœnam vicariam in se excipit, summa planè sit innocentia, summa personæ dignitate, eosque percupiat salvos fore, pro quibus sese pœnæ offert. Quæ quidem omnia cùm in Christo, ejusque morte elucerent, magnam profectò morti ejus efficacitatem attulerunt, qua nobis peccatorum veniam, gratiamque apud Deum impetraret. Quicquid enim fecit, ut ipse Christus majore apud Deum gratia valeret (qualia sunt, de quibus jam meminimus) idem illud fecit, ut mors ejus eo majorem vim haberet, qua eò apud Deum valeret, quò Christus eam valere voluit. Hoc est, ut peccatorum nostrorum ab eo veniam impetraret, ac quidem reliqua etiam omnia, quæ ad æternam vitam pertinent. Quæ omnia penitus qui perceperit, facilè argutias istas diluet, quibus *Socini* Sectatores hunc locum maximè oppleverunt.

Chri-

Christianorum de Victimis piacularibus judicium.

CAP. XXII.

Piaculares victimas peccata, de quibus immolabantur, pœna vicaria expiasse, veterum Christianorum, & Judæorum, perinde ac Gentium profanarum sententiam fuisse demonstratur.

I. HActenùs dicta eo pertinent, ut quisque victimas piaculares peccata, de quibus immolabantur, pœna vicaria expiasse videat, nec quid contrà afferri posse, quamobrem quisquam aliter judicet. Quæ quia tanto majorem fidem habitura sunt, quanto amplioribus testimoniis confirmata fuerint, deinceps veteres Christianos, & doctissimos quosque Judæorum, perinde atque profanos populos de hoc eodem victimarum genere idem judicasse docere visum est.

Ac quidem veteres Christianos (à quibus exordiri libet) non modò offerentium peccata victimis quodammodo imposita esse judicasse constat, sed & earum etiam animas offerentium animarum vice datas. Prius illud *Origeni* placuisse patet, quippe qui ex manuum impositione victimis adhiberi solitâ peccata hominum Christo imposita fuisse colligit (*g*), *posuit*, inquit, *& manum suam super caput vituli, hoc est, peccata generis humani imposuit super caput suum. Ipse enim est caput corpo-*

ris Ecclesiæ. Idem judicavit *Cyrillus Alexandrinus:* Nam & hic quoque Christum peccata nostra, hoc est, eorum pœnas tulisse eodem ex ritu intelligi docuit (*h*). Verùm his multo explicatius hac de re disseruit *Theodoretus* (*i*), Ἐπετίθει δὲ ὁ προσφέρων τῷ ἱερείῳ τὰς χεῖρας οἱονεὶ τὰς ἑαυτοῦ πράξεις, τῶν γὰρ πράξεων αἱ χεῖρες δηλωτικαί, ὑπὲρ δὲ τούτων τὸ θῦμα προσέφερεν *Quisque victimam offerens capiti ejus manus suas, tanquam suas ipsius actiones imposuit. Manus enim actiones significant, pro his autem victimam offerebat.*

(*h*) *De Adoratione lib.* 1.
(*i*) *Quæst.* 1. *ad Levit.*

II. Sed & animas quoque victimarum animarum offerentium vice fusas esse apud Christianos veteres creditum. Ita enim idem *Theodoretus* (*k*), ἱερεῖς οὐ πᾶσι τοῖς ἱερείοις, ἀλλὰ τοῖς ὑπὲρ αὐτῶν προσφερομένοις καὶ μάλιστα τοῖς ὑπὲρ ἁμαρτίας, τοῖς δὲ ἄλλοις αὐτοὶ τὰς χεῖρας ἐπετίθησαν οἱ προσφέροντες. ἦν δὲ τοῦτο σύμβολον τοῦ τὸ ἱερεῖον τὸν τόπον πληροῦν τοῦ προσφέροντος τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ δεχόμενον σφαγήν. *Non omnibus victimis manus imponebant Sacerdotes, sed illis, quæ pro se oblatæ sunt, & præcipuè pro peccato factis. Cæteris autem offerentes ipsi manus imponebant. Hoc autem symbolicè indicabat hostiam in locum offerentis, pro quo mactabatur, suffectam esse.* Idémque alibi (*l*), ὥσπερ (φησὶ) σὺ ψυχὴν ἀθάνατον ἔχεις, οὕτω τὸ ἄλογον ζῶον ἀντὶ ψυχῆς ἔχει τὸ αἷμα. οὗ δὴ χάριν κελεύει τὴν τοῦ ἀλόγου ψυχήν, τουτέστι τὸ αἷμα, ἀντὶ τῆς σῆς προσενεχθῆναι ψυχῆς ἀθανάτου καὶ λογικῆς. *Sicut enim, inquit, tu immortali anima præditus es; sic animal rationis expers sanguinem habet loco animæ. Quam ob causam præcipit, ut anima ejus ratione carens, hoc est, sanguis, vice animæ tuæ ratione præditæ, & immortalis offeratur.*

(*k*) *Quæst.* 61. *ad Exod.*
(*l*) *ad Lev.* 17. 11.

His paria sunt *Eusebii Cæsariensis* illa (*m*), τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ὁ περὶ τῶν θυσιῶν νόμος συμβάλλει νοεῖν

(*m*) *Demonstr. Evang. l.* 1. *c.* 10.

τῷ

τοῦ τετηρημένως σώζοντι. πάντα γοῦν τὸν θύοντα τὰς χεῖρας ἐπιβάλλειν προστάττει τῇ κεφαλῇ τοῦ θυομένου, προσκομίζειν τε τὸ ζῶον τῷ ἱερεῖ τῆς κεφαλῆς ἐχόμενον ὡσανεὶ ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς τὸ ἱερεῖον προσφέροντα. λέγει δ' οὖν ἐφ' ἑκάστῳ, προσάξει αὐτὸ ἔναντι κυρίου, καὶ ἐπιθήσει τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ δώρου καὶ οὕτως ἐφ' ἑκάστου τετήρηται θύματος, οὐδεμιᾶς θυσίας ἄλλως ἀναφερομένης. δι' ὧν ὁ λόγος ὅτι δὴ ἀντίψυχα τῆς αὐτῶν ψυχῆς προσήγετο τὰ ζωοθυτούμενα. *Hoc ipsum lex de victimis lata cuique animum huc advertenti indicat; quippe quæ quemque, qui sacrificat, victimæ suæ capiti manus imponere, ejusque caput manibus tenentem animal ad Sacerdotem adducere jubet, quasi victimam pro capite suo offerentem. Quare sic de unaquaque victima dicit, eam quisque sistito coram domino, manúsque suas victimæ suæ capiti imponito. Id quod in omnibus hostiis factum est, nulla enim aliter oblata fuit. Unde intelligitur victimarum animas animarum offerentium vice datas esse.*

Neque verò de eis tantùm victimis, quæ *Mosis* legibus statutæ erant, sed de eis etiam quas *Abel*, *Noas*, & *Abrahamus*, optimíque quique ante *Mosis* tempora immolabant, idem *Eusebio* judicium fuit. Ita enim ille de Sapientibus ante *Mosem* natum immolantibus (*n*). Ἐπειδὴ γὰρ ἑώρων ἅτε τὸν τρόπον εὐσεβεῖς καὶ Θεῷ προσῳκειωμένοι θείῳ τε πνεύματι τὰς ψυχὰς πεφωτισμένοι μεγάλης αὐτοῖς θεραπείας δεῖν εἰς ἀποκάθαρσιν τῶν θνητῶν πλημμελημάτων, λύτρον τῆς αὐτῶν σωτηρίας τοῦ καὶ ζωῆς καὶ ψυχῆς χορηγῷ προσοφείλεσθαι ἡγοῦντο. ἔπειτα μηδὲν κρεῖττον καὶ τιμιώτερον τῆς οἰκείας ψυχῆς καθιεροῦν ἔχοντες ἀντὶ ταύτης τέως τὴν διὰ τῶν ἀλόγων ζώων προσῆγον θυσίαν, τῆς σφῶν ψυχῆς ἀντίψυχα προσκομίζοντες. *Quandoquidem enim viri pii, Deóque familiares, & afflatu divino illuminati magno sibi opus esse remedio viderent, quo mortifera peccata ex-*

(*n*) *Ibid.*

pia-

piarent; Deo vitæ animæque datori λύτρον aliquod dandum judicabant salutis impetrandæ causa. Ac quidem cùm animabus suis nihil melius, nihil præstantius, quod Deo consecrarent, haberent, pro eis bestias immolabant, ita scilicet animarum suarum vice alienas animas offerentes. Et paulò post, Ἕως μὲν οὖν οὐδέπω τὸ κρεῖττον οὐδὲ τὸ μέγα, καὶ τίμιον καὶ θεοπρεπὲς σφάγιον παρῆν ἀνθρώποις, ταῖς διὰ ζώων θυσίαις λύτρα τῆς ἑαυτῶν ζωῆς, καὶ ἀντίψυχα τῆς οἰκείας φύσεως προσηκόντως ἀποδιδόναι χρῆν τῷ Θεῷ. *Quamdiu nulla melior, nulla magna, nulla pretiosa, nulla Deo digna hominibus victima suppetebat, animalia ut vitæ suæ λύτρα, ac quidem naturæ propriæ ἀντίψυχα Deo dare conveniebat.* Has ille victimas rite immolandas existimavit, quoad se ipse Christus offerret pro omnibus Gentibus immolandum. Christum autem vocat τὸ μέγα καὶ τίμιον λύτρον Ἰουδαίων ὁμοῦ καὶ Ἑλλήνων, τὸ τοῦ παντὸς κόσμου καθάρσιον, πάντων ἀνθρώπων ἀντίψυχον. *i. e. magnum & pretiosum λύτρον Judæorum simul & Græcorum, mundi universi piaculum, omniúmque planè hominum ἀντίψυχον. Athanasius* quoque Christum πρόβατον ἀντίψυχον vocavit (*o*), Quod idem valet, ac si ipsa Judæorum piacula ἀντίψυχα quoque nominasset. Sicut enim Christum πρόβατον dixit victimas Judæorum intuitus; ita etiam πρόβατον ἀντίψυχον dixit animas victimarum piacularium vice animarum offerentium apud Judæos fusas ratus. Quod idem statuisse videtur Autor responsionum ad Orthodoxos (*p*), ut qui *sanguinem victimarum* ἀντὶ τῆς ψυχῆς τῶν προσφερόντων *vice animarum offerentium in Sancta Sanctorum illatum* dixerit.

(*o*) *De Incarnatione verbi.*

(*p*) *ad Quæst.* 99.

III. Id unum addo, eorum, de quibus jam meminimus, de victimis piacularibus sententiam reliquis etiam veterum Christianorum, quorum non meminimus, placuisse eò minùs du-

dubitandum esse, cùm quòd quæ alteri docuerunt, alteri nusquam refutarunt, tum quòd omnibus commune sit, quoties quidem de Christo loquuntur tanquam de victima piaculari, ejusmodi aliquid de morte ejus commemorare, quod pœnæ vicariæ rationem continet. Verum hos ego prætermitto, neque enim id nunc ago, ut Sacrificia Judæorum ex Sacrificio Christi, sed ut Sacrificium Christi Judæorum ex Sacrificiis explicem.

IV. Cæterum quoniam multum interest de Gentis cujusque religionibus Gentis ejusdem sententiam nosse, videamus deinceps quæ de piaculis Judæorum homines Judæi docuerunt; quorum ea omnia, quæ huc pertinent, tres ad locos referri possunt. Primus ea testimonia continet, quibus sons quisque victimam suam ad aram sistens in ejusdem caput peccata sua conjecisse dicitur. Alter ea, quæ victimas illas, quarum utique sanguis in ædem sacram illatus erat, corporáque extra castra combusta, sontium peccatis in se conjectis planè pollutas fuisse docent. Ultimus ejusmodi dicta continet, quibus victimæ anima sontis animæ vice data dicitur, alteráque alterius כפר תמורה ופדיון *λύτρον, ἀντίλυτρον & redemptio.*

V. Primum itaque ad locum pertinent, quæ ad verba illa (q), *Imponéntque* Aaron *& filii ejus manus super caput juvenci*, annotavit R. *Levi Ben Gerson* (r), הנה הסמיכה היתה בשתי ידים ועניינה היתה להעיר על שחטאים נפרדו מהם וכאלו הושמו על זה הבעל חיים *Impositio hæc manuum ambarum erat, eóque spectabat, ut hinc intelligeretur removeri ab iis peccata ipsorum, & ad hoc animal quodammodo transferri.* Quibus etiam adde alia illa ejusdem Autoris (s), לזה הסבה היתה הסמיכה

(q) *Ex.* 29. 10.
(r) *Ibid.*
(s) *ad Lev.* 1.

הסמיכה להורות שהוא כאלו סלק מעליו אותן העונות והעתיק אותן על הבעל חי ההוא *Eo pertinebat manuum impositio, ut se quisque peccata sua à se removere, & ad hoc animal transferre indicaret.* Eodem valet, quod apud *Isaacum Ben Aarama* extat (*t*), איך שיהיה שחטא בנפשו בשוגג או במזיד הוא מעביר את חטאו ממנו ונותנו על ראש קרבנו וכפר עליו ולטעם זה כללו בוידויים חטאתי עויתי פשעתי כמו שנראה מוידויים כהן גדול ביום הכפורים אף על פר החטאת אשר שלו *Quoties quis anima sentiente imprudens, vel quidem prudens peccat, transfert à se peccata sua, conjicitque in victimæ suæ caput. Eoque pertinent confessiones istæ, peccavi, rebellis fui, perversè egi, sicut ex Pontificis confessionibus juxta piacularem juvencum suum die expiationis editis patet.* Sed & eadem quoque sententia fuit *Abrabenelis*, qui de juvenco piaculari pro toto cœtu immolato (*u*) inter alia quædam ista dixit, אחר הוידוי היו עליו עונות בני ישראל *Post confessionem ei incumbebant peccata filiorum Israëlis* (*x*). Unde intelligitur *Abrabenelem* peccata illa, quorum juxta victimam piacularem solennis confessio edita fuit, ex ista illico confessione victimæ insedisse judicasse.

(*t*) ad Lev. 4.

(*u*) Cujus mentio fit Lev. 4.

(*x*) ad Num. 19.

VI. Quod siquis dubitet, an qui peccata immolantium ad victimas transferri judicabant, peccata eadem victimarum cæde, ut pœna vicaria expiari duxerint, hunc ei facile scrupulum eximent ultima deprecationis verba juxta victimam piacularem editæ, וזה כפרתי *hæc sit expiatio mea.* Quibus utique verbis Judæi omnes hanc sententiam, ut mox docebimus, inesse dicunt, *Quod ego ipse malum merui, id in victimæ meæ caput recidat.*

VII. Hactenùs iis de testimoniis, quibus Judæi

dæi ſontium peccata ad victimas continuò jugulandas tranſlata fuiſſe docuerunt. Quorum majorem afferre numerum parum neceſſarium judicavimus, quia hoc idem in ſe continent, quæ ad ſecundum locum pertinent. Qualia ſunt, quæ ejuſmodi omnes victimas, quarum quidem ſanguis in ædem ſacram illatus erat, corporáque extra caſtra combuſta, ſontium peccatis in ſe conjectis coinquinatas fuiſſe referunt. Qua de re eſt apud *Maimonidem*, מפני זה היה העוסק בפרה ובשאירים הנשרפים מטמא בגדים כשעיר המשהלח אשר יאמן בו כי מרוב מה שנשא מן העונות הוא מטמא מי שנגע בו *Veſtes eorum, qui vaccæ rufæ, hirciſque combuſtis operabantur, eadem de cauſa polluebantur, qua veſtes ejus, qui hircum in deſertis ducebat. Qui quidem hircus ob multa, quæ ferebat, peccata, id, quod tangebat, contaminare cenſebatur.* Hæc Maimonides in *Moreh Nevochim* (y). Quæ cum *Buxtorfius* Latinè redderet, neque tamen de hircis combuſtis meminerit, parum ſe diligentem præbuit. His etiam adde, quæ R. *Schem Tob* ſuper iis, quæ jam poſita ſunt, *Moſis Maimonidis* verbis ſcribit (z), עוד אמר הרב כי צוה להרחיק הצרעה בעבור שהיא מתדבקת וכל בני אדם מאסים אותה ונבדלים ממנה וכמעט שיהיה בהבין כשעיר המשתלח אשר יאמין בו כי מרוב שנשא בעונות הוא מטמא מה שנגע בו והבן אמרו אשר יאמין בו מרוב מה שנשא בעונות הוא מטמא וכן הענין בשעירים הנשרפים כי בעבור נושאם עונות יהיה הנוגע בהם מטמא *Dicit inſuper Magiſter præceptum eſſe, ut ſibi quiſque à lepra caveat; quippe quæ contagioſa eſt, ita ut omnes eam aſpernentur, & fugiant, ab eáque fere natura ſua ſic abhorreant, ut ab hirco in deſerta ducto, qui propter multa, quæ portabat, peccata, id, quod tangebat, contaminare cenſebatur. Fac autem intelligas id, quod dicit, qui ob multa, quæ portabat, peccata, id, quod tangebat,*

(y) *Part.* 3. c. 47.

(z) *Ibid.*

bat, contaminare censebatur; quippe eadem ratio hircorum combustorum fuit (*a*). *Ut qui, quoniam peccata portabant, ea, quæ tangebant, inquinaent.*

VIII. Idem judicavit R. *Levi Ben Gerson* (*b*), דאוי שיתבאר מזה שהמוציא הפר והשעיר הנשרפים מחוץ למחנה הוא טמא ומטמא בגדים כי הוא ראוי בזה כמו שמשלח שעיר המשתלח כי הם נשרפים חוץ למחנה מפני שאתם העונות במו שישתלח השעיר כפני שאתו עונות *Intelligas oportet, eum, qui juvencum & hircum extra castra comburendos efferebat, impurum factum esse, ejusdémque vestes pollutas fuisse; quippe cujus eadem ratio fuit, atque ejus, qui hircum in deserta duxit. Enimvero combustæ illæ victimæ, idcirco quia peccata portabant, extra castra cremabantur; quemadmodum etiam & hircus iste, propterea quod peccata portabat, procul è castris educebatur. Isaacus Abrabenel*, eandem forte sententiam secutus, juvencum Pontificis piacularem כרבר נתעב *ut rem detestabilem* extrà castra crematum esse monuit (*c*). *Isaacus Ben Arama* hircum in deserta dimissum, quasi peccatorum, quæ asportabat, turpissima labe inquinatum (*d*), דבר שנוי ומשוקץ *rem execrabilem ac fœdam* dixit. Neque aliter judicasse videtur de victimis extra castra combustis, quippe quas æquè, eodémque modo, atque hircum istum, pollutas fuisse judicavit (*e*), המשלח את השעיר לעזאזל והשורף החטאת בחוץ יכבסו בגדים ורחצו במים ואחר יבואו אל המחנה כי ענייז אחד להם שיטמא במגע שליחותם *Qui hircum in deserta duxit, tum etiam qui victimam piacularem extra castra cremavit, vestes uterque suas perluet, seque itidem aqua lavabit; atque ita in castra regredietur, cadem enim est utriusque ratio, ut polluatur eo, quod è castris amovet* (*f*).

(*a*) *Quales erant quorum mentio fit Lev.* 16. 15. & *Num.* 15.

(*b*) *ad Lev.* 16.

(*c*) *ad Lev.* 4.

(*d*) *ad Lev.* 16.

(*e*) *Ibid.*

(*f*) *Ibid.*

IX. Quæ

IX. Quæ autem maximè omnium valent, ea ſunt Judæorum teſtimonia, quæ tertium ad locum pertinere diximus. Qualia ſunt, quæ victimæ cæſæ animam ſontis animæ vice datam teſtantur, alterámque alterius כפר חמורה ופדיון hoc eſt, *λύτρον*, *ἀντίλυτρον*, & *redemptionem* vocant.

Huc itaque imprimis ſpectat ſolennis iſta deprecatio juxta victimas piaculares edita, אנה ה׳ חטאתי עויתי פשעתי עשיתי כך וכך וחזרתי בתשובה לפניך וזו כפרתי *Obſecrò Domine, peccavi, rebellis fui, perverſe egi, hoc & iſtud feci, nunc autem me peccaſſe pœnitet; hæc ſit itaque expiatio mea.* Quibus ultimis verbis, *Hæc ſit itaque expiatio mea*, quæ quiſque victimam intuens edidit, hæc ſubjecta eſt ſententia. *Quæ in caput meum mala recidere juſtè poſſent, ea recidant in victimæ meæ caput.* Ita enim hujuſmodi formulas paſſim interpretantur Judæi. כל מקום inquit *Baal Aruch* (g), שהוא אומר הריני כפרתו זהוא פירושו הריני במקומו לסבול עונותיו כלומר שאני מקבל עלי עונותיו להתכפר *Omni in loco ubi dixerit quiſquam, Sim ipſe expiatio ejus, perinde eſt, ac ſi dixiſſet, ſim ipſe ejus in locum ſuppoſitus, ut iniquitates ejus portem. Quod idem valet, ac ſi dixiſſet; ego ipſe, quo ille veniam conſequatur, illius in me peccata ſuſcipio.*

(g) *In voce* כבר.

Ita etiam eandem formulam explicat R. *Solomon Jarchi* (h), אנו כפרתך בנו הכפר אתה ואנחנו החתיך לכל הראוי לבא עליך *Nos expiatio tua ſimus:* hoc eſt, inquit, *Simus nos in locum tuum ſuppoſiti, ut quod in te recidere meritò poſſet, illud omne in nos recidat.* Quibus iiſdem planè verbis eandem formulam interpretatur R. *Obadias de Bartenora*,

(h) *Sanhedr.* cap. 2.

(i) *Ibid.* *tenora*, & Autor Libri *Caph Nachath* inſcripti (*i*). Eodémque ſenſu *Moſes* Ægyptius, eandem & ille formulam explicans, פדיון pro כפרה *re-*
(k) *ad Negaim cap.* 2. *demptionem* pro *expiatione* poſuit (*k*). Quibus ex teſtimoniis intelligitur, qui juxta victimam piacularem ſolennia iſta verba edidit, *Hæc ſit itaque expiatio mea*, eum peccatorum ſuorum pœnas victimæ ſuæ imprecatum eſſe, eámque ſibi ſurrogaſſe, & ſurrogatam judicaſſe.

X. His addi poſſunt Rabbinorum paulò ampliora teſtimonia, eáque perinde de holocauſtis (nam & his quoque expiandi vis à Judæis data eſt) ac de ejuſmodi victimis dicta, quæ nunquam niſi de peccato, noxâque aliquâ cædendæ erant. Quid enim R. *Moſes Ben Nachman* de reo
(l) *ad Lev.* 1. victimam offerente (*l*)? ראוי לו שישפך דמו וישרף גופו לולי חסד הבורא שלקח ממנו תמורה וכפר הקרבן הזה שיהא דמו תחת דמו נפש תחת נפש *Æquum erat, ut ſanguis ſuus funderetur, & ut cremaretur corpus ſuum. Creator autem pro clementia ſua hanc ab eo accepit victimam, ut rem vicariam, &* λύτρον *ejus; ut hujus ſanguis ſanguinis ejus vice profunderetur, anima ſcilicet vice animæ.* Quid R. *Bechai* (*m*)?
(m) *Ibid.* כיון שהחוטא ראוי שיהיה דמו נשפך כדם הקרבן שיהיה גופו נשרף כגוף הקרבן והקבה לוקח קרבנו ממנו תמורתו וכופרו הנה חסד גמור אשר גמלהו השי ברחמיו וכרוב חסדיו לקח נפש הבהמה תחת נפשו ויתכפר בה וטעם זה נכון ומתישב על הלב *Cùm ſons ipſe dignus eſſet, cujus ſanguis profunderetur, ut ſanguis victimæ, corpúſque, ut victimæ corpus, cremaretur; Cúmque Deus (cui laus) hanc victimam, ut rem vicariam &* λύτρον *ejus ab eo acciperet, vide quanta in eum benevolentia Dei fuit! Is enim pro miſericordiæ ſuæ & bonitatis amplitudine, ut ille expiaretur, animæ ejus loco beſtiæ animam*

mam accepit. Atque hæc ſententia vera eſt, & rationi conſentanea. Quid *Iſaacus Ben Arama* (n)? (n) *ad Lev. non procul ab initio.*
כאשר יראה שהקרבן הנקרב על חטאו ישחט ויפשט
וינותח וישרף על האש אשר על המזבח כי ישים
אז על לבו שבן משפטו על חטאו וכן ראוי שיעשה
בו לולי יי׳ שרחם עליו לשום אשם נפשו *Reus cum victimam de peccato ſuo immolatam mactari, pelle exui, proſecari, ignèque aræ comburi videt, ſecum ipſe cogitare debet ita ſecum agi, & ita ſe tractari oportuiſſe, niſi Deus pro miſericordiâ ſuâ pro animâ ejus piaculum accepiſſet.* Quid *David de Pomis* (o)? המקריב היה צריך לכוין שיהיה (o) *In voce* עולה
הקרבן ההוא תמורתו *Intelligat oportet immolator hanc victimam ſibi ſuccedaneam eſſe.* Quid *Iſaacus Abrabenel* (p)? (p) *In Præf. ad Lev.*
ראוי שישפך דם המקריב וישרף
גופו על חטאתו לולי חסד השם שלקח ממנו כתמורה
וכופר הקרבן ההוא שהיה דמו תחת דמו נפשו תחת
נפשו *Dignus erat offerens, cujus ſanguis funderetur, corpúſque cremaretur pro peccato ſuo. Deus autem pro clementia ſua ut ipſi vicariam, & ut λύτρον ejus, hanc ab eo accepit hoſtiam; cujus ſanguis effuſus eſt ſanguinis ejus vice, animâque vice animæ ejus.* Ita etiam de Sacerdote maximo juvencum ſuum piacularem immolante (q). (q) *Ibid.*
כפי שורת הדין
ראוי שיהיה ענשו במיתה והשרף גופו ואיבריו אשר
הטאו והרוח תשוב אל האלדים אשר נתנה כיון שלא
חטאה במהקוין אלא בשגגה לכן חיובתה התורה שיביא
פר בן בקר תחת עצמו וכמך ידיו עליו לרמוז הוא תמורתו
Id juris-ratio poſtulabat, ut ipſe (Pontifex) mortem lueret, & ut, quæ peccaverant, ipſius corpus & membra cremarentur; Spiritus autem, (quia non conſultò, ſed imprudens peccabat) ut ad Deum, qui eum dedit, rediret. Quare lège ſtatutum eſt, juvencum ut daret ſui ipſius loco, eique ut manus ſuas imponeret, ut iſtoc ritu ſignificaret eum ſibi ut vicarium ſuccedere.

XI. Huc etiam pertinent, quæ Judæi magno
admodum consensu scribunt super his Scripturæ
sacræ verbis, de quibus antè nonnulla diximus.
Anima omnis carnis est in sanguine, eúmque vobis
in aram dedi ad expiandas animas vestras. Sanguis
(r) Lev. 17. *enim est, qui pro anima expiationem facit* (r). Quid
11. ergo hic R. *Salomon Jarchi?* נפש כל בריה בדם
א״ה הלויה לפיכך נתתיו לכפר על נפש אדם תבא נפש
ותכפר על הנפש *Anima omnis animantis est in san-*
guine. Quare eum dedi ad expiandas animas vestras.
Veniet anima & animam expiabit. ita etiam *Aben-*
ezra, הדם בנפש שיש בו יכפר והטעם נפש תחת נפש,
Sanguis expiat animâ, quæ sibi inest, sensúsque est;
anima vice animæ. Et R. *Moses Ben Nachman*,
אני חמלתי על נפש האדם ונתתיו להם על המזבח
שתהיה נפש הבהמה מכפרת על נפשו *Ego hominis*
animæ peperci, eúmque (Sanguinem) *in aram de-*
di, ut anima pecudis pro illius animî expiationem
faciat. Et *Isaacus Ben Arama*, *Quoniam anima*
omnis carnis est in sanguine, לזה הטעם נתתיו על
המזבח בקרבנותיכם לכפר על נפשותיכם נפש תחת נפש
idcirco eum in sacrificiis vestris in aram dedi ad
expiandas animas vestras, animam scilicet vice ani-
mæ. Et R. *Lipmannus*, לפי שמחמת החטא נתחייבו
נפשותיכם שיארע לכם כמעשה הקרבן בשחיטה ובזריקה
נתתי נפש הקרבן תחת נפשותיכם *Cum animæ ve-*
stræ peccato ita constrictæ teneantur, ut quod fit
victimæ (quæ cæditur, & cujus sanguis aspergitur)
id vos ipsi merueritis; ego victimæ animam ve-
strarum animarum vice dedi. Et *Isaacus Abra-*
benel, והנה צוה שעל המזבח יקריב אדם את קרבנו
ויהיה גוף הבהמה ובשרה תחת גופו ובשרו
של הבעל המקריב ויהיה הדם הבהמה מפארת
הנפש החיונית הנשואה בו תחת נפש האדם
נפש תחת נפש *Præceptum est, ut quisque pro*
arâ hostiam suam offerat? eritque corpus, & caro
pe-

pecaro pecudis pro corpore, & carne offerentis; eritque etiam pecudis sanguis (quia anima sentiens in eo inest) pro anima hominis. Anima nimirum vice animæ. Quo eodem sensu Pontificis juvencum piacularem, itémque piacularem juvencum pro toto cœtu immolatum כפר נפשם ופדיון גופם *animarum offerentium λύτρον, & corporum redemptionem* vocavit (*s*). Quemadmodum etiam & *Abenezra* victimam cujusque expiatoriam כופר עונש שיש עליו *pœnæ cuique debitæ λύτρον* dixit (*t*),

(*s*) ad Levi. 4.

(*t*) ad Lev. 1.

XII. Siquis itaque scire velit, quid de piaculis Judæorum Judæi ipsi judicarunt; Hi sanè, quod jam dicta docent, ad victimam illico jugulandam translata fuisse sontis peccata, eúmque pœnas ipsi debitas victimæ imprecatum esse docuerunt. Hi victimas illas, quarum sanguis in ædem sacram illatus erat, corporáque extra castra cremata, sontium peccatis ad se translatis pollutas fuisse monuerunt. Hi omne piaculum rite factum fontis כפר & תמורה, *λύτρον* dixerunt, & *ἀντίλυτρον*, alterúmque alteri *vicarium* & *succedaneum* fuisse; id enim valet vox תמורה. Hi animam omnis ejusmodi victimæ, quam כפר & תמורה appellarunt; תחת נפש החוטא *sontis animæ vice* datam statuerunt. Quæ qui dixerunt, sine dubio expiationem illam, quæ victimis piacularibus fiebat, vicariâ factam pœnâ putabant. Quod tamen ita judicabant, ut peccata ita expiata nihilo minus remissa dixerint, idque summâ Dei misericordiâ. Neque enim (quod vel hinc apparet) aliam ullam pœnæ vicariæ vim tribui debere existimabant, nisi quæ cum culpæ remissione, Deíque maximâ benevolentiâ in eadem remittendâ constabat.

Profanarum Gentium de victimis piacularibus judicium.

XIII. Jam quæ Judæi de victimis suis piacularibus, eadem fere profani populi de suis quoque judicarunt. Nam & hi etiam quæcunque mala sibi imminere videbantur, ea victimis imprecari solebant. Hi sacris piacularibus operatos eâ operâ pollui judicabant; Animásque denique victimarum vice animarum offerentium dari. Quæ eadem omnia, ut jam vidimus, scriptores Judæi docuerunt.

(u) In Euterpe.

Ac primum illud prodidit *Herodotus* (*u*) de Ægyptiis, quos utique victimarum capitibus πολλὰ καταρᾶσθαι *multa imprecari* solitos dixit. Et mox, καταρέονται δὲ τάδε λέγοντες τῇσι κεφαλῇσι, εἴ τι μέλλοι ἢ σφίσι τοῖσι θύουσι, ἢ Αἰγύπτῳ τῇ συναπάσῃ κακὸν γενέσθαι ἐς κεφαλὴν ταύτην τραπέσθαι. κατὰ μέν νυν τὰς κεφαλὰς τῶν θυομένων κτηνέων, καὶ τὴν ἐπίσπεισιν τοῦ οἴνου πάντες Αἰγύπτιοι νόμοισι τοῖσι αὐτοῖσι χρέωνται ὁμοίως ἐς πάντα τὰ ἱρά. καὶ ἀπὸ τούτου τοῦ νόμου οὐδὲ ἄλλου οὐδενὸς ἐμψύχου κεφαλῆς γεύσεται Αἰγυπτίων οὐδείς. *Capitibus autem iis imprecantur, ut siquid mali aut immolantibus ipsis, aut universæ Ægypto impendeat, id in caput hoc convertatur. Eodem porro ritu circa capita pecudum, quæ immolantur, & vini libationem omnes pariter Ægyptii omnibus in sacrificiis utuntur. Quo ritu fit, ut nemo Ægyptiorum animantis ullius caput gustet.* Eadem de re meminit *Plutarchus* (*x*), τῇ μὲν κεφαλῇ τοῦ ἱερείου καταρασάμενοι καὶ ἀποκόψαντες εἰς τὸν ποταμὸν ἐρρίπτουν πάλαι, νῦν δὲ τοῖς ξένοις ἀποδίδονται. *In caput victimæ execrati, amputatum in flumen projiciebant antiquitus, nunc autem peregrinis dant.*

(x) De Iside & Osirid.

XIV. Ac

XIV. Ac quidem ut Ægyptii beſtiarum capitibus, ita Maſſilienſes hominibus ipſis ad ſacra piacularia adhibitis mala ſibi imminentia imprecari ſoliti; tanto plus valere victimam rati, quanto ea præſtantior eſſet. Quæ eadem cauſa eò valuit, ut homines immolandi ritus, ſævus admodum & inhumanus, ubique olim graſſaretur. *Maſſilienſes*, inquit *Servius* (y), *quoties peſtilentiâ* (y) *Æneid.* *laborabant, unus ſe ex pauperibus offerebat, alendus* 3. *anno integro publicis & purioribus cibis. Hic poſtea, ornatus verbenis & veſtibus ſacris, circumducebatur per totam civitatem cum execrationibus, ut in ipſum reciderent mala totius civitatis; & ſic projiciebatur.* Eundem fere apud Græcos etiam valuiſſe morem docuit *Suidas* (z), Οὕτως ἐπέλεγον τῷ κατ᾽ ἐνιαυτὸν συνέχοντι τῶν κακῶν. Περίψημα ἡμῶν γένου, ἤτοι σωτηρία καὶ ἀπολύτρωσις. καὶ ἐνέβαλον τῇ θαλάσσῃ ὡσανεὶ τῷ Ποσειδῶνι θυσίαν ἀποτιννύντες. (z) *In voce* περίψημα. *Ei, qui malis averruncandis quotannis deſtinatus erat, ſic imprecabantur, ſis* Περίψημα *noſtrum, hoc eſt, ſalus, & redemptio. Atque ita illum in mare projiciebant, quaſi Neptuno ſacrum perſolventes.* Ubi verbis iis, *ſis* Περίψημα *noſtrum*, & precatio ineſt, & imprecatio. Neque enim nos dubitare ſinit aliarum Gentium profanarum in eadem planè cauſa mos, quin verba illa enunciantes ita ſibi ſalutem peterent, ut mala ſibi impendentia piaculo ſuo imprecarentur.

XV. Quinetiam ut illæ Judæorum victimæ, quæ extra caſtra cremabantur; ita etiam, uti mihi videtur, & Gentium profanarum piacula tralatitiè quadam peccatorum labe & ipſa pollui cenſebantur, & contrectantes polluiſſe. Atque ita factum (vix enim aliter fieri potuit) ut ſicut iis, qui quidem victimas Judæorum extra eorum caſtra cremaverant, niſi aquis prius ſe lu-

ſtrâſſent, in caſtra redire non liceret: ita neque victimis piacularibus apud Gentes profanas operatis vel in urbem, vel in domos ſuas, niſi fonte aut fluvio expurgatis, regredi licere crederetur. Qua de re *Porphyrius* (cujus alio in loco verba poſui) inter omnes Theologos conveniſſe refert (*a*).

(*a*) *De Abſtin. lib.* 2. § 44.

XVI. Extremum id eſt, ut, quod Judæis viſum diximus, nempe victimæ cujuſque piacularis animam ſontis animæ vice datam fuiſſe, idem illud quoque profanis Gentibus placuiſſe doceam. Quo pertinet, quòd piacula illa, quæ Græci περιψήματα vocant, ab *Heſychio* dicta ſint ἀντίψυχα (*b*). Quæ ſanè, quod vox ipſa indicat, ejuſmodi erant, quorum *animæ* fuſæ datæque erant *animarum offerentium vice*. Huc etiam refer Scholiaſtis illa in *Ariſtophanem* (*c*), Ἔτρεφον γάρ τινας Ἀθηναῖοι λίαν ἀγενεῖς καὶ ἀχρήστους, καὶ ἐν καιρῷ συμφορᾶς τινος ἐπελθούσης τῇ πόλει (λοιμοῦ λέγω ἢ τοιούτου τινὸς) ἔθυον τούτους ἕνεκα καθαρθῆναι τοῦ μιάσματος, οὓς καὶ ἐπωνόμαζον καθάρματα. *Alebant enim Athenienſes quoſdam valde ignobiles & inutiles, quos, cum malum ullum civitati impenderet (peſtis ſcilicet, aut tale quicquam) ad piaculum expiandum immolabant; quos etiam* καθάρματα *appellabant.* Quibus adde, quæ idem alibi habet (*d*), καθάρματα ἐλέγοντο οἱ ἐπὶ καθάρσει λοιμοῦ τινος, ἢ τινος ἑτέρας νόσου θυόμενοι τοῖς θεοῖς. *Illi* καθάρματα *appellabantur, qui ad peſtem, aliúmve morbum ullum avertendum diis immolabantur.* Quorſum hæc? ut hinc intelligas piacula Græcis καθάρματα dicta eandem rationem habuiſſe, quam, quæ περιψήματα, ſive ἀντίψυχα dicta erant. Neque enim dubium, quin de piaculis ab eadem Gente, eademque etiam de cauſa factis idem judicium eſſe debeat.

(*b*) *In voce* περίψημα.

(*c*) *ad Equites.*

(*d*) *ad Plutum.*

XVII. Jam cuique notum *Plauti* illud,

Men' piaculum oportet fieri propter stultitiam tuam,
Ut meum tergum stultitiæ tuæ subdas succedaneum?

ubi id piaculi proprium facit, ut pœnâ vicariâ peccatum expiet alienum. Adde etiam illud veteris Poetæ;

Cum sis ipse nocens, moritur cur victima pro te?

ubi *pro* idem est quod *vice*. Eademque etiam apud *Cæsarem* (e) ejusdem particulæ vis est; *Natio est omnis Gallorum admodum dedita religionibus. Atque ob eam causam qui sunt affecti gravioribus morbis, quique in prœliis periculisque versantur, aut pro victimis homines immolant, aut se immolaturos vovent, administrisque ad ea sacra Druidibus utuntur; quòd pro vitâ hominis nisi vita hominis reddatur, non posse Deorum immortalium numen placari arbitrantur.* Verùm minimè omnium prætereundum, quod *Porphyrius* ex *Asclepiade* refert (f), τὸ πρῶτον οὐκ ἐθύετο τοῖς θεοῖς οὐδὲν ἔμψυχον, ἀλλ' οὐδὲ νόμος ἦν περὶ τούτου διὰ τὸ νόμῳ φυσικῷ κεκωλῦσθαι, ὑπὸ δέ τινας καιροὺς πρῶτον ἱερεῖον θῦσαι μυθεύονται ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς αἰτουμένους. *Primùm nullum animal Diis immolabantur. Neque lex ulla super hac re fuit, quippe quam prohibebat lex naturæ. Occasione verò aliquâ animam pro anima exigente, primum sacrificium ex animalibus datum referunt.* Quibus ex verbis intelligitur passim olim creditum fuisse, non nisi tali aliquo tempore animalibus sacrificari cœptum esse, quale videretur ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς *animam pro anima* postulare. Tempora autem illa Gentes profanæ talia esse existimabant, quibus graviora aliqua mala

(e) De bello Galli. lib. 6.

(f) De abstin. lib. 4. 15.

mala ſibi imminere videbantur; id quod ex eodem *Porphyrio* liquet. Quibus enim in ſacris ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς *animam pro animâ* dari dixit, eadem illa paulo ante dixerat εἰς ἀποτροπήν τινων κακῶν *ad mala aliqua avertenda* fieri.

XVIII. Hæc itaque cùm ita ſint, ſiquid & Chriſtianorum, & Judæorum, & profanarum denique Gentium (hominum moribus & religionibus alioqui maximè differentium) magnus admodum conſenſus valeat; ita quiſque de victimis piacularibus ſentire debet, ut eis alienæ ſalutis cauſâ pœnam vicariam irrogatam judicet. Illud interim, quod antè docui, tenendum eſt, laxiorem quandam ad pœnam vicariam pœnæ rationem pertinere, quàm quæ ad pœnam illam pertinet, quæ legis in obligatione ponitur, reóque ipſi irrogatur. Eóque fieri, ut non ſit ea illius vis, quæ pœnæ ſonti ipſi inflictæ (hæc enim, ut ante dictum, per ſe ipſa reatum delet) ſed quæ ſit ejuſmodi conditionis, quæ ad reſtituendam & conſervandam violatæ legis autoritatem, veniámque ſonti impetrandam pertinet.

F I N I S

Libri Primi.

LIBER SECUNDUS,
QUO EXPLICATUR SACRIFICIUM CHRISTI.

DE SACERDOTIO CHRISTI.

LIBER II.

CAP. I.

Ostenditur Sacerdotii Christi generale munus, & ordo, ac denique quibus præcipuè rebus Christus ad Sacerdotium sacratus erat.

I. SAcrificium Christi expositurus non alienum esse arbitror de Sacerdotio ejus in antecessum pauca dicere. Ac primò. quid sit Sacerdotii ejus generale munus. Deinde, qui ejusdem ordo, *Melchisedeci*, an *Aaronis*. Ultimò, quibus præcipuè rebus Christus ad id consecratus fuit.

Jam primum illud, Sacerdotii Christi generale munus ita definiendum est, ut sit *Patrocinium hominum apud Deum.* Ut cùm reliqua ejus munera, Regium & Propheticum, circa homines, Sacerdotale circa Deum versetur. Est enim Rex Vicarius Dei, Propheta quisque legatus ejus apud homines, Sacerdos autem *patronus hominum apud Deum.* Atque ita factum, ut Jesum Christum παράκλητον πρὸς τὸν πατέρα *patronum* sive *advocatum apud patrem habere* dicti simus (*a*), ita factum, ut Christus ἐντυγχάνειν ὑπὲρ ἡμῶν: *causam nostram apud Deum agere* (*b*), & ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν, *in conspectu Dei pro nobis apparere* dicatur (*c*). Quæ omnia, quo-

(*a*) 1 *Joh.* 1. 2.
(*b*) *Rom.* 8. 34.
(*c*) *Hebr.* 2. 24.

quoniam alibi latius exponenda sunt, hoc in loco proposuisse sufficit.

II. Jam qui sit ordo Sacerdotii Christi explicaté docent sacræ literæ; quæ Christum Sacerdotem faciunt ad rationem *Melchisedeci* (*d*); ejúsque inter Sacerdotium & Sacerdotium *Aaronicum* duo præcipuè interesse monent. Primò quod illud *Melchisedeci* (cujus tanti viri neque genealogia, neque ortus aut obitus memoratur) nulli familiæ astrictum esset, *Aaronicum* autem uni familiæ *Aaronicæ* lege sacrâ mandaretur. Deinde, quód ejusmodi esset *Melchisedeci* Sacerdotium, ut cui illud datum fuerit, hic in æternum Sacerdos esset, nempe vel umbratili quadam specie, quâ *Melchisedecus*, ùt ante díximus, Sacerdos in perpetuum dicitur, vel verâ ac solidè ratione, qualis est æternitas Sacerdotii Christi. Ut qui per omnia mundi sæcula eo munere functurus sit, neque suorum patrocinium, quamdiu eo opus fuerit, deseret unquam, aut deponet. Quod contrà comparatum fuit in Sacerdotio *Aaronico*, quo alii alios morte abreptos continuâ serie excipiebant, quódque ipsum quidem etiam ipsi genti *Aaronicæ* jamdiu abrogatum fuit.

Qui verò *Aaronem* aliis rebus, aliis *Melchisedecum* ad sacrificia usum judicant, *Aaronem* iis, quæ ante diximus, animalibus perinde ac inanimis, *Melchisedecum* nihil nisi pane & vino, hi sanè, quantum mihi videtur, quare sic judicent, nihil habent. Panem hic & vinum *Abrahamo* & vernis ejus jam ex itinere, prælióque fessis ad vires reficiendas dedit. Similémque simili in causa morem finitimis fuisse regionibus non obscurè docet historia sacra (*): neque *Melchisedecus* Sacerdos dicitur, quia panem illum & vinum protulit, sed ut hinc quis-

(*d*) *Psal.* 110. 4. *Heb.* 6. & 7.

(*) *Deut.* 23. 4. & *Jud.* 8. 5, 6, 15.

quisque intelligeret, qui factum erat, ut *Abrahamo* solenni ritu benediceret (id quod Sacerdotis fuit (*e*) tum etiam, quare *Abrahamus* spoliorum decimas ei dederit. *Erat*, inquit *Moses* (*f*), *Sacerdos Dei altissimi*, *& benedixit ei* (i. e. Abramo) *& ait*, *Benedictus* Abram *Deo excelso*, *qui creavit cœlum & terram*, *& benedictus Deus excelsus*, *quo protegente hostes in manibus tuis sunt*; *& dedit ei decimas ex omnibus*. (*e*) *Deut.* 21. 5. & 1 *Par.* 23. 13. & *Num.* 6. 23. (*f*) *Gen.* 14. 18, 19.

Nihil ergo est, cur *Melchisedecum* pane solummodo atque vino, nihil, quare rebus tantùm inanimis sacrificasse arbitremur. Imò verò est, quamobrem contrà judicemus. Si enim à Sacerdotio ejus aliena fuissent cruenta sacra, qui factum est, ut ipse Christus, cujus idem, quod *Melchisedeci* fuit, Sacerdotii genus esse dicitur, sanguine suo sacrificaret?

Neque verò audiendi sunt, qui tam *Aaronicum* Sacerdotium, quàm *Melchisedeci* Christo tribuunt, eumque, ut Sacerdotem *Aaronicum*, sanguine sacrificasse judicant. Qui enim ita rem instituunt, quare ita faciant, nihil, quod sit fide dignum afferunt. Imò verò repugnant sacris literis, quæ Sacerdotium *Aaronicum* explicatis verbis Christo abjudicant (*g*); hanc rationem interponentes, quod Christus aliâ ex tribu ortum duceret, ac cui Sacerdotium *Aaronicum* lege sacrâ astrictum erat (*h*). (*g*) *Hebr.* 7. 11. (*h*) *v.* 13, 14.

De Consecratione Christi ad Sacerdotium.

III. His constitutis, videamus sequitur eis de rebus, quibus Dei Filius, æternus λόγος, susceptâ demum naturâ nostrâ Sacerdotio initiatus fuerit. Quæ quidem longè aliæ sunt, ac quibus Sacerdotes *Aaronici* suo muneri sacrabantur. Hi lustra-

lustralibus quibusdam aquis, vestium imperatarum indutu, unguento quodam variis ex aromatibus confecto, ac pecorum sanguine sacrati erant (i). Quæ quidem res virtutes illas, quæ in Sacerdote postulantur, umbratili specie adumbrabant, præstare nullo modo poterant. Jam verò Deus Filium suum cùm talem esse Sacerdotem vellet, qualis omni ex parte perfectus foret, nemini dubium esse potest, quin eum iis ipsis rebus, quæ ejusmodi Sacerdotem faciunt, Sacerdotio initiari vellet. Quod cùm ita sit, videamus primò, quæ sit Sacerdotis perfectio summa. Deinde quibus rebus Christus, ut μεσίτης, perfectionem illam consecutus sit. Certum enim est eum iisdem rebus sacerdotio consecratum fuisse.

(i) Exod. 29.

IV. Jam ad ejusmodi Sacerdotem, qui summè perfectus haberi debeat, tria ista omnino pertinent. Primò, ut tanta apud Deum autoritate & gratiâ valeat, ut ei omnes clientes suos cum effectu commendare possit, eùmque iis propitium facere. Deinde, ut tante erga homines bonitate & misericordiâ sit, ut ista sedulo præstare velit. Ultimò, ut vitam immortalem habeat, quâ fretus eadem perpetuò præstet. *Primum* illud in Sacerdote, omni planè ex parte perfecto, rei ipsius ratio postulat. Cùm enim id Sacerdotis sit, ut quos in clientelâ habet, eos, ut Patronus, Deo commendet, Deùmque iis propitium faciat (k); nemo profecto in Sacerdotio maximè perfectus esse potest, nisi cujus tanta apud Deum gratia existit & autoritas, ut ista omnino præstare possit. Neque verò, ut *alterum* attingamus, perfectus esse Sacerdos potest, qui quantâcunque apud Deum gratiâ & autoritate valet, eâ omni nolit ad patrocinium suorum uti. Huic enim

(k) 1. Jo. 2. 1. 2.

deest

deest erga suos fides ea, & misericordia, quæ sanè omni in Sacerdote, præsertim verò in optimo quoque, postulatur. Id quod & sacræ literæ docent (*l*). *Omnis enim Pontifex*, inquit Apostolus ad Hebræos, *ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis: qui condolere possit iis, qui ignorant & errant, quoniam & ipse circundatus est infirmitate. Unde debuit Christus* (quod ante (*m*) dixerat idem Apostolus) *per omnia fratribus suis similari, ut misericors fieret, & fidelis Pontifex, ut repropitiaret peccata populi.* Unde intelligitur, misericordiam & fidem ita in Sacerdote omni, ut nihil magis, postulari. Sed & *illud* denique in pleno & perfecto Sacerdote requiritur, ut vitam habeat immortalem, què fretus suos in perpetuum apud Deum defendat, & tueatur. Ex quo ejusdem Apostoli illa (*n*) de Christo verba facientis; *Hic autem, eò quod maneat in æternum, sempiternum habet Sacerdotium, unde & salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis. Talis enim decebat ut nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlis factus.* Et mox, *Lex enim homines constituit Sacerdotes infirmitatem habentes, sermo autem jurisjurandi, qui post legem est, Filium in æternum perfectum.*

(*l*) Hebr. 5. 1. 2.

(*m*) Hebr. 2. 17.

(*n*) Hebr. 7. 25. & seq.

Cum itaque satis apertè constet summam apud Deum autoritatem & gratiam, summàmque erga homines misericordiam & fidem, cum vitè immortali conjunctam, Sacerdotem maximè perfectum reddere, nihil dubium est, quin quibus rebus Christus ista omnia consecutus sit, iisdem quoque ad Sacerdotium suum consecratus fuerit. Jam eæ res (quod cuique patet) summæ Chri-

sti virtutes erant, summa vitæ ejus sanctitas, tum maximè ea obedientia, quæ morte sponte oppetitâ, gravissimisque doloribus iis, quos propter peccata nostra pertulit, ultro suscipiendis constitit. His enim rebus factum est, ut tanta Christi apud Deum gratia existat, & autoritas, ut suos omnes cum effectu Deo commendare possit. His etiam factum, ut idem maximè præstare velit. Ut qui, quid sit hominem esse, quid fame, siti, & paupertate, summâque ignominiâ laborare, quid à suis deseri, ab aliis abjici, vilissimo cuique ludibrio esse; quid omni periculorum genere appeti, premi, & tentari, ac denique, quod omnium caput est, quid sit propter peccata nostra mortem acerbissimam pati, jam olim experiundo didicerit. Ex quarum rerum experientiâ tanta ejus erga clientes suos, quibuscuuque malis tentati sint, gratia & misericordia existit, ut & ipse iis suppetias ferre, & Deum quoque omnibus in rebus maximè propitium esse velit. Hinc illa Apostoli ad Hebræos, *Habentes ergo Pontificem magnum, qui penetravit cœlos, Iesum Filium Dei, teneamus confessionem. Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ, ut misericordiam consequamur, & gratiam inveniamus in auxilio opportuno* (o). Extremum id est, nihil esse quare qui in illius fide manserint, ne patrono suo deinceps unquam orbentur, metuant. Quippe qui ultro oppetitâ morte vitam adeptus est immortalem. Quam quidem vitam assecutus ad *rationem Melchisedeci*, ad sempiternum Sacerdotium perfectus, sive sacratus dicitur. Ita Apostolus ad Hebræos (p), *Et* (q) *consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ*, appellatus à Deo

(o) Hebr. 4. 14, 15, 16.

(p) Hebr. 5. 9, 10.

(q) τελειωθεὶς.

à Deo Pontifex juxta ordinem Melchisedech. Unde intelligitur Dei Filium tum, cùm ad vitam immortalem è mortuis resuscitatus esset, ad Sacerdotium sempiternum plenè consecratum fuisse. Neque enim dubium, quin τελειωθεὶς idem hic sit, quod *consecratus*, ac quidem plenè & perfectè. Hoc enim docet & loci ratio, in quo hac ipsâ de re agitur, & similis etiam ejusdem vocis simili in materiâ usus, quippe quâ à Græcis interpretibus *Aaronicorum* Sacerdotum consecratio multis in locis designatur (r). Quibus adde etiam, quòd hostia illa, cujus exta *Moses* in manus Sacerdotum tradidit in Sacerdotii iis dati signum, κριὸς & θυσία τελειώσεως, *aries* & *victima consecrationis* dicta sit (s).

(r) *Exod.* 29. 9, 33, 35. *Lev.* 8. 33. & 16. 32.
(s) *Ex.* 29. 27, 31, 34. & *Lev.* 8. 22, 29.

CHRISTUS SACERDOS EST PROPRIE DICTUS.

CAP. II.

Sacras literas Sacerdotium propriè dictum Christo tribuere demonstratur.

I. SAcerdotii Christi generale munus ita antè definivimus, ut sit patrocinium hominum apud Deum, proximéque circa Deum versetur. Quod cùm ita esse doceat ipsa Sacerdotalis officii ratio; fit, ut *Socini* sectatores (qui Dominum nostrum ea omnia, quæ ad salutem nostram pertinent, per se ita præstare judicant, ut nihil nobis à Deo impetret, nec quidem unquam impetraverit, ex quo Pontificatum adiit) Sacerdotium

tium nullum Christo tribuant, nisi quod sit improprie ita dictum. Id quod tam contra sacras literas, quàm Sacerdotii rationem statuunt. Enimverò quisquis sacras literas consuluerit, ita eas de Sacerdotio Christi, ut de Sacerdotio propriè dicto, passim profecto meminisse sentiet. Ita loquitur Apostolus ad Hebræos (*t*), *Si ergo consummatio per Sacerdotium Leviticum erat, (populus enim sub ipso legem accepit) quid adhuc necessarium fuit secundum ordinem* Melchisedech *alium surgere Sacerdotem, & non secundum ordinem Aaron dici? translato enim Sacerdotio necesse est, ut legis translatio fiat.* Ubi ex Sacerdotio Christo dato, legis, (quæ uni genti *Aaronicæ* munus Sacerdotale dederat) mutationem factam esse colligit. Id quod colligere minimè potuit, nisi Sacerdotio Domini nostri propria insit Sacerdotii ratio, sitque is Sacerdos propriè dictus. Nam Sacerdotes impropriè dicti, valente adhuc lege *Mosaicâ* ad Sacerdotium pertinente, plurimi semper existebant. Tales enim Sacerdotes erant, qui quidem sacra *spiritualia*, qui preces Deo faciebant. Tales Sacerdotes erant optimi quique Judæorum, imò tota Hebræorum gens *Sacerdotum regnum* appellatur (*u*). Cum fuerint itaque Sacerdotes multi impropriè dicti valente adhuc lege illa, quæ uni familiæ *Aaronicæ* munus Sacerdotale dedit, non posset autem Dominus noster talis esse, qualis est Sacerdos, nisi lex illa abrogata esset, efficitur Sacerdotium ejus Sacerdotium esse propriè dictum.

II. Eodem valent & alia illa; *Si ergo esset super terram, non esset Sacerdos, cum essent qui offerrent secundum legem munera* (*x*). Ad quæ verba ita Crellius (*y*), *Rationem*, inquit, *reddit ejus quod asseruit, nempe cur Sacerdos non esset Christus, si in*

(*t*) Hebr. 7. 11, 12.

(*u*) Exod. 19. 6.

(*x*) Hebr. 8. 4.

(*y*) In Comment. ad locum.

in terrâ ministraret. Quia scilicet jam alii sunt Sacerdotes à Deo constituti, qui in terra ministrant, & munera offerunt; ex quorum numero Christus non est, nec esse potest, ut præcedenti capite fuit ostensum. Offerre autem secundum legem munera dicuntur, quatenus illis solis hoc juris & privilegii lex concessit, ut nemo alius salva lege arrogare illud sibi possit, ut in terris offerat, aut terreno sacrario ministret: Quorsum hæc? quia, si *Crellium* audiamus, tale est Sacerdotium Christi, quale in terris administrare eâ lege ei interdictum fuit, quæ quidem solis *Aaronidis* Sacerdotium in terrâ fungendum dedit. At ea lex nihil profectò prohibebat, quominùs Christus vel in terris sacerdotium haberet metaphoricum, Sacerdósque esset impropriè dictus. Siquidem, dum ea lex valebat, tales etiam in terris ipsis plurimi Sacerdotes essent, talisque Sacerdotii munus toties obiret ipse Christus, quoties Deo precibus suis se, suósve commendabat. Cùm itaque Christus ejusmodi Sacerdotium habeat, ut eo in terris per legem *Mosaicam* fungi non possit; posset autem, si Sacerdotium suum improprie ita dictum esset, hinc intelligitur Dominum nostrum Sacerdotem esse propriè dictum.

III. His etiam illa addi possunt (z), *Omnis enim Pontifex ad offerendum munera & hostias constituitur: unde necesse est & hunc habere aliquid quod offerat.* Quæ sanè Apostoli ratiocinatio frustra suscepta videatur, nisi Christus (de quo hoc in loco meminit) Sacerdotium habeat propriè dictum. Nam Sacerdoti cuique impropriè dicto præstò semper est quod Deo offerat, sanctitas animi, corporis castitas, preces, & gratiarum actiones. Quod Hebræis adeo notum erat, ut nihil esset, quare Apostolus hoc modo apud eos

(z) *Hebr.* 8. 3.

differeret, nisi Sacerdotium propriè dictum Christo adjudicare vellet.

IV. Ac quidem cùm Pontificis nomen sæpe Christo tribuat hic Apostolus, munus ipsum idque propriè dictum, ei tribuere judicandus est, nisi quid contrà afferatur, quod tale munus nullo modo Christo convenire posse doceat. Jam verò nihil attulit *Socinus*, nihil ipse *Crellius* (qui tamen hac in controversiâ præ cæteris omnibus *Socini* Discipulis laboravit) quod Sacerdotium propriè dictum Christo convenire non posse monstret. Id quod cuique palam fiet, si ea breviter attingamus quæ *Crellius* hac de re disseruit. *Duo*, inquit ille (a), *ista munera, Regium nempe & Pontificium in sacris literis apertè à se invicem disjuncta, & ut in Scholis loquuntur, contradistincta nuspiam cernas, sed potius alterum in altero quodammodo comprehensum videas. Nam D. Auctor* Hebr. 3. *initio Christi dignitatem, quam ratione muneris sibi à Deo mandati habeat, nobis ante oculos proponere volens, & ad ejus considerationem nos cohortans duo tantùm illius officia commemorat, Propheticum & Sacerdotale. Quorum illud in terris olim absolvit, hoc in cœlis perpetuò administrat: dum inquit, unde Fratres sancti vocationis cœlestis participes considerate Apostolum, (seu Legatum) & Pontificem professionis nostræ Iesum Christum.* Hæc *Crellius*, & paulò plura, sed cuncta perperam. Nusquam enim scriptores sacri vel regnum Christi in Sacerdotio, vel Sacerdotium in regno comprehendunt. Sed munera re ipsâ distincta semper distinguunt, & dijudicant. Nec rectè Apostolus ad Hebræos sententiæ contrariæ testis citatur, utpote qui, cùm prætermisso regis nomine Christum vocavit *Apostolum*, & *Pontificem*, nihil aliud dicere voluit, nisi eum in Eccle-

(a) Contra Grot. c. 10. partic. 55.

clesiâ Dei & *Mosis* partes olim obiisse, & *Aaronis* nunc obire. Illas ut *Apostolum*, seu *Legatum*, has autem ut *Pontificem*. Illas hoc in loco persequitur, in quo eum cum *Mose* comparat, has deinceps explicandas suscipit (*b*), eúmque cum *Aarone* confert. Regium ejus munus prius exposuerat (*c*), nec quid erat, cur id paulò antè expositum hoc in loco iterum exponeret.

(*b*) *Cap.* 4. *in fine. &* *deinceps.*

(*c*) *Cap.* 1. & *c.* 2. *v.* 5, 6, 7, 8, 9.

V. Atqui inquit *Crellius* (*d*), *Cæteri Scriptores Novi Testamenti regnum potius & Propheticum Christi munus commemorant, nec ullus ex iis Christum disertè Sacerdotem aut Pontificem vocat; facturi id proculdubio creberrimè, si id in cæteris ipsius muneribus, atque imprimis in regio, consideratis certis eorum munerum circumstantiis, in quibus Sacerdoti legali similis est Christus, intelligi, ac tacitè comprehendi non posset. Cum ex eo munere salus nostra æterna pendeat.* Hebr. 5. 9, 10. 7. 24, 25. Quasi verò Christus munus Sacerdotis propriè dicti habere nequeat, nisi bene multi scriptores sacri Sacerdotis *nomen* ei tribuant.

(*d*) *Contra Grot. c.* 10. *partic.* 55.

Num verò ei vel *Prophetæ*, vel *Regis* nomen multi tribuunt? imò pauci potius, neque hi *creberrimè*. Neque enim Christus usquam in Epistolis Apóstolorum Βασιλεὺς, aut Προφήτης disertè dicitur; licet iis etiam ex muneribus, quæ vocibus istis designantur, salus nostra æterna pendeat. Apostolus quidem ad Hebræos bis eum Ἀρχηγὸν vocavit, Ἀρχηγὸν σωτηρίας, (*e*) & Ἀρχηγὸν πίστεως (*f*), verùm eum septies Ἱερέα, & decies Ἀρχιερέα dixit.

(*e*) *Cap.* 2. *v.* 10.

(*f*) *Cap.* 12. *v.* 2.

At, inquies, in Epistolis Apostolorum ea Christo tribuuntur, quæ ad Regem & Prophetam pertinent, licet ista nomina non ponantur. Rectè quidem. Sed & ea etiam, quæ ad Pontificem; licet

nomen istud omittatur. Id enim (ut alia prætercam) fit, ubi Christus vel *Advocatus* noster, vel *pro nobis* ἐντυγχάνειν dicitur. Neque enim ullius momenti est id, quod deinceps addit *Crellius* (g); *Apostolum Paulum* Rom. 8. 34. *in interpellatione Christi actum etiam regiæ potestatis ad nos à pœnâ liberandos pertinentem tanquam interpellationis effectum quendam proximum complexum esse.* Nam his quæ *Crellius* respicit, verbis, *qui est ad dextram Dei, qui etiam interpellat pro nobis*, hæc duo dicere vult Apostolus. Primò, summam esse Christi dignitatem, summam apud Deum gratiam, ut cujus ad dextram collocatus sit. Deinde eum, cujus tanta dignitas, tanta est apud Deum gratia, causam nostram apud eum agere. Id quod ad Sacerdotium Christi, non ad regnum ejus pertinet, quod alibi latiùs demonstrabitur.

(g) *ubi supra.*

VII. Sed & aliud est, quo se premi vidit *Crellius*. *Johannes*, inquit (*h*), *dum Christum Advocatum, quem apud Patrem habemus, nominat, & eum simul expiationem pro peccatis nostris vocat, censeri potest munus Sacerdotale nobis descripsisse; ubi tamen regium munus non apponit. At cum ad consolationem illam, quam eo loco peccantibus proponit* Johannes, *pertineat scire Christum plenissimam habere pœnas peccatorum à nobis auferendi potestatem, tacitè id in suis verbis inclusisse censendus est.* Quid? num cæteri Scriptores sacri, ubi unum quodvis, quod lapsos consoletur, memorant, alia etiam omnia, quæ eódem aliquo modo valeant, cumulare solent? Num hic Apostolus ea omnia, quæ ad lapsorum solatium pertinent, uno loco dicere necesse habuit, ut ea dixisse censeri debeat, quæ verba sua nullo modo præ se ferunt? neque enim παράκλητος *Regem* significat, sed *Advocatum*, seu *Patronum*; cujus munus est alterius apud

(h) *Contra Grot. c.* 10. *partic.* 55.

apud alterum causam agere. Id quod Christus pro nobis præstat, non ut Rex, sed ut Pontifex noster apud Deum. Apostolus itaque hoc in loco (*i*) nulla lapsis solatia proponere voluit, nisi ea tantùm, quæ ex Pontificatu Christi fluunt. Atque ea quidem clarè & luculentè proposuit. Quæ verò ejus ex regno oriuntur, ea hoc in loco non attigit, nec attingere voluisse censendus est, nisi ei forte sensus eos affingere volumus, quos verba sua non significant. Quod si ita Scriptores sacros tractare liceat, iis ut pro libitu nostro sensus eos ascribamus, quos verba ipsorum non enunciant, sanè qui cuique sensus placent, eos quisque sacris literis tribuet, & tribuere licere judicabit. Quâ cuique semel licentiâ datâ, qui tandem erit ineptiendi, qui sacra profanandi modus?

(*i*) 1. *Joan.* 2. 1, 2.

VII. Jam verò id, quod addit *Crellius* (*k*), *quicquid à Christo ut Sacerdote expectamus, id ab eo ut Rege proficisci dici posse*, nullam habet veri speciem. Siquidem ab eo ut Sacerdote id omnino expectetur, ut nos ac nostra Deo commendet, ejusque erga nos gratiam impetret. Id quod ab eo, ut ab Rege, nemo quisquam requisiverit. Ludit ergo *Crellius* operam suam, dum *Christum* dicit *peccatum*, *mortem*, *Satanámque*, *hostes ejus ac nostros debellare*, *& destruere ut Regem*, idque esse, *quod Sacerdotis est*, *peccata expiare*, *& expurgare*. Idem facit, dum *Christi Regis esse* dicit *populo suo ad thronum ipsius confugienti succurrere*, *& afflictis opem ferre; sed & Sacerdotis etiam esse auxilium iis*, *qui ad thronum gratiæ accedunt*, *opportunum præstare*, *& afflictis promptè succurrere*, *Hebr.* 2. 17, 18. *&* 4. 15, 16. Enimverò Christus aliter ut Rex, aliter ut Sacerdos nobis succurrit. Ut Rex ea nobis *confert*, quæ ad salutem

(*k*) *ubi suprà.*

æternam pertinent. Ut Sacerdos nos, precésque nostras Deo *commendat*. Partes Regias adversùs nos, Sacerdotales adversus Deum agit. Ut munus Regium circa nos, Sacerdotale circa Deum versetur.

VIII. At enim *Autor Divinus Epistolæ ad Hebræos* (*l*) *locum illum Psalmi, filius meus es tu, ego hodie genui te, ad Sacerdotium Christi apertè refert, cap. 5. 5, 6. & Pontificiam ei dignitatem hac ratione à Deo concessam docet. At ea de regno apertè loquuntur. Nam* David, *qui Christi typus fuit, explicat in iis verbis Dei decretum, quo Rex post diuturnum exilium reipsa fuit constitutus, & in solio regio collocatus. Quemadmodum Psalmus inspectus quemvis docebit. Unde ea* Paulus *Christo è mortuis resuscitato demum ait impleta* Act. 13. 32, 33. *Nam tum demum Deus secundùm promissa sua Regem dedit populo suo, & Iesum constituit Dominum & Christum, seu, quod idem est, filium Dei in potentia.* Imò verò ea verba, *Filius meus es tu, ego hodie genui te*, quicquid in *Davide* significant, ad Christum ita transferuntur, ut eum à Deo ad vitam immortalem è mortuis excitatum designent. Cujus immortalis vitæ adeptio cùm æquè ad Sacerdotium Christi ac regnum in cœlo obeundum valuit; factum est, ut eadem illa verba, quibus utique resurrectio Christi ad vitam immortalem designatur, ad utrumque accommodari possent, réque ipsâ quidem accommodentur. Ad regnum scilicet *primo* Epistolæ ad Hebræos *capite*, ad Sacerdotium *capite quinto*. Neque eò magis duo munera rebus & nominibus distincta in unum protinus coalescunt. Nihil enim sæpius contingit, quàm quæ longè diversa sunt, ea ut aliquid commune habeant. Idque inter se commune habent

(*l*) *Verba Crellii ubi suprà.*

bent regnum & Sacerdotium Christi, ut utrumque perinde perpetuum sit, utrumque vitam immortalem postulet.

IX. Jam ad id, quod alibi (*m*) urget *Crellius*, fieri non posse ut *Christus propriè Rex ac Judex*, itémque *Advocatus*, seu Sacerdos sit, hoc in præsentiâ respondemus. Christum adversùs nos Regem, adversùs Deum Sacerdotem esse. Ut Regem nos legibus suis & potentiâ regere, auxiliis Spiritus Sancti juvare, omnibúsque in rebus præstò esse. Ut Sacerdotem nos, precésque nostras commendare Deo. Ac nos quidem, dum Deum nobis propitium esse vult, precésque nostras, dum vult, ut Deus eas gratas habeat. Hæc autem vult non supplici prece interpositâ, sed eâ planè autoritate, quæ personæ suæ dignitatem decet. Quæ tamen autoritas ejusmodi esse judicari debet, ut suum quoque Deo Patri Dominium & autoritatem relinquat. Neque enim is, qui omnia alia, se quoque ipsum subjicit Christo (*n*), neque ita illi, ut μεσίτῃ, regnum suum communicavit, ut eo sese abdicaverit; nihil ut nostrâ nunc intersit Patrem nobis propitium esse, precésque nostras gratas habere. Hoc enim si nihil refert, quid est cur ei preces adhibemus, ut nobis propitius esse velit? quid erat, quare ipsi Apostoli, quid, cur omnes Christiani hoc idem per omnia sæcula fecerint? Quod si nostra maximè intersit, ut Deus nobis propitius sit, interest quoque ut Pontifex noster Iesus Christus, cujus utique maxima est autoritas, maxima apud Deum gratia, Deum nobis propitium esse velit.

(*m*) Contra Grot. c. 2. partic. 38. v. etiam c. 10. partic. 54.

(*n*) 1 Cor. 15. 27.

Nullius itaque momenti sunt alia illa, quæ affert *Crellius* (*o*); *Cùm Deus omnem Christo in cœlo ac terrâ potestatem dederit eum in finem, ut nobis re-*

(*o*) Contra Grot. c. 10. partic. 54.

mis-

missionem peccatorum, æternamque vitam largiatur; & nos, qui ipsius membra sumus, perpetuâ ope foveat, cur Deum adhuc vero oret, & preces apud ipsum interponat, ut peccata nobis remittere velit? Hæc, inquam, nullius momenti sunt. Neque enim nos Pontificem nostrum Iesum Christum humili quadam & supplici prece apud Deum uti judicamus, sed nostri atque precum nostrarum potentissimâ planè commendatione, qualis ipsius personam decet. Neque nihil interest, ut Deus nobis peccata remittat, si per peccatorum remissionem propitius Dei erga nos animus intelligatur. Fac enim eum animo nobis infenso esse, nunquid esse nobis, majus graviúsque malum potest? num Christum iis propitium fore arbitramur, quibus Pater suus infensus sit? plurimùm ergo refert, ut Deus nobis propitius sit, æque etiam refert, ut Christus eum nobis propitium esse velit; nisi vel nullam dilecti Filii apud Patrem autoritatem & gratiam esse, vel nullâ nobis apud Deum commendatione opus esse dixeris. Quorum utrumvis qui statuerit, S. *Joanni* repugnabit. Quid enim ille his de rebus? (*p*) *Siquis peccaverit, Advocatum habemus apud Patrem, Iesum Christum Justum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris.* Ubi Christum & Advocatum nostrum apud Patrem esse, ac quidem Advocatum potentissimum, & nobis etiam tanto Advocato maximè opus esse monuit. Extremum id est, Christum regnum suum ad Dei voluntatem administrare, neque aliis ullis salutem æternam præstiturum, nisi quos & Pater salvos vult. Atque ita factum, ut quibus ipse salutem æternam præstare vult, eos quoque Deo Patri commendet.

(*p*) 1 *Joan.* 2. 1, 2.

Itaque ut ratio antè proposita tandem aliquando con-

concludatur, Quandoquidem Sacerdotis nomen in sacris literis Christo datur, & cùm nihil afferatur, quod ei proprium illud munus, quod nomen istud præ se fert, abjudicandum esse doceat; efficitur Sacerdotium Christi Sacerdotium esse propriè dictum.

Quod siquis fortè argutiis, nescio quibus, fretus, Sacerdotium Christi circa Deum quidem proximè versari, Christúmque nos ac preces nostras Deo commendare dixerit, neque eò magis Sacerdotium habere propriè dictum, hic, & ubi de re constat, de nomine controversiam movet (qualis omnis inanis est controversia) & magis se, quam ipse *Crellius*, argutum præbet. Neque enim ille, cùm Iesu Christo Sacerdotium propriè dictum detrahit, aliud profectò quid contendit, nisi nullam esse Christi operam, quæ proximè circa Deum versatur. Atque hæc de Sacerdotio Christi, nunc ad Sacrificium ejus aggredimur.

QUO IN GENERE CENSEATUR SACRIFICIUM CHRISTI.

CAP. III.

Ostenditur cujus generis sit Sacrificium Christi, & quibus rebus contineatur.

I. MUlta Sacrificiorum genera populo Hebræo constituta erant. Alia solida, sive holocausta, alia piacularia, alia salutaria, alia salutaribus similia, neque tamen planè salu-

taria. Sed & piacularium, & salutarium alia atque alia genera. De quibus omnibus Superiori in libro dictum est. Sin quis requirit, quodnam ad genus pertineat Sacrificium Christi, hoc facilè expedient sacræ literæ. Cùm enim peccati *oblite-ratio* (q), Sacrificio ejus tribuatur, cùm is per se (r), ac sanguinem suum (s) peccata nostra expiasse, & victimam ὑπὲρ ἁμαρτιῶν Deo sacrificasse (t) dictus sit, hinc intelligitur Sacrificium ejus piaculari in genere contineri. Quod tamen ego sic intelligo, ut non solummodò peccatorum veniam, sed etiam Spiritus Sancti auxilia, & reliqua omnia, quæ ad salutem nostram æternam pertinent, ut sanguine ejus impetrata, Sacrificio ejus accepta referam. Sicut enim universa Judæorum simul congesta Sacrificia ad assequenda hujus vitæ commoda omnia facta erant, ita unum Christi Sacrificium ea omnia impetrasse judico, quæ ad æternam vitam pertinent. Id quod & eò magis judico, quòd omnia Judæorum Sacrificia (licet alia aliis evidentiùs) Sacrificium Christi adumbrarent. Neque mirum, si Sacrificium illud, quod nobis gratiam apud Deum ad æternam vitam pertinentem impetrat, reliqua etiam impetret omnia, quibus vitam illam assequamur.

(q) ἀθέτησις Hebr. 9. 26.
(r) Hebr. 1. 3.
(s) Hebr. 13. 12.
(t) Hebr. 10. 12.

Quibus rebus contineatur Sacrificium Christi.

II. Cùm itaque constet, quo in genere censeri debeat Sacrificium Christi, deinceps sequitur ut doceamus, quibus rebus contineatur. Quem locum, quoniam satis patefactum nondum vidimus, paulò diligentiùs explicabimus. Id ut fiat, meminisse oportet & victimas illas, quarum corpora extra castra cremabantur, eviden-

tiùs

tiùs Sacrificium Christi, quàm alias ullas, adumbrasse, & quidem ex his ipsis victimis eas, quarum sanguis die expiationis in adyto intimo spargebatur, hoc idem clariùs præstitisse, quàm alias illas, quarum sanguis non nisi in exterius adytum pro re natâ illatus erat; quibus de rebus alio in libro satis diximus.

Istæ ergo victimæ, quibuscum Sacrificium Christi ut cum *typis* præstantissimis conferri debet, juvencus & hircus is fuerunt, quorum alter pro Sacerdote summo, & pro familia *Aaronicâ*, alter pro toto populi cœtu die expiationis immolabatur. Jam has victimas ipse Pontifex primò ad aram adducebat in atrio Sacerdotum positam. Deinde Deo sic oblatas (tum enim offerebatur victima, cùm ante aram sistebatur) juxta eandem aram mactabat. Quibus peractis, earundem sanguinem in adytum intimum mox illatum sic, ut aliàs diximus, aspergebat, extáque adolebat in arâ, corpora autem extra populi castra, sive extra urbem Ierosolymam, penitus comburenda curabat. Ac Pontifex quidem sanguine & extis aram imbuens personam suam, hoc est, Pontificalem gessit; at victimas offerens, jugulánsque personam totius populi cœtus. Nam in sacris hominum singulorum, suam quisque victimam pro arâ sistere jussus erat, manúque suâ consecrare, & consecratam mox mactare. Unde patet eos, qui hæc obiere (quæ aliàs à Senatoribus quibusdam, aliàs à Pontifice ipso facta erant) in totius cœtûs Sacrificiis, ejusdem planè cœtus personam, hædum obibant, sustinuisse.

III. His ergo ex ritibus, quibus facta erant Sacrificia illa, quæ quidem Sacrificium Christi maximè omnium adumbrabant, palam fit Christum tribus rebus Sacrificium suum perfecisse. *Voluntaria*

riâ scilicet sui ipsius ad mortem cruentam oblatione, morte ipsa, & ingressu in cœlum victimæ jam mactatæ nomine, eóque erga homines animo, ut eos Deo commendaret. *Primam*, inquam, earum rerum, quibus constitit Sacrificium suum, tum præstabat Dei Filius, cùm se ad mortem imminentem Deo ultro offerebat. Id quod illius morti cruentæ se dedentis tum dicta, tum etiam facta docent. *Primò* enim mortem aditurus *se propter suos seipsum ἁγιάζειν* dixit (*u*); hoc est, ut *victimam Deo offerre*. Nam קדש, sive ἁγιάζειν idem quandoque, quod προσφέρειν, idem, quod *offerre* valet (*x*). Nec aliam ullam hoc in loco vox ἁγιάζειν sensum recipit. Quo factum est, ut verba illa ἁγιάζω ἐμαυτὸν ita explicet S. *Chrysostomus* (*y*), προσφέρω σοὶ θυσίαν, *victimam tibi offero*. *Deinde* & id animadvertendum, quòd preces illæ, quibus sese Christus ad mortem suam consecrabat (*z*); iis quodammodo similes essent, quibus Pontificem Judæorum victimas diei expiationis Deo ante aram consecrasse, sive *obtulisse* aliàs docuimus (*a*). Quemadmodum enim Pontifex ille victimas istas Deo offerens primò sibi familiæque suæ, mox toti familiæ *Aaronicæ*, ultimò universo cœtui salutem à Deo precabatur: ita Christus sese ad mortem consecrans primò se (*b*), deinde suos, inprimis Apostolos (*c*), ultimóque omnes fidem sibi deinceps habituros (*d*) Deo sacrâ prece commendabat. Unde intelligitur Dominum nostrum tum, cùm preces hasce ederet, Deo se ut victimam obtulisse, quas diximus, victimis adumbratam. Quod idem *denique* facto suo comprobavit. Has enim preces executus eum ultro in locum proficiscitur (*e*), unde se statim in judicium, mox ad crucem ductum iri intellexit (*f*), próque victimâ piaculari mactandum. Ut nihil dubium esse possit, quin ver-

(*u*) *Joh.* 17. 19.
(*x*) *Lev.* 22. 2, 3. *Deut.* 15. 9. 1 *Par.* 23. 13.
(*y*) *Ad locum.*
(*z*) *Jo.* 17. v. 1, 2. & *seq.*
(*a*) *Vide quæ diximus lib.* 1. *cap.* 15. §. 10.
(*b*) *Jo.* 17. v. 1, 2, &c.
(*c*) v. 9. & *seq.*
(*d*) v. 20. & *seq.*
(*e*) *Joh.* 18. 1.
(*f*) *Joh.* 17. 1.

verbis iis, ἁγιάζω ἐμαυτὸν, hæc subjecta sit sententia, *Ergo me ut victimam piacularem mactandum offero.*

Jam verò *alteram* earum rerum, quibus constitit Sacrificium suum, tum peragebat Dominus noster, cùm mortem extra Ierosolymam (ubi cremabantur eæ victimæ, quibus omnium maximè adumbrabatur) propter peccata nostra subibat. *Ultimam* tum, cùm cœlum ingressus, adyto intimo adumbratum, ut Pontifex, æquè atque victima propter peccata nostra cæsa, coràm apud Deum apparebat, idque eo erga nos animo, ut Deum nobis maximè propitium esse vellet. Sicut enim Pontifex Judæorum sanguinem (ceu animas) victimarum intimo Templi adyto illatum, in cædis antè confectæ signum, propitiatorium versus aspergebat: ita Pontifex noster in cœlo ipso, adyto isto adumbrato non animam tantùm, sed & corpus etiam victimæ pro peccatis nostris cæsæ coràm in præsentiâ Dei stitit. Quem Christi in cœlestia adyta ingressum siquis oblationem ejus dixerit, ego minimè repugnaverim. Imò verò idem & ipse statuo; ita tamen ut illud unà teneam, tum quoque Christum sese ut piaculum obtulisse, cùm se ad mortem offerebat. Duplex enim in Sacrificiis, ut antè diximus, oblatio fuit. Altera victimæ adhuc vivæ, quæ in Sacrificiis singulorum hominum, ab ipsis quidem offerentibus, in Sacrificiis totius cœtus vel à Senatoribus, vel à Pontifice cœtus ejus nomine præstabatur. Altera sanguinis & prosectorum post cædem victimæ jam confectam; quæ ad Sacerdotem pertinebat. Quarum cum priori in Sacrificio Christi conferri debet voluntaria sui ad mortem oblatio, cum alterâ autem sui, ut victimæ antea cæsæ, apud

Deum

Deum in cœlo præsentatio; siquidem earum victimarum sanguis, quæ Christi typi præcipui erant, in adytum intimum illatus esset, quo cœlum ipsum adumbrabatur.

IV. Jam his in rebus, quibus constitit Sacrificium suum, triplicem rationem habuit Christus; *Offerentis*, *Victimæ*, & *Pontificis*. Offerentis utique nostro nomine, atque etiam victimæ mox mactandæ in oblatione sui ad mortem; sed & victimæ etiam in ipsâ morte. Pontificis denique, victimæque pro peccatis nostris ante cæsæ in ingressu in cœleste Sacrarium. Ibi enim nunc utroque nomine coràm apud Deum apparet, Sacrificiíque sui vi, ut Pontifex noster, nos ac nostra Deo commendat. Ac quidem ut Pontifex Judæorum victimas universi cœtûs nondum mactatas pro arâ offerens non tam suam Pontificalem, quàm cœtus illius personam gessit: ita Christum etiam sese ad mortem offerentem non tam personam Pontificalem, quàm nostram sustinuisse arbitror. Nam in Sacrificiis singulorum hominum (quod jam ante sæpe diximus) ipsorum offerentium erat victimas suas pro arâ sistere, ibique statas Deo offerre ac sacrare. Unde patet eos, qui hæc peragebant in totius cœtus Sacrificiis, ejusdem quoque cœtûs personam hæc peragentes sustinuisse. Ex quo efficitur Dominum nostrum sese ad mortem offerentem ita quodammodo personam nostram (non Pontificalem) sustinuisse, quemadmodum Judæorum Pontifex, victimas totius cœtus nomine mox mactandas ante aram offerens, cœtus ejusdem personam gessit, non propriam suam Pontificalem.

DE

DE OBEDIENTIÆ CHRISTI VI.

CAP. IV.

De obedientia illius vi, quam Christus sese ad mortem offerens Deo præstitit.

I. HIs itaque rebus constitutis, quibus contineri judicamus Domini nostri sacrificium, deinceps sequitur ut doceamur, quid earum quæque ad salutem nostram æternam conferat. Quod ut eo ordine exequamur, qui jam antè propositus fuit, primò de obedientiâ illâ, quam Christus sese ad mortem cruentam ultro offerens Deo præstitit, agendum est. Deinde de ipsâ ejus morte. Ultimò de ingressu ejus in cœlum cum eo erga homines animo, ut eos vi sacrificii sui Deo deinceps commendaret, omniáque illa pro iis faceret, quæ longè optimum patronum decent.

Ac Christus quidem morti se ultro offerendo multa præstitit ad salutem nostram pertinentia, quæ morte suâ præstare minimè potuisset, nisi eam ultro oppetiisset. Neque enim vel Euangelio suo fidem facere, vel obedientiæ erga Deum, ac charitatis erga homines discipulis suis exemplum tradere, vel sibi denique secundùm Deum summam in omnia potestatem, summámque apud

tem suam ita adiit, ita excepit, ita pertulit, ut nullam inconstantiæ aut levitatis, nullam fraudis aut astutiæ speciem, plurima autem, ut mox patebit, cum obedientiæ erga Deum, tum charitatis erga homines luculenta admodum indicia ediderit. Ac quidem nisi probitatis suæ sibi ipse conscius fuisset Christus, nihil omnino habuisset, cur novam quandam religionem Judæis æquè ac aliis Gentibus maximè invisam & exosam magno suo cum periculo traderet. Neque enim huc adduci potuit voluptatum, honorum, aut divitiarum ullâ spe, quæ nulla in eo esse potuit, qui se eâ ipsâ de causâ omnibus hujus vitæ commodis, imò vitâ ipsâ privatum iri ante mortem suam clarè prævidit, & prædixit (q). Sed neque novæ cujusdam sectæ post mortem suam constituendæ, gloriæque sibi inde orituræ spe ullâ teneri potuisset, si sibi ipse fraudis ullius conscius fuisset. Dixerat enim se tertio à morte suâ die è mortuis excitatum iri (r). Id quod, si falsi conscius fuisset, & minimè eventurum scisset, (quis enim mendax mendacii confirmandi causâ miracula factum iri speret?) & tamen, id nisi evenisset, fore, ut eo ipso die fraus sua cuique patefieret, neminémque adeo hebetem fore, ut hominem manifestæ fraudis compertum vitæ sibi magistrum adscisceret. Præsertim quando hoc facturis exilia, cædes, & ignominiæ, omnia hujus vitæ mala undique proposita viderentur.

(q) *Mat.* 17. 22, 23. & 20. 18, 19.

(r) *Ibid.*

Eorum itaque, quæ jam diximus, hæc summa est. Christus multa de se dixit, quæ, nisi planè vera fuissent, ipse falsa fuisse nosset, nisi caruisset rationis usu. Cujusmodi, uti antè monuimus, dicta erant, quibus se Messiam, & mundi lucem, omniumque judicem pronunciavit. Jam verò Christus & rationis usum habuit, & hæc etiam pro

veris duxit. Hæc ergo planè vera erant. Vera etiam & reliqua omnia ejusdem dicta. Neque enim fallere, fallive potuit Messias ipse, mundi lux, vates omnium longè maximus, idemque omnium Judex futurus. Sed & hinc etiam vera esse patet dicta omnia, & scripta Apostolorum, quippe quibus idem ille Christus ipsum promisit *veritatis Spiritum, qui eos omnem veritatem doceret* (*s*).

(*s*) *Joh.* 16. 30.

III. Quinetiam Christus, morti à Deo constitutæ sponte suâ sese offerens, cùm summi obsequii erga Deum, tum charitatis erga homines illustre nobis exemplum tradidit. Nam mors ea, quam ultro adiit, per se ipsa gravissima fuit, tantósque secum conjunctos habuit animi dolores, & cruciatus (*t*); ut Deus ipse Filium suum (cujus summa erat personæ dignitas, summa vitæ innocentia) solito amoris sui sensu, solitâ ope ac solatio privatum penè deseruisse videretur (*u*). Neque eò minus spem propositæ sibi gloriæ his ipsis in malis retinuit Christus (*x*), & tantos corporis, tantos animi cruciatus ita pertulit, ac quidem pro humano genere vitiis & peccatis obruto, ut nullâ irâ, ne quidem in carnifices suos, effervesceret, nulla conviciantibus convicia regereret (*y*). Imò verò (quod mirabile est) ut summi in se patrati sceleris remissionem (*z*) patrantibus ipsis precaretur, idque mediis in cruciatibus versatus. Quibus ex rebus elucebat tantum obsequii erga Deum, tantum erga homines charitatis, tantum spei promissæ gloriæ, tantum modestiæ ac patientiæ exemplum, quantum aliud adhuc nullum fuit, nullum deinceps futurum est.

(*t*) *Matt.* 26. 38, 39. *Marc.* 14. 33, 34. *Luc.* 26. 44.
(*u*) *Matt.* 27. 46.
(*x*) *Hebr.* 12. 2.
(*y*) 1 *Pet.* 2. 20.
(*z*) *Luc.* 23. 34.

Neque verò hoc prætereundum, tantum erga nos amorem Christi, quantus in acerbissimâ mor-

te

te pro nobis ultro suscipiendâ, ultro oppetendâ elucebat, ad mutuum erga Christum amorem tum in animis nostris accendendum, tum in omni etiam vitâ præstandum plurimùm, ut cuique patet, valere. Ex quo illud S. *Pauli* (*a*), *Charitas enim Christi urget nos; æstimantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt: & pro omnibus mortuus est Christus, ut & qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit.* (a) 2 Cor. 5. 14, 15.

IV. Cæterùm, ut ad reliqua pergam, maxima illa obedientia, quam Christus sese suâ sponte ad mortem offerendo Deo præstitit, cùm summam Christo, ut Μεσίτῃ, in Angelos perinde atque homines autoritatem conciliavit (*b*), tum eam etiam apud Deum gratiam, quâ Apostolos suos, mox moriturus, cum effectu Deo commendabat, aliosque omnes Clientes suos etiamnum commendare possit. Primum illud non est hujus loci. Alterum indicat ipse Christus, qui pro Apostolis preces faciens hoc ipsum apud Deum commemorat, ut maximè apud eum valiturum, quod *se pro iis sanctificaret* (*c*); hoc est, ut paulò ante docui, quòd se ultrò ad mortem offerret. *Sanctifica*, inquit, *eos in veritate: sermo tuus est veritas. Sicut tu me misisti in mundum, & ego misi eos in mundum: & pro iis ego sanctifico meipsum, ut sint & ipsi sanctificati in veritate.* Quâ prece illud egit Christus, ut Apostolis suis ea impetraret Spiritus Sancti incrementa, quibus ad munus Apostolicum omni ex parte apti fierent. Hanc enim sententiam continent verba illa, *Sanctifica eos in veritate.* Deinde ut id, quod jam petierat, impetraret, primò apud Deum commemoravit gravitatem muneris Apostolici, quo neminem recte functurum innuit sine

(b) Phil. 2. 8, 9, 10, 11.

(c) Joh. 17. 19.

ne magnis Spiritus Sancti viribus. Huc enim pertinent verba illa; *Sicut tu me misisti in mundum, & ego misi eos in mundum.* Ultimò de voluntariâ sui ad mortem cruentam oblatione, tanquam ejusmodi de re meminit, quæ vim maximam apud Deum precibus suis præstare posset. Continuò enim ista addit, *Et pro iis ego sanctifico me ipsum, ut sint & ipsi sanctificati in veritate.* Quibus verbis (quoniam, ut clarè constat, ideo usus erat Christus, ut quod precabatur, impetraret) hæc tribuenda est sententia. Siquid mi Pater apud te gratiæ mihi conciliet, quòd me morti, nunc imminenti, voluntati tuæ obsequens offeram, eo apud te tua erga me gratia valeat, ut Apostolis meis impertire velis ea Spiritus Sancti incrementa, quibus ad tale, tantúmque munus omni ex parte apti fiant. Unde liquet Christum eâ apud Deum gratiâ fretum, quam sibi voluntaria sui ad mortem oblatio conciliabat, Apostolos suos commendasse Deo, eásque illis impetrasse vires, ea afflatus Divini auxilia, quibus postea auctos fuisse constat.

Neque dubium est, quin eadem illa obedientia, quæ pro Apostolis tantum valuit, pro aliis etiam ea impetraverit Spiritus Sancti adjumenta, quibus (ipsi sibi nisi defuerint) æternam vitam consequantur. Neque enim pro Apostolis tantùm, sed & aliis etiam morti sese dedidit Christus, eáque sui ad mortem deditio *oblatio fuit & sacrificium odoris Deo ita grati*, atque ita Deo Christum ipsum commendavit, ut Christus ei clientes suos efficaciter commendare possit. Imò verò hæc ipsa Apostolis data Spiritus Sancti incrementa non solùm ad ipsorum salutem, sed ad nostram etiam data erant. Unde Christum ea in oratione, de quâ paulo antè meminimus,

non

non tantùm Apostolorum causâ, sed & nostrâ etiam, obedientiæ suæ meritum apud Deum commemorasse liquet. Ac quia certum est Dei Filium nihil ejusmodi apud Patrem in precibus suis commemorare voluisse, quod nihil apud eum valiturum esset, nihil ab eo impetraturum, efficitur obedientiam illam, sive voluntariam ad mortem oblationem, cujus meritum Christus nostri causâ apud Patrem suum commemoravit, non solummodò Christo ipsi, sed nobis etiam (contrà atque judicant *Sociniani*) gratiam apud Deum conciliasse.

MORS CHRISTI
POENÆ VICARIÆ RATIONEM HABUIT.

CAP. V.

De morte Christi; iisque sacræ Scripturæ locis, quibus morti ejus pœnæ vicariæ ratio tribuitur.

I. HActenùs de obedientiâ illâ, qua se Christus ad mortem cruentam ultro obtulit. Nunc ad ejus mortem progredimur. Jam morti Christi in sacris literis triplex tribuitur vis, ac ratio. Una quodammodo cum morte Martyrum communis. Quâ, ut ante diximus, confirmatum fuit Euangelium, nobísque ad virtutes summas longè maximum exemplum traditum. Altera ejusmodi, quæ ad Testatoris mortem pertinet, quâ ita fere firmatum est Testamentum no-

vum, aditúsque ad promissa præmia cœli hæredibus patefactus; ut Testatoris cujusque morte ratum sit ejusdem Testamentum, jusque continuò Hæredi datum legatam adeundi hæreditatem (*d*). Ultima, de quâ deinceps agendum, talis est mortis Christi vis, qualis victimarum piacularium lege *Mosaicâ* jussarum fuit. Eaque est, quâ expiantur peccata nostra. Cùm enim Deus humano generi, etiamsi pessimè de se merito, neque nullam esse viam vellet ad salutem æternam perveniendi (quæ summa ejus clementia fuit, summa planè misericordia) neque tanta tamen, quanta ejusdem peccata sunt, sine summi sui erga ea odii, sine sanctitatis, justitiæque suæ insigni notâ præterire: factum est, ut ipse Filium suum, quem sibi unicè charum habuit, victimam pro peccatis nostris piacularem fieri vellet, eorúmque à se remissionem pœnâ ejus vicariâ impetràri. De qua mortis Christi vi cum alii multi doctè ac latè disseruerunt, nos ea tantum attingemus, quorum ad id, quod instituimus, vis quædam præcipua videatur.

(*d*) *Hebr.* 9. 15, 16, 17.

II. Ac primò quidem ejusmodi sunt *Isaiæ* illa, ita de Messiâ vaticinantis (*e*); *Fortium dividet spolia, pro eo quod tradidit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputatus est, & ipse multorum peccata tulit.* Ubi verbis iis, *ipse multorum peccata tulit*, ea tribuenda est sententia, quæ cum persona ejus convenerit, qui *cum sceleratis reputatur*, hoc est, ut nocens tractatus erat. Jam verò quando talis quisquam, qualis quidem tanquam nocens tractatur, *peccata ferre* dictus est, quis verba illa, *peccata ferre*, aliud quid, ac *pœnas luere* valere judicet? Nullæ enim res inter se magis convenire possunt quàm pœnas luere, & tanquam hominem nocentem tra-

(*e*) *Isai.* 53. 12.

ctari. Quæ omnis convenientia tollitur, si *peccata ferre* in modò posito Vatis dicto nihil aliud esse, nisi ea auferre ac delere, cum *Socini* Sectatoribus dixeris.

Neque his rectè opposueris, Christum à Judæis, non à Deo, tanquam nocentem tractatum esse. Cujus enim consilio ac voluntate *multorum peccata tulisse* dicitur, ejusdem quoque tanquam nocens tractatus erat. Jam verò Christus Dei consilio ac voluntate multorum profecto peccata tulit, ejusdem itaque voluntate tanquam nocens tractabatur. Atque ita factum, ut Deus Christo *occurrere fecisse omnium nostrum iniquitatem* (*f*), *eumque, qui peccatum non novit, peccatum pro nobis fecisse* (*g*) dictus sit.

(*f*) *Isai.* 53. 9.
(*g*) 2 *Cor.* 5. 23.

Huc accedit, quòd cum vates Christum *peccata tulisse* dicit, eum maximè peccatis nostris (quod tota ipsius oratio docet) gravatum fuisse, & oppressum, hac locutione indicare velit, quam locutioni isti vim eripit *Socini* explicatio. Neque enim hoc loquendi genus, *Christus multorum peccata abstulit* (nisi luendo ea abstulerit) ullo modo Christi dolores indicat, nedum exaggerat, aut amplificat. Siquidem *peccata* hominum *auferre* nonnunquam dictus sit ipse Deus (*h*), qui tamen ea auferendo nullis doloribus cruciatur.

(*h*) נשא עון *Exod.* 34. 7. *Num.* 14. 18.

III. Huc etiam adde aliâ illa ejusdem Vatis. יהוה הפגיע בו את עון כלנו *Fecit Dominus ut ei*, Christo nimirum, *omnium nostrum iniquitas occurrat* (*i*). Quibus verbis hæc sententia inest. Dominus in eum omnium nostrum peccata conjecit. Hoc est, propter peccata nostra eum vicariâ pœna affecit. Quam enim *Crellius* (*k*) verbis iis sententiam tribuit, *Deum per Christum*

(*i*) *Isai.* 53. 6.
(*k*) *Contra Grot. c.* 1. *partic.* 52.

ſtum iniquitati omnium noſtrum occurriſſe, reſpuit & verbi הפגיע ratio, & uſitata particulæ את conſtructio. Etenim הפגיע idem, quod *occurrere fecit*, non idem quod *occurrit*, valet. את ſemper fere accuſativum, dativum rarò antecedit. Ut in tantâ interpretandi licentiâ, quantam hic ſibi ſumit *Crellius*, nihil unquam certi ex ſacris literis effici poſſit. Huc adde, quòd modò poſita verba, *Fecit Dominus, ut ei occurrat omnium noſtrum iniquitas*, ejuſmodi ſint, quæ omnium noſtrum iniquitatem (ut tota vatis oratio monſtrat) Chriſto oneri fuiſſe docent. Id quod *Crellii* interpretatio nullo modo per ſe deſignat, noſtra explicatè enunciat. Quod idem facit optima quæque vocum Hebraicarum verſio. Quid enim hic Interpretes Græci? *Κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν. Dominus dedidit eum peccatis noſtris.* Quid Verſio Vulgata? *Poſuit Deus in eo iniquitatem omnium noſtrum.* Quid Arabica? *Dominus autem tradidit eum peccatis noſtris.* Quid Syriaca? *Dominus fecit, ut occurrerent in eum peccata noſtra.* Quid interlinearis? *Dominus fecit occurrere in eum iniquitatem omnium noſtrum.* Quid *Caſtellio*? *Jova in eum omnium noſtrum crimen conjecit.* Quæ omnes ejuſmodi ſunt Verſiones, ut Chriſtum ſic, ut onere quodam, peccatis noſtris gravatum fuiſſe, pœnâque vicariâ affectum doceant.

IV. Idem docent alia Vatis verba paulò ante modò citata poſita, והוא מחלל מפשעינו מרכא מעונותינו Quæ ita vertunt Interpretes Græci, *Αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν. Ipſe autem vulneratus eſt propter peccata noſtra, & infirmatus eſt propter iniquitates noſtras.* Neque enim dubium, quin quæ ſententia aliis illis, quæ antè poſuimus,

mus, Vatis dictis, eadem & his subjecta sit. Ut idem valeat *propter peccata nostra vulnerari*, quod pœnam vicariam pro nobis luere. Præsertim quando locutio illa, *Ipse autem vulneratus est propter peccata nostra* vicariam pœnam per se ipsa sic designet, ut alia omnino nulla sit, quâ ea clarius significari, meliúsque enunciari possit. Neque dubium est (id quod in transitu monere visum est) quin idem quoque de planè similibus Apostoli verbis (*l*), quibus dicitur Christus *propter peccata nostra traditus*, longè optimum sit judicium. (*l*) Rom. 4. 25.

V. Quid, quod hoc totum, in quo versamur, vaticinium, eáque omnia *Isaiæ* dicta, de quibus utique jam meminimus, rei ipsius ratio explicet? Etenim Vates hoc in capite (*m*) *animam* sive *vitam* Christi pro אשׁם *positum iri* dixit, hoc est, pro *victimâ piaculari.* Ac quidem (inde quod efficitur) in omnibus antè allatis dictis ita planè de Messiâ, ut de victimâ piaculari meminit; ita, inquam eum his in dictis, *Ipse vulneratus est propter peccata nostra. Fecit Dominus ut ei occurrat omnium nostrum iniquitas, Ipse multorum peccata tulit*, ut victimam planè piacularem omnibus ante oculos proponit. Quare cùm talis cujusque victimæ ea vis, ac ratio propria sit, ut ad veniam sonti impetrandam pœnam vicariam patiatur, eadem etiam morti Christi vis toto hoc in vaticinio, omnibúsque ante positis dictis à vate tribui censenda est. Quippe quam & verba præ se ferunt, postulátque rei ipsius ratio. (*m*) v. 10.

VI. Cum enim lege Judæis latâ ita comparatum esset, ut suo sontis cujusque sanguine graviora peccata expiarentur, leviora autem sanguine victimæ piacularis (quâ de re latè alibi diximus) quæ pœna in gravioribus peccatis sonti

ipsi irrogata fuit, eam profectò in levioribus ad victimam translatam fuisse patet. Id quod & Christiani Veteres, omnésque Judæorum Doctores summo cum consensu statuunt. Atque ita

(n) Lev. 17. 11. (quod docent (n) sacræ literæ) *pro animâ sive vitâ hominis sanguine, sive vitâ victimæ facta olim erat expiatio*, alterâ alterius vice datâ. Quod quidem adeo clarè patet, ut ipse *Brenius* hoc in loco (contrà atque in aliis solet) deserendum esse *Socinum* viderit. Quid enim is ad Christi illa

(o) Mat. 26. 28. (o)? Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς καινῆς διαθήκης τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. *Transit*, inquit, *Christus à comparatione fœderum ad similitudinem victimarum piacularium, in quibus sanguis, hoc est, anima pecudis offerebatur velut succedanea animæ hominis: Ego, inquit Deus, destinavi eum (sanguinem pecudum) vobis in altari ad expiationem faciendam pro animabus vestris. Nam sanguis est, qui pro animâ expiationem facit.* Hæc *Brenius* vi veritatis victus.

Ac quidem tantum, ut aliàs diximus, pecudes hominibus surrogandi in victimis piacularibus indicium extitit, ut ipse *Crellius* (p), *Sacrificium Deo benignissimo pro pœnâ fuisse* fateatur.

(p) ad Heb. 9. 14.

(q) Contra Grot. c. 10. partic. 37. Verùm, inquit (q), in sacris piacularibus non cæde victimæ, sed iis, quæ cædem sequebantur, præsertim sanguinis aspersione, facta est peccati expiatio. Quod quidem quid aliud est nisi errori latebram quærere; neque eò magis invenire? Enimverò victimæ cæsæ sanguinem vel aræ, vel Templum aut propitiatorium versùs aspergere nihil aliud fuit, nisi pecudis animam, sive vitam (cui sanguis pro vehiculo fuit) συμβολικῶς Deo reddere. Ut pecudis cædes, sive fusus sanguis λύτρον esset piaculare, solennis autem sanguinis aspersio λύτρου ejus solutio Sacrifica-

ficalis. Esto itaque, quod contendit *Crellius*, sanguinis nimirum aspersione factam fuisse expiationem; quid tamen hinc elici potest, nisi sanguinem, sive vitam pecudis pro vitâ ipsius immolantis, ut λύτρον, Deo datum fuisse? Quare tantum abest, ut id, quod *Crellius* de peccatorum expiatione sanguinis aspersione factâ differit, sententiam nostram labefactet, ut ad eam maximè firmandam valeat. Cùm enim sanguinem vel aræ aspergere, vel templum aut propitiatorium versùs, cultus sacri genus eximium esset à solis Sacerdotibus præstandum, cùm etiam omnis cultus sacer, seu naturalis, seu institutus, in gratiâ Dei vel impetrandâ, vel quidem commemorandâ versetur, solennis illa sanguinis aspersio in Sacrificiis piacularibus ad peccati ante admissi veniam à Deo impetrandam pertinuit; ac quidem vim ac rationem deprecationis cujusdam habuit, cujus hæc omnino sententia fuit. *Sis precor, Domine, fonti supplicique huic propitius, cujus ego nunc lustrandi causâ hunc sanguinem aræ tuæ aspergo, eóque apud te valeat profusa hujus victimæ vita, ut vitam sontis, pro quo effusa est, salvam velis & incolumem.*

Quid, quod Hebræis imperata esset victima quædam piacularis, in quâ minimè adhibebatur solennis illa sanguinis aspersio? Ejusmodi fuit vacca illa, quæ de homicidio in agro facto, quoties homicida ignorabatur, legis jussu cædenda fuit (r). Cujus utique, sine rituali illâ sanguinis in aram aspersione, cæde ipsâ facta est expiatio. Cum enim homicidii scelus maculam quandam, seu reatum, universam in civitatem inveheret, (præsertim cùm civitatis uniuscujusque sit à latrociniis & homicidiis agrum suum tutum præ-

(r) Deut. 21

Præstare) cúmque macula illa in ipsâ civitate hæreret, donec ipsius homicidæ nece, si modo is deprehensus esset, expiaretur; eò valuit vaccæ istius cædes, homicidâ ipso non comperto, quò, quoties is deprehensus erat, sua ipsius nex valuit. Ipsius autem homicidæ nece homicidii scelus à civitate in homicidam rejectum erat. Ex quo extitit solennis ista deprecatio juxta sontem quemque mox necandum apud Judæos edi solita. תהי מיתתו כפרה עליו ועל כל ישראל *Sit mors ejus expiatio pro ipso, & pro universo Israele.* Homicidâ itaque non deprehenso cædenda fuit vacca illa, itémque professio innocentiæ, & deprecatio quædam adhibenda. Quarum altera, quæ ad cives urbis homicidio facto proximæ pertinuit, his concepta verbis fuit(s). *Manus nostræ non effuderunt sanguinem hunc, nec oculi viderunt.* Altera, quæ, ut Judæis visum est (t), edenda fuit à Sacerdotibus (quos huc accersendos (u) fuisse constat) sic se habuit (x); *Propitius esto populo tuo Israel, quem redemisti, Domine, & ne reputes sanguinem innocentem in medio populi tui Israel.* Quibus etiam hoc continuò additur; *Et auferetur ab iis reatus sanguinis.*

(s) Deut. 21. 7.
(t) v. Targ. Onkel. in locum.
(u) Deut. 21. 5.
(x) v. 8.

Cum ergo Vaccæ hujus cæde, sine fusi sanguinis aspersione, facta hic esset expiatio, civitásque cæde hac lustrata; hinc id, quod diximus, intelligitur, non ita sanguinis aspersioni tribuendam esse expiationem, ut altera nunquam sine alterâ fieret; eo autem planè pertinuisse sanguinis in aram aspersionem, ut quisque victimæ cæsæ vitam Deo ut λύτρον redditam esse eò clarius intelligeret, eumque sanguinis aspergendi ritum iis in religionibus fuisse, quæ Sanctuarii propriæ erant. Atque ita factum, ut ritus iste iis tantùm in victimis adhiberetur, quæ vel in ipso Sanctua-

ctuario, quasi coram Deo, mactabantur, vel saltem in sanctuarii prospectu; ubi cæsa fuit vacca rufa, cujus sanguis, ut docent sacræ literæ (*y*), septies sanctuarium versùs Sacerdotis digito spargendus erat.

(*y*) *Num.* 19. 4.

VII. Sed his de rebus satis dictum. Deinceps itaque alterum illud, quod latiùs alibi exposuimus (*z*), recognoscendum, nempe victimas omnes piaculares, quarum corpora extra castra cremabantur (quæ Christum, ut victimam piacularem, præ quàm reliquæ adumbrabant) populi universi peccatis συμβολικῶς ad se translatis ita contaminatas fuisse, ut & è castris, ut res impuræ, efferendæ essent (*a*), eásque inde qui efferrent, his, nisi aquâ prius lustratis, eò redire nefas esset (*b*).

(*z*) *v. lib.* 1. *c.* 7. §. 1, 2. & *c.* 21. §. 3.

(*a*) *Lev.* 16. 27.

(*b*) *v.* 28.

Neque verò hoc prætereundum, ita in Sacrificiis Judæorum divinitùs comparatum fuisse, ut quo clariùs victima quæque Christum, ut victimam, adumbrabat, eo clariorem haberet speciem, peccati offerentis ad se translati. Quippe quod eò pertinebat, ut peccatorum nostrorum pœnas in Christum conjectas esse hinc pateret; eúmque eodem illo modo peccata nostra sanguine suo expiasse, quo quidem immolantium peccata victimarum piacularium sanguine apud Judæos expiabantur. Quod nisi hoc sic fuisset, quorsum Christus, ut victima piacularis, quorsum sanguis ejus, ut victimæ piacularis sanguis, quorsum denique expiatio illa, quæ sanguine ejus facta erat, ut sanguine victimæ piacularis facta, in sacris literis proponeretur? Quorsum inquam hæc omnia fierent, si alio modo Judæorum victimæ piaculares, alio Christus, (quem tamen ut victimam piacularem Judæorum victimæ adumbrabant,) hominum peccata expiâssent?

sent? Judæorum victimæ pœnâ vicariâ, Christus autem nullâ ejusmodi pœnâ.

Neque contrà valet, quod Christus quidem Deo se sacraret & offerret sine solennibus istis ritibus Judæorum in Sacrificiis adhibitis (quales erant manuum impositio in victimâ mox mactandâ præstita juxta aram rite consecratam, sanguinísque in aram istam aspersio.) Ita enim Deo visum fuit, ut quæ res externis ritibus in veteri fœdere adumbrabantur, eæ veræ, nudæ, simplicésque, detractis ritualibus umbris, novo in fœdere proponerentur. Ita evenit, ut fieret Sacrificium Christi sine pompâ illâ Sacrificali, quæ Sacrificiis Judæorum inerat. Neque eò minus ipsæ res Judæorum ritibus adumbratæ (quod ratio antitypi postulabat) longè potiorem vim, ac locum, quàm in eorum Sacrificiis, in Sacrificio Christi habuere. Quamobrem, ut reliqua in pauca conferam, nihil omnino ipsarum rerum, quæ quidem ritibus Sacrificalibus apud Judæos adumbrabantur (miniméque omnium propria pœnæ vicariæ ratio) Sacrificio Christi detrahendum est. Quippe quod contra Sacrificii illius perfectionem, contra Dei ipsius institutum, contra sacræ Scripturæ autoritatem, contra rationem antitypi fieret; qui uti semper similem vim, ita etiam semper majorem habet, atque quæ typorum suorum extitit.

VIII. Verùm his de rebus latiùs alibi disputatum. Nunc redeamus ad *Isaiam*, cujus equidem his quoque dictis (*c*) *Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit*, tam eandem illam, quæ aliis illis antè positis, sententiam subjectam esse judico, quam alteram hanc, de quâ meminit S. *Matthæus* (*d*). Qui quidem ista *Isaiæ* verba tum impleta fuisse dixit, cùm Chri-

(*c*) *Isa.* 53. 4.

(*d*) *Matt.* 8. 17.

Christus ægrotis & morbosis corporis sanitatem redderet. Rectè enim ad verba illa *Grotius* (e), *Sicut veterum res gestæ rerum Christi figuram habuerunt; ita & ipsius Christi actiones aliæ aliis denotandis inservierunt. Nam beneficium corporibus redditæ sanitatis quin figuram remissionis peccatorum & sanatarum mentium tulerit, dubitari non potest. Bis ergo impletum est vaticinium. Primò, cum Christus semet defatigans ad vesperam usque aliorum malis levandis vacavit; ut hic ostendit* Matthæus. *Posteriùs, cum crucis supplicium perferens remissionem peccatorum nobis impetravit.*

(e) *Ad locum.*

Ac quidem nisi mortem Christi spectâsset Vates his in verbis, *Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit*, nihil fuisset, cur illa continuò addidisset, *Et nos putavimus eum percussum à Deo, & humiliatum.* (Percussum utique propter sua ipsius peccata; ita enim existimabant illi, quorum hic personam induit Vates.) Neque enim Christus, ideo quod sanaverit corporis morbos (quantumcunque sese huic operi diu vacando defatigaverit) sed, quod tulerit crucis pœnas, mortíque à Deo deditus fuerit, *à Deo percussus* judicari potuit. Quæ qui cogitare velit, minimè dubitaturum arbitror, quin verba illa, *Verè languores nostros ipse tulit & dolores nostros ipse portavit*, idem valeant, quod alia ista deinceps posita. *Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum. Ipse peccata multorum tulit.* Quibus omnibus quæ sententia insit, paulò antè demonstratum arbitror.

IX. Cæterùm, quò hæc *Isaiæ* omnia, eò pertinent & illa S. *Petri*, qui Vatis illius dicta respi-

(f) 1 Pet. 2. 24. ciens ita de Jesu Christo disserit, Ὃς τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς ἀνήνεγκεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ξύλον. Quæ quidem sive sic vertantur, *Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum*, (quæ sunt Vulgatæ versionis verba) sive sic, ut Crellius ipse vertit, *Qui peccata nostra ipse in suo corpore sustulit in lignum* (g) perinde ad nostrum institutum valent. Quæ enim mala Christus *super lignum pertulit*, sive (quod *Crellio* visum est) *in lignum sustulit*, ea corpori illius inerant; quippe in quo ea super lignum pertulisse, sive in lignum sustulisse dictus est. Quæ mala corpori illius inerant, ea non ipsa vitia nostra, sive peccata propriè dicta, sed (quæ passim in sacris literis peccata appellari solent) peccatorum nostrorum pœnæ erant. Quæ quidem pœnæ in Christi corpore neutiquam esse potuerunt, ut non in eo luerentur. Quod si Christus in corpore suo peccatorum nostrorum pœnas luebat, vicariam planè pœnam passus est. Ac quoniam peccatorum nostrorum pœnas sibi destinatas & oblatas ultro in se ipse suscepit, fit, ut nos (id quod deinceps (h) sequitur) *peccatis mortui justitiæ vivere* debeamus, summámque ei operam dare. Nihil enim magis amorem nostrum erga Christum excitare debet & accendere, quàm summus ille ipsius Christi erga nos amor, qui quidem in morte acerbissimâ pro nobis ultro suscepta cernitur. Nec quid magis ad Euangelii obedientiam, quàm verus erga Christum amor valet. Ex quo illa S. *Pauli* (i), *Charitas enim Christi urget nos, æstimantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt; & pro omnibus mortuus est Christus, ut & qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit.*

(g) v. Crell. contra Grot. cap. 1. partic. 34.

(h) 1 Pet. 2. 24.

(i) 2 Cor. 5. 14, 15.

X. At

X. At enim eleganter quisque *peccata ferre* dici potest, *qui peccatorum causâ grande malorum, cruciatuum, ac mortis denique sustinet onus, etiamsi nulla vera in eâ re sit pœna, sive vindicta.* Hæc *Crellius* (*k*), sed frustra planè. Neque enim locutione illâ, quâ quis *peccata ferre* dicitur, pœnam ullam significari dicimus vi solâ locutionis freti, sed & locorum, in quibus ponitur, & rei ipsius rationem intuiti. Ejusmodi enim sunt loci illi, in quibus locutio ista ponitur, illi, inquam, quorum ante meminimus, ut nihil nisi vicariam pœnam (uti priùs dicta satis docent) in iis significare possit. Quem eundem quoque sensum postulat rei ipsius vis, & ratio. Enimverò Christus iis in locis ut victima piacularis inducitur. Ita enim eum verbis explicatis induxit *Isaias*, eúmque secutus est S. *Petrus*. Jam verò victimæ piacularis ea vis, & ratio propria est (sicut alias latè demonstratum est) quæ in vicariâ pœnâ cernitur. Quæ pœna etsi ex *Crellii* sententiâ vindictæ quidem ratione careat, ut quæ puniti ipsius merito non irrogetur, eam tamen pœnæ rationem retinet, quæ ad vicariam pœnam pertinet. Quâ de re alibi satis dictum est.

(*k*) *Contra Grot. c.* 1. *partic.* 32.

Id unum restat, quod hoc in loco moneamus; minimè committendum esse, (quod quidam parum cautè faciunt) ut nos ipsos in Christo punitos esse concedamus. Etenim qui in proximo punitur, is ex malis proximo illatis malum ipse ac detrimentum capit. Quæ ratio est earum pœnarum, quas luunt parentes in liberis suis. Quippe ex quorum calamitatibus damnum, dolor, aut infamia, pœna aliqua ad ipsos parentes redit. Quod contrà est in iis pœnis, quas quidem Christus pro nobis subiit. Quippe

ex quibus non modò nihil omnino mali, nihil detrimenti ad nos redit, ſed peccatorum noſtrorum venia, ſalúſque ſempiterna exiſtit. Ex quibus facile intelligitur, longè aliud eſſe *nos in Chriſto*, ac *Chriſtum pro nobis* pœnam luere. Qui enim nos in Chriſto pœnam luiſſe dixerit, hic ſanè nos ex Chriſti pœnis damnum aliquod cepiſſe ſtatuet. Id, quod maximè à vero abeſt. Qui verò Chriſtum pro nobis pœnam luiſſe dixerit, hic pœnas Chriſti (quod verum eſt) eo pertinuiſſe ſtatuet, ut nos à pœnâ liberarent.

MORS CHRISTI POENÆ VICARIÆ RATIONEM HABUIT.

CAP. VI.

De iis ſacræ Scripturæ locis, in quibus de expiatione agitur morte Chriſti facta.

I. HIS itaque locis explicatis, in quibus pœnæ vicariæ ratio disertè morti Christi datur, nunc ad eos aggrediamur, in quibus Chriſtus vel per ſe, vel ſanguine, vel Sacrificio ſuo peccata noſtra *expiaſſe*, vel noſmetipſos *luſtraſse* dicitur. Quæ *expiatio*, & *luſtratio* aliàs quidem hujuſmodi vocibus καθαρίζειν, ἁγιάζειν, καθαρισμὸν ποιεῖν, aliàs aliis deſignatur.

Huc ergo pertinet Apoſtoli illud ad Hebræos (l), *Habemus altare de quo edere non habent poteſtatem, qui Tabernaculo deſerviunt. Quorum enim*

(l) Hebr. 13. 10, 11, 12.

enim animalium infertur ſanguis pro peccato in ſancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra caſtra. Propter quod & Jeſus, ut ſanctificaret per ſuum ſanguinem populum, extra portam paſſus eſt. Quo in loco *populum ſanctificare* idem, quod populum luſtrare, valet. Idémque etiam populum luſtrare, quod populi peccata expiare. Quum itaque hoc ex loco pateat, idque ita, ut nemo contrà dicat, ſanguine, ſive morte Chriſti peccata noſtra expiata eſſe, id unum in controverſiâ verſatur, quâ ratione, quóve modo mors illius hoc præſtiterit. Quod tamen facilè expedietur, ſi rei rationem ſequi volumus. Cùm enim Apoſtolus hoc in loco ita de Chriſto, ut de victimâ piaculari, meminerit; ita etiam de Chriſti ſanguine, ut de ſanguine victimæ piacularis; talis peccata expiandi ratio morti ejus adjudicanda eſt, qualem ipſa victimæ piacularis ratio propria poſtulaverit. Jam victimæ omnes piaculares peccata, de quibus immolabantur, pœnâ vicariâ expiabant; eâdem itaque ratione, eodem modo noſtra quoque expiavit Chriſtus.

Hoc itaque ex loco patefacto patet etiam & alius iſte (m). Δι᾽ ἑαυτοῦ καθαρισμὸν ποιησάμενος τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς. *Qui cùm per ſeipſum peccatorum noſtrorum expiationem feciſſet, conſedit ad dextram majeſtatis in ſublimi.* Adde locum illum S. *Johannis* (n), *Si autem in luce ambulamus, ſicut & ipſe eſt in luce, ſocietatem habemus ad invicem, & ſanguis Jeſu Chriſti* (καθαρίζει) *luſtrat nos ab omni peccato.* Quibus in locis ea Chriſto, atque ſanguini ejus peccata expiandi ratio datur, quæ ad victimam piacularem pertinet. Id enim in poſteriori docet *expiationis ſanguine* factæ mentio. In priori ſic inducitur Chriſtus, ut qui per ſe-

(m) *Hebr.* 1. 3.

(n) 1 *Joh.* 1. 7.

seipsum, hoc est, per seipsum ut *Sacrificatum*, peccatorum expiationem fecerit. Is autem peccata expiandi modus ad victimas piaculares pertinet, qui in vicariâ pœna cernitur. Idem ergo Christo his in locis peccata expiandi modus datur.

II. His expositis, ad eos locos nunc accedimus, quibus aut *peccatorum expiatio*, aut (quod perinde omnino est) *sontium* quidem ipsorum *lustratio*, Christi morte vel sanguine facta, eorundem ἀπολύτρωσις dicitur. Ἀπολύτρωσις enim Novi Testamenti Scriptoribus idem passim est, quod Hebræis כפרה. Idémque est Hebræis כפרה, quod Latinis *expiatio*, & *lustratio*.

Huc itaque referenda sunt Apostoli illa ad
(o) Hebr. 9. 15. Hebræos, (o), καὶ διὰ τοῦτο διαθήκης καινῆς μεσίτης ἐστὶν, ὅπως θανάτου γενομένου εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παραβάσεων, τὴν ἐπαγγελίαν λάβωσιν οἱ κεκλημένοι τῆς αἰωνίου κληρονομίας. Quæ ita vertit Vulgatus Interpres; *Et ideo Novi Testamenti Mediator est, ut morte intercedente in redemptionem earum prævaricationem, quæ erant sub priori Testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt, æternæ hæreditatis.* Ubi παραβάσεων ἀπολύτρωσις θανάτου γενομένου idem valet, *quod peccatorum expiatio Christi*, ut victimæ *morte facta*. Cujusmodi omnis expiatio vicariâ victimæ cæsæ pœnâ, ut ante docuimus, facta fuit.

His adde S. *Pauli* illa ita de Christo disserentis
(p) Eph. 1. 7. (p), Ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ τὴν ἄφεσιν τῶν παραπτωμάτων. Quibus ista etiam paria sunt
(q) Col. 1. 14. (q), Ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν. *In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum.* Quibus in locis vox ἀπολύτρωσις non est *redemptio* qualiscunque, sed qualis in expia-

piatione cernitur victimâ piaculari factâ. Id quod docet mentio *ſanguinis*, & *remiſſionis peccatorum*. Sanguinis utique, ut rei expiantis, & remiſſionis peccatorum, ut rei expiatione partæ. Neque enim dubium, quin Apoſtolus, has duas res ſimul commemorans & conjungens, & expiationem intueretur victimarum piacularium ſanguine apud Judæos fieri ſolitam, & peccatorum remiſſionem expiatione iſta partam. Quibus de rebus ita Apoſtolus ad Hebræos (r), *Et omnia pœne in ſanguine ſecundum legem mundantur, & ſine ſanguinis effuſione non fit remiſſio.* Cum ergo in dictis modo poſitis ita meminerit de Chriſti ſanguine S. *Paulus*, ut de ſanguine victimæ piacularis, dubium non eſt, quin quæ victimæ talis ſit, eam morti Chriſti vim tribuat. Ea autem vis, ut ſæpe diximus, ejuſmodi eſt, quæ vicariâ victimæ cæſæ pœnâ peccati veniam reo impetrat.

(r) *Hebr.* 9. 10.

III. Ac quoniam ἀπολύτρωσις Scriptoribus Novi Teſtamenti idem eſt, quod Hebræis כפרה. Videamus deinceps, quam ſententiam ejuſmodi dictis tribuant Judæi, quibus ſcilicet Alter Alteri כפרה, hoc eſt, ἀπολύτρωσις dicitur. Ac primò quidem ipſa dicta referamus. Illa autem hujuſmodi ſunt, אנו כפרתך. *Nos tibi ἀπολύτρωσις ſimus* (s), בני ישראל אני כפרתן *ſim ipſe Filiis Iſraelis ἀπολύτρωσις* (t) הרי הוא כפרתכם. *Hic ſit vobis ἀπολύτρωσις* (u) הריני כפרת ר' חייא ובניו *ſim ipſe ἀπολύτρωσις R. Hajæ, & Filiis ejus* (x). Cujuſmodi omnes locutiones, conſentientibus aliis omnibus Judæorum Magiſtris ac doctoribus (y) ita explicat *Baal Aruch* (z) כל מקום שהוא אומר הרינו כפרתו זהוא פירושו הריני במקומו לסבול עונותיו כלומר שאני מקבל עלי עונותיו להתכפר *Omni* *in*

(s) *Miſn. in Sanhedrin*, c. 2.
(t) *Miſn. in Negaim*, c. 2.
(u) *Jam. fol.* 23. *fac.* 1.
(x) *Succa. fol.* 20. *fac.* 1.
(y) *lib.* 1. c. 22. §. 9.
(z) *In voce* כר.

in loco, quo quis dixerit, Sim ipse illi ἀπολύτρωσις, hæc sententia declaratur. Utinam ipse ejus in locum supponar, ut iniquitates ejus feram. Quod perinde est, ac si quis dicat, Ego ipse, ille ut lustretur, illius in me peccata suscipio. Unde faciliùs intelligi possunt modò posita S. *Pauli* verba. Quamvis enim Christus in locum nostrum non ita quidem suppositus fuit, ut idem illud pœnarum genus, quo nosmetipsi liberamur, tulerit: pœnæ tamen, quas ille subiit, perinde expiant peccata nostra, eorúmque veniam nobis impetrant, ac si ejusdem fuissent generis, quod nobis subeundum erat. Idque ipsum est, quod monuit Apostolus, cum *nos in Christo per sanguinem ejus* ἀπολύτρωσιν *habere* dixit, *nempe peccatorum remissionem.* Quod idem etiam docuisse videtur, ubi *nos justificari gratis* dixit per *gratiam illius* (h.e. Dei) per ἀπολύτρωσιν, quæ
(a) Rom. est in Christo Jesu (a).
3, 24. IV. Præterea ut ἀπολύτρωσις idem, quod כפרה, ita etiam λύτρον, & ἀντίλυτρον idem est, quod כפר: quo ipso nomine (quod maximè animadvertendum est) victima quæque piacularis apud Judæos vocari solet. Ita enim, ut antè
(b) Lib. 1. diximus (b), tales victimas appellavit R. *Moses*
c. 22. §. 10. *Ben Nachman*, ita R. *Bechai*, ita *Abrabenel*, qui idem etiam nomen כפרין, quod λύτρον, sive ἀντίλυτρον est, huic victimarum generi dedit. Neque verò כפר tantùm dicitur victima quæque piacularis, sed & כפר תחת החוטא λύτρον *sontis vice datum*, & λύτρον sonti *succedaneum*. (Id enim valet vox תמורתו in victimâ piaculari posita) imò *anima* victimæ piacularis sontis *animæ*
(c) Lib. 1. c. *vice* data dicitur (c). Ut hinc facilè Christi illud
22. § 10, 11 intelligatur (d); ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονη-
(d) Matt. θῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ
20. 28. λύτρον

λύτρον ἀντὶ πολλῶν. *Filius hominis non venit, ut sibi ministretur, sed ut ministret ipse, animàmque suam λύτρον pro multis impendat.* Nemo enim dubitat, (non ipse *Brenius*) quin quod *Isaias* olim dixerat, Messiæ animam pro אשם, hoc est, pro victimâ piaculari positum iri (*e*), idem hoc in loco dixerit Christus; quod & eò minus dubitandum, quia victima quæque piacularis à Judæis כפר, (ut jam docui) hoc est, λύτρον, seu ἀντίλυτρον dici solet, victimæque anima, sive vita vice sontis ipsius animæ dari. Cùm itaque Christus de morte suâ, sive de vitâ pro multis positâ, ut de vitâ victimæ piacularis pro sontibus datâ in verbis modò positis meminerit, eam morti suæ iisdem verbis vim tribuisse censeri debet, quæ ad victimam piacularem pertinet. Ea autem vis (quod sæpe dictum est) in peccatorum remissione pœnâ vicariâ impetratâ cernitur.

(*e*) *Isa.* 53. 10.

His etiam adde Apostoli illa (*f*) Εἷς γὰρ Θεὸς, εἷς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων. *Unus enim Deus, unus & Mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus, qui dedit semetipsum ἀντίλυτρον pro omnibus.* Quæ, quia eandem sententiam continent, (quantum ad id, quod ago, attinet) quam modò posita Christi verba, quibus ille sese animam suam λύτρον pro multis *daturum* dixit, eandem vim piacularem morti ejus tribuere judicanda sunt, quam illa Christi ipsius tribuunt. Quod cùm per se luculentè pateat, disputatione nullâ eget. Id unum interest, quod Christus eos tantùm intuitus, qui fœderis novi conditiones reipsa amplexuri essent, se *animam suam λύτρον pro multis daturum* dixit. Apostolus autem, qui eos omnes intuebatur, quibus fœdus illud

(*f*) 1 *Tim.* 2. 5, 6.

propositum est. *Christum* vocat *ἀντίλυτρον pro omnibus datum.*

V. Huc etiam refer aliud illud Christi dictum
(g) Matt. 26.28. (g), Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς καινῆς διαθήκης τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. *Hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Ubi ita planè de sanguine suo, ut de piaculi sanguine egit. Id quod multis ex rebus constat. Primò ex eo, quod sanguinem suum *fœderis novi sanguinem* vocârit. Quo dicto monuit, fœdus novum victimâ mox à se dandâ (quam quidem piacularem fuisse & hinc, & aliunde liquet) ita quidem sancitum iri, quemadmodum victimarum sanguine alia olim fœdera sancita erant. Huc accedit, quod *sanguinem suum pro multis fusum iri* dixerit *ad remissionem peccatorum.* Id quod de nullo dici potuit nisi victimæ piacularis sanguine. Quid plura? Huic, quod nunc exponimus, Christi dicto eadem planè sententia inest, quæ alteri illi ante posito, quo *sese animam, vitámve suam* ut *λύτρον pro multis*, hoc est, (ut paulo antè docuimus) ut *piaculum*, daturum dixit. Quamvis enim in loco de quo nunc agimus, vocem λύτρον non posuerit, de re tamen ipsâ, de *sanguine* suo, ex quo λύτρον nobis extitit, disertè meminit. Quinetiam meminit eâ de re, cujus à Deo impetrandæ causâ λύτρον illud datum erat, nempe de *peccatorum remissione.* Ut nemini dubitare liceat, quin utrique dicto eadem subjecta sit sententia. Quum ergo Christus hoc in loco, quo *sanguinem suum pro multis effusum iri dixit ad remissionem peccatorum*, ita meminerit de sanguine suo, ut de sanguine victimæ piacularis; quæ vis, ac ratio ad victimam piacularem pertinet, eam Christus sibi, ut tali victimæ, hîc tri-

tribuisse censeri debet. Ea autem vis, eáque ratio ad victimam piacularem pertinet, quæ in peccatorum veniâ cernitur pœnâ vicariâ impetratâ.

VI. Ex jam dictis alia illa intelligi possunt (*b*) *Christus nos redemit* (ἐξηγόρασεν) *ab execratione legis, factus pro nobis execratio.* Qui enim alibi (b) Gal. 3. 13.
Christum ἀντίλυτρον, nempe *victimam piacularem* dixit (*i*), idem hoc in loco voce ἐξηγόρασεν vim (k) Hebr. 9. 15.
ἀντιλύτρου illius exposuit. Ut hæc illius his in verbis sententia sit, ea nobis peccata omnia, quibus quidem in *Mosaico* fœdere nulla proposita fuit venia, per Christi vitam ἀντιλύτρου nomine prò nobis positam expiata esse, & remissa, nisi nobis ipsi deesse volumus. Quod idem dixit Apostolus ad Hebræos (*k*), ubi Christum mortuum esse monuit εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παραβάσεων, quippe quo dicto ea notare peccata voluit, quorum fœdus *Mosaicum* nullam promisit remissionem.

Quod autem contendit *Crellius* (*l*), talem (l) Contra Grot. c. 9. partic. 2.
fuisse inter nos & Christum commutationem, qualis est inter emptum & pretium; ad pretium autem non pertinere, ut pœnam vicariam pro empto subeat, id nullam prorsus vim habet. Etenim quando *pretii* nomen in victimâ piaculari ponitur, ita nomen illud intelligi debet, ut postulat talis victimæ ratio. Ex quo commutationem illam, quæ fuit inter nos & Christum (qui se propter peccata nostra pro victimâ piaculari dedit) talem fuisse intelligimus, qualis inter sontem quemque fuit, victimámque ipsius piacularem. Quæ commutatio ejusmodi erat, quâcum semper vicaria pœna conjuncta fuit.

VII. His adde S. *Joannis* illa (*m*) *In hoc est* (m) 1 Joan. 4. 10.
charitas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed

quo-

quoniam ipse prior dilexit nos, & misit Filium suum ἱλασμὸν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν *propitiationem pro peccatis nostris.* Quo de loco ita agendum est, ut priùs quid sit concedendum, quàm quid statuendum doceamus. Primò itaque facilè concedimus voces ἱλάσκεσθαι & ἐξιλάσκεσθαι, etiamsi propriâ suâ vi idem, quod *placare* valeant, nonnunquam tamen idem valere, quod
(n) v. 70 Interp. Deut. 21.8. 1 Sam. 3. 14. 2 Reg. 5. 18. Dan. 9. 24. *expiare, lustrare,* & *ignoscere* (*n*). Quo fit, ut ἁμαρτίας ἐξιλάσκεσθαι Deus ipse à Syracide dicatur (*o*). Sed & illud etiam concedendum, quod כפרה dicitur ab Hebræis, id à S. *Johanne* ἱλασμὸν dici. Ut ἱλασμὸς περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν
(o) --- 34. 19. *peccatorum nostrorum expiatio sit,* Neque hoc denique diffitemur, Christum, ut Pontificem nunc in Cœlesti Sanctuario causam nostram apud
(p) 1 Jo. 2. 2. Deum agentem, ἱλασμὸν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν, (*p*) & ἐξιλάσκεσθαι τὰς ἁμαρτίας dictum esse (*q*). Quæ
(q) Hebr. 2. 17. omnia licet ita sint, facilè tamen ex verbis modo positis, quod instituimus, efficietur. Primò enim Apostolum iis in verbis Christi mortem intuitum esse patet, quippe quâ ex re maximè eluxit summus ille, de quo in iis meminit, *amor Dei,* qui *Filium suum* ἱλασμὸν *pro peccatis nostris misit.* Quinetiam eum de morte Christi, ut de victimæ piacularis morte, iisdem in verbis meminisse constat. Hoc enim illa ipsa locutio, ἱλασμὸς περὶ τῶν ἁμαρτιῶν, docet. Quo dicto Christo, ejusque morti illud tribuit, quod talis victimæ proprium est, nempe *peccatorum expiationem.* Quæ peccatorum expiatio, quoties victimâ piaculari fiebat, pœnâ vicariâ facta erat. Ut modò positis Apostoli verbis hæc subjecta sit sententia; eò usque nos malè adhuc erga se affectos amâsse Deum, ut Filium suum peccata nostra pœnâ vicariâ expiatum miserit.

VIII. At

VIII. At enim cùm Deus Christnm pro nobis morti dediderit, neque hoc ut faceret, ipsâ Christi morte adduci posset, (neque enim Christus morte suâ mereri potuit, ut ipse pro nobis moreretur) tanta erga nos, citra intuitum mortis Christi, benevolentia Dei fuit, ut, nullâ omnino mortis ejus ratione habitâ, nobis ignoscere judicari debeat. Quasi verò nobis benevolum esse idem sit, quod peccata remittere, ac quidem plenè & perfectè. Quod longè profectò secùs est. Deus enim universo hominum generi valde se benevolum præbuit tum, cùm Filium suum mitteret vitam ipsius pro iis positum, neque tamen omnibus eo tempore peccatorum remissionem dedit; nisi forte locutione illâ non plenam illam & perfectam, de quà nunc agimus remissionem (quæ nulli unquam tributa est, nisi qui sit idem verâ fide, & pietate sincerâ præditus) sed minùs perfectam intellexeris; quæ locum semper aliquem habet tum, cùm Deus eò usque, quo justè potest, jus suum non persequitur in peccatis hominum puniendis, quàmque multò magis toties tribuere dici potest, quoties cuivis in peccatis hærenti ejusmodi quicquam elargitur, quod ad salutem illius pertinet. Quippe quâ in re peccati quædam transmissio cernitur, quæ in sacris literis, ut quibusdam visum est, (r) πάρεσις dicitur, Deíque ἀνοχῇ debetur. Quanquam quædam sint & hujus quoque minùs perfectæ veniæ genera, quæ Christi morte impetrata sunt. Verùm hæc, ut clariùs patefiant, paulò latiùs explicari debent.

(r) v. Grot. & Hammond ad Rom. 3.25.

IX. Duplex itaque est (quod jam monuimus) peccati remissio. Altera quidem minus perfecta; Plenior autem & perfectior altera; quæ quidem sub fidei & pœnitentiæ conditionibus uni-

ver-

verso hominum generi patet, neque ipsâ iis omnibus datur, qui conditiones illas præstant. Minùs autem perfecta multiplex est. Prima scilicet, qua factum erat, ut pro universo humano genere Christum mori vellet Deus. Quæ quidem etsi morte Christi minimè impetrari potuit, nostrorum tamen peccatorum quædam omnino transmissio fuit. Neque enim Deus, si summum suum puniendi jus in nobis persequi voluisset, hoc ipsum nobis concessisset ut Christus pro nobis moreretur. Atque huc quidam Apostoli

(s) 2 *Cor.* 5. 19. illud referendum judicant (*s*), *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi non reputans illis delicta ipsorum.* Hoc est, non eò usque *reputans*, ut eò minùs Christum pro iis mori vellet. Altera autem erat minus perfecta peccatorum venia, quâ factum erat, ut Deus generis humani gratiâ vitiis ac peccatis obruti magna dederit Apostolis suis Spiritus Sancti incrementa, quibus freti ad æternam vitam viam nobis patefacerent. Verùm has afflatus divini opes (quemadmodum prius demonstravimus) mors Christi iis impetravit. Ita tamen, ut Deus his in opibus conferendis non tam ipsam pœnam vicariam in Christi morte intuitus videatur, quàm summam illam obedientiam, quâ se Christus morti obtulit, Atque huc

(t) *Rom.* 3. 24. 25. *Grotius* Apostoli illud spectare judicat (*t*)? *Omnes peccaverunt & egent gloriâ Dei, justificati gratis per gratiam ipsius per redemptionem, quæ est in Christo Jesu. Christus*, inquit, *per obedientiam suam maximè in morte, & preces ei accedentes hoc à Patre obtinuit, ne is humanum genus gravibus peccatis immersum desereret, atque obduraret, sed viam illis daret ad justitiam perveniendi per Christum. Esaiæ.* 53. 4. *Hoc ipsum sicut vocatur remittere peccata, Luc.* 23. 34. *ita* ἀπολυτρῶν,

aut

aut ποιεῖν λύτρωσιν, Luc. 1.68. גאל, *aut* פרה, *id est liberare, nempe à necessitate moriendi in peccatis, viam patefaciendo, per quam exire ista liceret.* Quibus mox addit, viam illam per Apostolos patefactam fuisse; quibus utique Deus, ut prius dixerat, propter Christi preces, & obedientiam, quæ maximè in morte ejus emicuit, summas Spiritûs Sancti opes dedit. Sed & tertia est minùs perfecta peccati venia, quam Deus singulis hominibus tribuit, quoties iis malè de se meritis non solummodo pœnitentiæ locum, viámque ad salutem non occludit, sed vires etiam opésque confert, quibus ipsi sibi nisi desint, vitam æternam consequantur. Qualis illa fuit peccati venia, quam S. *Stephanus* interfectoribus suis petiit (*u*), *Ne statuas illis hoc peccatum.* Eáque etiam, quam Christus ipsâ in cruce pendens se convicianti bus precatus est (*x*), *Πάτερ ἄφες αὐτοῖς, Pater remitte illis.* Ubi tamen non perfectam illam, quæ nulli nisi peccata sua verâ pœnitentiâ corrigenti datur, sed minùs perfectam malorum veniam iis petiit; qualis proximè demonstrata fuit. Quod veniæ genus quin Christi morte impetratum fuerit, nemini dubium fore arbitror, qui antè à nobis dicta perceperit. Nihil enim est, cur quis Apostolis ea Spiritus Sancti incrementa, quæ tam ad salutem aliorum, quàm ad suam ipsorum pertinebant, morte ejus impetrata judicet; neutiquam verò alia illa, quibus ad agendam pœnitentiam, vitámque suam corrigendam se quisquam divinitus adjutum senserit. Quibus ex rebus intelligitur, quantacunque Dei erga homines, citra intuitum mortis Christi, gratia, & benevolentia fuerit, nihilo tamen minùs tantùm abesse, ut cuiquam plenam & perfectam peccatorum remissionem tribuat

(*u*) *Act.* 7. 60.

(*x*) *Luc.* 23. 34.

buat

buat nulla mortis ejus ratione habitâ, ut ne vel minùs perfectæ veniæ, nisi planè propter illius mortem, quædam saltem genera iis tribuat.

X. Atqui cùm Deus Christo vitam sanguinémque dederit, quid aliud, inquies, esse potuit satisfactio ea, quæ ejusdem vitâ atque sanguine Deo reddito parta fuit, nisi commercium quoddam ludicrum, quo sibi Deus de suo dedit, sibíque satis de suo fecit? Verum enim verò qui ita disputant, suis ipsi sese argutiis fallunt. Neque enim ipsam Christi vitam, ipsúmve sanguinem satis Deo fecisse dicimus, sed ejusdem vitam, sive sanguinem summis ipsius cum doloribus, summóque erga Deum obsequio fusum. Quod quidem obsequium, ac quos dolores Christus sibi proprios habuit, iisque Deo, ut rebus suis, satisfecit. Quibus adde, eos, qui apud inferos peccatorum omnium suorum pœnas ipsi in se luituri sunt, pœnas eas luituros esse iis in corporibus, & animabus, quas Deus ipse iis dederit. Neque eó magis futurum esse, ut ludicri quicquam iis in suppliciis existat. Atque hæc quidem hactenus.

XI. Sequuntur locutiones illæ, quibus Christus ὑπὲρ aut περὶ ἁμαρτιῶν ἡμῶν *mortuus*, *datus*, aut *passus* dicitur. Quales hæ sunt; *Christus mor-*
(y) 1 Cor. 15. 3. *tuus est pro peccatis nostris* (y). *Christus dedit semetipsum pro peccatis nostris, ut eriperet nos de*
(z) Gal. 1. 4. *præsenti sæculo nequam* (z). *Christus semel pro peccatis nostris passus est, justus pro injustis, ut nos*
(a) 1 Pet. 3. 19. *offerret Deo* (a). Quibus de locis ita judicandum esse arbitror, ut peccata nostra mortis Christi *causa* sint, quam *impulsivam* vocant, *finis* autem eorum expiatio. Quæ duæ causæ ita inter se cohærent, ut ubi altera explicatur, altera semper intelligi debeat. Id autem interesse

vi-

videtur inter ὑπὲρ & περὶ in modo positis locutionibus, quod ὑπὲρ apertius finem designet, tacitè causam impellentem. Περὶ apertiùs causam impellentem, tacitè autem finem significet. In eo autem inter se conveniunt particulæ istæ, quòd utraque quidem peccata nostra mortis Christi causam impellentem, eorum autem expiationem ejusdem finem fuisse doceat. Id quod eò magis judico, quod ædem illæ locutiones & in sacrificiis piacularibus poni soleant, (quæ ὑπὲρ & περὶ ἁμαρτιῶν fieri (*b*) dicta sunt) & quotiescunque in iis ponuntur, peccati expiationem designent. Quo autem modo ac ratione Christus, ut victima piacularis, peccata nostra expiaverit, talis victimæ ipsa ratio docet. Nam victima quæque piacularis peccatum, de quo immolabatur, pœnâ vicariâ expiabat.

(*b*) *Hebr.* 5. 1. & 7. 27. & 10. 18, 26. & 13. 11.

Neque his repugnat, quod *Christus semetipsum pro peccatis nostris dedisse* dictus sit, *ut nos eriperet de præsenti sæculo nequam.* Enimverò Christus peccata nostra ita morte suâ expiavit, ut nos *à præsentis sæculi* vitiis eâ ipsâ quoque expiatione liberari & purgari vellet. Ut hoc in loco (ac quidem in altero S. *Petri* paulò antè indicato) duo proponantur mortis Christi fines. Quorum proximus est peccatorum nostrorum expiatio. Remotior autem hujus expiationis ipsius finis, quæ morte Christi facta fuit. Prior his in verbis continetur, *Christus mortuus est pro peccatis nostris.* Posterior in iis, quæ sequuntur, *ut nos eriperet de præsenti sæculo nequam* quam ad liberationem maximè valet expiatio voluntariâ morte Christi facta. Quippe quâ ex re & maxima spes peccatorum veniæ consequendæ, si Christo obsequium præstare volumus, & summus etiam & erga Christum, & erga Patrem, qui Christum dedit, existit

(c) 2. Cor. 5. 14. 15. Joh. 14. 23. 1 Joh. 5. 3. Col. 1. 21. 22. amor, qui nos ad obsequium istud ducat (c). Unde intelligitur tantùm abesse, ut duo illi, quos jam posuimus, Domini nostri mortis fines sibi invicem repugnent, aut adversentur, ut maximè inter se conveniant. Id quod contrà omnino erit, si verbis illis, *Christus mortuus est pro peccatis nostris*, hunc sensum dederis, nimirum Christum mortuum esse ad peccata nostra extinguenda. Cum enim verba continuò sequentia, *ut nos eriperet de præsenti sæculo nequam*, hanc eandem sententiam habent, si rem ita institueris, eadem sententia utrique dicto tribuenda erit: quod si ita sit, hic Apostoli sensus erit, Christum mortuum esse ad extinguendum peccata nostra, idque ut peccata nostra extingueret. Quæ inepta est, & frivola sententia.

Neque verò commodè dici possunt verba illa, quibus dicitur *Christus nostris pro peccatis mortuus*, nihil aliud, nisi generale illud designare, nempe Christum idcirco mortuum esse ut aliquid ageret, quod ad nostra peccata pertinebat; quid autem illud, & quale esset, declaratum esse in aliis illis, *ut nos eriperet de præsenti sæculo nequam*. Hæc, inquam, commodè dici nequeunt. Enimverò hæc si ita essent, redundarent planè verba illa, *pro peccatis nostris*, meliúsque dici potuisset, *Christum mortuum esse, ut nos eriperet de præsenti sæculo nequam*, sine verbis illis, *pro peccatis nostris*, interpositis. Deinde, quod alibi dixit Apostolus (d), *Christum mortuum esse pro peccatis*
(d) 1 Cor. 15. 3. *nostris*, nullâ explicatione additâ, frigidum esset, & obscurum: Utpote quod nullam haberet sententiam aliam, nisi Christum ideo mortuum esse ut aliquid ageret, quod ad nostra peccata pertinebat. Quæ omnia contrà omnino erunt, si verbis illis, quibus dicitur *Christus nostris pro peccatis*

mor-

mortuus, hanc sententiam tribuere velis, nempe Christum ideo mortuum esse, ut peccata nostra expiaret.

XII. Reliquum est, ut locutiones eas (aliásque eis similes) explicem, quibus dicitur Christus ὑπὲρ ἡμῶν, aut ὑπὲρ πάντων, aut ὑπὲρ ἀσεβῶν mortuus. Quas quidem ejusmodi esse constat, (neque enim hoc dissimulandum) ut omnem mortis Christi vim ad salutem nostram pertinentem, tam eam scilicet, quâ extinguuntur, quàm, quâ expiantur peccata nostra, ipsæ per se designare queant. Quàre singulis, in quibus occurrunt, locis ita intelligendas esse, ut loci cujusque ratio postulat. Quotiésque tulerit loci ratio, duplicem illam vim, de quâ meminimus, morti Christi tribuendam esse. Cujusmodi quidem locus est Apostoli iste ad Romanos (*e*), *Noli cibo tuo illum perdere*, (ὑπὲρ οὗ) *pro quo Christus mortuus est.* Quis enim dubitet, quin omnis mortis Christi vis, quæ ad salutem cujusque pertineat, hoc in loco designata sit? ea autem vis tam in extinguendis, quàm in expiandis peccatis cernitur. At *Petrus* Apostolus ista scribens (*f*), *Christus passus est* (ὑπὲρ ὑμῶν) *pro vobis, vobis relinquens exemplum*, non tam vim piacularem, quàm æquabilem illam intuitus est gravium injuriarum patientiam, quæ maximè in morte Christi eluxit, eámque nobis imitandam proposuit. Jam verò ubi dixit S. *Paulus* Christum *semetipsum dedisse* ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων, eam morti ejus vim tribuit, quam ea cum victimâ piaculari (ut antè docuimus) communem habuit (*g*). Quod idem fecit & ipse Christus (*h*), ubi *sanguinem suum* (ὑπὲρ πολλῶν) *pro multis effusum iri* dixit *ad remissionem peccatorum.* Quæ omnia penitus qui perceperit, de aliis, his similibus, locis facilè judicare

(*e*) c. 14. v. 15.

(*f*) 1 Pet. 2. 21.

(*g*) 1 Tim. 2. 6.

(*h*) Mat. 26. 26.

poterit, si modò satis cogitaverit, quod loci cujusque ratio tulerit.

XIII. His expositis, monere visum est rectè à Judæis statutum esse, victimas illas piaculares, quas imperavit Lex *Mosaica*, sontium in locum surrogatas fuisse; ut quæ idem pœnæ genus (nempe vitæ exitium) passæ fuerint, quo sontes ipsi liberati erant. Quod idem etsi verè ac rectè judicari nequeat de Jesu Christo, (ut qui non æterna illa cum desparatâ salute juncta, à quibus nos liberati sumus, supplicia tulerit) nihilo tamen minus pœna illa, quam Dominus noster propter peccata nostra subiit, pœnæ vicariæ rationem habuit, eorúmque veniam impetravit, si Deo obtemperare volumus. Nihil enim refert in pœnâ vicariâ, (si ea pœnæ jus habenti satisfaciat) ejusdémne sit, an alius generis, atque ea, quâ reus liberatur.

Qui autem fit, ut mors Christi nos non liberet æternâ morte, nisi Euangelio obtemperemus, ex iis facilè intelligi potest, quæ de pœnâ vicariâ antè diximus. Cum enim nostra, (quod priùs dictum est) non Christi mors in legis sanctione posita sit, (legem autem naturalem illam dico, qua nocens quisque pœnam mereri judicatur) fit, ut mors ejus sanctionem illam per se ipsa delere nequeat, Fit etiam, ut eam ultrà, aliterve delere nequeat, ac quidem Deo visum fuerit. Deo autem sic visum est, ut nemini nisi verâ fide, & pietate sincerâ prædito mors Christi ad peccatorum veniam, & vitam sempiternam valeat. Idque ipsum interest inter pœnam vicariam, suámque sontis cujusque propriam, quòd sua sontis cujusque pœna, si modo culpæ par sit, (quia ipsa in legis obligatione ponitur) legis ad pœnam obligationem per se deleat, & dissol-

dissolvat. At pœna vicaria hoc non præstat nisi gratiam ejus impetrando, qui puniendi jus habet. Ex quo & illud intelligitur, nihil habuisse mortem Christi (licet pœnæ vicariæ rationem habuit) qvod Dei gratiæ repugnavit. Siquidem gratiâ ejus fieret, ut Christus pro nobis moreretur, ac quidem ut illius mors ad peccatorum remissionem. vitámque æternam nobis valeat. Sed neque injuria ex morte Christi vel Dei in Christum, vel Christi in Deum ulla extitit. Siquidem Christus & sponte suâ vitam suam pro nobis posuit (*i*), & id faciendi jus habuit (*k*); quorum altero factum est, ut nihil à Patre contra Filium, altero autem, ut nihil à Filio contra Patrem hac in re iniqui fieret.

(*i*) *Joh.* 10. 18.
(*k*) *Ibid.*

Nec quid erit, cur qui peccatorum suorum pœnas in se ipsi tandem luent, injustè secum actum judicent, bísque puniri peccata sua, primúm in Christo, iterum in semetipsis querantur. Justè enim quisque pœnam luit, in quo obligatio ad pœnam valet. Quæ quidem ad pœnam obligatio in unoquoque adulto valet, quoad fœderis novi conditiones, fidem & obsequium Deo præstet. Neque enim pœna illa vicaria, quæ in morte Christi ipsius cernitur, ejusmodi est ut vel per se, vel Patris, Filiíve instituto, ante præstitas conditiones illas, legis obligationem ad pœnam deleat. Ut quæ, quia vicaria est, non eandem per omnia rationem habeat, quam sua sontis cujusque propria; sed talem vim, ac rationem, qualis est ejusmodi conditionis, quâ sibi Deus satisfieri, quâ summam suam sanctitatem, odiúmque erga peccata nostra nobis omnibus demonstrari voluit. Qualis pœna etsi aliam quidem quibusdam in rebus ratio-

nem habeat, ac sua sontis ipsius propria, eodem tamen, quò ista, pertinet; nempe ad faciendam, & conservandam legum Sacrarum reverentiam.

DE OBLATIONE CHRISTI IN COELO.

CAP. VII.

De eâ Oblatione, quâ se Christus, ut victimam piacularem pro peccatis nostris ante cæsam, Deo in cœlo offerebat. Ubi Christum illud præstitisse ita erga nos affectum, ut & nos ac nostra generatim, & speciatim precos nostras Deo continuò commendaverit, multis argumentus docetur; & vera etiam explicatur intercessionis ejus ratio.

I. EXplicatâ Christi, ut victimæ piacularis, morte; deinceps de oblatione ejus mortem secutâ agendum est. Neque enim dubium, quin Jesus Christus, Pontifex noster immortalis, in cœleste sanctuarium ingressus, sese, ut victimam piacularem pro peccatis nostris ante cæsam, in cœlo ipso Deo obtulerit. Quippe quod primò per se ipsum satis patet; nisi quis forte Dominum nostrum vel victimæ piacularis nomine pro peccatis nostris cæsum fuisse negare velit, vel coram solio *Majestatis* Divinæ eo nomine

mine se stitisse. Quorum neutrum sine maximâ vi sacris literis illatâ negari potest. Sed & idem indicat Christi, ut victimæ piacularis, typorum clarissimorum ratio; siquidem earum victimarum sanguis, quæ Christum, ut victimam piacularem, præ quàm reliquæ adumbrabant, in adyto intimo offerretur cœli supremi simulachro. Idem denique docet Apostolus ipse ad Hebræos. Quippe qui de Christi oblatione ita meminit *(l)*, ut neque mortem, neque resurrectionem, neque ascensum ejus in cœlum inter eam, & sessionem ejus ad dextram Dei interposuerit. Unde intelligitur hanc sessionem continuò oblationem illam, de quâ sic meminit, secutam esse. Verùm hac de re eò minus laborandum, quòd Christum, ut victimrm piacularem pro peccatis nostris antè cæsam, Deo in cœlo oblatum fuisse non solum ultro fateantur, verùm etiam summa vi contendant omnes *Socini* sectatores.

(l) *Hebr.* 10. 12.

II. Videamus itaque, quod hujus loci proprium est, quo se animo Dominus noster Patri suo in cœlo obtulerit. Quà maximè in re *Socini* discipulos errare judico. Neque enim dubitare licet (quod tamen negant illi omnes) quin Dominus noster id præstiterit ita omnino animo paratus atque ita erga nos affectus, ut & Nos, ac nostra generatim, ac speciatim preces nostras Deo continuo commendaverit. Quorum utrumque adumbravit summus Judæorum Sacerdos unoquoque expiationis die. Generale illud, dum, populi sui Deo commendandi causâ, victimarum piacularium sanguinem in intimo illo adyto spargeret, quo cœlum ipsum adumbrabatur. Alterum, dum suffitum sacrum Deo ibidem adoleret, ut precum populi sui symbolum, eóque ritu preces illas Deo συμβολικῶς offerret.

Illa tamen inter *typos* illos & *antitypos* interfuisse constat. Primò quòd Pontifex Judæorum non ipsa victimarum corpora, sed sanguinem tantùm (ceu earum animas) intimo inferret Templi adyto. Christus autem, Pontifex noster, non animam tantùm victimæ pro nobis immolatæ, sed & corpus etiam in cœlum intulerit adyto isto adumbratum. Deinde quòd Pontifex Judæorum suffitum sacrum Deo adolens συμβολικῶς, ut modò diximus, populi preces ei offerret. Christus autem nostras, sine symbolis ullis interpositis, Deo nunc in cœlo commendet; idque (ne forte hoc mirere) dum vult, ut Deus preces istas gratas habeat mortis ipsius ratione habitâ.

III. Jam hæc etiamsi ejusmodi sint, ut per se ipsa satis constare videantur, quibus tamen *Socinum* sequi placet, hi de oblatione illâ, quâ se Christus in cœlesti sacrario Deo obtulit, longè quidem aliter judicant. Ut qui, licet eam sic definiant, ut sit *ingressus ejus in cœlum cum curâ salutis nostræ conjunctus*, hanc tamen salutis nostræ curam circa nos totam versari statuunt; nec Christo vel, ut Pontifici nostro, ejusmodi munus ullum relinquunt, quo vel nos ac nostra generatim, vel speciatim preces nostras Deo commendare dici possit. Quæ duo nos à Christo fieri cùm judicemus, operam dabimus, ut utrumque, ac quidem primò separatim, deinde conjunctè, demonstremus.

Jam prius illud, nempe Christum ita sese Deo in cœlesti sacrario obtulisse, ut nos ac nostra ei continuò commendaverit, eúmque nobis maximè propitium fore vellet, tum illa ipsa locutio docet, quâ se Deo in cœlo *obtulisse* dicitur (*m*), tum ratio muneris Sacerdotalis, (cujus utique muneris oblatio illa, quæ cædem victimæ

(*m*) *Hebr.* .14. & 9. 12.

mæ ſequebatur, miniſterium ſemper proprium fuit) ac denique ipſæ ſacræ literæ.

Etenim primò, qui quid Deo offerre dicitur, is cum Deo rem habere, ídque agere quod circa Deum verſatur, hoc ipſo dicto declaratur. Unde conſtat Criſtum ſeſe, ut victimam piacularem pro peccatis noſtris antè cæſam, Deo in cœlo offerentem ejuſmodi præſtitiſſe munus, quod circa Deum verſabatur. Quorſum autem munus id ſpectabat, ratio ipſa talis victimæ docet; ut quam, quia piacularis erat, eò pertinuiſſe pateat, ut Deus, ejus ratione habitâ, nobis propitius eſſe vellet. Quod ſi Chriſtus, Pontifex noſter, cœleſte Sacrarium ſic intrâſſet, ut nihil agere voluiſſet, quod circa Deum verſaretur, nihil omnino extitiſſet, cur ſe Deo ibi obtuliſſe dictus eſſet. Quorſum enim ſe ei *obtuliſſe* dictus eſſet, quicum negotii nihil habuit?

Præterea cùm oblatio illa, quæ victimæ cædem ſequebatur, Sacerdotis munus proprium eſſet, cúmque omnis Sacerdos ita ſemper (niſi officio ſuo deeſſet) ſacra faceret piacularia, ut Deum cuperet populo ſuo propitium fore; efficitur Chriſtum, Pontificem noſtrum, (cujus erga nos in Pontificatu ſumma fides eſt, & benevolentia) ita ſe, ut victimam piacularem pro peccatis noſtris priùs cæſam, Deo in cœlo obtuliſſe, ut nos ac noſtra ei continuò commendaverit, eùmque nobis maximè propitium fore vellet.

Idem illa Apoſtoli ad Hebræos docent (*n*); *Non enim in manufacta ſancta Ieſus introivit, exemplaria verorum; ſed in cœlum ipſum, ut appareret nunc vultui Dei pro nobis: neque ut ſæpe offerret ſeipſum, quemadmodum Pontifex intrat in ſancta per ſingulos annos in ſanguine*

alieno, &c. Ubi duæ istæ locutiones, *Dei vultui pro nobis apparere*, & *semetipsum* Deo *offerre* unam omnino rem designant aliter atque aliter consideratam. Prior illa scilicet ut continuatam, ut inchoatam autem altera. Quod unum discrimen si exceperis; eadem vis, eadem sententia utrique locutioni inerit. Jam prior locutio per se ipsa satis patet. Quando enim Apostolus *Dei vultui Christum apparere* dixit, ejusmodi munus Christo tribuit, quod proximè circa Deum versatur. Quorsum enim eum, nisi quid agat, quod Deum respicit, proximéque circa eum versatur, *Dei vultui apparere* dixit? Quando autem eum Dei vultui *pro nobis* apparere dixit, munus illud ejusmodi esse monuit, quo nos Deo commendati sumus. Quod munus uti nunc exequitur Pontifex noster apud Deum, ita quidem exequi incipiebat, utprimùm coràm apud eum in cœlesti sacrario *appareret*, hoc est, eodem illo tempore, quo sese Deo *offerebat*. Ut si nos Deo nunc commendat *vultui ejus apparendo*, idem se *in cælo offerendo* præstare cæperit necesse sit.

IV. Neque verò minus apertè liquet ita sese Christum Deo in cœlo obtulisse, ut preces, & desideria nostra ei continuò commendaverit. Sicut enim Pontifex Judæorum Pontificis nostri Jesu Christi umbratilis quædam imago fuit, intimúmque Templi sacri adytum cœli ipsius simulachrum, ita etiam suffimenta sacra utroque in adyto adoleri solita Ecclesiæ preces adumbrabant. Ita quippe factum, (neque enim aliter fieri potuit) ut sacra illa suffimenta (uti signum rei significatæ sæpissimè nomen habere solet) *sanctorum preces* appellarentur (*o*). Ita fit, ut hæ sanctorum preces ex *arâ auratâ* offerri dicantur

(o) *Apoc.* 5.8.

tur (*p*). Quippe quâ in arâ suffimenta sacra, quæ (*p*) *Apoc.*
precum earum symbolum erant, Deo quotidie 8. 3.
adolebantur. Ita factum, ut *David* preces suas
cum iisdem illis suffimentis; ut significatum cum
signo, conferret (*q*). Eadémque denique causa (*q*) *Ps.* 141.
fuit, cur populus Judaicus in atrio suo preces 2.
suas tum perageret, cùm Pontifex precum earum symbolum, sacra utique suffimenta, Deo
in Templo admovebat (*r*). Quippe quo ritu (*r*) *Luc.* 1.
populi preces eodem tempore fundi solitas Deo 10.
συμβολικῶς offerebat. Siquidem quod fit in rei
symbolo, in ipsâ re συμβολικῶς fiat. Quamobrem,
cùm Pontifex Judæorum Pontificem nostrum
Iesum Christum, cùm adytum intimum supremum cœlum. cùm denique sacra suffimenta Sanctorum preces adumbrarent, fieri non potuit,
quin Pontifex iste Judæorum hæc eadem sacra
suffimenta in adyto intimo Deo adolens Pontificem nostrum adumbraret Ecclesiæ Christianæ
preces Deo nunc in cœlo commendantem. Quibus ex rebus intelligitur, nihil valere id, quod
Crellius contra sententiam nostram affert (*s*), (*s*) *Contra*
nempe Pontificem Judæorum nullas in intimo *Grot. c.* 10.
Templi adyto Deo adhibuisse preces, quibus *partic.* 54.
preces nostras Deo à Christo in cœlesti sacrario commendatum iri significaret. Hoc enim eo
ipso in adyto Pontificem tum præstitisse patet,
(licet ibi preces nullas edidit) cum ibi Deo solenni ritu sacrum suffitum offerebat, ut precum
populi sui *symbolum*. Sicut enim ille συμβολικῶς
preces populi Deo obtulit; ita Christus nostras, abjectis omnium symbolorum umbris,
reipsa Deo nunc commendat. Unde illa *Origenis* contra *Celsum* (*t*), Τὸν ἕνα Θεὸν, καὶ τὸν ἕνα (*t*) *Lib.* 8.
υἱὸν αὐτοῦ, καὶ λόγον καὶ εἰκόνα ταῖς κατὰ τὸ δυνατὸν *p.* 386. *Edit.*
ἡμῖν ἱκεσίαις καὶ ἀξιώσεσι σέβομεν, προσάγοντες τῷ *Cantabr.*

Θεῷ

Θεῷ τῶν ὅλων τὰς εὐχὰς διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ, ᾧ πρῶτον προσφέρομεν αὐτὰς, ἀξιοῦντες αὐτὸν, ἱλασμὸν ὄντα (περὶ) ἁμαρτιῶν ἡμῶν, προσαγαγεῖν ὡς Ἀρχιερέα καὶ εὐχὰς, καὶ τὰς θυσίας, καὶ τὰς ἐντεύξεις ἡμῶν τῷ ἐπὶ πᾶσι Θεῷ. *Unum Deum, & unum ejus Filium, ac Verbum imaginemque, quantum possumus, precibus & honoribus veneramur; adhibentes rerum universitatis Deo preces per Unigenam suum, cui prius eas offerimus; rogantes ut ipse, qui peccata nostra expiat, dignetur, ut Pontifex, preces nostras, & sacrificia, & supplicationes rerum universitatis Deo offerre.*

De Intercessione Christi.

V. Hactenus Christum, dum sese, ut victimam piacularem pro peccatis nostris ante cæsam, Deo in cœlo offerebat, tum nos ac nostra generatim, tum speciatim preces nostras Deo commendasse ita docui, ut his de rebus (quia sic in typis, ut antè monui, comparatum fuit) separatim egerim. Nunc, quod antè propositum fuit, utrumque conjunctè demonstrandum. Quod quò faciliùs perficiamus, meminisse oportet (id quod concedit ipse *Crellius*) *oblationem* illam, quâ se Christus ut victimam pro peccatis cæsam coram Deo in cœlo stitit, ab illo nostri patrocinio, quod aliàs ejus *interpellatio*, aliàs *intercessio* dici solet, reipsa minimè discrepasse, Erat enim *oblatio* illa, quatenus operis Sacerdotalis cum salutis nostræ curâ conjuncti rationem habuit, interpellatio *inchoata.* Estque etiam *interpellatio* ista oblatio eadem *continuata;* res ipsa utrobique eadem. Utraque enim eadem locutione effertur, eâ nimirum, quâ Pontifex noster *vultui Dei pro nobis ap-*

apparere dicitur (*u*). Ut & *Crellii* ista vera sint (*x*), *Nostri Pontificis & oblatio, & apparitio, quemadmodum & interpellatio, nempe si apparitio & interpellatio non pro nudo Christi ad Patrem adventu, sed, ut hic fieri debet, cum salutis nostræ curâ conjuncto accipiatur, reipsa idem sunt.* Quæ cum ita sint, id, quod proposui, efficietur, simul atque Christum Pontificem nostrum ita Deum pro nobis *interpellare* demonstravero, ut apud eum hac in re patroni nostri munere fungatur. Neque enim quisquam dubitaverit, quin id Patroni munus sit, ut quos in clientelâ habet, eos, & eorum desideria his commendet, quibus hoc ut fiat, clientium suorum interfuerit.

(u) Hebr. 9. 24.

(x) ad Hebr. 9. 24.

VI. Jam verò Christum ita Deum pro nobis *interpellare*, ut apud eum hac in re Patroni nostri munus obeat, clarè docent locutiones istæ, quibus illius in sacris literis *interpellatio* designatur. Ejusmodi est S. *Johannis* dictum illud (*y*), *Filioli mei, hæc scribo vobis, ut non peccetis. Sed & si quis peccaverit,* (Παράκλητον) *Advocatum habemus apud Patrem Iesum Christum justum. Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris.* Jam Græcis ille παράκλητος dicitur, qui ut *Advocatus*, seu *Patronus* alterius apud alterum causam agit. Quod satis docent *Demosthenis* illa, quibus Παρακλήτων pro clientibus δεήσεις καὶ σπουδαὶ *supplicationes & studia* commemorantur (*z*). *Philo* quidem *Judæus* *ipsum mundum*, Pontificis vestibus adumbratum, *Dei filium*, & παράκλητον (*a*) dixit. Ut quem à Pontifice rite vestito, ut socium quendam *Advocatum*, in ædem sacram συμβολικῶς introductum putârit. Quod utrùm rectè, an secus dixerit, ad id, quod agimus nihil interest. Illud unum nostra re-

(y) 1 Joan. 2. 1.

(z) De falsâ legatione.

(a) De vita Mosis lib. 3.

refert, quo ſenſu mundum παράκλητον apud Deum vocârit. Id quod ipſius ex verbis patet; Ἀναγκαῖον γὰρ ἦν τὸν ἱερωμένον τῷ τοῦ κόσμου πατρὶ Παρακλήτῳ χρῆσθαι τελειοτάτῳ τὴν ἀρετὴν υἱῷ πρός τε ἀμνηστείαν ἁμαρτημάτων, καὶ χορηγίας ἀφθονωτάτων ἀγαθῶν. *Neceſſarium erat, qui Patri mundi conſecratus fuit,* (nempe ſummus Judæorum Sacerdos) *is ut Filium,* (mundum ſcilicet) *virtute perfectiſſimum, Advocatum adhiberet ad peccatorum remiſſionem. bonáque uberrima impetranda.* Ex quibus intelligitur, id παρακλήτου apud Deum, *Philonis* judicio, munus eſſe, ut Dei erga hos, quorum eſt παράκλητος, gratiam, & benevolentiam impetret. Quo fit ut mundum, quem hoc in loco παράκλητον vocat, & *Dei Filium*, alibi unà cum Pontifice Θεῷ συλλειτουργεῖν *Deo ſupplicare* dicat (*b*). Eandem quoque vim, ac ſenſum voci παράκλητος, è Græco in ſermonem ſuum adſcitæ, Targumiſtæ tribuunt, & Talmudiſtæ, quod hac in cauſâ plurimùm refert. Cùm enim voces peregrinas ſuum in ſermonem qui adſciſcunt, earum quandoque vim ac ſenſum aliquantùm immutare ſoleant; fit, ut quæ ſit apud Scriptores ſacros (qui ipſi quidem Hebræi erant) vocis Græcæ vis ac uſus, rectiùs nonnunquam è Judæis, quàm è Græcis ipſis intelligi queat. Jam verò quæ ſit vocis παράκλητος apud Judæos vis, ac ſenſus, Targumiſtæ illa in *Jobum* docent (*c*), quibus voci פרקליטא, Græcè Παράκλητος, vocem קטיגור, Græcè ſcilicet κατήγορος, opponit. Quæ vox cùm *accuſatorem* deſignet, altera illa, nempe Παράκλητος *Patronum* ſignificet neceſſe eſt.

Sed & eadem vox idem apud Talmudiſtas valet; ut iſta ex *Pirke Aboth* indicant (*d*), העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד והעבר עבירה אחת

(*b*) *De monarchia, lib.* 2.

(*c*) c. 33. v. 23.

(*d*) Cap. 4.

אחת קונה לו קטיגור אחד *Qui uni præcepto obsequium præstat, unum sibi parat* Παράκλητον. *Et qui unum in se peccatum admittit, unum sibi κατήγορον parat.* Ubi voces istas, פרקליט, & קטיגור, ita explicat *Moses Ægyptius* (*e*), פרקליט הוא המליץ טוב על אדם למלך קטיגור הוא הפך זה והוא המלשין אדם למלך ומשתדל להמיתו Quæ quidem, si ea sic verti velis, ut cuique quodque verbum respondeat, ejusmodi erunt. Παράκλητος *bonus est pro homine apud Regem orator.* κατήγορος *contra orator est, qui hominem apud Regem accusat, & operam dat, ut eum perdat.* Hoc est, Παράκλητος *Patronus* est, κατήγορος autem *accusator.* Quò eodem spectant, ista *Obadiæ de Bartenora* (*f*), פרקליט מלאך מליץ טוב קטינור מליץ רע, Παράκλητος *Angelus Patronus est,* κατήγορος *autem accusator,*

(e) *Ibid.*

(f) *Ibid.*

Ac quoniam Patroni munus est clientis salutem, & desideria ita judici commendare, ut alterius erga alterum gratiam impetret, fit, ut sacrificia piacularia, fit etiam, ut omnia rectè facta, quasi Dei gratiam conciliantia, *Patroni* apud Deum appellentur (*g*), חטאת למה באה למה באה לכפר אלא למה באה לפני לעולה לפרקליט שנכנס דורון אחריו *Quorsum fit Sacrificium pro peccato dictum? Quorsum fit? ad expiandum. Sed quorsum fit ante holocaustum?* ut sit παράκλητος *ante donum.* Quæ sic explicat *R. Salomon Jarchi* (*h*), עולה דורון היא אינה באה לכפר על מעשה כפרה ממש אלא אחר שכפרה התשובה על מעשה באה להקבלת פנים כאדם שסרח במלך וריצה ע״י פרקליטין וכשבא להקביל פניו מביא דורון בידו *Holocaustum doni rationem habet, neque ideo offertur, ut perperam factum*

(g) *Zebachim fol.* 7. 2.

(h) *Ibid.*

factum propriè expiet; sed ut offerens in conspectum Dei veniat, postquam perperam factum pœnitentiâ expiavit. Ut cùm quis Regi rebellavit, eúmque placavit per παρακλήτους, *illius in conspectum rediens donum secum in manu affert.* His adde
(*i*) *Fol.* 10. 1. illa ex *Bava Bathra* (*i*), כל צדקה וחסד שישראל עושין בעולם הזה שלום גדול ופרקליטין גדולין בין ישראל לאביהם שבשמים *Omnis hoc in mundo Israelitarum beneficentia & bonitas magnum iis est præmium, & magni* παράκλητοι *apud Patrem ipsorum, qui est in cœlo.* Quibus paria sunt, quæ
(*k*) *Fol.* 32. 1. codice *Sabbath* de futuro judicio differuntur (*h*), אם יש לו פרקליטין גדולים נצול ואם לא ואינו נצול ואלו הן פרקליטין אל אדם התשובה ומעשים טובים

Si magnos habeat quis παρακλήτους, *absolvitur; sin minus, non absolvitur. Hi autem* παράκλητοι *cujusque sunt, pœnitentia, & bona opera.* Ex quibus patet, vocem פרקליט, Græcè παράκλητος, quacunque in re, vel in personâ, ac quidem quomodocunque positam, sive propriè scilicet, sive metaphoricè, eum solere apud Talmudistas habere sensum, ut cui παράκλητου apud Deum nomen datur, ejus ea vis, & opera sit, quâ quis Dei benevolentiæ ac misericordiæ commendatur. Quam eandem voci eidem vim ab *Origine*
(*l*) *Homil.* 8. *ad Numer.* tributam esse constat (*l*), *Fortasse*, inquit ille, *propterea* Moses *scribitur intervenisse pro peccatis populi prioris, & impetrasse veniam, ut multò magis nos confidamus, quod Advocatus noster Jesus indubitatam nobis veniam impetrabit à Patre: si tamen convertamur ad eum, & non recedat retro cor nostrum. Sicut &* Johannes *in Epistolâ suâ dicit. Hæc autem dico Filioli, ut non peccetis. Quod & si peccaverit aliquis vestrum, habemus Advocatum*

apud

apud Patrem Ieſum juſtum, qui interpellat pro peccatis noſtris.

VII. At enim ipſe Spiritus Sanctus; quem nemo nos, ut patronum noſtrum, Deo commendare dixerit; παράκλητος dicitur in ſacris literis (*m*). Rectè quidem. Sed eâ de cauſâ παράκλητος dicitur, quia ut in Apoſtolis loquens inducitur, eorúmque apud *Proceres*, & *Reges* cauſam agens (*n*). Et vel hinc apertè pateat, (licet is παράκλητος metaphoricè quidem dici poſſit, qui, quid reſpondeat accuſatoribus; cuivis dictet; quòd Spiritus Sanctus Apoſtolis fecit, ideóque in iis loqui dictus eſt) eum propriè παράκλητον dici, qui per ſeipſum, non dictando, alterum apud alterum defendit. Nobis autem ita oracula ſacra explicare placet, ut quoties tulerit & locorum, & rerum quoque ipſarum ratio, proprium vocis cujuſque ſenſum arctè ſemper teneamus. Quod niſi fiat, patebunt profecto ſacræ literæ leviſſimi cujuſque vanis commentis & argutiis, nec quid certi & explorati ex eis unquam concludi poterit. Jam verò, ut ad propoſitum redeam, ut vox παράκλητος in Chriſto à S. *Johanne* poſita (*o*) *Patronum* ſeu *Advocatum* deſignet, cujus opera circa Deum verſatur, optimè patitur loci ratio, & planè flagitat ratio rei. Chriſtus enim ita eſt παράκλητος, ut idem quoque Sacerdos ſit. Sacerdotis autem officium eſt ſuos, & ſuorum omnia, Patroni more Deo commendare. Quippe cujus maximè proprium munus (quod latius alibi demonſtravimus) proximè circa Deum verſatur. Atque hæc hactenus: nunc ad eorum reliqua progrediamur, quæ ad inſtitutum noſtrum pertinent.

(*m*) *Jo.* 14. 16. 26. & 15. 26. & 16. 7.

(*n*) *Mat.* 10. 18, 20.

(*o*) 1 *Jo.* 2. 1.

VIII. Ejuſmodi ſunt Apoſtoli illa ad Hebræos (*p*) *Hic autem, eò quòd manet in æternum,*

(*p*) *Heb.* 7 24. 25.

num, sempiternum habet Sacerdotium. Unde & salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum, semper vivens εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν ad interpellandum pro eis. Ejusmodi sunt & illa quoque S. *Pauli* (q), *Quis accusabit adversus electos Dei? Deus, qui justificat. Quis est, qui condemnet? Christus Iesus, qui mortuus est; qui & resurrexit, qui est ad dextram Dei, ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν, qui etiam interpellat pro nobis.* Jam verbis his, quibus dicitur Christus ἐντυγχάνειν ὑπὲρ ἡμῶν, hæc subjecta est sententia. Christum nunc ut *Patronum nostrum causam nostram apud Deum agere.* Id quod vocis ἐντυγχάνειν usus cum voce κατὰ conjunctæ docet. Siquidem ἐντυγχάνειν κατὰ idem semper quod *accusare* valeat. Hunc sensum habet hæc locutio, ac quidem apud eum Apostolum, qui Christum pro nobis ἐντυγχάνειν dixit. *An nescitis*, inquit (r), *in Elia quid dicit Scriptura, ὡς ἐντυγχάνει κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ, dicens, Domine Prophetas tuos occiderunt, Altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam.* Ubi ἐντυγχάνειν κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ (uti loci ipsius ratio docet) idem est, quod *Israelem accusare.* Eademque inest eidem locutioni sententia in his Romanorum ad Demetrium (s), ἐὰν οὖν ἔτι ἐντύχωσι κατὰ σοῦ, *Si te deinceps accusaverint* Judæi, *adversum te faciemus illis judicium.* Sic & *Ionathanis* apud *Demetrium* (t), & *Alexandrum* (u), *accusatores* ἐντυγχάνειν κατ' αὐτοῦ dicti sunt. Eademque denique locutione eodem sensu usus est *Alexander* proceres suos ita allocutus. Κηρύξατε μηδένα ἐντυγχάνειν κατ' αὐτοῦ περὶ μηδενὸς πράγματος, *Edicite, nequis eum ullius rei deinceps accuset.* Cum itaque ἐντυγχάνειν κατὰ contra ac ἐντυγχάνειν ὑπὲρ valeat, sicut illud *accusatoris* est, ita hoc *Patroni* sit necesse est. Et ubi Christus ἐντυγχάνειν ὑπὲρ ἡμῶν dictus

(q) Rom. 8. 33. 34.

(r) Rom. 11. 2.

(s) 1 Machab. 8. 32.

(t) 1 Machab. 11. 25.

(u) 1 Machab. 10. 61.

est, ejusmodi munus ei detur, quod propriè ad *Patronum pertinet.*

IX. Neque tamen dissimulandum est, *ipsum* etiam *Spiritum* dictum esse ὑπερεντυγχάνειν ὑπὲρ ἡμῶν, (x) & ἐντυγχάνειν ὑπὲρ ἁγίων (y). Verùm (x) *Rom.* 8. 26.
aliter profectò *Spiritus* ille, aliter Christus Deum interpellat. *Spiritus* ille, ut Domesticus quidam (y) v. 27.
Advocatus, qui quidem preces ad Deum dictat. Christus, ut cœlestis Patronus, qui coràm apud Deum apparens, & ad dextram solii ejus assidens, preces nostras Deo commendat. Ut locutio illa multò minus propriè in Spiritu illo, quam in Jesu Christo posita sit. Id quod & ratio rei indicat. Sicut enim Sacerdotis munus proprium hominum est apud Deum patrocinium; ita etiam Christus sic, ut Sacerdos, Deum pro nobis interpellat. Idque Apostolus ad Hebræos disertè & explicatè docet (z), *Hic autem*, inquit, *eo quod* (z) *Hebr.* 7. 24, 25.
manet in in æternum, sempiternum habet Sacerdotium. Unde & salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro eis. Quanquam quidem (quod minimè prætereundum) S. *Chrysostomus* verba ista, quibus *Spiritus ille Deum pro sanctis interpellare* dicitur, ita intelligi debere judicet (a), ut non (a) *ad Rom.* 8. 26, 27.
designent *Spiritum Sanctum* alibi παράκλητον appellatum, sed ipsum orantis cujusque Spiritum afflatu divino ita motum, ut quæ Ecclesiæ usui essent, ea precibus suis impetraret. Quod si verum sit, nihil in scriptis vel profanis, vel sacris reperiri posse arbitror, quod nostram de verbis eis sententiam, quibus quis pro altero ἐντυγχάνειν dictus sit, vel specie tenus labefactet.

Quum Christus itaque (ut nunc demum rationem ante propositam concludam) ita Deum pro nobis interpellet, ut hac in re Patroni nostri apud eum munere perfungatur, ideoque, quod Pa-

troni est, nos ac nostra ei commendet; Quum etiam sese ut victimam piacularem pro peccatis nostris antè cæsam in sacrario cœlesti Deo obtulerit, ut oblatio hæc reipsa ab interpellatione illâ non differret, sanè quod de earum rerum alterâ, idem de alterâ judicandum est. Ut si Christus Patroni munus apud Deum obeat, dum eum pro nobis interpellat, idem munus obire cœperit necesse sit, ut primùm sese Patri suo in cœlesti Sanctuario obtulerit.

X. Hæc itaque cùm ita sint, facilè intelligi posse arbitror quî fit, ut Christus apud Patrem in cœlesti sacrario vitam degens *peccata nostra expiare* dictus sit (*b*). Id enim præstat, dum nos, ac nostra, & in his maximè preces illas, quibus & peccatorum remissionem, & vires etiam illas petimus, quibus freti Deo pareamus, eorùmque veniam consequamur, ut Pontifex noster Deo commendat. Idque ipsum est, quod monet Apostolus ad Hebræos (*c*), *Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris; tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. Adeamus ergo cum fiduciâ ad Thronum gratiæ, ut misericordiam consequamur, & gratiam inveniamus iu auxilio opportuno.* Neque alterum illud diffitemur, Christum in cœlo nunc degentem idcirco quoque dici posse peccata nostra expiare, quòd quæ auxilia, ut victima, & Pontifex impetraverit, ea (quo tam peccata ipsa, quàm eorum pœnas evitemus) ut Rex cœlestis nobis suppeditet. Imò verò quòd potestate suâ & ipse quoque peccatorum veniam nobis tribuat. Quâ eadem de causâ Deus etiam ἁμαρτίας ἐξιλάσκεσθαι (*d*), & καθαρίζειν (*e*), hoc est, *peccata expiare* dicitur.

XI. Jam Christi illa (*f*), *In illo die in nomine meo petetis: & non dico vobis, quia ego rogabo*

(*b*) 1 *Jo.* 2. 2. *Hebr.* 2. 17.
(*c*) *Heb.* 4. 15, 16.
(*d*) *Sapient. Sirac.* c. 34. v. 19.
(*e*) 1 *Jo.* 1. 9.
(*f*) *Joh.* 16. 26, 27.

Pa-

Patrem de vobis; ipse enim Pater amat vos, quia vos me amâstis, Illa, inquam, (quod monendum est) non sunt perinde intelligenda, ac si dixisset Dominus noster se, postquam cœlum ingressus esset, nunquam deinceps Apostolos suos Patri suo commendaturum esse. Aliud enim est, *dico me pro vobis non rogaturum esse Patrem*, aliud autem, *non dico vobis me Patrem pro vobis rogaturum esse.* Hoc dixit Christus, non prius illud. Quorsum enim illid valuisset? Num eò fortè, (quod sibi Christus hic proposuit) ut Apostolis suis fidem faceret, fore, ut omnia impetrarent, quæ ipsius nomine à Deo peterent? imò aliò planè pertinuissent. Quo enim minùs preces suas Patri à Christo commendatum iri iis sperare licuisset, eò minus sperandum fuisset preces suas exauditum iri. Unde modò positis Christi verbis hanc sententiam inesse patet. Illud in præsentiâ prætereo, me, postquam hinc in cœlum abiero, vos Patri meo commendaturum; Nam majus quoddam ad solatium vestrum nunc propono, *Patrem ipsum, quia me amâstis, suâ vos ipsius sponte amare*: Ut nihil sit cur dubitetis, quin quæ ab eo in meo nomine petieritis, ea statim impetraturi sitis. Solet utique Christus, ubi de rebus duabus agit, alteram quasi præterire, nonnunquam in speciem removere, (quam re tamen ipsâ non removet) ut eò magis alteram illustret, & amplificet. Id quod in his fieri constat (*g*), *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum, qui misit me*. Quibus etiam illa ejusdem adde (*h*), *Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud Patrem, est qui accusat vos* Moyses, *in quo speratis. Si enim crederetis* Moysi, *crederetis utique & mihi: de me enim ille scripsit. Si autem illius literis non creditis, quomodo verbis*

(*g*) *Joh.* 12. 4.

(*h*) *Joh.* 5. 45, 46, 47.

bis meis credetis ? Ubi non negat infideles Judæos ipsius ex dictis & accusandos, & quidem condemnandos esse (hoc enim fore alibi explicatè (*i*) affirmat) sed, quod Judæi nunquam futurum existimabant, eos ex ipsis *Mosis* scriptis planè condemnatum iri docet. Quæ eadem est verborum modò positorum ratio. Quippe in quibus non negat Christus se Patri suo Apostolos commendaturum esse, sed tantam erga eos esse monet Patris sui benevolentiam, ut quæ ab eo ipsius nomine precarentur, ea facilè consecuturi essent. Quod idem fere *Zegeri*, *Grotii*, & *Menochii*, inque aliis multis, *Jacobi Capelli* hoc de loco judicium est.

(*i*) *Ioh.* 12. 48.

XII. Hactenus persecuti sumus Sacrificii Chrsti singulas antè propositas partes. Quarum prima fuit oblatio illa, quâ se pro victimâ piaculari morti dedidit. Altera autem mors ipsa. Tertia denique oblatio ista, quâ se, ut victimam piacularem pro peccatis nostris antè cæsam, in sacrario cœlesti Deo obtulit. Quas partes etsi nobismet ipsis rectè statuisse videamur, qui tamen secus judicaverit, ut sibi libuerit, rem instituat, modò hac in re instituendâ tria semper arctè tenere velit. Quorum *primum* est, Sacrificium Christi, quibuscunque in rebus contineatur, circa Deum proximè versatum esse. Quippe quod ad omnia Sacrificia ita pertinere demonstravimus, ut nihil usquam in sacris literis Sacrificium vel metaphoricè dicatur, nisi quod vel natura suâ proximè versatur circa Deum, ut preces, & gratiarum actiones; vel saltem ejusmodi vim habet, quæ gratiam apud eum conciliet; ut beneficia in egentes collata, & alia ejusmodi rectè facta; quæ & ipsa cùm eâ unâ de causâ Sacrificia appellari soleant, quia ejusmodi vim habent, quæ propriè circa Deum versatur, & a-

gra

gratiam ejus impetrandam spectat, sanè Sacrificia propriè dicta eodem planè spectasse patet. Nihil enim eâ ipsâ de causâ, quia propriè versatur circa Deum, & ad gratiam ejus conciliandam pertinet, Sacrificium *metaphoricè* dici potuit, nisi Sacrificia *propriè* dicta eodem etiam pertinuissent. Præterea cum Sacrificium Christi in genere piaculari fuerit, *alterum* illud quoque tenendum est, ita id circa Deum versatum esse, ut ad peccatorum remissionem à Deo impetrandam pertinuerit. Quippe quâ in re victimæ cujusque de peccatis ullis noxísve cæsæ finis omnino proprius cernitur. *Extremum* id est, ita quemque instituere debere Domini nostri Sacrificium, ut morti ejus pœnæ vicariæ rationem tribuat. Utpote quod & victimæ piacularis ratio, & sacræ quoque literæ flagitant. Quorum quæ duo proximè posita sunt (in quibus & primum continetur) magno consensu tradiderunt (prout alii (*k*) satis docuere) veteres omnes Christiani, firmâque & constanti fide amplexa est Ecclesia Catholica.

XIII. De regno autem Christo, ut Μεσίτῃ, dato (cui *Crellius* cum Sacerdotio ejus, prout hoc à nobis instituitur, nullam esse posse conjunctionem, nullam societatem putat) nos quidem ita judicamus. Posse Christum, quæ vult, omnia; Nihil autem velle, quod non sit idem Deo gratum. Quæ talia sunt, ea velle omnia. Deo autem pergratum esse, (utpote quod ad honorem illum, quem sibi proprium esse voluit, illustrandum & amplificandum pertinet) ut Jesus Christus, quem ipse tam Μεσίτην hominum apud se, quàm suum apud homines constituit (*l*), non solummodo populum suum vera doceat, legibus contineat, Spiritus sui auxiliis juvet, & ad vitam sempiternam resuscitet, sed & sibi,

(*k*) *v. Testimonia Veterum ad finem libri quem Grotius de satisfactione Christi scripsit.*

(*l*) 1 *Tim.* 2. 5.

ut Patronus, commendet. Neque enim Deum Majestatis suæ solio cessisse (*m*), neque Jesu Christo ut Μεσίτῃ, ita regnum tradidisse, ut illud sibi abrogaverit, aut semetipsum Christo subjecerit (*n*). Id si ita esset, nullas nisi Christo ut Μεσίτῃ rite adhiberi posse preces, perperàmque contra ab Apostolis, & Ecclesiâ Catholicâ factum esse. Christum quidem factum esse omnium Judicem, omnia nunc administrare, verùm ad Dei voluntatem. Fieri non posse, ut *in quo vivimus, movemur, & sumus*, qui omnia implet, & intuetur, eorum, quæ ad nos pertinent, nihil cogitet, nihil velit, nihil ad se pertinere putet; ita Jesu Christo omnia administranda dederit, ut nihil ipse de rebus nostris apud se statuat, sed omnia susque deque habeat. Esse itaque erga nos homines (ut & adversus alia omnia) aliquam Dei voluntatem, Christúmque, ut Pontificem nostrum, id agere, id in primis velle, ut benevola & propitia sit Dei erga nos voluntas; eámque ob causam nos, ac nostra commendare Deo. Hac cerni in re Patrocinium illud, quo Christi *intercessio* dicitur. Ac denique his ex rebus intelligi regni & Sacerdotii Christi facilem esse Societatem, nec alterutrum alterum labefacere.

(*m*) v. Heb. 1.3. & 4. 16. & 12. 2.

(*n*) 1 Cor. 15. 27.

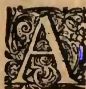
Id unum, quod moneamus, restat, his omnibus, quæ & hic, & alibi de regno Christi passim diximus, non regnum illud naturale, quod ad æternum λόγον pertinet, sed alterum illud designari, quod quidem Christo, ut Μεσίτῃ, propter summam ejus omnibus in rebus, præsertim in voluntariâ morte Deo præstitam obedientiam, & datum (*o*) docent sacræ literæ, & Deo tandem reddendum esse (*p*).

(*o*) Phil. 2. 9, 10. 11.

(*p*) 1 Cor. 15. 24.

F I N I S.

INDEX
Rerum Præcipuarum,
Quæ his in
LIBRIS CONTINENTUR.
A

B.

C.

Cara

Cœtus

D

E.

F.

G.

H.

I.

K.

L.

M.

N.

Oblatio

O.

P.

Pœna

Q.

R.

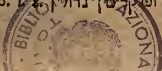
S.

659127

F I N I S.

Errata ita corrigenda.

P. 24. l. ult. הנזירות p. 25. l. 25. utroque P. 46. l. 26. dele אלם & lege יוהר שלם מכנו p. 70. l. 11. *petunt* p. 86. l. 32. at p. 94. l. 23. הבהמות P. 257. l. 19. נפשו p. 258. l. 1. *Iudæorum* ibid. post *Victimis* dele punctum. l. 9. ה״א ibid. ונפש l. 27. הקרבן l. 35. נפש p. 259. l. 2. dele *pecaro* p. 260. l. 1. *Gentium de victimis* l. 17. ἢ ibid. τῇ l. 21. ἱερά. ibid. λαοὶ l. 28. sacrificiis l. 30. in marg. *Iside* l. 31. φαλῇ p. 261. l. 1. *Iudicium* l. 15. ἐπέλεγον l. 16. in marg. περίψημα l. 30. quæ p. 262. l. 1. *Gentium de Victimis* l. 19. Ἀθηναῖοι p. 263. l. 24. *immolabatur* 264. l. 1. *Gentium &c.* p. 267. l. 12. primò, p. 268. l. 17. solidâ p. 270. l. 1. *Christi &c.* l. 23. facere *ibid.* tantâ p. 271. l. 17. quâ l. 32. vitâ p. 272. l. 18. quibuscunque p. 300. l. 12 ἁμαρτιῶν p. 305. l. 2., (*f*) l. 3. αὐτοῦ l. 7. Crellius p. 307. l. 2. *peccata* p. 308. l. 11. eò p. 309. l. 1. rationem l. 25. Δι' ibid. καθαρισμὸν p. 310. l. 18. θανάτου l. 23. *prævaricationum* l. 32. παραπτωμάτων l. 34. ἁμαρτιῶν p. 311. l. 21. in fine dele *punctum* l. 29. *fit* p. 312. l. penult. υἱὸς l. ult. τὴν ibid. αὐτοῦ p. 313. l. 22. χριστὸς l. penult. *daturum* p. 314. l. 1. post *vicariæ* dele *punctum*. l. 5. γὰρ ibid. αἷμα p. 315. l. 1. *habuit* l. 9. ἀντίλυτρον l. 14. pro l. 18. τῇ l. 23. pro *puncto* pone *comma*, p. 318. l. 5. quâ factum l. 28. (t); p. 319. l. 4. *quam* p. 320. l. 1. *Christi* ibid. *vicariæ* l. 30. *sæculo* p. 321. l. 9. doceat, l. 10. eædem l. 23. *sæculi* p. 322. l. 11. *sæculo* l. 24. *sæculo* l. 28. *præsenti* l. 29. *sæculo* p. 324. l. 1. post *vicariæ* dele *punctum* l. 17. si l. 28. pro *commate* pone *punctum*, p. 325. l. 9. remissionem, p. 326. l. 1. *vicariæ &c.* l. 10. *Oblatione* l. 15. *preces* l. 16. *argumentis* l. 20. deinceps p. 327. 16. de l. 17. victimam l. 23. Quâ, & ubicunque similis error in ablativis fœmininis occurrit. p. 328. l. 24. Christo. velut *in marg.* Hebr. 9. 14. & 10. 12. p. 329. l. 7. Christum l. 27. Pontificatu p. 330. l. 23. cœperit p. 331. l 16. cœlum, l. 31. συμβολικῶς in marg. l. ult. *Cantabr.* p. 332. l. 29. pone *punctum* pro *commate*. p. 334. l. 10. *remissionem*, p. 335. l. 4. κατήγορον l. 17. *Angelus* l. 18. *accusator.* l. 26. *fit* p. 336. l. 8. ופרקליטין גדולין l. 9. לאביהם l. 13. differuntur l. 26. *Origene.*

[redacted]

